

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DÜNYA TİCARETİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER:
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEN
ÖRNEKLER**

Hazırlayan
Onur CEYLAN

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KARAMAN - 2015

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DÜNYA TİCARETİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER:
TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEN
ÖRNEKLER**

Hazırlayan
Onur CEYLAN

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç.Dr. Mehmet ALAGÖZ

KARAMAN – 2015

**DÜNYA TİCARETİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER: TÜRKİYE-AVRUPA
BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEN ÖRNEKLER**

Tezin Kabul Ediliő Tarihi:10.02.2015

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan: Prof. Dr. Mustafa ACAR

Üye: Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Sinem YAPAR SAÇIK

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 22.01.2015 tarih ve 2015-03/09 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Zülfi GÜLER

ÖNSÖZ

Uluslararası ticarete tarifeler GATT ve sonrasında DTÖ'nün yoğun çabaları neticesinde nispeten daha az kullanılmaktadır. Ancak ülkelerin kendi ekonomilerinin çıkarlarını koruma güdüsüyle; özellikle yoğun ekonomik sıkıntılar yaşadıkları dönemlerde dış ticarete tarifelerin dışındaki araçları kullandıkları görülmektedir. Tarife dışı araçlar olarak bilinen bu araçlar içerisinde özellikle görünmez engeller hem çok geniş kapsamlı olması, hem de belli koşullar altında uygulanması zorunlu olması sebebiyle iktisat literatüründe son yılların dikkat çeken ve sınırlı literatüre sahip bir araştırma alanıdır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı tarife dışı engeller ve görünmez engellerin dünya ticaretindeki yerini ortaya koyarak, Türkiye'nin AB'ye olan ihracatının tarife dışı engeller ve görünmez engellerden nasıl etkilendiğini araştırmaktır. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde serbest ticaret ve korumacılık tartışması ile yeni korumacılık kavramlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde AB'nin uygulamaya koyduğu tarife dışı engeller örnekleri verilmiş, diğer dünya ülkelerinden de örnekler sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise görünmez engeller kapsamında değerlendirilen AB'nin gıda ürünlerine getirdiği bazı atık madde standartlarının ilgili ürünlerde Türkiye'nin birliğe ihracatını nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışmanın amacı tarife dışı engeller ve görünmez engellerin etkileri konusuna ilişkin literatür eksiğinin giderilmesine katkı sağlamaktır.

Akademik hayata adım atarken bana cesaret veren, örnek aldığım değerli hocam Prof. Dr. Mustafa ACAR'a, bu yolda değerleri katkılarını her zaman hatırlayacağım Prof. Dr. Nihat IŞIK'a ve iyi günümde ve kötü günümde her zaman yanımda olan Doç. Dr. Mehmet ALAGÖZ'e en samimi teşekkürü bir borç bilirim.

DÜNYA TİCARETİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER: TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ DIŞ TİCARETİNDEN ÖRNEKLER

ÖZET

1929 krizinin ortaya çıkmasıyla ülkeler krizin olumsuz etkilerini azaltabilmek için tarifeleri kullanarak dünya ticaretinin büyük oranda azalmasına, bunun sonucunda da krizin daha derin ve uzun sürmesine sebep olmuşlardır. 1929 küresel krizi kadar etkili ve derin olan 2008 dünya ekonomik krizi sonrasında da ülkelerin krizin olumsuz etkilerinden kurtulabilmek için dış ticarete yaklaşımları aynı olmuştur. Fakat bu yaklaşıma göre kullandıkları politika araçları GATT ve daha sonra DTÖ çalışmaları neticesinde genellikle tarifelerin dışında kalan, yeni korumacılık adıyla literatüre geçen tarife dışı araçlardır. Bu tarife dışı araçlar içerisinde uluslararası düzenlemelerin eksikliğinden de güç alarak, ilk bakışta kamu yararını gözetiyor gibi görünen görünmez engellerin de kullanımı giderek yaygınlaşmıştır.

2008 küresel krizi sonrası tarife dışı engel uygulamalarından en fazla etkilenen sektör ise tarım sektörüdür. İnsan sağlığını koruma amaçlı ya da bitki sağlığı ve hijyen uygulamalarına yönelik tarım ürünlerine getirilen standartlar, ihracat ürünleri içerisinde tarım ürünlerinin önemli yer edindiği gelişmekte olan ekonomilerin ihracatında azalmalara ya da potansiyelden uzaklaşmalara neden olmaktadır.

AB ve Türkiye'nin birbirleriyle olan dış ticaretinin yıllar itibarıyla gelişerek önemli boyutlara ulaşması ve Türkiye'nin sahip olduğu gıda ürünleri üretim potansiyeli dolayısıyla birliğin AB komisyonu tarafından gıda ürünlerinde bulunması muhtemel bazı atık maddelere ilişkin belirlediği üst sınırlar Türkiye açısından önemlidir. Yapılan düzenlemeler bazı ürünlerde Türkiye'nin ihracatını azaltmış, bazı ürünlerde ise AB piyasasına girememesine neden olmuştur. Gıda ürünlerinin geniş yelpazesi içerisinde

Türkiye'nin ihracatının yapılan düzenlemelerden etkilenmediği ya da arttığı bazı ürünler de vardır.

Anahtar Kelimeler: Tarife Dışı Engeller, Görünmez Engeller, Küresel Krizler ve Korumacılık, Türkiye-AB Ticareti.

NON-TARIFF BARRIERS IN THE WORLD TRADE: SAMPLES FROM TURKEY-EUROPEAN UNION FOREIGN TRADE

ABSTRACT

With the occurrence of 1929 crisis; countries caused a huge drop in the world trade due to using higher tariffs to dissipate the damages of the crisis. This process caused not only a huge diminish in the world trade; but also led to a deeper and longer economic crisis. Reaction of countries with regard to foreign trade to eliminate the negative effects of the 2008 economic crisis, which is as effective and deep as 1929 crisis has been more or less the same. But policy instruments countries have been using are usually different from tariffs due to GATT and WTO restrictions. The policy instruments used for this purpose are non-tariff barriers known as the *new protectionism* in the literature, i.e. those instruments other than *tariffs* which were eliminated to a great extent by GATT and WTO. Due to the lack of international regulations on this type of measures, the use of such invisible barriers –which sounds like something of public benefit at a first glance- have been used widely.

Agriculture is the most affected sector from non-tariff measure implementations after the 2008 Global Crisis. Implemented standards on agricultural products to protect human health or other sanitary or phytosanitary measures led to decreases on exports or diverges of possible potentials of non-developed countries who are highly depended on agricultural products on export.

Standards on food products determined by the EU concerning the maximum levels of some toxic materials are important for Turkey due to the strong trade relations of these economies and potential Turkey's production on food products. As a consequence of implemented EU standards; export of Turkey to the EU has decreased for some products or Turkey have had to stay out of the EU market. In terms of Turkey's export amount to the EU there are also some food products kept on raising or have not changed in the wide range of food products.

Key Words: Non-Tariff Barriers, Invisible Barriers, Global Crises and Protectionism, Turkey-EU trade.

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

İBÖLÜM: SERBEST TİCARET VE KORUMACILIK

I.1. Dış Ticaretin Nedenleri	6
I.2. Küreselleşme ve Dış Ticaret İlişkisi.....	12
I.3. Bölgeselleşme ve Dış Ticaret İlişkisi	30
I.3.1. Bölgeselleşme Sürecinin Gelişimi	34
I.3.2. Bölgeselleşme-Çok Taraflı Ticaret Tartışması	38
I.3.3. AB'nin Bölgeselleşme Sürecinde Dış Ticaretinin Gelişimi	40
I.4. Serbest Ticaret ve Korumacılık Kavramları.....	45
I.4.1. Serbest Ticaret ve Argümanları.....	47
I.4.2. Korumacılık ve Argümanları.....	52
I.5. Eski ve Yeni Korumacılık	63
I.5.1. Yeni Korumacılık Anlayışı Olarak Görünmez Engellerin Gelişimi ve Kapsamı.....	66
I.5.2. Korumacılığın Ekonomi Politikası.....	86

II. BÖLÜM: TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER VE DÜNYA ÜLKELERİNİN KORUMACI UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

II.1. Türkiye-AB Ekonomik İlişkilerinde Tarife Dışı Engeller	101
II.2. 1929 Krizi Sonrası Dünya Ticaretinde Yaşanan Gelişmeler.....	126
II.3. 2008 Küresel Finans Krizi ve Kriz Sonrası Dış Ticarete Yaşanan Korumacı Eğilimler	142
II.4. Kriz Sonrası G20 Zirvelerinde Alınan Kararlar ve Bu Ülkelerin Kriz Sonrası Dış Ticaret Politikalarının Değerlendirilmesi	171
II.5. Bazı Görünmez Engel Uygulamalarına İlişkin DTÖ'ye Yapılan Şikâyetler ve Sonuçları	187

III. BÖLÜM: AB'NİN BAZI GIDA ÜRÜNLERİNE UYGULADIĞI GÖRÜNMEZ ENGELLER VE BU UYGULAMALARIN TÜRKİYE-AB DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

III.1. Gıda Ürünlerinde Bazı Atıkların Düzenlenmiş Maksimum Seviyeleri	202
III.1.1. Nitrat	203
III.1.2. Mikotoksinler	215
III.1.3. Metaller	257
III.1.4. Monokloropropan-Diol	286
III.1.5. Dioksinler ve PCB'ler	289
III.1.6. Polisiklik Aromatik Hidrokarbon	295

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 299

KAYNAKÇA 310

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GATT	: General Agreements on Tariffs and Trade
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
G20	: Group of Twenty
IMF	: International Monetary Fund
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
OECD	: Organization of Economic Cooperation and Development
NAFTA	: North American Free Trade Area
MERCOSUR	: Güney Ortak Pazarı
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
WTO	: World Trade Organization
APEC	: Asia and Pasific Economic Cooperation
EFTA	: European Free Trade Area
AT	: Avrupa Topluluğu
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
IBRD	: The International Bank for Reconstruction and Development
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
FAO	: Food and Agricultural Organization of the United Nations
WHO	: World Health Organization

TBT	: Technical Barriers on Trade
SPS	: Sanitary and Phisanitary Measures
CODEX	: Codex Alimentarius Commission
CEN:	: European Committee for Standarnization
ISO	: International Organization for Standardization
ITU	: International Telecommunication Union
AFTA	: Asean Free Trade Area
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WITS	: World Integrated Trade Solutions
JECFA	: The Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives
FDA	: United States Food and Drug Administration
GTA	: Global Trade Alert
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
SCM	: Subsidies and Countervailing Measures
BM	: Birleşmiş Milletler
REACH	: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals
GATS	: General Agreement on Trade in Services
KG	: Kilogram
MG	: Miligram
PG	: Pikogram/gram
PCB	: Polychlorinated Biphenyls

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Gelişmiş Ekonomilerin Bazı Sanayi Ürünlerine Yönelik İhracat Değerleri (Bin \$)	25
Tablo 2: Gelişmekte olan ekonomilerin Bazı Sanayi Ürünlerine Yönelik İhracat Değerleri (Bin \$).....	25
Tablo 3: Gelişmiş Ekonomilerin Seçilmiş Tarım Ürünleri İhracat Değerleri (Bin \$).....	26
Tablo 4: Gelişmekte olan ekonomilerin Seçilmiş Tarım Ürünleri İhracat Değerleri (Bin \$)	27
Tablo 5: AB'nin Genişleme Süreci (1973-2013)	41
Tablo 6: AB Dış Ticaretine İlişkin Çeşitli Göstergeler	42
Tablo 7: AB'nin Genişleme Sürecinde Üçüncü Ülkelerle Dış Ticareti (1000 Milyon €)...	44
Tablo 8: Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti.....	100
Tablo 9: Kotalara İlişkin Örnekler.....	102
Tablo 10: Türkiye'nin AB'ye Giyim Eşyası ve Aksesuarları İhracatı (2000-2014)	102
Tablo 11: AB'nin Bölge Dışından Giyim Eşyası ve Aksesuarları İthalatı ve İthalat Artış Hızları.....	103
Tablo 12: İthalat Yasaklarına İlişkin Örnekler	104
Tablo 13: Türkiye'nin AB'ye Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri İhracatı ve Artış Hızları (2000-2014)	105
Tablo 14: AB'nin Bölge Dışından Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri İthalatı ve İthalat Artış Hızları	106
Tablo 15: Türkiye'nin AB'ye Plastikten Mamuller İhracatı ve Artış Hızları.....	107

Tablo 16: AB'nin Bölge Dışından Plastikler ve Mamulleri İthalatı ve İthalat Artış Hızları	107
Tablo 17: Fark Giderici Vergi Uygulamasına İlişkin Örnekler.....	108
Tablo 18: Türkiye'nin AB'ye Enerji Üreten Makine ve Cihazlar İhracatı ve Artış Hızları	109
Tablo 19: Türkiye'nin AB'ye Elektrikli Makine ve Cihazlar, Ses Kaydetme, v.b. Ürünler İhracatı ve Artış Hızları	110
Tablo 20: AB'nin Bölge Dışından Elektrikli Makine ve Cihazlar, Ses Kayetme, v.b. Ürünler İthalatı ve İthalat Artış Hızları	111
Tablo 21: Damping Uygulamasına İlişkin Örnekler	112
Tablo 22: Türkiye'nin AB'ye Kara Ulaşım Araçları İhracatı ve Artış Hızları.....	113
Tablo 23: AB'nin Bölge Dışından Kara Ulaşım Araçları İthalatı ve İthalat Artış Hızları	114
Tablo 24: AB'nin Türkiye'den Tekstil ve Tekstil Ürünleri İthalatı (1000 Kg).....	115
Tablo 25: AB'nin Türkiye'den Sebze Ürünleri İthalatı (1000 kg).....	120
Tablo 26: AB'nin Türkiye'den Mineral Ürünler İthalatı (1000 kg).....	123
Tablo 27: AB'nin Türkiye'den Plastik, Kauçuk ve Mamulleri İthalatı (1000 kg).....	124
Tablo 28: AB'nin Türkiye'den İthal Ettiği Çeşitli Makineler ve Çeşitli Elektrikli Cihazlar ve Donanımları (1000 kg).....	125
Tablo 29: Bazı Seçilmiş Ülkelerin GSYH Artış Oranları (%)	143
Tablo 30: Bazı Seçilmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları (%).....	143
Tablo 31: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İhracat Artış Hızı (%).....	145
Tablo 32: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İthalat Artış Hızı (%).....	145
Tablo 33: Kriz Sonrası Dönemde GTA'ya Yapılan Ticari Engel Bildirimleri	151
Tablo 34: Eylül 2013 İtibarıyla GTA Veri Tabanında Yer Alan Toplam Önlem Sayıları	164

Tablo 35: Kasım 2008-Eylül 2013 Döneminde Korumacılığa Maruz Kalan İlk 10 Ülke	165
Tablo 36: Dış Ticareti Engelleyen İlk 10 Ülke.....	166
Tablo 37: Kasım 2008'den İtibaren Korumacılıktan En Fazla Etkilenen 20 Sektör	167
Tablo 38: İlk G20 Zirvesi'nden İtibaren G20 Ülkelerinin Korumacı Önlem Sayıları.....	183
Tablo 39: DTÖ'deki Davaların Sonuçları.....	200
Tablo 40: Taze Ispanak İthalatı	204
Tablo 41: Kaynatılmış Ya da Donmuş Ispanak İthalatı	207
Tablo 42: Kıvırcık Hariç Taze Lahana, Marul İthalatı	209
Tablo 43: Kıvırcık-Hindiba İthalatı.....	211
Tablo 44: Tahıllı Bebek Gıdası İthalatı	214
Tablo 45: Hazırlanmış Yer Fıstığı İthalatı.....	216
Tablo 46: Kabuklu Ceviz İthalatı	218
Tablo 47: Kabuklu ve Kurutulmuş Fındık İthalatı	220
Tablo 48: Kurutulmuş Elma İthalatı.....	221
Tablo 49: Kurutulmuş Meyve, Fındık Karışımları İthalatı.....	222
Tablo 50: AB'nin Diğer Ülkelerden Tahıl Kepeği ve Kalıntıları İthalatı.....	224
Tablo 51: Mısır İthalatı.....	225
Tablo 52: Süt ve Krema İthalatı	227
Tablo 53: AB'nin Diğer Ülkelerden Süt ve Krema İthalatı	228
Tablo 54: Zencefil, Zerdeçal ve Hindistancevizi İthalatı	229
Tablo 55: Hububat İthalatı.....	231
Tablo 56: AB'nin Diğer Ülkelerden Kuru Üzüm ve Bektaşi Üzümü İthalatı.....	233
Tablo 57: Kavrulmuş Kahve Çekirdekleri İthalatı	234
Tablo 58: Bazı Şarap Ürünleri İthalatı	236

Tablo 59: Üzüm Suyu İthalatı	237
Tablo 60: Fermante Edilmemiş Toplam Meyve-Sebze Suyu İthalatı	240
Tablo 61: Portakal Suyu İthalatı.....	241
Tablo 62: Makarnalık Buğday ve Yulaf İthalatı.....	244
Tablo 63: Buğday Unu ve Mısır Unu İthalatı.....	247
Tablo 64: Makarna Kuskus, vb. ile Ekmek, Hamurışı, Bisküvi, v.b. İthalatı	248
Tablo 65: Mısır Harici Bazı Tahıllar İthalatı.....	249
Tablo 66: Rafine Mısır Yağı İthalatı	252
Tablo 67: Bazı İşlenmiş Mısır Ürünleri İthalatı	255
Tablo 68: Taze ve Dondurulmuş Balık Eti İthalatı.....	261
Tablo 69: Kabuklular ve Yumuşakçalar İthalatı.....	262
Tablo 70: Tahıl ve Baklagiller İthalatı	263
Tablo 71: Toplam Sebze Patates Küçük Taneli Meyve İthalatı	266
Tablo 72: Bazı Hayvansal ve Bitkisel Yağ Ürünleri İthalatı.....	269
Tablo 73: Kümes Hayvanı Eti İthalatı	272
Tablo 74: Bazı Balık Türleri İthalatı	274
Tablo 75: Yılanbalığı İthalatı	276
Tablo 76: Pirinç ve Tahıl Tohumu İthalatı	278
Tablo 77: Mantar İthalatı.....	282
Tablo 78: Protein ve Soya Sosu İthalatı	287
Tablo 79: Yenilebilir Hayvansal Ürün İthalatı	292
Tablo 80: Balık ve Deniz Memelileri Yağı İthalatı	294
Tablo 81: Tütsülenmiş, Baharatlanmış Balık İthalatı.....	296

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre İhracat Artış Hızı (%)	14
Şekil 2: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal İhracatındaki Payları (%)15	
Şekil 3: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal İhracatındaki Payları (2001-2013) (%)	17
Şekil 4: Gelişmiş Ekonomilerin İhracat ve Reel GSYH Değişim Oranları (%).....	18
Şekil 5: Gelişmekte olan ekonomilerin İhracat ve Reel GSYH Değişim Oranları (%)	19
Şekil 6: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payları (%).....	20
Şekil 7: Gelişmiş Ekonomilerin Toplam Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı ve Büyüme (%)	21
Şekil 8: Gelişmekte olan ekonomilerin Toplam Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı ve Büyüme (%).....	22
Şekil 9: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Büyüme Oranları (%)	23
Şekil 10: Dış Ticaret Hacmi ve Büyüme Oranlarının Dünya Genelindeki Değişimi.....	24
Şekil 11: Dünyada Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Gelişimi (1948-2011).....	32
Şekil 12: AB 27 Ülkelerinin Uluslararası Mal Ticaretinde AB içi Ticaretin Payı (%).....	43
Şekil 13: Dünya Ticaretinde Daralma (1929-1933), Altın Milyar \$	129
Şekil 14: Dünya Ticareti ve Üretim (1929=100).....	129
Şekil 15: Seçilmiş Ülkelerin 1921-1938 Dönemi İthalat Verileri (Milyon \$).....	130
Şekil 16: Dünya Ticaretindeki Daralmanın Nedenleri (1929-1937)	131
Şekil 17: Uluslararası Ticarete Fiyatların Altın Cinsinden Eğilimi (1921-1938)	134
Şekil 18: 1929 Krizini Ortaya Çıkaran Nedenler	138
Şekil 19: 1929 ve 2008'de Dünya İhracatı (Haziran 1929=100, Nisan 2008=100).....	146

Şekil 20: 2005-2008 Döneminde Çeyrekler İtibariyle Dünya İthalatı (Milyar \$).....	147
Şekil 21: 2000 Yılından İtibaren Dış Ticarete Uygulanan Teknik Engel Miktarı.....	149
Şekil 22: 2000-2010 Nisan Döneminde Müzakere Edilen Teknik Engel Uygulamalarının Sayısı	151
Şekil 23: 2009 Yılı Üç aylık Dönemler İtibariyle GTA'ya Bildirilen Ticari Önlem Sayısı	152
Şekil 24: Birinci G20 Zirvesi'nden İtibaren Uygulanan Korumacı Önlemlerin Dağılımı. 168	
Şekil 25: Bekletilen Korumacı Uygulamaların Dağılımı	169
Şekil 26: 6 Aylık Dönemler İtibariyle Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri.....	175
Şekil 27: SPS Şikâyetlerinin Dağılımı(Ekim 2006-Mart 2011)	177
Şekil 28: G20 Üyeleri SPS Bildirimleri (15 Ekim 2011-6 Mayıs 2012).....	180

GİRİŞ

Dünya ekonomisinin gelişimi ve evrimi ile yıllar içerisinde iktisadi sistemin işleyişi, iki ana sistem üzerinde şekillenmekte ve değişmektedir. Bu sistemler serbest ticaret ve korumacılık sistemleridir. Dünyada iktisadi sistem açısından kimi zaman korumacılık, kimi zaman ise serbest ticaret sistemi ön plana çıkmış, ancak genellikle ülkelerin her iki sistemi de tamamıyla benimsemediği, her iki yapıyı da kısmen içeren karma ekonomik sistemi kullandıkları görülmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar genelde korumacılık, savaş sonrası 1929 Küresel Krizi'ne kadar kısmen ticarete serbestleşme, kriz sonrası 1950'li yıllara kadar ise tekrar korumacılık eğilimleri artış gösterirken, özellikle GATT anlaşması ile sonrasında DTÖ'nün kurulmasına varan gelişmeler ve DTÖ'nün yüklendiği misyon gereği ticareti serbestleştirmeye yönelik çalışmaları neticesinde yıllar itibariyle dünya ekonomisi 1929 Krizi sonrası dönemle karşılaştırıldığında daha serbest ticarete yakın olan bir yapıya kavuşmuştur.

Küresel ticaretin serbestleştirilmesi, gelişmekte olan ekonomilerin diğer gelişmiş ekonomilerle daha yüksek düzeyde ticaret yapabilmeleri için çalışmalar sürerken; dünya ekonomisinin uluslararası ticaret alanındaki gelişimi incelendiğinde dikkati çeken ve tüm ekonomileri etkileyen, o döneme kadar mevcut bulunan ya da kurulan ülkelerarası ticari ilişkilerin büyük oranda değişmesine sebep olan dönemler küresel çapta oluşan kriz dönemleridir. Ekonomi tarihinde tüm dünya üzerinde etkili olan krizlerden birincisi 1929 Krizi ve yakın tarihte yaşanan, ABD'de başlayan ve negatif etkileri hâlâ tam olarak giderilmemiş olan 2008 Küresel Finans Krizi'dir.

1929 Krizi ortaya çıktıktan sonra ülkelerin krizin etkilerinden kurtulmak için ilk başvurdukları politikalardan birisi dış ticarete korumacılığa yönelmek olmuştur.

Ülkeler serbest ticareti bir yana bırakarak kendi içlerinde gruplaşmalara yönelmişler, ticaret blokları oluşturmuşlar ve bu gelişmelerin sonucu olarak dünya ticareti 1929-1932 arasında %66 azalmıştır. Ülkeler o dönemde geleneksel koruma aracı olan tarifeleri yükselterek, ya da ithalat yasakları getirerek küresel krizin olumsuz etkilerini gidermeye çalışmışlardır. Ancak sonraki dönemde yapılan analizler uygulanan korumacı politikaların küresel krizi daha da derinleştirdiğini ortaya koymuştur.

2008 küresel krizi ortaya çıktığında ise dünya ülkelerinin ticarete olan yaklaşımı yapılan uygulamalar incelendiğinde benzerlik göstermektedir. Ancak 2008 küresel krizindeki korumacı politika araçları ile 1929 krizinde uygulamaya konan politika araçları farklıdır. Çünkü birçok ülke DTÖ bünyesinde olduğundan dolayı ortaya konan anlaşmalar çerçevesinde tarife araçlarını kullanamamaktadırlar. 2008 krizi sonrası başvurulan korumacı araçlar tarifelerin dışında kalan, literatürde tarife dışı engeller olarak bilinen ve yeni korumacılık olarak da bahsedilen diğer araçlardır. 2008 küresel krizinden sonra hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler, kendi ekonomik yapılarına, finansal büyüklüklerine ve ihtiyaç duydukları sektörlerle yönelik olarak tarife dışı araçlara başvurular ve bazı çalışmalara göre krizin ilk dönemlerinde dünya ticaretinin 1929 krizinden daha fazla daralmasına sebep oldular.

Kotalar, ithalat yasakları, ihracat sübvansiyonları, fark giderici vergi uygulamaları gibi uygulamalar ülkelerin tarife koyarak doğrudan ithalatı kısıtlamak yerine, çeşitli sebeplere dayanarak dolaylı biçimde ithalat yapmalarını engelleyen politika araçlarıdır. Ticareti engellemeye yönelik araçlar sadece ithalatı değil, ihracatı kısıtlamaya yönelik de olabilir. İthalatı kısıtlayan araçlar içerisinde takip edilerek gelişimi ve olası muhtemel etkilerinin ortaya konması en güç olanı ise literatürde *görünmez engeller* olarak bilinen tarife dışı korumacı araçlardır. Görünmez engel uygulamaları, diğer araçlardan

farklı olarak uygulandığı ürünün özelliklerine göre gerek biyolojik gerekse fiziksel standartların oluşturulması ve bu standartlara uymayan ürünlerin ithalatının yasaklanmasına sebep olan uygulamalardır. Hem sanayi ürünlerinde hem de tarım ürünlerinde bu standartlar oluşturulmakta ve uygulanmaktadır.

Görünmez engel uygulamalarına yönelik standartlar bazı uluslararası anlaşmalarca yasal bir zemine dayandırılmıştır. Ancak bu uluslararası anlaşmalar ülkelere gerekli gördükleri takdirde belirlenen uluslararası standardın dışına çıkabilmesini de mümkün kılmakta, bu sayede ülkeler çeşitli nedenlere bağlamak koşuluyla kendi standartlarını oluşturmaktadırlar. Bu nedenler ise genelde hijyen, hayvan ve bitki sağlığı gibi kamu sağlığını ilgilendiren hususlardır. Kamu sağlığı söz konusu olduğu için bir ülke kamu sağlığına dayanan bir görünmez engel uygulamaya koyduğunda, öncelikli amacın gerçekten kamu yararı mı yoksa o üründe ithalatı kısıtlayarak ülke içinde ilgili sektörü korumak mı olduğu tam olarak ortaya konamamaktadır. Bu sebeple görünmez engellere çoğu kez DTÖ de herhangi bir şekilde müdahale edememektedir. Özellikle 2008 krizi sonrasında ülkelerin tarım ürünlerine yönelik kamu sağlığına dayanan düzenlemelerinde artışlar olmuştur ve 2001 yılından beri süren ve sonuçlandırılmayan Doha müzakerelerinin en önemli ve çetin geçen kısmı da tarım ürünlerinin uluslararası ticaretinin serbestleştirilmesi konusudur.

Türkiye ve AB uzun yıllardır ikili ekonomik ilişkileri devam eden iki ekonomidir. Türkiye dış ticaretinin yaklaşık %40'ını AB ile gerçekleştirmektedir. Bu sebeple AB'nin dış ticarete yaptığı serbestleştirici ya da kısıtlayıcı herhangi bir düzenleme Türkiye dış ticaretini doğrudan etkilemektedir. Diğer taraftan AB'nin dünya ticaret hacmi içerisindeki payının 2011 yılında %33 olduğu göz önüne alındığında AB ile ticaretin sadece Türkiye'yi değil, birçok ekonomiyi etkilediği ortadadır. Birliğin 2008 küresel krizi

sonrası diğer ÷lkelerde olduğu gibi korumacı uygulamalarında artış olduğu gr÷lmektedir. K÷resel Ticaret Alarmı bağımsız araştırma grubu tarafından yayınlanan 14. raporda Kasım 2008'den 2013 yılına kadar AB27 uygulamaya konan korumacı önem sayısına göre 382 adet uygulamayla raporda incelenen ekonomiler içerisinde birinci sırayı almıştır.

Tarım sektör÷ AB'nin uygulamaya koyduğu ortak tarım politikası çerçevesinde oldukça önem verdiği bir sektrd÷r. T÷rkiye AB ile üyelik amacıyla başlattığı uzun s÷reli ilişki sonucunda m÷zakerelere başlamıştır. Otuzun üzerinde başlıkta s÷recek m÷zakerelerin en zorlu kısmının tarım olacağı belirtilmektedir. nk÷ T÷rkiye üretim potansiyeli sebebiyle AB ÷lkelerine rakip olabilecek bir konumdadır.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle bu tez çalışmasının öncelikli araştırma sorusu AB'nin gıda r÷nlerinde yaptığı gr÷nmez engeller kapsamına alınabilecek d÷zenlemelerin T÷rkiye'nin ilgili gıda r÷nlerinde birliğe olan ihracatını ne şekilde etkilediğidir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bl÷m÷nde serbest ticaret ve korumacılık sisteminin kapsamı ile olumlu ve olumsuz yanları ortaya konmuş, gr÷nmez engellerin dış ticaret üzerindeki muhtemel etkileri ve gerekliliği tartışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bl÷m÷nde bazı ikincil kaynaklardan yararlanılarak elde edilen, d÷nya ÷lkelerinin uyguladığı tarife dışı engel örnekleri yer almaktadır. AB'nin gr÷nmez engeller dışındaki tarife dışı engel uygulamalarının T÷rkiye'nin ihracatında ilgili r÷nlerde nasıl bir değişime yol açtığı, çeşitli kaynaklardan elde edilen ihracat verileriyle araştırılmıştır. Bu kısımda ayrıca kriz sonrası dönemde yapılan G20 zirvelerinde ticaretin serbestleştirilmesine yönelik alınan kararlara yer verilmiştir. Gr÷nmez engeller kapsamında yer alan ticarete teknik engeller ve hijyen, bitki sağlığı önlemlerine ilişkin DTÖ'ye yapılan şikayetler ve sonuçları da gr÷nmez engeller açısından örnek olaylar

olması ve DTÖ'nün bu konudaki etkinliğinin araştırılması amacıyla bu bölümde yer almaktadır.

Üçüncü bölümde AB'nin gıda ürünlerine getirdiği görünmez engellerin Türkiye'nin birliğe yaptığı gıda ürünleri ihracatını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Araştırmanın kısıtı, 1997-2014 yılları arasında AB'nin çeşitli gıda ürünlerinde bulunması muhtemel bazı toksik maddelere yönelik olarak belirlediği ve AB resmi gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe konulan maksimum düzeylerdir. Türkiye'ye olan etkisini ortaya koymak amacıyla 2000-2013 yılları arasında AB'nin düzenleme getirdiği gıda ürünlerinde Türkiye'nin AB'ye ihracatının miktar ve parasal değer olarak gösterdiği değişim ele alınmıştır. Bu çerçevede yaklaşık kırk gıda ürün grubuna yönelik AB düzenlemeleri ve Türkiye'nin aynı ürün grubundaki AB'ye yaptığı ihracat miktarları ve parasal değerleri incelenmiştir.

Yeni korumacılık ve bu kapsama giren görünmez engeller, son yıllarda dünyada dikkati çeken ve uluslararası örgütler tarafından (Birleşmiş Milletler, DTÖ, IMF gibi) bir süredir etkilerinin ne olduğu net bir şekilde ortaya konmaya çalışılan bir alandır. Ancak konunun incelenmesi, özellikle analiz edilebilecek nitelikte veri elde etme konusundaki güçlükler nedeniyle oldukça zordur. Ayrıca yeni bir çalışma alanı olduğu için görünmez engeller ile ilgili çalışmalar da sınırlı sayıdadır. Bu konuda uygun nitelikte veritabanı oluşturma çabaları halen devam etmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın, yeni bir konuyu ele alması ve hatırı sayılır derecede teorik arka planı ve veriyi içermesi dolayısıyla görünmez engellerin kapsamı ve etkilerini ortaya koymak üzere yapılacak olan diğer çalışmalara önemli bir yol gösterici olacağı, yeni korumacılık ve görünmez engeller literatüründe özellikle Türkiye açısından ihtiyaç duyulan bilgi ihtiyacını ciddi ölçüde gidereceği düşünülmektedir.

I. BÖLÜM

SERBEST TİCARET VE KORUMACILIK

I.1. Dış Ticaretin Nedenleri

Ülkeler arası ticaretin en önemli nedeni dünyadaki herhangi bir ülkenin tek başına sahip olduğu kaynaklar ile o ülkede yaşayan bütün insanların mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Nasıl bir ailenin çocuklarının yetenekleri ve öne çıkan özellikleri birbirinden farklı ise, bir ülkenin bölgeleri ve dünyanın farklı ülkeleri üretim faktörleri açısından farklıdırlar. Basit bir örnek verilecek olursa eğer Türkiye’de dış ticaret olmasaydı çikolata tüketimi gerçekleşemezdi. Kakaonun ülke içerisinde yetiştirilmesine yönelik çaba harcanması çok yüksek maliyetlere neden olacaktır. Bu yüzden bu ürünü yurtiçinde üretmeye çalışmak yerine iklimleri uygun olan ülkelere ithal etmek hem üreticiler hem de tüketiciler açısından çok daha elverişli bir yöntemdir. Burada ithalatın yalnızca tüketiciler açısından değil, hammadde ya da aramalı sağlaması açısından üreticilere de yarar sağladığı görülmektedir. Ayrıca ihracatta olduğu gibi ithalatın da taşımacılık, dağıtım ve satış işlemleri gibi alanlarda istihdam yaratma potansiyelinin olduğunu gözden kaçırmamak gerekir.

Bir ülkenin bir ürünü ithal etmesi yalnızca o ürünün ülke içerisinde üretilme potansiyeline bağlı değildir. Herhangi bir ürünün aynı zamanda ithalatçı ülke içerisinde üretilmesi de söz konusu olmaktadır. Bu tür ürünler ithalata rakip mallar olarak bilinir ve günümüzde bu ticarete endüstri içi ticaret adı verilmektedir. Dış ticaretin herhangi bir ülkede oluşturabileceği olumsuz etkiler o ülkede ithalata rakip mallar üreten firmaların karşılaştığı rekabet ve bu rekabetten kaynaklanan kâr kayıpları, kapasitenin azalması, işçi çıkarılmaları ve son aşamada o sektörde faaliyet gösteren firmaların

kapanması şeklinde oluşacaktır. Ancak aynı etki herhangi bir sektörde oluşabilecek yurt içi rekabette de söz konusudur. Örneğin Türkiye’de uçak firmalarının rekabeti sonucu bilet fiyatlarının azalması, otobüs firmaları açısından tehlike arz eder. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında aslında bu sürecin direkt olarak dış ticaretten kaynaklı oluşmadığı görülmektedir¹.

Yukarıda anlatılan sebepler dolayısıyla ülkeler kendi doğal kaynaklarının, beşeri ve fiziki sermayelerinin, alt yapılarının ve teknolojilerinin imkân verdiği ölçüde bazı ürünlerde maliyet açısından daha avantajlı konumda oldukları sektörlerde uzmanlaşarak o ürünleri ihraç ederken; kendi kaynakları açısından üretilmesinin daha maliyetli olduğu ürünleri ithal ederler. Bu mekanizma ülkelerin dış ticaret bileşimini belirler ve ülkeleri kendi üretim faktörlerinin yoğunluğuna göre belli sektörlerde uzmanlaşmaya götürür. Ancak bir ülkenin ihracatının yalnızca belli başlı birkaç üründe sınırlı kalması, o ülke ekonomisinin kırılganlığını artıracaktır. Şöyle ki dünya ekonomisinde bir resesyon olduğunda, ya da o ürünleri daha ucuza üreten başka bir ülke ortaya çıktığında söz konusu ülkede oluşan talep azalması ekonomiyi krize sürükleyecektir. Birçok Ortadoğu ülkesinin ihracatının yalnızca petrole dayanması, o ülkelerin ekonomik durumlarının büyük ölçüde petrol piyasasındaki fiyat hareketlerine bağlı kalması sorununu meydana getirmiştir (Gonnelli, 1993:14).

Günümüzde dünya ticaretinin oluştuğu şartlar Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından oluşturulan ticaret sistemine göre şekillenmektedir. DTÖ sisteminin ne olduğuna ilişkin bilgi vermek gerekirse, DTÖ 1 Ocak 1995 yılında 1986-1994 yılları arasında gerçekleşen Uruguay müzakereleri ile kurulan hâlihazırda 153 üyesi bulunan bir örgüttür. 2011 yılı için bütçesi 196 milyon İsviçre frangı kadardır. Bu örgütü yönlendiren

¹ http://www.ekodialog.com/uluslararası_ekonomi/dis_ticaretin_yararlari_zararlari.html 01.12.2011

mekanizmaları ise tarifelerden tekstile, fikri mülkiyet haklarına kadar çeşitli tarihlere hazırlanmış olan bir dizi anlaşma oluşturmaktadır. Örgütün başlıca amaçları yapılan anlaşmaların uygulanmasını sağlamak, ticari müzakerelerin yapılabilmesi için zemin hazırlamak, ülkelerin ticaret politikalarını izlemek, gelişmekte olan ülkelere teknik destek ve eğitim sağlamak ve diğer uluslararası kurumlarla işbirliği olarak sıralanmaktadır.² Ayrıca örgüt içerisinde ülkeler arası anlaşmazlıkların çözülmesi amacıyla Anlaşmazlık Çözüm Merkezi kurulmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) tarafından hazırlanan bir çalışmaya göre DTÖ tarafından oluşturulan ticaret sisteminin en önemli 10 faydasını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

-Toplumsal barışın korunması ve geliştirilmesi: Dış ticaretin ülkeler arasında sorunsuz bir şekilde işleminin sağlanması ve oluşması muhtemel ticari anlaşmazlıkların çözümünde yapısal ve adaletli bir mekanizmanın oluşturulması uluslararası barışa ilişkin önemli bir katkı olarak görülmektedir. Dış ticaret sisteminin bu iki etkenle birlikte uluslararası güven ortamını oluşturacağı ve işbirliğini artıracığı düşünülmektedir. 1930'lu yıllarda birçok ülke tarafından uygulanan koruma politikalarının Büyük Buhran'ın etkilerini daha da derinleştirdiği ve II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesinde kısmen de olsa etken olduğu belirtilmektedir. Savaş sonrası dönemde ise Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin kurulması ile Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT)'nin yürürlüğe girmesi savaş sonrası oluşması muhtemel ticaret savaşlarının meydana gelmesinde rol oynamıştır.

-Anlaşmazlıkların yapıcı çözümlere kavuşturulması: Ticaret geliştikçe, ticari ilişkiye konu olan ürünlerin ve ülkelerin sayısı arttıkça zaman zaman şiddetli çatışmalara

² www.wto.org. 11.2.2011

varabilecek anlaşmazlıkların oluşması son derece normaldir. Anlaşmazlık içerisinde olan şirketlerin ya da ülkelerin yaşadıkları sorunların ciddi boyutlara ulaşmadan DTÖ bünyesinde çözümü sağlanmaktadır. Örgütün kurulduğu 1995 yılından bu yana 300 adet başvuru yapılmıştır. Bu başvuruların giderek artan bir seyir izlemesi ise ülkeler arası ekonomik ilişkilerin daha da derinleştiğinin bir işareti olarak yorumlanmalıdır.

-Güçten ziyade kurallara dayanan bir sistemin varlığı herkes açısından olumludur:

Bütün ülkelerin eşitliği tam olarak sağlanamasa da görece daha zayıf olan ülkelere daha fazla söz hakkı verilmek suretiyle güçlü ülkeler ile aralarındaki eşitsizliğin giderilmesine katkı yapılmaktadır. DTÖ içerisinde kararlar bir konsensus içerisinde alınmaktadır ve bütün ülkelere anlaşmazlıklar noktasında DTÖ Anlaşmazlık Çözüm Merkezi'ne başvurma hakkı verilmiştir. Kısacası burada DTÖ içerisinde oluşturulan kuralların bütün ülkeleri kapsadığı düşüncesinden hareket edilmektedir.

-Serbest ticaret maliyeti azaltmaktadır: Korumacılık ürünleri pahalı hale getirir.

Korumacılığın en çok görüldüğü alanlar ise tarım ürünleri ve tekstil ürünleri olmakla birlikte hâlâ çözüme kavuşmuş değildir. Tekstil ürünlerindeki engeller genellikle miktar kısıtlamaları iken tarım ürünlerindeki korumalar daha çeşitli ve yoğundur. Yapılan bir çalışmaya göre zengin ülkelerin hükümet ve tüketici kesiminden tarım sektörünün desteklenmesi amacıyla yılda 350 milyar \$ kaynak aktarılmaktadır. Bu tutar ise bu ülkelerde bulun 41 milyon ineğe birinci sınıf bir uçakta dünyayı 1,5 kere dolaştırmaya yetecek miktardadır. Tarım sektöründe reform ihtiyacını karşılamak için 2001 yılında başlayan DOHA müzakerelerinden ise net bir sonuç elde edilememiştir. Korumacı ticaret politikalarının benzer etkileri diğer imalat ürünleri için de söz konusudur. Sanayi ürünlerine getirilen tarifelerin payı burada önemli bir etkidir. Örneğin eğer bugün Avustralya 1998 yılında otomobil ithalatına koyduğu vergiyi hâlâ sürdürüyor olsaydı,

tüketiciler her araç için 2900 \$ daha fazla ödemek durumunda kalacaklardı. Yine yapılan bir hesaplama göre eğer imalat ürünlerine ilişkin engeller 1/3 oranında azaltılır ise gelişmekte olan ülkelerin gelirinde 52 milyar \$ tutarında artış gerçekleşecektir.

-Ticaret tüketicilerin seçebileceği ürün ve kalite yelpazesini artırır: İthalatı yapılan ürünlerin ülkelerde yasaklandığı düşünüldüğünde kullanılan birçok ürünün piyasadan çekildiği görülür. Bugün kullanılan birçok ürünün kaynağı ithalattır. İthalat yalnızca tüketicilere ürün ve kalite çeşitliliği sunmakla kalmaz, yerli üreticileri de rekabete teşvik ederek kalitelerini artırmaları yönünde baskı yapar. İthalat sadece nihai ürünle de sınırlı değildir; yerel üretim için gerekli olan donanım ve ekipmanların da ticaret sayesinde ithalatı yapılabilmektedir. Bu durum yerel üreticilerin üretebilecekleri ürün çeşitliliğini artırmakla birlikte teknolojilerini geliştirmelerine de yardımcı olacaktır. Ayrıca ithalatın artırılması ihracat artışına da zemin hazırlayacaktır.

-Ticaret gelir artışı sağlar: Yapılan hesaplamalara göre 1994 yılında yapılan Uruguay Müzakereleri'nde yapılan anlaşmalar neticesinde dünya gelirinin bazı varsayımlar ve hata payları ile birlikte 109 milyar \$ ile 510 milyar \$ arası artış göstereceği tahmin edilmişti. Daha güncel çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşmak mümkündür. Örneğin tarım, sanayi ve imalat sektöründe ticari engellerin %33 oranında azaltılması dünya ekonomisini 613 milyar \$ tutarında büyütecektir ki bu söz konusu dönemde Kanada ekonomisinin toplam geliri kadardır. Dolayısıyla ticaretin gelir artışına neden olduğu açıktır. Bu gelir artışı da hükümetlere gelirin yeniden dağıtımını imkânını sağlayarak firmaların daha verimli olmaları noktasında hükümet politikasını olumlu yönde etkileyecektir.

-Ticaret ekonomik büyümeyi teşvik ederek istihdama katkı sağlar: Bu konu biraz karmaşık olsa da ticaretin istihdama katkı sağladığına dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Ticaretin ekonomik büyümeyi sağlayacağı, ekonomik büyümenin ise daha fazla istihdam

anlamına geldiği görüşünden hareket edilir. Diğer taraftan ticaret genişlerken bazı istihdam alanlarının piyasa dışına itildiği de bilinen bir gerçektir. Bu durumun oluşmasında ise iki faktörün etkisi göz önüne alınmaktadır. Birincisi teknolojik gelişmenin her zaman verimlilik ve istihdam üzerinde önemli etkisi vardır. Teknolojik gelişmeler bazı istihdam türlerinin gelişmesine katkı sağlarken, bazı istihdam türlerinin ise öneminin azalmasına neden olmaktadır. İkincisi ticaret artışı geliri artışı sağlarken bu artış her zaman ithalatın getirdiği rekabet nedeniyle işlerini kaybeden çalışanların yeniden iş sahibi olması anlamına gelmemektedir. Ticaretin istihdama sağladığı katkılara yönelik çalışmalardan birisi Avrupa Komisyonu tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre Avrupa Birliği (AB) piyasasının oluşması 300 bin ile 900 bin arası ek istihdama sebep olmuştur. Ticaretin istihdam üzerinde nitelik açısından katkılarının yanında nicelik açısından da katkıları bulunmaktadır. Ticaret sayesinde kurulan ihracat firmalarında çalışanlar daha yüksek ücret elde etmekte ve daha güvenli koşullarda çalışmaktadırlar. Ticaretin istihdamda meydana getirdiği olumsuz etkilerin en aza indirilmesi için hükümet tarafından uygulanacak bazı politikalara ihtiyaç olsa da, istihdam söz konusu olduğunda ticaretin alternatifi olan korumacılık uzun dönemde istihdam sorununu çözmek yerine daha da derinleştirmektedir.

-DTÖ'nün ortaya koyduğu temel prensipler sistemi daha elverişli hale getirip maliyeti azaltmaktadır: Burada DTÖ'nün ortaya koyduğu ve tüm taraflar tarafından uygulanmasını öngördüğü kurallar sayesinde dış ticaret şirketleri açısından şeffaf, kuralları belirli, standartlaştırılmış gümrük kurallarının söz konusu olduğu, bazı ülkelere daha fazla ticari engel uygulanmasının önüne geçildiği, bağlayıcılığı olan bir yapının varlığı sayesinde dış ticaretin daha basit bir biçimde yapılabildiği görüşüne yer verilmektedir.

-Belirli çıkar gruplarının hükümetler üzerindeki etkisi: Lobi faaliyetleri sonucu belli sektörlerin koruma altına alınması ve bu politikaların ortaya çıkaracağı sonuçların ne

olacağına ilişkin 1920-1930'lu yıllara dair birçok örnek bulunmaktadır. Bu politikalar korunan sektörlerin bile zarar görmesiyle sonuçlanmıştır. GATT-DTÖ sistemi hükümetleri lobi faaliyetlerine karşı güçlendirmektedir. Hükümetler müzakereler sonucu yaptıkları bütün sektörleri kapsayan anlaşmaları gerekçe göstererek bu istekleri reddedebilmektedirler.

-Sistemin hükümetleri teşviki: Dış ticaret engellerinin rant, rüşvet gibi yolsuzluklara yol açtığı bilinmektedir. Korunan bir sektörün elde ettiği aşırı kârların bir kısmı da yine korumayı devam ettirmek için gereken lobi faaliyetlerine harcanabilmektedir. Bu durumlar hükümetlerin güvenilirliğini zedelemektedir. Hükümetler DTÖ anlaşmalarına göre dış ticaretin serbestleşmesini sağlayarak yasa dışı uygulamaların ya da aşırı kazançların önüne geçebilmektedirler.

Burada incelenmesi gereken konular yapılan anlaşmaların kapsamı ve kurallarının içerdiği uluslararası standartların özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanabilirliği ya da net bir uluslararası standartlaşmanın söz konusu olup olmadığıdır. Bu konuda DTÖ özellikle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak incelenecek olan görünmez engeller konusunda eleştirilmekte, kurumun kendisi de bu eleştirileri kısmen de olsa kabul etmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu konu örnekleri ile detaylı bir biçimde incelenecektir.

I.2. Küreselleşme ve Dış Ticaret İlişkisi

Günümüzde oldukça sık olarak kullanılmakta olan ve toplumların yaşam biçimlerinin şekillenmesinde çok önemli roller üstlenen küreselleşme kavramı bütünüyle ele alındığında; hukuki, siyasi, ekonomik, kültürel ve finansal boyutları ile incelenmesi gereken bir kavramdır. Ancak çalışmanın bu kısmında toplumların yaşam standartlarının şekillenmesinde önemi yadsınamayacak olan ve küreselleşme kavramına iktisadi bakış

açısıyla yaklaşan ekonomik küreselleşme kavramından bahsedilecek, ekonomik küreselleşme sürecinin getirdiği küresel ticaret sisteminin korumacılık uygulamalarını ya da eğilimlerini nasıl etkilediği çeşitli verilerle açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca küreselleşme olgusunun getirdiği ticaret sisteminin ekonominin diğer alanları üzerindeki etkileri de incelenecektir.

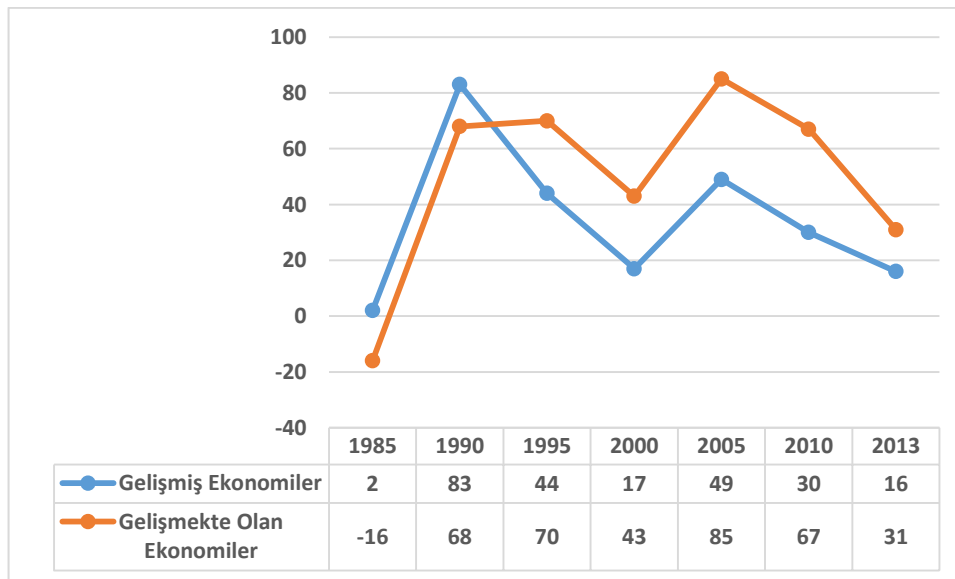
Küreselleşme en kısa biçimiyle insanlar, şirketler, hükümetler ve farklı ülkeler arasında karşılıklı etkileşim ve entegrasyonun hızlandırılması ve yoğunlaştırılması sürecidir (Rothenberg, 2002:1). Burada bahsedilen etkileşim ve entegrasyon süreci yukarıda da ifade edildiği gibi, farklı alanları içermektedir. Ekonomik küreselleşmeden ya da küreselleşmiş bir ekonomiden bahsedildiğinde ise, ülkelerin dış ticarete ve yatırımlara açıklığından bahsedilmektedir. Yani bir ülkenin vatandaşları uluslararası piyasalarda hiçbir tarife ya da tarife dışı engelle karşılaşmadan mal ve hizmet satmak veya satın almakta özgürdür. Aynı zamanda yabancı yatırımcıların ve şirketlerin başka ülkelerde mülkiyet hakkı vardır ancak söz konusu yatırımlar birtakım standart yasal uygulamalara göre şekillenebilmektedir (Lukas, 2000:2).

Dış ticaretin küreselleşmesi, bazı iktisat tarihçilerine göre tarihsel süreç içerisinde ülkelerin ve bölgelerin siyasi ve coğrafi yapılarının değişmesine yol açmıştır. Şöyle ki, Ortaçağ Avrupa'sında derebeylikler şeklinde oluşan siyasi yapı, zaman içerisinde dış ticaretin gelişmesi nedeniyle bu sınırların ticarete dar gelmesi sonucunda yıkılarak yerini ticaretin görece daha geniş bir alana yayıldığı ve daha rahat yapılabildiği krallıklara bırakmıştır. Ancak krallıkların sınırları da ticaret kesiminin giderek gelişen ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiş ve bu durum krallıkların yıkılıp yerlerine ulus-devlet olarak adlandırılan siyasi yapıların oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde ise bazı Avrupa devletlerinin ulus-devlet yapısından çıkıp daha geniş bir ekonomik ve ticari entegrasyon

sağlamak amacıyla Avrupa Birliği çatısı altında birleştikleri görülmektedir. Yerelden bölgeye, oradan da küreselleşmeye doğru yol alan bu evrim, toplumların geliştirdiği üretim, tüketim, ticaret yapılarının etkilerinin derinliğini gözler önüne sermektedir (Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000:22-23).

Ekonomik küreselleşmenin en önemli iki unsuru uluslararası ticaret ve yatırımların ülkeler arası yaygınlığının artmasıdır. Özellikle uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi korumacılık anlayışının bir alternatifi olarak karşılanmıştır ve etkileri üzerine çeşitli çevrelerce yoğun tartışmalar yapılmıştır. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik yapılan eleştirilerden en önemlilerinden bir tanesi ülkeler arası gelir dağılımının giderek bozulduğu, global anlamda fakirliğin arttığı şeklindeki görüştür. Bu görüşün geçerliliğini araştırmak için bazı verilerin incelenmesi faydalı olacaktır.

Şekil 1: Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre İhracat Artış Hızı³ (%)

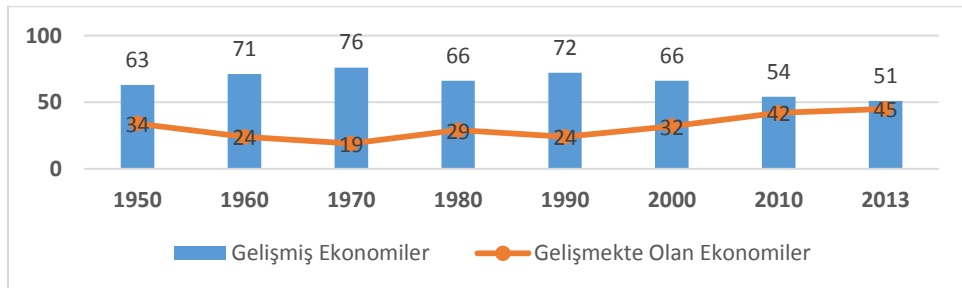

Kaynak: UNCTADSTAT

³Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler ayrımı, UNCTADSTAT veri tabanındaki gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler ayrımı ile özdeştir. Şekil 1 ve Şekil 10 arasındaki grafiklerde Dünya ihracatı içerisindeki paylar ile dünya ticaret hacmi göstergeleri dışında kalan diğer veriler 5 yıllık dönemler itibarıyla tarafımdan hesaplanmıştır. 2013 yılı verileri 2010 yılına göre değişimi göstermektedir. Şekil 10'da görülen büyüme rakamları da ilgili yıla aittir.

Şekil 1’de ihracat rakamlarının artış hızı hem gelişmiş ekonomiler, hem de gelişmekte olan ekonomiler için beş yıllık dönemler itibariyle verilmiştir. Veriler incelendiğinde 1990 yılından sonraki dönemde ihracat artış hızındaki eğilimlerin her iki ülke grubunda benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Burada dikkati çeken diğer bir nokta ise gelişmekte olan ekonomilerdeki artış hızlarının gelişmiş ekonomilere oranla daha yüksek olmasıdır. Örneğin 2010 yılında gelişmekte olan ekonomilerdeki mal ihracatı 2005 yılına göre %67 daha yüksektir. Gelişmiş ekonomilerin mal ihracatı ise 2010 yılında 2005 yılına göre yaklaşık %30 artış göstermiştir. 2005 yılı sonraki dönemde gelişmekte olan ekonomilerdeki mal ihracatı artış oranı sürekli olarak gelişmiş ekonomiler grubundan daha yüksektir. Örneğin 2006 yılında gelişmekte olan ekonomiler için söz konusu oran %19 iken gelişmiş ekonomilerde %12, 2007 yılında gelişmekte olan ekonomilerde %16 iken gelişmiş ekonomilerde %14 düzeyindedir. Yani grafikte gelişmekte olan ekonomiler lehine oluşan trend gerek 2005 öncesi, gerek 2005 sonrası için bütün yıllar ele alındığında geçerliliğini korumaktadır. Bu durumun oluşmasında zaman içerisinde küresel ticaretin gelişmesinin payı olduğu kadar, gelişmekte olan ekonomilerin dünya ihracatındaki paylarının düşük olması,(Şekil 2’de görüldüğü gibi) dolayısıyla meydana gelen değişikliklerin oransal olarak bakıldığında yüksek görünmesinin de payının olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Şekil 2’de bu durum daha net bir biçimde görülebilir.

Şekil 2: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal İhracatındaki Payları (%)

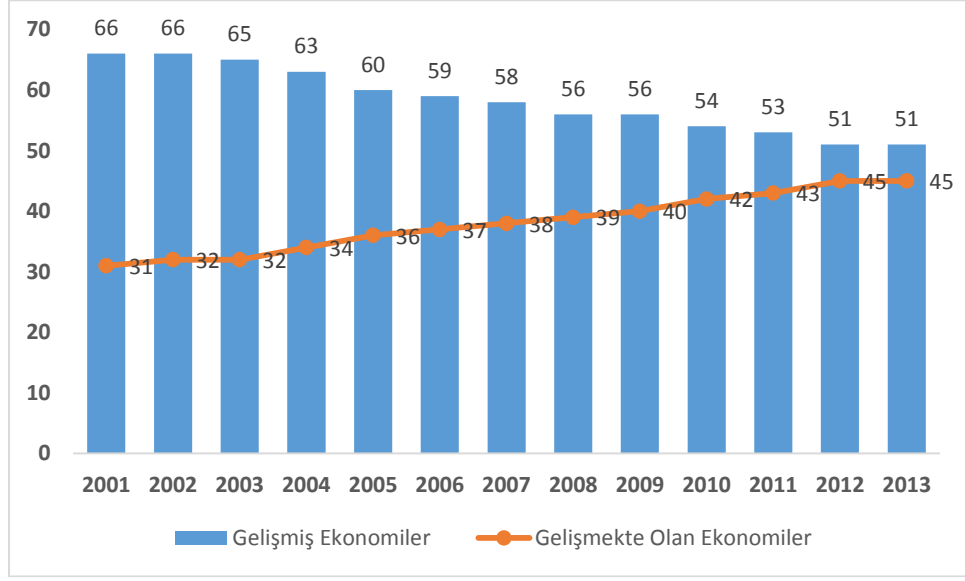

Kaynak: UNCTADSTAT

Şekil 2’de gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin dünya ihracatındaki payları yer almaktadır. Bütün dönemlerde gelişmiş ekonomilerin ihracat içerisindeki paylarının yüksek olması beklenen bir durumdur. Çünkü ihracat performansı ülkelerin beşeri sermayeleri, sağlık, alt yapı yatırımları ve yönetim kalitesi gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bir ülke söz konusu faktörler açısından hangi oranda güçlü ise, ihracat performansı da o kadar güçlü olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, gelişmekte olan ekonomilerin performanslarında meydana gelen değişimdir. Verilerden de açıkça anlaşılacağı gibi, özellikle 1980’li yılların ortalarından itibaren meydana gelen teknolojik gelişmelerle taşıma maliyetlerinin azalması, iletişimin artması, firmaların farklı ülkelerde üretimlerinin farklı aşamalarını maliyet avantajı nedeniyle gerçekleştirmesi sonucu 1980–2010 yılları arasında yaklaşık %40 düzeyinde artış göstermiştir. Tam tersine gelişmiş ekonomilerin payında yaklaşık %22 düzeyinde bir azalma meydana gelmiştir.

2010 yılında ihracat performansı açısından gelişmekte olan ülkelerin kaydettiği ilerleme dikkat çekicidir. Bilindiği üzere 2007 yılında ABD finans piyasalarında ortaya çıkan, daha sonra diğer ülkelerin finansal ve reel piyasalarını etkileyen ve bu etkileri hâlâ devam eden küresel ekonomik kriz süreci yaşanmaktadır. Bu krizin gelişmiş ekonomilerin reel piyasalarına olan etkileri dikkate alındığında, bu ekonomilerin ihracat performanslarındaki azalmanın kriz kaynaklı geçici bir durum olup olmadığı sorusunun araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla söz konusu ekonomi gruplarının kriz öncesi performanslarını incelemek amacıyla Şekil 3 hazırlanmıştır.

Şekil 3:Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal İhracatındaki Payları (2001-2013) (%)

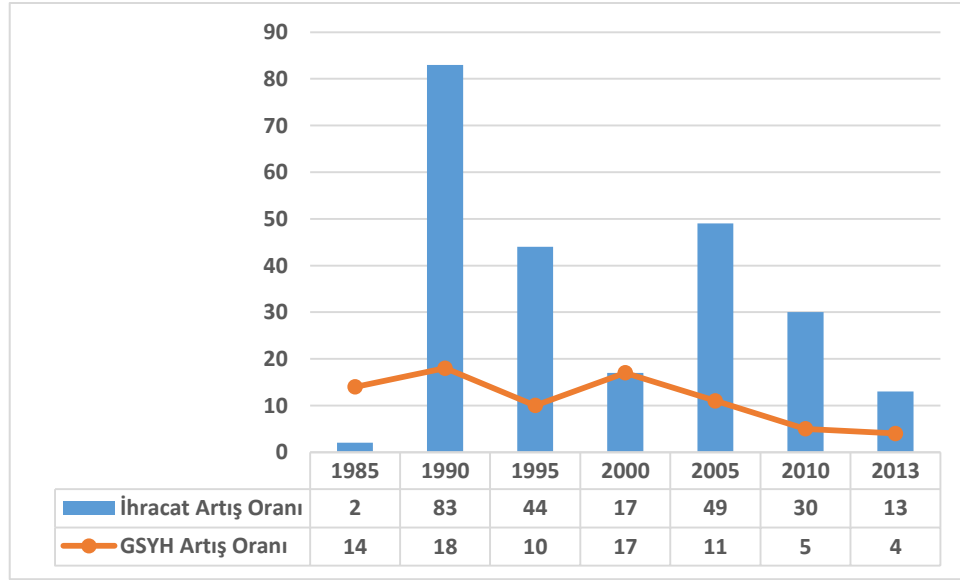
Kaynak: UNCTADSTAT

Yukarıdaki verilere göre tüm ekonomiler açısından dünyadaki konjonktürel değişimlerle olumlu gelişmelerin meydana geldiği 2002-2007 döneminde de gelişmekte olan ekonomilerin ihracat performanslarında sürekli bir artış yaşanmış, krizin etkilerinin derinleştiği, tüm ekonomilerde talep daralmalarının yaşandığı 2008-2009 döneminde de bu eğilim devam etmiştir. Bu durumun meydana gelmesinde küreselleşmenin etkisiyle gelişmiş ülkelerdeki firmaların üretim süreçlerinin bir kısmını maliyet avantajı nedeniyle gelişmekte olan ekonomilerde gerçekleştirmelerinin önemli payı vardır ve bu süreç ekonomik küreselleşme olgusunun sonuçlarından biridir.

Şekil 2 ve Şekil 3'teki veriler ışığında zaman içerisinde gelişmekte olan ekonomilerin ihracat artışlarında önemli artışların yaşandığı söylenebilir. Ancak burada asıl araştırılması gereken husus, artan ticaretin ülkelerin ekonomik refah düzeylerinde nasıl bir etkisinin olduğudur. Bir taraftan ticaret artarken, diğer taraftan ülkelerin mutlaka daha fazla büyüme kaydedeceğini, diğer bir ifadeyle ekonomik refah açısından daha iyi bir noktaya geleceğini söylemek her zaman doğru olmayabilir. Örneğin bu konuda uluslararası

iktisat literatüründe klasikleşmiş bir konu olan yoksullaştırıcı büyüme kavramı ortaya atılmıştır. Bu olguya göre bir ülkede bir taraftan ticaret ve üretim artışı gerçekleşirken, diğer taraftan ticaret hadlerinde meydana gelen olumsuz gelişmeler ülkenin refah seviyesini daha düşük bir düzeye getirebilmektedir (Seyidoğlu, 2007:130).⁴ Böyle bir durumla karşılaşan bir ülke, ticaret hadlerini iyileştirebilmek için ithalat vergisi koyma ya da ihracattan vergi alma yoluna gidebilir ancak bu politikalar küreselleşme fikri ile örtüşmemektedir. Dolayısıyla ticaretin küreselleşmesinin etkilerini incelemek amacıyla uluslararası ticarete meydana gelen artışlar ile birlikte büyüme rakamlarının incelenmesinde fayda vardır.

Şekil 4: Gelişmiş Ekonomilerin İhracat ve Reel GSYH Değişim Oranları (%)

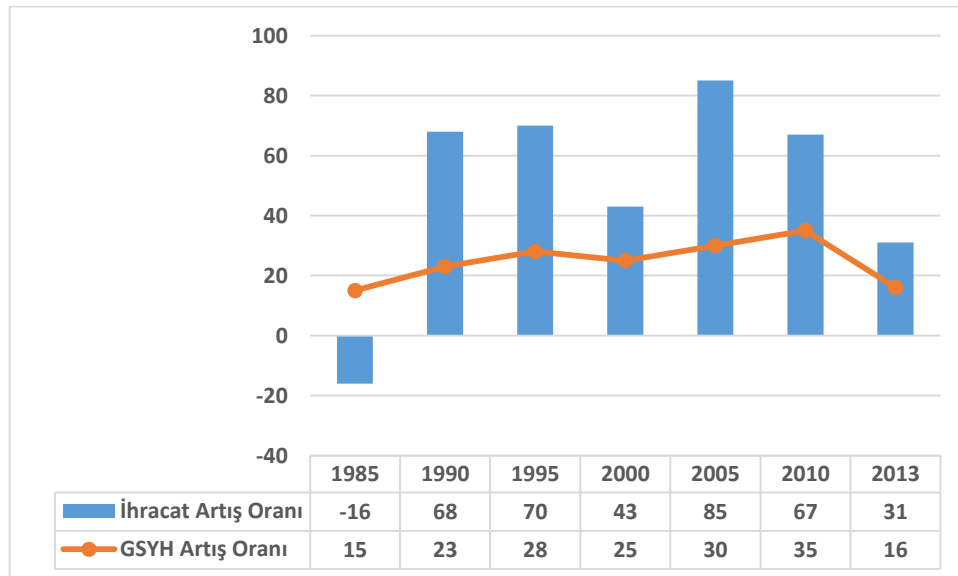
Kaynak: UNCTADSTAT

Yukarıdaki şekilde gelişmiş ekonomiler grubunun belirli yıllar itibariyle ihracatlarında meydana gelen artışlar ile reel büyüme oranları verilmiştir. 2000 yılında meydana gelen ihracat artışı ile GSYH artışının birbirlerine olan yakınlığı dikkat çekicidir.

⁴ Dış ticaret haddi en kısa tanımıyla ihracat fiyatlarının ithalat fiyatına oranı anlamına gelmektedir. İhracat fiyat endeksindeki artış hızının ithalat fiyat endeksinden daha hızlı artması dış ticaret hadlerinde düzelme olduğu anlamına gelir. UNCTAD veritabanı verilerine göre 2000 sonrası dönemde gelişmekte olan ekonomilerdeki iyileşme gelişmiş ekonomilerden daha yüksek düzeydedir. Aynı durum ihraç mallarının satın alma gücü pariteleri için de geçerlidir.

2000 sonrası ya da öncesi dönemlerde ihracat artış hızları ile büyüme artışlarının farklı olması ise ihracat artışlarının büyümeye olan etkisinin değişebileceği, büyümenin kaynaklarının yalnızca ihracat olmadığı şeklinde yorumlanabilir. 1995 ve 2005 yıllarında önceki 5 yıllık dönemlere göre (1990 ve 2000) ihracat artışı devam etmesine rağmen büyüme oranlarında görece yaşanan düşüşler söz konusu ekonomilerde iç talepte meydana gelen daralmaların bir işareti olarak görülebilir. İhracattaki yani dış talepteki artışın büyümeye olan katkısı ile talep daralmalarının büyüme üzerindeki negatif etkisi büyüme oranlarının azalmasına neden olmuştur

Şekil 5: Gelişmekte olan ekonomilerin İhracat ve Reel GSYH Değişim Oranları (%)

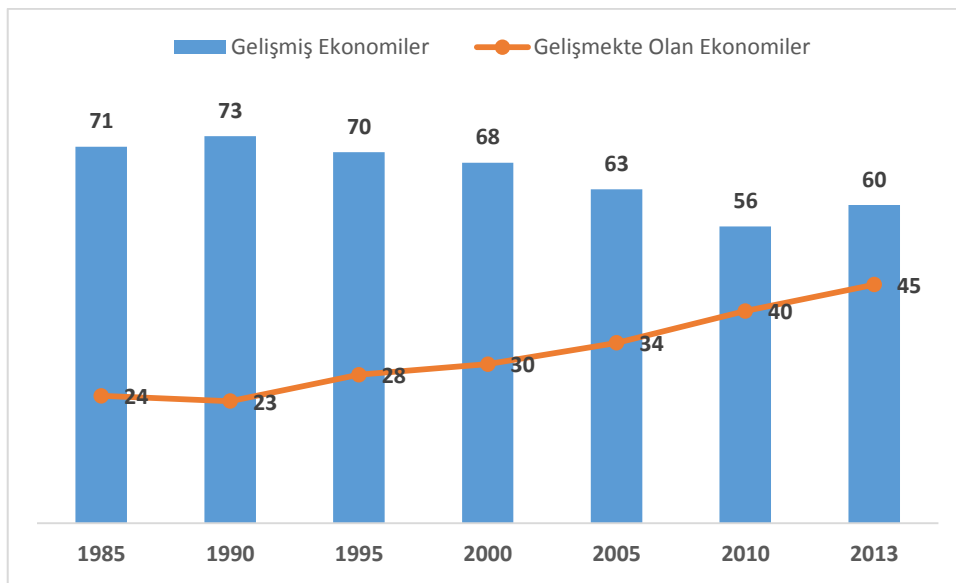

Kaynak: UNCTADSTAT

Şekil 5'te ise gelişmekte olan ekonomilerin ihracat artış hızları ile büyüme rakamları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde geneli itibariyle ihracatın büyümeye olan etkisinin bir önceki şekilde gösterilen gelişmiş ekonomilere göre daha net ortaya çıktığı görülmektedir. 2010 yılı haricindeki diğer dönemlerde ihracat ile büyüme rakamlarının trendi aynıdır. Ayrıca 2010 döneminde hem küresel kriz hem de Avrupa para krizinin olduğu bir ortamda talep daralmasına bağlı olarak ihracatta meydana gelen azalmanın

yanında gelişmiş ekonomiler grubunun aksine büyümede artış yaşanması⁵ gelişmekte olan ekonomilerin işgücü, teknolojik gelişme, sermaye birikimi gibi büyümenin diğer kaynaklarını da giderek daha etkin hale getirdiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak küreselleşmenin özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında toplumlarda önemli oranlarda tüketim artışına yol açtığı ve özellikle gelişmekte olan ekonomilerde tüketim ve borçlanma kaynaklı ekonomik büyümelerin meydana geldiği de göz önüne alınmalıdır. Dolayısıyla bu ülkelerde gelişmiş ekonomilerde yaşanan talep daralmalarının aksine iç talepte artış yaşanması ve bu durumun büyüme üzerindeki olumlu etkisi göz önüne alınmalıdır.

Şekil 6: Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Dünya Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payları (%)

Kaynak: UNCTADSTAT

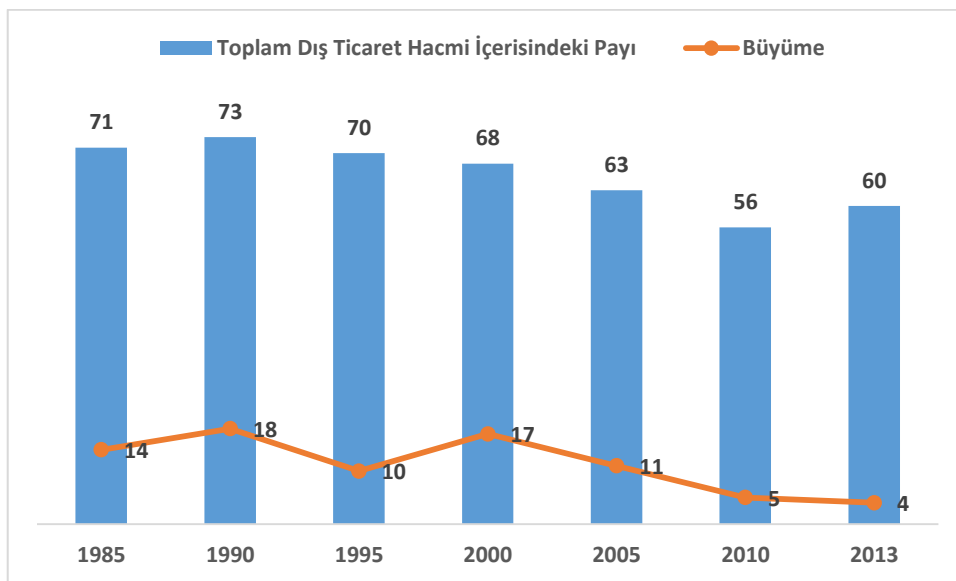
Daha bütünsel bir bakış açısı yakalamak ve dış ticaretin etkisini daha iyi inceleyebilmek için dış ticaret hacimlerini incelemek gerekmektedir. Şekil 6 incelendiğinde zaman içerisinde gelişmekte olan ekonomilerin ticaret hacmi içerisindeki

⁵ 2000-2010 yılları arası gelişmekte olan ekonomilerin büyüme rakamları gelişmiş ekonomilerin üzerindedir. Örneğin küresel krizin etkilerinin tüm dünyaya yayıldığı 2009 yılında gelişmiş ekonomilerde meydana gelen yaklaşık %4 oranındaki daralmaya karşılık gelişmekte olan ekonomilerde %2.52 oranında büyüme artışı yaşanmıştır.

paylarının giderek arttığı, burada görülen trendin Şekil 2’de yer alan dünya mal ihracatındaki paylarını gösteren eğilimlerle oldukça benzer olduğu görülmektedir. Bu iki grafik birlikte değerlendirildiğinde (Şekil 2 ve Şekil 6) gelişmekte olan ekonomilerde meydana gelen ticaret artışında ihracat artışlarının payının yadsınamaz bir düzeyde olduğu yorumu yapılabilir. Zaten küreselleşmiş bir ekonomide amaç uluslararası ticarete yeteri kadar katılmayan ekonomilerin katılmasını sağlamaktır.

Dış ticaret hacmindeki artışın ekonomik refah üzerindeki etkisini anlamak amacıyla ihracat artış hızında olduğu gibi dış ticaret hacmindeki değişim rakamlarının yanında büyüme rakamlarının incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 7:Gelişmiş Ekonomilerin Toplam Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı ve Büyüme (%)

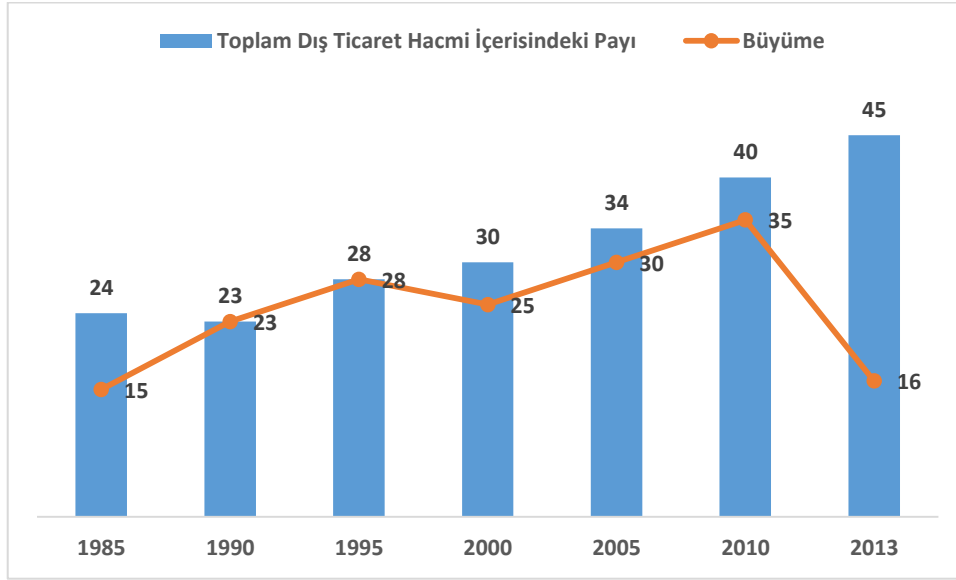

Kaynak: UNCTADSTAT

Şekil 7’de gelişmiş ekonomiler grubunun dünya mal ticareti içerisindeki payları ve büyüme rakamları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde, ekonomilerde dış ticaret hacmindeki paylar azaldıkça büyüme artış oranlarında da nispeten gerilemeler olduğu görülmektedir. Gelişmiş ekonomiler grubu açısından, 2000 yılında dış ticaret hacmi

içerisindeki pay ve ihracat artış hızında azalma olmasına karşın büyüme oranları artış hızının yükseldiği görülmektedir.

Şekil 8: Gelişmekte olan ekonomilerin Toplam Mal Ticaret Hacmi İçerisindeki Payı ve Büyüme (%)

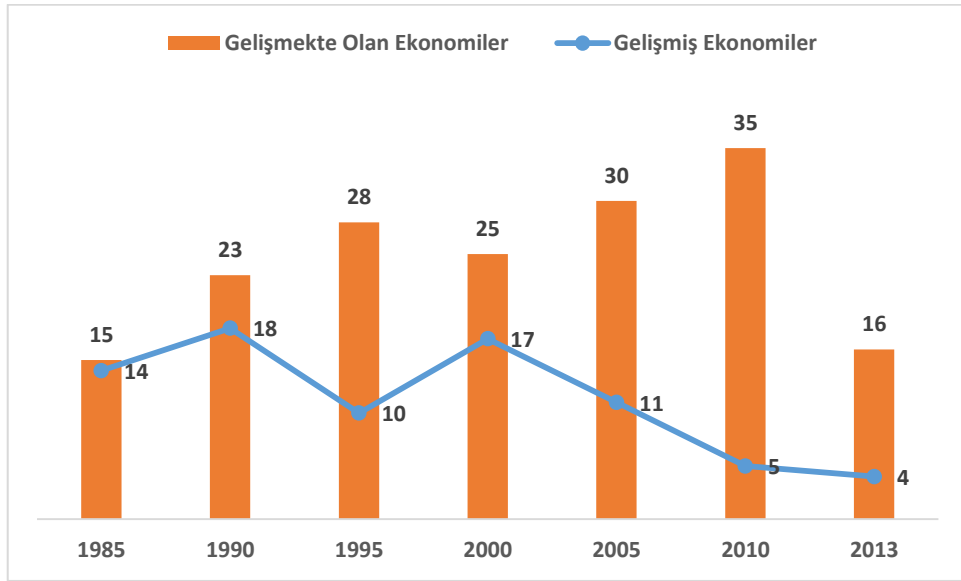
Kaynak: UNCTADSTAT

Şekil 8’de ise gelişmekte olan ekonomiler grubunun dünya mal ticareti içerisindeki payları ve büyüme rakamları gösterilmektedir. Verilere göre gelişmekte olan ekonomilerin dünya mal ticaret hacmi içerisindeki payları arttıkça büyüme hızlarında da artış meydana gelmiştir. Bu durumun tek istisnası 2000 ve 2013 yılıdır ve gelişmiş ekonomiler grubunun aksine ihracat artış hızında yükselme devam ederken büyüme artış hızı azalmıştır.

Şekil 4 ve 5 ile Şekil 7 ve 8’de yer alan veriler birlikte değerlendirildiğinde, iktisat literatüründe yer alan yakınsama hipotezinin günümüzde gelişmekte olan ekonomiler açısından geçerliliğini incelemek mümkündür. Bilindiği üzere yakınsama hipotezi tam yakınsama ve şartlı yakınsama hipotezleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tam yakınsama hipotezine göre ekonomik gelişmişlik açısından daha alt düzeyde bulunan gelişmekte olan ekonomiler zaman içerisinde gelişmiş ekonomilerden daha yüksek

büyüme oranları gerçekleştirmek suretiyle gelişmiş ekonomiler seviyesine ulaşacaklardır. Şartlı yakınsama hipotezine göre ise farklı gelişmişlik seviyesine sahip ülke ya da bölgelerin birbirinden farklı karakteristik özellikleri mevcuttur ve bu bölgelerin hiçbiri durağan bir yapı arz etmez. Yani gelişmekte olan ekonomilerin görece daha hızlı büyüyerek gelişmiş ekonomiler seviyesine ulaşabilmeleri için aynı teknoloji düzeyine, aynı kurumsal yapıya, aynı beşeri sermaye yapısına, v.b. sahip olmaları gerekmektedir (Berber, 2006:171).

Şekil 9:Gelişmiş ve Gelişmekte olan ekonomilerin Büyüme Oranları (%)

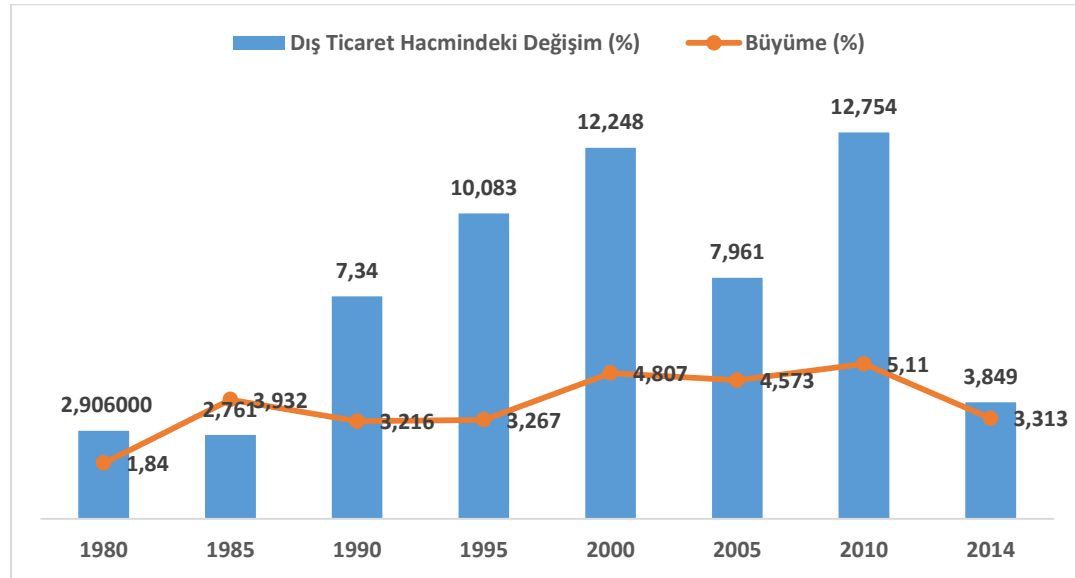

Kaynak: UNCTADSTAT

Şekil 9'da gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin büyüme rakamları verilmiştir. Veriler incelendiğinde küreselleşmenin giderek yaygınlaştığı 1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ekonomilerin büyüme oranının, gelişmiş ekonomilerden yüksek olduğu açıkça görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığı zaman tam yakınsama hipotezinin geçerli olduğu düşünülebilir. Şartlı yakınsama hipotezinde geçerli olan teknoloji düzeyi,

beşeri sermaye, kurumsal yapı gibi faktörlerin artan küreselleşmenin etkisiyle gelişen iletişim araçları sayesinde gelişmekte olan ekonomilere aktarılabilmesinin daha kolay olduğu göz önüne alınarak bu düşünce güçlendirilebilir.

Şekil 10: Dış Ticaret Hacmi ve Büyüme Oranlarının Dünya Genelindeki Değişimi

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014.

Şekil 10’da tüm dünyada gerçekleşen dünya ticaret hacmindeki değişimler ve büyüme oranları verilmiştir. Veriler incelendiğinde 1990 yılından sonra dünya ticaret hacminde önemli artışlar olduğu görülmektedir. 2005 yılında ise dış ticaret hacmindeki değişim 2004 yılına göre yaklaşık %8 artmıştır. Söz konusu oranın 2000 yılında yaklaşık %12 olduğu göz önüne alındığında dünya ticaretinde göreceli olarak meydana gelen yavaşlamanın nedeni olarak birçok petrol harici mal ihracatçısı ülkelerin ihraç mallarındaki fiyat artışlarının petrol fiyatlarındaki artışların gerisinde kalması nedeniyle dış ticaret hadlerinde meydana gelen bozulmalar gösterilebilir (United Nations, 2006:34). Büyümenin ise hacimdeki artışla beraber sürekli arttığı görülmektedir. Özellikle 2008 krizi sonrası hem dış ticaret hacminde hem de büyüme oranında ele alınan yıllar itibariyle en yüksek düzeye ulaşılmış olması dikkate değerdir.

Tablo 1:Gelişmiş Ekonomilerin Bazı Sanayi Ürünlerine Yönelik İhracat Değerleri (Bin \$)

	1995	2000	2005	2010	2013	1995-2013 Artış (%)
İşlenmiş Mallar	2.742.125.623	3.255.411.047	4.827.785.526	5.873.819.048	6.585.236.000	140.15
Kimyasal Ürünler	385.663.990	459.972.248	861.211.749	1.242.046.048	1.403.706.000	263.97
Mak-Tech. ve Taşıma Ekip.	1.504.315.474	1.882.489.457	2.587.096.099	2.955.752.269	3.287.993.000	118.57
Diğer İşlenmiş Mallar	852.146.159	912.949.341	1.379.477.678	1.676.020.730	1.893.537.000	122.21
Demir ve Çelik	107.278.707	92.026.695	188.930.393	239.599.415	242.360.000	125.92
İplik, Kumaş ve Giysi Ürünleri	164.148.907	158.966.577	205.393.460	220.438.027	253.068.000	54.17

Kaynak: UNCTADSTAT

İhracat verilerinin daha iyi analiz edilebilmesi için ürün bazlı rakamları incelemek daha net sonuçlara ulaşmaya imkân sağlayacaktır. Bu amaçla hazırlanan Tablo 1 incelendiğinde, gelişmiş ekonomilerin son 19 yıllık dönemde sanayi ürünlerinde önemli düzeylerde artışlara ulaştığı görülmektedir. Bu ürünlerdeki en yüksek artış oranı yaklaşık %125 seviyesi ile demir-çelik ürünlerinde; en düşük artış ise yaklaşık %54 düzeyi ile tekstil ürünlerinde meydana gelmiştir. Bu veriler, gelişmiş ekonomilerin hangi alanlarda daha iyi rekabet edebildiği hakkında da fikir vermektedir. Diğer ürünlerde de yaklaşık %100 oranında ihracat artışları söz konusudur.

Tablo 2:Gelişmekte Olan ekonomilerin Bazı Sanayi Ürünlerine Yönelik İhracat Değerleri (Bin \$)

	1995	2000	2005	2010	2013	1995-2013 Artış (%)
İşlenmiş Mallar	944.493.470	1.369.967.530	2.434.353.312	4.017.289.221	5.190.350.000	449.54
Kimyasal Ürünler	80.256.992	104.406.200	228.287.942	428.386.697	573.636.000	614.75
Makine-teçhizat ve Taşıma	425.684.944	719.370.747	1.310.021.461	2.155.798.662	2.714.281.000	537.63
Diğer İşlenmiş Mallar	438.551.533	546.190.582	896.043.908	1.433.103.861	1.932.433.000	340.64
Demir ve Çelik	33.765.573	36.799.355	96.140.424	153.460.218	174.002.000	415.32
İplik, Kumaş ve Giysi Ürünleri	189.923.673	233.500.961	324.618.327	458.249.579	586.933.000	209.04

Kaynak: UNCTADSTAT

Küreselleşme olgusunun getirdiği serbest ticaret neticesinde gelişmiş ekonomiler sanayi ürünleri ihracatında yüksek performans gösterirken, gelişmekte olan ekonomiler de bu atmosferden fazlasıyla payını almıştır. Tablo 2 incelendiğinde, kimyasal ürünlerde 6 kat, makine-teçhizat ve taşıma ekipmanlarının ihracatında yaklaşık 5 kat, demir-çelikte ve işlenmiş mallar ihracatında 4 kat, diğer işlenmiş mallarda 3 kat ve tekstil ürünleri ihracatında da yaklaşık 2 kat artış yaşandığı görülmektedir. 1995 yılında ekonomilerin işlenmiş mallar ihracatı gelişmekte olan ekonomilerden %65 daha fazla iken bu fark 2010 yılına gelindiğinde %46 düzeyine gerilemiştir. Demir-çelik ihracatındaki fark iki grup arasında 1995 yılında %224 iken 2010 yılında %56 seviyesindedir. Yine makine-teçhizat ve donanımlarına ilişkin ürünlerin ihracatında 1995 yılında gelişmiş ekonomiler %253 oranında üstün iken, 2010 yılına gelindiğinde bu oran yalnızca %37'dir. Tüm bu gelişmeler ışığında küreselleşme sürecinin ele alınan ülke grupları ve ürünler içerisinde gelişmekte olan ekonomiler açısından daha yararlı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir.

Tablo 3: Gelişmiş Ekonomilerin Seçilmiş Tarım Ürünleri İhracat Değerleri (Bin \$)

	1995	2000	2005	2010	2013	1995-2013 Artış (%)
Temel Besin	264.351.544	238.293.565	374.862.875	594.597.722	741.064.000	180.33
Tarımsal Hammaddeler	91.660.428	80.427.833	104.875.657	138.702.292	162.909.000	77.73
Gıda ve Canlı Hayvan	242.812.097	220.310.467	346.893.128	533.057.209	661.235.000	172.32
Meyveler ve Sebzeler	44.616.388	42.101.433	69.771.587	103.065.569	125.567.000	181.44

Kaynak: UNCTADSTAT

Tablo 3'te gelişmiş ekonomiler grubunda yer alan ülkelerin bazı tarım ürünlerine ilişkin ihracat değerleri yer almaktadır. Veriler incelendiğinde söz konusu tüm gruplarda önemli artışlar olduğu görülmektedir. 1995 yılından 2013 yılına gelindiğinde temel besinlerde ihracat %180, tarımsal hammaddelerde %77, yiyecek ve canlı hayvan ürünlerinde %172 ve meyveler ve sebzelerde de %181 oranında artış söz konusudur.

Özetle, 19 yıllık süreçte gelişmiş ekonomilerin tarım ürünleri ihracatında ciddi artışlar vardır.

Tablo 4: Gelişmekte olan ekonomilerin Seçilmiş Tarım Ürünleri İhracat Değerleri (Bin \$)

	1995	2000	2005	2010	2013	1995-2013 Artış (%)
Temel Besin	131.788.965	126.717.471	209.908.409	404.260.355	532.081.000	303.74
Tarımsal Hammaddeler	39.289.909	32.982.258	49.634.685	89.574.668	104.591.000	166.20
Yiyecek ve Canlı Hayvan	114.002.729	111.528.672	177.446.029	331.492.268	435.357.000	281.88
Meyveler ve Sebzeler	26.059.599	26.759.033	45.641.233	77.575.065	101.711.000	290.30

Kaynak: UNCTADSTAT

Tablo 4'te ise bu kez gelişmekte olan ekonomilerin bazı tarım ürünleri ihracat değerleri yer almaktadır. Gelişmekte olan ekonomilerin Tablo 3 ve Tablo 4'te yer alan ürün gruplarına ilişkin artış performansı gelişmiş ekonomilerden daha yüksektir. Şöyle ki; 1995 ve 2013 yılı arasında temel besin grubunda ihracat artışı %303, tarımsal hammaddelerde %166, yiyecek ve canlı hayvan grubunda %281 ve meyve ile sebzelerde %290 düzeylerindedir.

Tüm bu göstergeler ışığında gerek sanayi ürünleri gerekse tarım ürünleri açısından hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin tüm dünya geneline olan ihracatları küreselleşme süreci ve entegrasyon süreci hızlandıkça artmış, her iki ekonomi grubu ülkeleri de ihracat açısından daha iyi bir konuma gelmiş, 1990'ların başında meydana gelen gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler arasındaki derin farklar kapanmaya başlamıştır.

Ancak yine de küreselleşmenin gereklerinin tamamen yerine getirildiğini, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerindeki tüm korumacı engelleri kaldırdıklarını söylemek tam olarak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu veriler yalnızca ele alınan dönem içerisinde eskisinden daha iyi konuma gelindiğinin, küreselleşme ve entegrasyon arttıkça ilerleyen yıllarda daha iyi konuma gelinebileceğinin göstergeleri

olarak ele alınabilir. Tarifeler ve uluslararası ticaret artışı OECD ülkeleri arasında diğer sanayileşmiş ekonomiler ile geliştirmekte olan ekonomiler arasındaki artıştan daha fazladır. Birçok geliştirmekte olan ülkenin daha verimli olduğu tarım ürünlerine ve tekstil ürünlerine AB, ABD ve Japonya tarafından ciddi sınırlandırmalar getirilmiştir. Sanayileşmiş ülkelerin siyasi nedenlerden dolayı tarım ürünlerindeki engelleri kaldırmaları zor görünmektedir. Ancak şu anki ticaret sistemi de büyük değişiklikler olmazsa, geliştirmekte olan ekonomilerin aleyhine bir yapı arz etmeye devam edecektir. Uzun dönemde ticaretin tamamen serbestleştirilmesi sağlanabilirse geliştirmekte olan ekonomiler 500 milyar \$ daha fazla gelir elde edebilecekler ki bu artış gelirlerin %5 daha fazla olması anlamına gelmektedir (Fischer, 2003:24-25). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde günümüzde serbest ticaretin gereklerinin uluslararası alanda yerine getirilip getirilmediği üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacaktır.

Ticaretin serbestleştirilmesinin gelir dağılımı üzerine etkileri konusunda birbirine zıt görüşlerin olduğu ve bu görüşlerin çeşitli çalışmalarla desteklendiği bilinmektedir. Ancak yapılan çalışmaların çoğu, serbest ticaretin ülkelerin ihracatının artmasına imkân sağlayarak ekonomik büyüme hızlarını artırdığı yönündedir. Her ne kadar karşıt görüşü savunan çalışmalar bulunsun da, yöntemleri ya da kullandıkları verilerin sayısı açısından eleştiriye maruz kalmaktadırlar. Küreselleşme sürecinin herkesin gelirini artıran bir süreç olduğu söylenemez. Elbette burada gelir dağılımının en alt seviyelerinde kalanların şikâyetleri söz konusu olacaktır. Örneğin birinci küreselleşme evresinin yaşandığı 1820–1913 döneminde faktör piyasalarının serbestleştirilmesine ilişkin ülkeler yoğun politikalar uygulamışlardır. O dönemde sermaye piyasaları günümüzden daha entegre olmuş bir durumdaydı. Ancak bir süre sonra hükümetler göç politikalarına sınırlama getirilmesi yönünde şiddetli baskıya maruz kaldılar. Bu baskının taraftarlarını

ise, vasıfsız emek gücüne sahip, yerli halklar oluşturmuştur. 20. yüzyılda oluşan küreselleşme sürecinde de benzer şeyler yaşanmıştır. Özellikle ABD’de ücretlerde derin farklılıklar meydana gelmiştir. Bu farklılıkların nedenlerinden birisi, ABD’nin göçmen politikasına bağlı olarak artan işçi göçleri ve piyasaların vasıfsız işçi kullanılarak üretilen ürünlerin rekabetine açılmasıdır. Ayrıca yaşanan teknolojik gelişmeler de ülke içerisinde vasıfsız emek gücüne olan talebin azalmasına neden olmuştur. Ancak yine de 20. Yüzyılın sonlarında yaşanan küreselleşme sürecinin ABD’yi daha eşit bir ülke haline getirdiği görüşü hâkimdir (Williamson, 2002:2-6-11).

Yapılan birçok çalışma ticari açıklığın büyüme üzerinde olumlu katkı yaptığını göstermiştir. Gelişmekte olan ülkeler açısından ihracatın büyüme üzerine etkilerine ilişkin literatüre Asya Kaplanları olarak geçen Japonya, Tayvan, Güney Kore, Hong-Kong, Singapur, Malezya ve son dönemlerde Çin ve Hindistan’ın son yıllarda ortalama reel gelirlerindeki artış (1990’ların sonundaki durağanlık hariç) örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan ithal ikameci politikalar izleyen ülkeler ise ekonomik açıdan kötü sonuçlarla karşılaştılar. Söz konusu ülkelerin tekstil, kıyafet, ayakkabı, doğal kaynaklar gibi ihracat ürünlerine birçok gelişmiş ülke tarafından kısıtlama getirilmesi de ülke ekonomilerinin daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Halen gelişmiş ülkeler geliştirmekte olan ülkelerin ihracat ürünlerine görece daha yüksek düzeyde tarife ve diğer engelleri uygulamaktadırlar. Bu engellere rağmen ticaret hâlâ artış göstermektedir. 1975–1990 yılları arasında OECD ülkeleri ile düşük gelirli ülkeler arasında ticaret 59 milyar \$’dan 200 milyar \$’a çıkmıştır. Ancak bu iki ülke grubu arasındaki gelir farkı da söz konusu dönemde 30 kattan 58 kata yükselmiştir. Gelir farkı artışının nedeni ise gelişmiş ülkelerdeki emek faktörünün veriminin yüksek olmasıdır (Trebilcock, 2005:221-222).

Ekonomik liberalizasyonun gelişmekte olan ÷lkelere yarar sağladığının belki de en önemli kanıtı son 20 yılda gelişmekte olan ÷lkelerin iç piyasalarını gönüllü olarak serbestleştirmeleridir. Arjantin, Filipinler, şili ve Tayland küresel ekonomiye entegre olma yolunda büyük adımlar attılar. En geleneksel kapalı ekonomiler bile otarşinin yerine piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirmeye başladılar. Son birkaç yılda Hindistan sanayi ürünlerine uyguladığı tarife oranlarını %71'den %32'ye, Brezilya %41'den %27'ye ve Venezuela %50'den %31 düzeyine indirdiler. DTÖ'nün kendi tarihi de ticari liberalizasyonun ulaştığı noktayı ortaya koymaktadır. GATT müzakereleri esnasında 1948 yılında sadece 23 üyesi olan kurumun üye sayısının giderek artması ve hâlâ müzakere sürecinde bekleyen ÷lkelerin varlığı önemli bir göstergedir (Lukas, 2000:3).

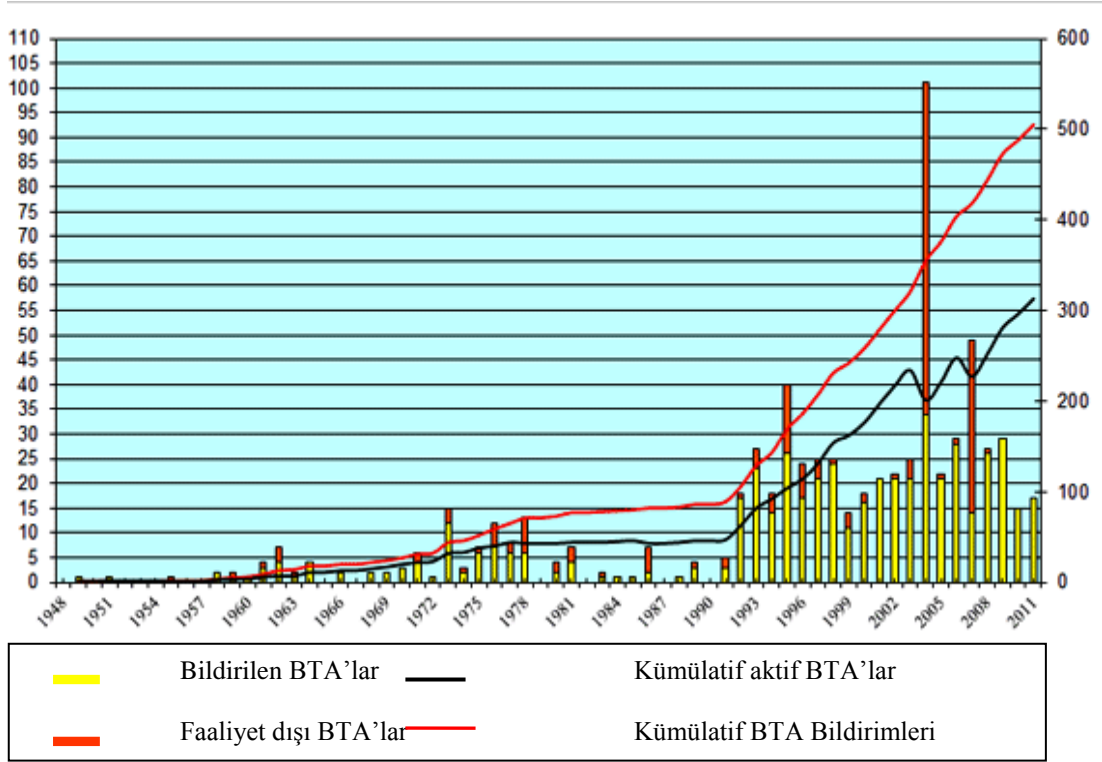
I.3. Bölgeselleşme ve Dış Ticaret İlişkisi

Ekonomik bölgeselleşme konusu da aynen küreselleşmede olduğu gibi ekonomistler ve araştırmacılar tarafından sıklıkla tartışılan, sonuçlarına yönelik olarak birbirine zıt yaklaşımların ortaya konduğu konulardan biridir. Hatta bu yaklaşımlar ekonomik bölgeselleşmenin ya da bölgenin tanımının nasıl yapılması gerektiğine kadar uzanmaktadır. 1950'lerde gümrük birliklerinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı statik etkilerini ortaya koyan Kanadalı ünlü iktisatçı Jacob Viner'in "Ekonomistlerin ekonomik bölge kavramının tanımında başarılı oldukları söylenemez" biçimindeki ifadesi konu hakkında ortak bir görüşe varmanın zorluğuna işaret etmektedir. O zamandan beri ne ekonomistler ne de politik bilimciler bu kavramla ilgili önemli bir gelişme gösterememişlerdir. Kimi araştırmacılar bölgeselleşme kavramını tanımlarken coğrafi yakınlık esasına vurgu yapmakta; kimi araştırmacılar da coğrafi yakınlıktan ziyade dil, din, kültür gibi unsurların uyumunun daha önemli olduğu görüşünü ifade etmektedirler. Diğer

tarafından ekonomik bölgeselleşme ile ilgili yapılan son çalışmalarda bu tür birleşmelerin arkasında yatan siyasi nedenler göz önüne alınmaya başlanmıştır. Örneğin ABD-İsrail Serbest Ticaret Bölgesi ya da Lome Topluluğu coğrafi yakınlığı ve fazla ortak paydası bulunmayan ülkelerin oluşturduğu ekonomik bölgeselleşme hareketleridir (Mansfield & Milner, 1999:590-591). Çalışmanın bu kısmında ekonomik bölgeselleşme hareketleri incelenirken geneli itibarıyla tercihli ticaret anlaşmalarının kurulması ve yayılması ile şekillenen ticari bölgeselleşme hareketlerinden söz edilecektir. Bazı çevreler AB, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi), MERCOSUR (Güney Ortak Pazarı), ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) gibi oluşumların çok taraflı ticaret sistemini engelleyeceğini, korumacılığı teşvik ederek ticari savaşlara yol açacağını savunurken; bazıları da bölgesel oluşumların ekonomik açıklığı teşvik ederek çok taraflı ticaret sistemine olumlu katkılar yapacağı görüşünü savunmaktadırlar. Ancak bütün bu tartışmalar sürerken, dünya üzerinde ekonomik bölgeselleşme hareketlerinin giderek arttığı da bilinen bir gerçektir. WTO bölgesel ticaret anlaşması veritabanına göre 15 Ocak 2012 itibarıyla DTÖ' ye toplam 511 adet bölgesel ticaret anlaşması bildirim yapılmıştır ve şu anda yürürlükte olan 319 adet bölgesel ticaret anlaşması bulunmaktadır⁶. Örgüt üyelerinden yalnızca Moğolistan herhangi bir bölgesel ekonomik anlaşmanın üyesi değildir. Doğal olarak söz konusu ticari grupların dünya ticaret hacmi içerisindeki payı da yüksektir. Örneğin bu gruplardan AB'nin 2011 yılında toplam dünya ticaret hacmi içerisindeki payı yaklaşık %34, Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) grubunun ise yaklaşık %48'dir (United Nations, 2011:26).

⁶ http://wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm 10.12.11

Şekil 11: Dünyada Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Gelişimi (1948-2011)

Kaynak: WTO Secreteriat. http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regfac_e.htm

Erişim Tarihi:10.12.11

DTÖ'nün internet sitesinde yer alan tanıma göre ise bölgeselleşme gerek serbest ticaret bölgeleri gerekse gümrük birlikleri aracılığıyla bölgesel bazda ticareti serbestleştirmek ya da kolaylaştırmak amacıyla yapılan faaliyetlerdir⁷.

İktisadi birleşme hareketleri üye ülkelerin kendi içlerinde ve dış ülkelere karşı ticareti serbestleştirme derecelerine göre türlere ayrılmıştır. Bunlar en dar kapsamlı entegrasyon sürecinden en geniş kapsamlı olanına doğru şu şekilde sıralanabilir:

⁷ http://wto.org/english/tratop_e/region_e/scope_rta_e.htm 10.12.11

Tercihli Ticaret Anlaşmaları: En dar kapsamlı bölgesel ekonomik işbirliği örneğidir. Burada üye ülkeler yalnızca belirli mallar üzerinde tek taraflı ya da karşılıklı olarak gümrük tarifelerinde indirimde bulunurlar.

Serbest Ticaret Bölgesi: Bu tür birleşmelerde üye ülkeler kendi aralarında tarife ve kota uygulamalarını kaldırır. Ülkelerin her biri birlik dışındaki ülkelere karşı bağımsız hareket etmektedir. Yani her ülke birlik dışındaki ülkeye karşı kendi belirleyeceği bir sınırlamayı uygulamakta serbesttir.

Gümrük Birliği: Dış ticaretin serbestleşme sürecinde gümrük birlikleri serbest ticaret bölgesi oluşumlarının bir üst aşaması sayılabilir. Çünkü bu tür iktisadi birleşmelerde üye ülkeler bir taraftan kendi aralarındaki ticari engelleri kaldırırken, diğer taraftan üçüncü ülkelere karşı ortak hareket ederler.

Ortak Pazar: Bu aşamada ise malların serbest dolaşımı ve dışarıya karşı ortak politika uygulamalarının yanında üye ülkeler arasında sermaye ve emek gibi üretim faktörlerinin serbest dolaşımı söz konusudur.

İktisadi Birlik: Ekonomik birlik aşamasında artık üye ülkelerin para ve maliye politikaları gibi makro ekonomik politikalarının koordinasyonu birlik içerisinde kurulan bir üst kuruluşa devredilir. Diğer bir ifadeyle birlik içerisinde ortak para politikası, ortak maliye politikası, tek para gibi uygulamalar mevcuttur. Ekonomik birliğin diğer bir çeşidi de parasal birlik olarak ifade edilir. Bu birleşme türünde amaç üye ülkelerin kurlarını birbirine sabitleyerek dalgalanmaların meydana getireceği olumsuz etkileri minimuma indirmektir. Ancak iktisadi birlik parasal birlikten daha kapsamlıdır. Çünkü ortak para politikasının yanında diğer iktisadi politikaların da üye ülkeler arasında uyumlaştırılması söz konusudur (Seyidoğlu, 2007:227-228).

Diğer taraftan bazı kaynaklarda tercihli ticaret anlaşmaları kavramının serbest ticaret anlaşmaları, gümrük birliği ve ortak pazar kavramlarını kapsayan bir kavram olarak ifade edildiğini de belirtmek gerekir (Mansfield & Milner, 1999:592 ve Özer, 2007:23).

Literatürde iktisadi birleşme hareketlerinin ekonomi üzerindeki etkileri ele alınırken Jacob Viner'in 1950 yılında yaptığı çalışmadan hareketle temelde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı olmak üzere iki etkiden bahsedilmektedir. Bu etkiler iktisadi birleşme sürecine katılan üye ülkelerin karşılaştırmalı üstünlükleri göz önüne alınarak üretim süreçlerinin yeniden şekillenmesinden kaynaklanır. Eğer birlik oluşturulması sonucunda üretim görece daha etkin kaynaklarla gerçekleştiriliyorsa ticaret yaratıcı etki söz konusu olur. Ticaret saptırıcı etki ise birleşme sonucunda bir üretim sürecinde etkin olan ülkenin birlik dışında kalması nedeniyle kaynak dağılımı etkinliğinin bozulması sonucu ortaya çıkar. Bu iki etki bölgeselleşmenin statik etkileri olarak ifade edilmektedir. Bölgeselleşmenin asıl önemli olan etkileri ise uzun vadede ortaya çıkan ve dış ticaretin yararlarına benzer nitelikteki etkilerdir. Bunlar; dış ticaretin artması, ölçek ekonomileri, teknolojik ilerleme, yatırımı özendirme ve kaynak hareketliliği olarak sıralanabilir (Seyidoğlu, 2007:234-236).

I.3.1. Bölgeselleşme Sürecinin Gelişimi

Günümüzde dünya ticaretini yönlendiren iki tür akımdan söz edilebilir. Bunlardan bir tanesi serbestleşme, diğeri ise bölgeselleşmedir. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen bölgeselleşme hareketlerinin sınıflandırılmasıyla ilgili olarak bazı çalışmalarda farklı sınıflandırmalar olsa da diğer birçok çalışmada Birinci Dünya Savaşı öncesi bölgeselleşme hareketleri bölgeselleşmenin ilk dalgası olarak, iki dünya savaşı arasındaki bölgeselleşme hareketleri ise ikinci bölgeselleşme dalgası olarak yer almaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise 1950'li yıllardan 1980'lere kadar olan döneme ilk ya da eski bölgeselleşme; 1980 sonrası günümüzü de kapsayan bölgeselleşme girişimlerinin olduğu döneme de ikinci bölgeselleşme ya da yeni bölgeselleşme adı verilmektedir. Diğer bir ifadeyle içinde bulunduğumuz dönemde bölgeselleşme hareketlerinin dördüncü dalgası yaşanmaktadır.

Bölgeselleşme girişimleri Avrupa'da sanayi devriminden sonra ulaşım olanaklarının gelişmesiyle birlikte ilk olarak oluşmaya başlamıştır. 1860 yılında imzalanan ve literatürde Cobden-Chevalier anlaşması olarak bilinen İngiltere-Fransa serbest ticaret anlaşması 19. Yüzyılın sonlarına kadar bölgeselleşme algısının ilerlemesine önemli katkılarda bulunmuştur. Taraf ülkelerin birbirlerine koşulsuz en fazla kayırılan ülke⁸ ilkesini uygulamaları neticesinde Fransa'ya ihracat yapan ülkeler daha düşük gümrük vergisi ayrıcalığını elde etmek ve böylece Fransa pazarının dışına itilmemek için anlaşmaya dâhil olmuşlardır. Diğer taraftan bu anlaşmanın ticaret yaratıcı etkileri diğer birçok ikili anlaşmanın oluşmasına da örnek olmuştur (Genç & Berber, 2011:85-86-87). Avrupa'nın neredeyse tek pazar gibi işlemeye başladığı, ülkelerin ticari ilişkilerinin giderek arttığı bu dönem birinci bölgeselleşme dalgası olarak bilinir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, bölgeselleşme hareketlerinin durmasına neden olmuştur.

İkinci bölgeselleşme dalgası ise Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemi içermektedir. Ancak bu dönemdeki bölgeselleşme girişimlerinin öncekine göre oldukça farklı olduğu ileri sürülmektedir. Bu dönemde ülkelerin anlaşma dışında kalan ülkelere karşı yüksek oranda korumacı olması, bölgesel anlaşmayı yapan büyük ülkelerin bu anlaşmaları kendi güçlerini daha da pekiştirmek amacıyla bir araç olarak kullanmaları söz konusudur. Bu yapının 1929 Büyük Buhranı'na katkı sağladığı ve

⁸ Bu ilkeye göre anlaşmanın taraflarından birine tanınan tüm imtiyazların anlaşmanın diğer tüm taraflarına da koşulsuz olarak tümünün tanınmasını ifade eder.

sonrasında siyasi krizlerin derinleşmesine yol açtığı yönünde yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır (Genç ve Berber, 2011:87). Bu dönemde oluşan bölgesel ekonomik anlaşmaların tercihli anlaşmalar biçiminde olduğunu, yapılan ikili ticaret anlaşmalarının yüksek derecede korumacı nitelikte olması sebebiyle çok taraflı ticaretin ve ticaret kazançlarının azalması, Büyük Buhran'ın ortaya çıkması, 1930'larda uygulanan iktisat politikalarının popülerliğini yitirmesi gibi olumsuzluklar sonucunda meydana gelen yüksek siyasi gerilimin İkinci Dünya Savaşı'na katkıda bulunduğunu belirtmektedirler.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan bölgeselleşme hareketleri ise daha önce de belirtildiği gibi iki farklı dönemde incelenmektedir. 1950-1980 arası dönemde meydana gelen oluşumlar başta Avrupa Ekonomik Topluluğu, EFTA, Sovyetler Birliği'ne bağlı bazı bölgesel oluşumlar ile gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında meydana getirdiği ve Jacob Viner'in ampirik incelemelerine konu olan bölgeselleşme hareketleridir. Bu dönemin dikkati çeken özelliği, yapılan anlaşmaların amacının ekonomik olmaktan ziyade politik olması, soğuk savaş dönemi atmosferi içerisinde ülkelerin diğerlerine karşı bağımlılıklarını azaltmak istemeleridir. Dolayısıyla yapılan anlaşmalar bir tür ticaret bloklarına dönüşmüştür. Yine bu dönemde gelişmekte olan ülkelerde coğrafi yakınlık esasına göre kurulan bölgesel grupların amacı ülkelerin bir arada hareket etmek suretiyle ölçek ekonomilerini oluşturmak ve sanayileşmiş ülkelere karşı ithal ikameci politika benimseyerek daha hızlı kalkınmaktır. Yine Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun oluşmasının en önemli nedeni iki dünya savaşı sonrası büyük zarara uğrayan Avrupa'nın komünizm tehdidine karşı tek çareyi birlik olmaktan görmesiydi. Birlik olmanın yolu da ekonomik birlik kurmaktan geçiyordu (Özer, 2007:26). Az gelişmiş ülkelerin meydana getirdiği bölgesel ekonomik hareketlerin ticaret saptırıcı etkilerinin daha fazla olması nedeniyle 1960'lı yıllardan itibaren dağıldılar. Bu girişimlerin başarısız olmasının

nedeninin bölge içerisinde ticaretin bileşimini belirleyen mekanizmanın serbest ticaret yerine planlamaya dayalı olması ve bunun sonucunda üyeler arasında bölgeselleşmenin neden olduğu fayda ve maliyetlerin nasıl dağıtılacağı, bölge içerisinde zayıf olan ülkelerin durumlarının nasıl telafi edileceği, üye ülkeler arasında sanayileşme politikasının nasıl izleneceği gibi sorunların olduğu ileri sürülmektedir. O dönemde özellikle Batı Avrupa'da meydana gelen girişimlerin ise tersine ticaret yaratıcı etkilerinin fazla olması ise politik birliğe doğru bir rota çizilmesine zemin hazırlamıştır (Mansfield & Milner, 1999:600).

İçinde bulunduğumuz yeni bölgeselleşme dalgasının özelliklerini biraz daha açmak faydalı olacaktır. Bu dönemin dikkat çeken birinci özelliği bölgeselleşmeye katılan ülkelerin dağılımıyla ilgilidir. Yeni bölgeselleşme hareketleri incelendiğinde farklı ekonomik gelişmişlik seviyesindeki ülkelerin biraraya geldikleri görülmektedir. Benzer kişi başı GSMH seviyesindeki ülkelerin ticaret blokları oluşturmak suretiyle kalkınacağı görüşü önemini yitirmiş görünmektedir. Eski bölgeselleşme dalgasının Güney-Güney bölgesel anlaşmalar karakteri Kuzey-Güney bölgesel anlaşmaları şeklinde değişmiştir.

Yeni bölgeselleşme hareketlerinin diğer bir özelliği ise çok taraflı bölgeselleşme girişimlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Ülkeler birden fazla ekonomik bölgesel grubun üyesi konumundadırlar. Bu durum açık bölgeselleşme olgusuna doğru giden önemli bir yapıtaş olarak nitelendirilebilir. Bölgeselleşmenin bu şekilde gösterdiği değişimin en önemli nedenlerinden birisi doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere doğru giderek yayılmasıdır ve çok uluslu şirketlerin bu durumun oluşmasına önemli katkısı vardır (Bowles, 1997:4-10).

Bölgeselleşme hareketleriyle birlikte ticari ilişkilerin artması dolayısıyla ticari ilişkilerin ülkeler arasında yoğunlaşması bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Ülkelerden herhangi ikisi arasında oluşacak ticari anlaşmazlık söz konusu ülkeler

arasındaki ilişkiler ne kadar yoğunsa diğer ülkelere o hızla yayılacaktır. Herhangi bir ülkenin korumacılığa yönelmesi diğer ülkelerin de korumacılığa başvurmaları yönünde politik baskı oluşturacaktır. Bu yayılma etkisi literatürde Spagetti Kasesi Sendromu (Noodle Bowl Syndrome) olarak bilinmektedir. Örneğin ASEAN ekonomik topluluğunda Japonya ve Malezya arasında otomobil sanayinde meydana gelen bir sorun Malezya ile Endonezya arasındaki ticari ilişkileri olumsuz biçimde etkileyebilir. Bu yapı bölgeselleşme hareketinin kırılabilirliğini artıran bir yapıdır (Baldwin, 2007:18). Bölgeselleşme hareketlerinde yer alan bir diğer sorun ise çoklu bölgesel anlaşmalarda yer alan farklı nitelikteki tarifeler, menşe kuralları gibi uygulamalardır (Wignaraja, 2011:49).

I.3.2. Bölgeselleşme-Çok Taraflı Ticaret Tartışması

Bölgeselleşmenin dünya üzerinde giderek yaygınlaştığı ve bu yeni bölgeselleşme biçiminin eskiye göre çok taraflı ticarete katkı sağladığı görüşleri mevcuttur. Ancak burada cevaplanması gereken başka bir soru bulunmaktadır. Ülkeler neden ticaretin tamamen serbest olabileceği çok taraflı ticaret sistemi yerine bölgeselleşmeye gitmeyi tercih etmektedirler? Bu soruya verilebilecek ilk cevap belki ülkelerin bir araya gelerek bölgeselleşmenin sağlayacağı yukarıda bahsedilen olumlu etkilerden faydalanmak olabilir. Diğer taraftan ülkelerin bir araya gelmek suretiyle (AB'de olduğu gibi) diğer ülkelere karşı daha güçlü olmak istemeleri de son derece doğaldır. Ancak GATT'nin çok taraflı ticaret sistemine ilişkin girişimlerinin başarısızlığı da bölgeselleşmenin artmasına önemli katkı sağlamıştır. GATT prensiplerinin ülke sayısı arttıkça uygulanması giderek zorlaşmaktadır. En basitinden en fazla kayrılan ülke kuralının uygulanması dahi bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Esasen GATT anlaşmasında bile eğer belli kriterler oluşursa çok taraflı ticaret sistemi yerine bölgeselleşmeye gidilebileceğine dair maddeler yer almaktadır (Jackson,

1993:123). Bölgeselleşme süreci 1990'lı yıllardan itibaren sürekli hızlanmıştır. O dönemdeki adıyla Avrupa Topluluğu'nun (AT) kapısını çalan birçok ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerin AT üyesi olabilmeleri için kendi iç piyasalarını GATT kriterlerinden daha fazla seviyede açmaları gerekiyordu. Bu konu AT üyeliği söz konusu olduğunda ilginç biçimde önemini yitirdi ve AT üyeliği tam anlamıyla bir zorunluluk halini aldı. Kuşkusuz bazı ülkelerin bu kadar istekli olmalarının sebebi üyelik sonrası topluluktan alacağı mali desteklerdi. Ancak Avusturya, Finlandiya, Norveç, İsveç ve İsviçre'nin topluluğun net finansal destekçileri olma ihtimali de ortadaydı.

Ülkelerin neden çok taraflı ticaret sistemi yerine bölgesel ticareti tercih ettikleri sorusunun cevabı çok taraflı ticaret sisteminin eksiklerinde yatmaktadır. Öncelikle çok taraflı ticaret müzakerelerinin oldukça ağır ilerlediği ve güncel sorunlara çözüm bulmakta zorlandığı öne sürülmektedir. Bu sorunun yanında bölgeselleşme girişimlerini teşvik eden ve adeta domino etkisi yaratan iki önemli oluşum bulunmaktadır: Amerika Serbest Ticaret Bölgesi ve Avrupa Topluluğu'nun oluşumu.

ABD-Meksika Serbest Ticaret Anlaşması'nın ilan edilmesiyle o bölgede oluşan bir politik ekonomik statiko ortadan kalkmış oldu. ABD piyasası ile yoğun ilişki içerisindeki bölgenin diğer ülkelerinin Meksika menşeli üreticilerin elde ettiği imtiyazlar nedeniyle kârlarında azalma ve piyasaların Meksikalı firmalara kaptırılması problemi ortaya çıktı ve diğer ülkelerin bu anlaşma nedeniyle Meksika'ya yatırım yapmaları zorlaştı. Bu etkenlerden hareketle Kanada'dan başlayarak diğer ülkeler anlaşmaya dahil oldular. AT'nin 1992'de açıkladığı program da bu toplulukla yoğun ticari ilişkilere sahip ancak topluluk dışında kalan ülkeler için bir tehdit olarak algılanmıştı (Baldwin R. , 1993:1-3).

Bu temel nedenlerin yanında ülkeler çeşitli nedenler sebebiyle bölgeselleşme hareketlerine olumlu yaklaşmaktadırlar. Örneğin küçük ülkeler bölgeselleşme yoluyla

büyük ülkelerle ortaklık kurarak geniş piyasalarda kendilerini daha güvenli hissetmektedirler. Bazı ülkeler bölgesel ticaret anlaşmalarını kendi iç politikalarında meydana gelebilecek revizyonları önlemek gibi amaçlarla kullanırken; bazı ülkeler de içinde buldukları bölgesel anlaşmaları çok taraflı ticaret görüşmeleri sırasında taktiksel bir araç olarak kullanmaktadırlar (Whalley, 1998:63).

I.3.3. AB'nin Bölgeselleşme Sürecinde Dış Ticaretinin Gelişimi

İktisadi bölgeselleşme hareketleri içerisinde birleşme aşamalarını geçerek parasal birlik olma yolunda ilerleyen AB, son dönemde içerisinde bulunduğu mali kriz dönemine kadar özellikle ekonomik anlamda iktisadi birleşme açısından diğer ülkelere örnek konumda olan bir ekonomik entegrasyon şekliydi. Bu noktadan hareketle çalışmanın bu kısmında AB'nin ilk olarak Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin bir araya gelmesi sonucu Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak ortaya çıkışından 28 üyeli bir yapıya dönüşene kadar geçen dönem içerisinde dış ticaretinde meydana gelen değişimler seçilmiş yıllar ve bazı göstergeler yardımıyla incelenmeye çalışılacaktır. Aşağıdaki tabloda AB'nin genişleme dalgaları yer almaktadır

Tablo 5: AB'nin Genişleme Süreci (1973-2013)

ÜLKELER	TAM ÜYELİK BAŞVURUSU	MÜZAKERELERİN BAŞLAMASI	AB ÜYELİĞİ
I. Genişleme			
İngiltere	10.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
İrlanda	11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
Danimarka	11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
II. Genişleme			
Yunanistan	12.06.1975	27.07.1976	01.01.1981
III. Genişleme			
Portekiz	28.03.1977	17.10.1978	01.01.1986
İspanya	28.07.1977	05.02.1979	01.01.1986
IV. Genişleme			
İsveç	01.07.1991	01.02.1993	01.01.1995
Finlandiya	18.03.1992	01.02.1993	01.01.1995
Avusturya	17.07.1989	01.02.1993	01.01.1995
V. Genişleme			
G. Kıbrıs	04.07.1990	30.03.1998	01.05.2004
Malta	16.07.1990	15.01.2000	01.05.2004
Macaristan	31.03.1994	30.03.1998	01.05.2004
Polonya	05.04.1994	30.03.1998	01.05.2004
Slovakya	27.06.1995	15.01.2000	01.05.2004
Latviya	27.10.1995	15.01.2000	01.05.2004
Estonya	27.11.1995	30.03.1998	01.05.2004
Litvanya	12.12.1995	15.01.2000	01.05.2004
Çek Cumhuriyeti	17.01.1996	30.03.1998	01.05.2004
Slovenya	10.06.1996	30.03.1998	01.05.2004
VI. Genişleme			
Bulgaristan	16.12.1995	15.01.2000	2007
Romanya	22.06.1995	15.01.2000	2007
VII. Genişleme⁹			
Hırvatistan	21.02.2003	17.03.2005	01.07.2013

Kaynak: Acar, M. (2006). Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz:33.

Tablo 6'da AB'nin mal ticaretine ilişkin bazı seçilmiş göstergeler yer almaktadır. Veriler incelendiğinde ilk dikkati çeken nokta, 1970 yılındaki 9 üyeli AB'nin dış ticaret hacminin yaklaşık 307 milyar \$ seviyesinden 10 yıl gibi bir süre içerisinde

⁹ http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/croatia/index_en.htm Erişim Tarihi: 04.03.2015

yaklaşık %480 artışla 1 trilyon 788 milyar \$ seviyesine ulaştığı görülmektedir. 1980 yılında o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Yunanistan'ın katılımıyla 10 üyeli bir yapıya dönüşmüş olmasının payı olduğu düşünülebilir.

Tablo 6:AB Dış Ticaretine İlişkin Çeşitli Göstergeler

	Mal İhracatı (Milyon \$)	Mal İthalatı (Milyon \$)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon \$)	Dünya Ticaret Hacmi İçerisindeki Pay (%)
1958 AB 6	45.35	48.731	94.081	41.97
1970	148.306	159.417	307.723	47.59
1979 AB 9	731.947	790.306	1.522.253	45.28
1980	844.175	943.874	1.788.048	43.47
1981 AB10	787.483	846.292	1.633.775	39.94
1985	803.499	816.424	1.619.923	40.41
1986 AB 12	961.065	951.075	1.912.140	43.7
1995 AB 15	2.188.933	2.124.943	4.313.876	41.43
2002	2.627.409	2.582.698	5.210.107	39.61
2004 AB 25	3.755.703	3.751.020	7.506.722	40.19
2005	4.064.021	4.131.559	8.195.581	38.48
2006	4.588.691	4.736.780	9.325.470	38.06
2007 AB 27	5.340.423	5.517.393	10.857.816	38.42
2008	5.899.338	6.167.995	12.067.333	37.03
2009	4.576.980	4.635.131	9.212.111	36.57
2010	5.151.551	5.267.920	10.419.470	34.01
2011	6.029.644	6.136.526	12.166.171	33.36
2012	5.800.726	5.849.086	11.649.812	31.54
2013 AB 28	6.076.451	5.903.941	11.980.392	31.84

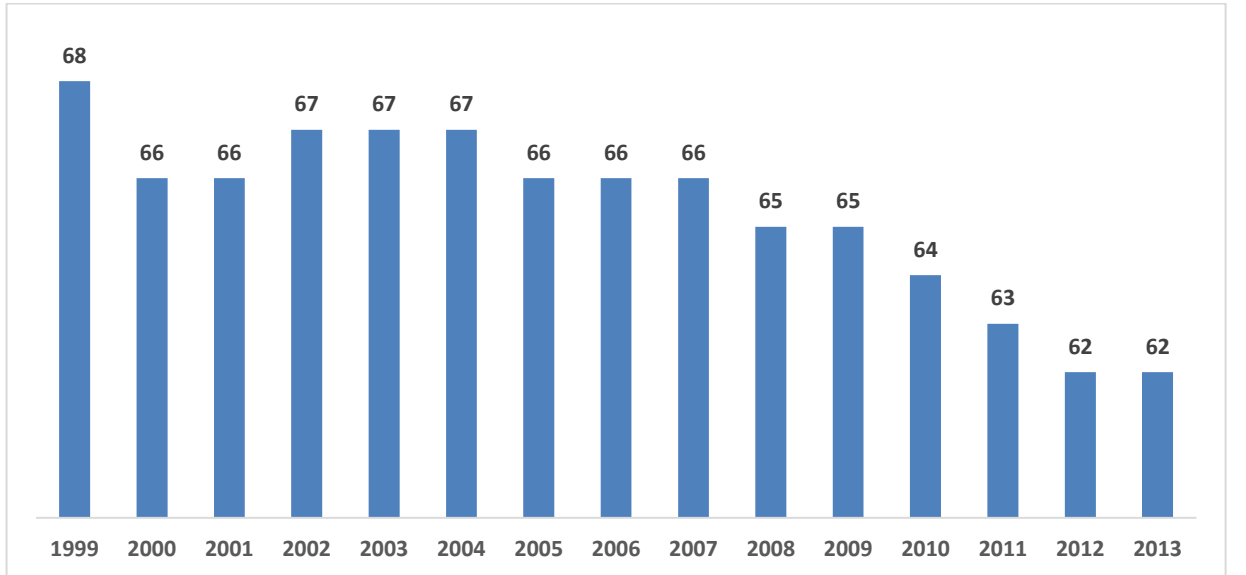
Kaynak: UNCTADSTAT verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yine 1985 yılından 1995 yılına gelindiğinde AB dış ticaret hacminin yaklaşık 1 trilyon 614 milyar \$ düzeyinden 4 trilyon 314 milyar dolar seviyesine çıktığı görülmektedir. Son olarak AB şu anki 28 üyeli yapısına ulaştığında toplam dış ticaret hacmi 2013 yılında yaklaşık 12 trilyon \$ seviyesine ulaşmış ve toplam dünya ticaretinin yaklaşık üçte birini gerçekleştiren bir bölgesel entegrasyon konumuna gelmiştir. Bu ticaret

yaratıcı statik etkinin sadece üye sayısının artışından kaynaklandığını söylemek çok doğru bir yaklaşım olmayabilir. Son dönemdeki euro krizi bir yana bırakılırsa AB'nin dünya ticaret hacmi içerisindeki payı görece azalmıştır. Ancak diğer taraftan dünyanın diğer ülkelerinin de yıllar itibariyle dış ticaretinde önemli gelişmeler olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Dünya ticaretine ilişkin veriler incelendiğinde dünya ticaret hacminin 2001 yılından bu yana yaklaşık 3 kat büyüdüğü görülmektedir.

Ülkelerin AB dış ticaret hacminde meydana gelen değişimlere katkısı kuşkusuz her bir ülkenin ekonomisinin büyüklüğü, dış ticaret haddi, dış ticaret bileşenleri gibi unsurlarla doğrudan ilgilidir. Üye ülkelerden Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın dünyanın önde gelen ekonomiler arasında yer alması nedeniyle birlik içerisindeki ağırlığının yüksek olması kaçınılmazdır. AB'de meydana gelen genişleme sürecinin dış ticarete olan etkisini daha iyi izlemek amacıyla AB'nin bölge içi ticaretinin değişimini izlemek daha faydalı olacaktır.

Şekil 12: AB 28 Ülkelerinin Uluslararası Mal Ticaretinde AB İçi Ticaretin Payı (%)

Kaynak: EUROSTAT Globalisation Indicators; EUROSTAT.

Şekil 12’de AB üyesi 28 ülkenin kendi arasında yaptığı toplam dış ticaretin AB 28 toplam dış ticaret içerisindeki payı gösterilmektedir. Açıkça görülmektedir ki AB dış ticaretinin önemli bir çoğunluğu kendi içerisinde gerçekleşmektedir. Tablo 6’da yer alan mal ticaretinde meydana gelen değişimler ile bu veriler bir arada düşünüldüğünde AB entegrasyon sürecinin bölge içerisinde dış ticareti artırdığı söylenebilir.

Bir ekonomik bölgeselleşme hareketinin korumacı olup olmadığı ile ilgili olarak yapılabilecek ilk şey söz konusu birliğin ya da birleşmenin entegrasyon dışında kalan ülkelerle toplam dış ticaret verilerini izlemektir. AB’nin dünya ticaretinde bu kadar yaygın hale gelmesinin sebebi bölge dışı olan ülkelerle de güçlü ticari ilişkilerinin varlığından kaynaklanmaktadır.

Tablo 7:AB’nin Genişleme Sürecinde Üçüncü Ülkelerle Dış Ticareti (1000 Milyon €)

AB DIŞINA İHRACAT		AB DIŞINDAN İTHALAT		DIŞ TİCARET DENGESİ
1958 AB 6	15,3	1958 AB 6	15,7	-0,3
1960	19,2	1960	19,3	-0,1
1970	44,8	1970	45,6	-0,8
1979 AB 9	191,9	1979 AB 9	217,3	-25,5
1980	220,7	1980	269,7	-49
1981 AB10	266,3	1981 AB 10	303,8	-37,5
1985	380,3	1985	399,5	-19,2
1986 AB 12	341,9	1986 AB 12	334,6	7,4
1992	436,1	1992	487,1	-51
1993	482,8	1993	482,1	0,8
1994	537,1	1994	535,6	1,5
1995 AB 15	573,3	1995 AB 15	545,3	28
2001	985,8	2001	1.028,4	-42,6
2002	997,3	2002	989,1	8,1
2003	979,6	2003	992,7	-13,1
2004 AB 25	969,3	2004 AB 25	1.032,4	-63,1
2005	1.071	2005	1.183,5	-112,1
2006	1.184	2006	1.356,1	-172,2
2007 AB 27	1.240	2007 AB 27	1.435,0	-194,5
2008	1.310	2008	1.565,0	-255,1
2009	1.097	2009	1.206,8	-109,6
2010	1.349	2010	1.509,1	-159,9
2011	1.562	2011	1.728	-166
2012	1.690	2012	1.798	-108
2013 AB 28	1.737	2013	1.728	9

Kaynak: EUROSTAT Statistical Books, 2011:24-28; Eurostat International Trade Statistics.

Tablo 7’de AB’nin genişleme süreci içerisinde birlik dışındaki ülkelere yaptığı mal ihracat ve ithalat değerleri ile bu değerlere ilişkin dış ticaret dengesi rakamları yer almaktadır. Sağ sütunda yer alan dış ticaret dengesi değerlerinde meydana gelen artışlardan birlikteki üye sayısı arttıkça üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerin az da olsa arttığı yorumu yapılabilir. Diğer taraftan dış ticaret dengesinin AB açısından genelde açık veriyor olması da birliğin ticari açıklığı açısından olumlu bir izlenim oluşturmaktadır. AB kendi içerisinde daha geniş entegrasyona gittikçe geneli itibariyle üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerinde negatif yönde bir değişim olmaması ve nispeten artışların yaşanması AB’nin genişlemesinin üçüncü ülkelerle dış ticaret ilişkileri açısından belirgin bir korumacılığın oluşmadığına, en azından birliğin ilk kurulduğu dönemden bu güne üçüncü ülkeler aleyhinde bir değişim olmadığına işaret etmektedir.

I.4. Serbest Ticaret ve Korumacılık Kavramları

Üretilen bütün mal ve hizmetlerin çeşitli ülkelerde yer alan piyasalarda herhangi bir engelle karşılaşmadan serbest bir biçimde ticaretinin yapılabilmesi şeklinde kısaca tanımlanabilecek olan serbest ticaret ile ülkeler arası piyasalara çeşitli argümanlar öne sürerek çeşitli politika araçlarıyla bu malların veya hizmetlerin ticaretine engel olunması şeklinde ifade edilebilen korumacılık arasında iktisat biliminin bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı dönemlerden bile daha eskiye dayanan tartışmalar, zaman zaman meydana gelen iktisadi kriz süreçlerinde yeniden canlanmakta, günümüzde hemen hemen bütün ülkeler tarafından geneli itibariyle benimsenen piyasa ekonomisi anlayışının ne derece doğru olduğu üzerine yapılan sorgulamalar, korumacılık argümanları etrafında kendine yer bulmaktadır. 2008 yılında ABD’de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan

ve izleri hâlâ net bir biçimde devam etmekte olan küresel finans kriz sonrasında gerek akademik, gerek siyasi ve diğer tüm çevrelerde yapılan tartışmalar yukarıda bahsedilen sürecin en yeni örneği olarak dünya iktisat tarihinde ve yazınında yerini almış durumdadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin politikaları göz önüne alındığında, hiçbir ülkenin bütünüyle korumacı politikalar uyguladıkları ya da tersine tamamen liberal, özgürlükçü politikaları benimsedikleri söylenemez. Bütün ülkelerin ekonomiye doğrudan müdahale ettiği dönemler bulunmaktadır. Özellikle kriz dönemleri, ekonomiye devlet müdahalelerinin yoğun olarak yapıldığı, kurtarma paketlerinin açıklandığı dönemlerdir. Örneğin 2008 krizi sonrası ABD tarafından 2009 Şubat ayında banka bilançolarının yeniden yapılandırılması amacıyla hazırlanan ve toplamı 700 milyar \$' bulan kurtarma paketi ve aynı şekilde diğer ülkeler tarafından hazırlanan paketler, serbest ticaretin meydana geldiği piyasa ekonomisi düzeninin sahip olduğu “sınırlı devlet” yaklaşımı ile tezat oluşturan müdahalelerdir (Buluş & Kabarlaklı, 2010:15). Sınırlı devlet anlayışı, bir ülkede hükümetin yalnızca iç güvenlik, dış güvenlik ve adalet mekanizmalarının sorunsuz bir şekilde işlemesinden sorumlu olması gerektiğini ifade eder¹⁰ (Acar, 2010:3). Diğer taraftan, krize neden olduğu gerekçesiyle bankaların piyasalarda istedikleri biçimde hareket edebilmelerinin devlet müdahaleleriyle önüne geçilmesi, piyasa ekonomisi yaklaşımıyla uyumsuzdur. Bu tür müdahalelerin yanında, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de bahsedileceği gibi, ülkeler bir taraftan GATT ve benzeri anlaşmalar ve WTO gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla dış ticarete konu olan ürünlerdeki tarifeleri ve kotaları kaldırmaya çalışmakta, diğer taraftan ise “yeni korumacılık”, “teknik engeller” ya da “görünmez engeller” gibi isimlerle literatürde yer alan korumacı politikaları uygulamaktadırlar. Dolayısıyla ülkelerin çoğunluğu “karma ekonomik sistem” olarak

¹⁰ Diğer kurumlar ise özel mülkiyet, rekabet, tercih ve girişim özgürlüğü ile serbest ticaret olarak sıralanmaktadır.

belirtilen ve her iki sistemin uygulamalarını da içerisinde barındıran bir sistemi benimsemiş durumdadırlar.

I.4.1. Serbest Ticaret ve Argümanları

İnsanların ekonomik olarak en yüksek refah düzeyine nasıl ulaşacakları sorusuna bazı düşünürler ticaretin ülkeler arasında tamamen serbestleştirilmesi gerektiği şeklinde cevap verirler. Bu düşünce akımının temelinde yatan görüş ise üretimde tam uzmanlaşmaya dayanmaktadır (Seyidoğlu, 2007:144). Tam uzmanlaşma sayesinde ülkeler kendi üretim imkânlarına göre daha az maliyetli ürünlerin üretiminde uzmanlaşacak ve böylece kaynak israfının önüne geçilerek tüketicilerin daha ucuza ürün tüketmeleri sağlanmış olacaktır. Diğer taraftan, uluslararası ticaretin artması, ülkelerin kendilerinde olmayan ürün teknolojileri ile üretilen yeni ürünleri kullanmasını sağlayarak, refah artışına başka açılardan da katkı yapmış olacaktır ve insanlar diğer ülkelerin coğrafi ve teknolojik üstünlüklerinden fayda sağlamış olacaklardır (Apolte, 2010:3). Ayrıca John Stuart Mill, serbest ticaretten en fazla yararlanacak olan ülkelerin en fakir ülkeler olacaklarını, en fakir ülkelerin en hızlı büyüyen ekonomilere sahip olacağını belirtmiştir. Çünkü zengin ülkeler, satın almaya daha fazla istek duyarlar ve fakir ülkelerin mallarına daha yüksek fiyat ödemeye hazırdırlar (Seymen, 2009:8).

Serbest ticareti savunanların korumacılık argümanlarına verdikleri cevapların dışında hangi etkenlerin insanların refah seviyesini maksimum düzeye kavuşturacağı aşağıda belirtilmiştir.

-Tüketici Refahına Katkı

Bu argüman serbest ticaret taraftarlarının öne sürdüğü belki de en önemli argüman olarak düşünülebilir. Çünkü iktisat biliminin gayesi, insan ihtiyaçlarının en iyi

şekilde giderilmesidir. Buna göre iktisadi etkinliklerin temelini insan, yani tüketici oluşturmaktadır (Acar, 2005:39). Bu argümana göre korumacılık teknolojik gelişmeyi ve rekabeti engelleyerek, tüketicilerin kalitesi düşük malları daha yüksek fiyatlarla elde etmelerine neden olmaktadır. Dış ticarete korumayı sağlayan araçlar düşünüldüğünde ilk akla gelenler ithal edilen üründen vergi almak anlamına gelen tarifeler ile bir ürünün yerli piyasaya girişini miktar olarak kısıtlayan kotalardır. Her ikisi de toplam arzı sınırlandırarak, fiyatların yükselmesine imkân vermekte ve üreticinin rekabet motivasyonunun önüne geçmektedir. Dolayısıyla yerli üretici kısa vadede daha yüksek kâr marjı elde etmektedir. Uzun vadede ise bu durum, tüketicinin sırtından üreticiye rant aktarımı sürecinden başka bir şey değildir. Serbest ticaret ise piyasaya daha fazla ürün girişini sağlayarak arz artışına ve dolayısıyla fiyatların düşmesine baskı oluşturabilecek bir sistemdir. Ayrıca serbest piyasa üreticilere rekabet etme yönünde baskı uygulamaktadır. Bu rekabet fiyat rekabeti olabileceği gibi, ürün kalitesinin artırılması yönünde de olabilir. Her iki durumda da tüketici refahına katkı sağlanmış, diğer bir ifadeyle tüketicinin sömürülmesinin önüne geçilmiş olmaktadır. Uluslararası ticaret sahasında bu görüşü destekleyen birçok örnek mevcuttur. Örneğin Japonya'da, pirinç ithalatına getirilen sınırlandırmalar nedeniyle pirinç fiyatları yerel piyasada dünya piyasasından beş kat daha fazladır. Aynı şekilde Amerikalı tüketiciler de şekeri uluslararası fiyatlara göre altı kat daha pahalıya satın almaktadırlar.¹¹ 2008 yılında ABD halkı, ithalatın getirdiği ürün çeşitliliği ve yenilikler sayesinde kapalı ekonomi durumu ile karşılaştırıldığında 300 milyar \$ düzeyinde daha fazla gelire sahip olmuştur.

¹¹ <http://www.isil.org/resources/lit/free-trade-protectionism.html> 03.09.2011

-Üretici Refahına Katkı:

Serbest ticaret, firmaları ihracatlarını artırma ya da ithalat karşısında rekabet edebilme gibi amaçlarla öğrenmeye, inovasyona teşvik etmektedir. (Krugman & Obstfeld, 2009:214). Korumacılık aslında üreticilerin daha fazla kâr elde etmelerine olanak sağlayarak onların refah artışına katkı sağlıyormuş gibi görünse de, uzun vadeli düşünüldüğünde; aslında korumacı politikaların iç piyasada tek el ya da oligopoller oluşturmak suretiyle, üretici kesimi dünyadaki teknolojik gelişmelerin gerisinde bırakan, yeni teknolojileri izlemeyen bir yapı haline dönüştüreceği açıktır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek ancak serbest ticaretle mümkün olacaktır (Acar, 2005:42). Serbest ticaret ortamında insan kaynaklarına ve AR-GE çalışmalarına yatırım yapan üreticiler gerek yerli, gerekse uluslararası piyasalarda tanınma, satışlarını artırma şansına sahip olacaklardır (Acar,2010:6). Türk otomotiv sanayinin gümrük birliği sonrası dönemde sergilediği üstün performans, serbest ticaretin üreticiye sağladığı katkının somut bir örneğidir. Bazı dönemlerde gösterilen ihracat performansı, neredeyse tekstil sanayi düzeyine ulaşmıştır (Acar, 2005:42).

Serbest ticaretin üretici refahına bir diğer katkısı ise üretimde ölçek ekonomileriyle ilgilidir. Korunmakta olan piyasalar, üretimi uluslararası sahada kısıtlamanın yanında getirdiği yüksek kârlar ve oluşturduğu düşük rekabet ortamı nedeniyle yerel piyasada çok sayıda firmayı kendilerine çekerek, dar bir piyasada çok firmanın bulunması dolayısıyla her bir firmanın üretim ölçeğinin verimsiz bir düzeye çekilmesine neden olmaktadır. 1964 yılında Arjantin otomobil sektörünün, ölçek ekonomilerine ulaşmış bir montaj fabrikasında yılda 80000 ile 200000 arası üretim yapabilmesi mümkün iken, piyasada yer alan 13 firmanın yılda sadece 166000 adet üretim

yapabilmiş olması, bu sektörün söz konusu dönemde yoğun bir şekilde korunmakta olmasının bir sonucudur (Krugman ve Obstfeld, 2009:214).

-Rant Kollama, Rüşvet ve Yolsuzluğun Azaltılması

Korumacılık, doğası gereği bazı seçilmiş sektörlerle uygulanan bir politika aracı olduğundan, bu imtiyaza sahip olan firmaların, konumlarının devamını sağlamak amacıyla bürokrasi-siyaset-iş dünyası ekseninde yasa dışı yollara başvurmaları oldukça muhtemeldir. Koruma araçlarından özellikle kota uygulaması sonucu oluşan gelirin, daha teknik bir ifadeyle kota rantının sadece özel lisansa sahip belli yerli firmalarca elde ediliyor olması, rant mekanizmasının oluşması ve işlemesi için yeterlidir. Bu durumda firmalar, kaynaklarını üretimi ya da verimliliklerini artırıcı alanlarda kullanmak yerine, rant ya da lobi faaliyetlerine harcayacaklar; böylece kaynak israfına neden olmuş olacaklardır. Serbest ticaret söz konusu olduğunda ise, firmaların piyasada tutunma koşulları kendi rekabet güçlerine bağlı olduğundan, rant mekanizması ortadan kalkacak ve firmalar kaynaklarını daha verimli alanlara harcamak, ya da piyasadan çıkmak durumunda kalacaklardır.

Kotalar, ithalat lisansı uygulaması olmasa bile kaynak israfına neden olmaktadır. Örneğin ABD’de konserve tonbalığı ithalatı ABD’nin toplam tüketiminin %4.8’ine kadar %6, bu miktarın üzerindeki ithalat için %12.5 oranında vergiye tabii tutulmuştur ve ithalat lisansı uygulaması söz konusu değildir. Ancak her yıl düşük tarife oranından (%6) ithal etme hakkı ürünü piyasaya ilk getiren şirketlere verilmiştir. Dolayısıyla firmalar ürünü ülkeye mümkün olduğunca çabuk getirme yarışına girmektedirler. Firmalar Aralık ayının sonlarına doğru yüksek miktarlarda konserve tonbalığını getirerek, gümrüklerdeki depolarda saklamaktadırlar ve yıl başlangıcında ürünü

piyasaya sunmaktadırlar. Burada depolama için harcanan kaynak, ABD ekonomisi açısından korumacılığın standart maliyetlerinin de üzerinde bir kaynak israfıdır (Krugman ve Obstfeld, 2009:215).

-Serbest Ticaretin Diğer Etkileri:

Serbest ticaretin, yukarıda anlatılanların dışında toplum hayatına kazandırdığı başka olumlu etkiler de bulunmaktadır. Bunlar içerisinde belki de en önemlisi, serbest ticaret sayesinde bireylerin, dünyanın diğer bölgelerinde mevcut bulunan değişiklik ve yeniliklerle tanışma fırsatı elde etmesi, dolayısıyla vizyonlarını genişletebilmeleridir (Acar, 2005:57).

Diğer taraftan serbest ticaretin özel mülkiyet ve özel girişim hakkını desteklemesi ve önünü açması, bireylerin emeğine saygı duymanın bir sonucudur. Devletin gücünün sınırlanması, firmaları daha mücadeleci, üretken, çalışkan olmaya zorlar. Ayrıca serbest ticaret ortamında firmalar tüketicilerin isteklerini göz önünde bulundurmamak, tüketicilere hizmet etmek zorundadır. Ülkeler arası ticaret sayesinde farklı kültürlerle sahip insanlar birbirlerini tanıma şansı elde ederler. Genel hayat standardının yükselmesi, insanların düşünme yeteneklerini başka alanlara yönlendirmelerine, bağımsız düşünen bir toplumun oluşmasına zemin hazırlar. Diğer taraftan iktisadi gücü belli bir egemen kesime değil, oluşturduğu fırsatlar açısından toplumun geneline yayarak yoksulluğun ve gelir dağılımındaki bozuklukların azalmasına katkı sağlar.

Serbest ticaretin bir diğer önemli katkısı, ülkeler arasındaki savaş ihtimalini azaltmasıdır. Şöyle ki, hiçbir ülke kendi yatırımlarının çok sayıda bulunduğu başka bir ülkeye zarar vermek istemeyecektir. Ülkelerin birbirine entegrasyonunun artması, olası bir

savaş durumunda tarafların bilinen savaş maliyetlerinin de ötesinde kayıplarının olacağı anlamına gelir (Acar, 2010:9).

Serbest ticaret sayesinde ülkelerin diğer pazarlara açılarak başka ülkelere ya da devletlere ihracat yapmaları ülkelerin zenginleşmesini kolaylaştırır. Dışa açılarak ülkeler kendi sınırlı yerli piyasalarında birbirleriyle rekabet ederek (biri kazanırken diğerinin kaybetmesi pahasına) ihracat piyasalarına açılarak ekonomik pastanın büyümesini ve mümkün olduğunca çok yerli firmanın bu pastadan pay alması da sağlanabilecektir(

I.4.2. Korumacılık ve Argümanları

Serbest ticarete olduğu gibi korumacılığın da çok sayıda argümanı mevcuttur. Bunların bir kısmı refah artışına dayalı, ekonomik gerekçelerle ortaya konmuş görüşlerden; diğer bir kısmı ise ekonomik olmayan sosyal, politik, kültürel veya askeri gerekçelerle savunulan görüşlerden oluşmaktadır. Zaten korumacılık anlayışında ekonomik gerekçelerden ziyade ekonomik olmayan diğer görüşler ön plana çıkmaktadır (Seymen, 2009:23). Aşağıda bu argümanlar açıklanırken, serbest ticaret taraftarlarının bu argümanlara karşı sergiledikleri yaklaşım da ele alınacaktır.

-Ulusal Güvenlik

Ülkelerin özellikle savunma sanayi ve bazı stratejik sektörlerde (gıda, demir-çelik, petrol gibi) dışa bağımlı olmaları büyük bir risktir. Çünkü bir savaş durumunda ülkeler bu malları satmayı reddederek, karşı ülkeyi zor durumda bırakma girişiminde bulunabilirler. Böyle bir tehlikeden kaçınmanın yolu ise dışa bağımlılığı azaltmak, kendi kendine yeterli olmaktır. Ulusal savunmaya ilişkin sektörlerin korunması düşüncesine karşı çıkan çok az sayıda iktisatçı vardır. Adam Smith bile söz konusu eserinde “savunma

zenginlikten daha önemlidir” diyerek ulusal güvenliğin önemine vurgu yapmıştır (Seyidoğlu, 2007:145). Ancak bir ülkenin ulusal savunma amacıyla gerekli olan üretimi gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyduğu bütün hammaddelere sahip olması mümkün değildir. Dolayısıyla bu alanda kendi kendine yeterlilik ancak savaş öncesi yapılan stoklamalarla sınırlı kalacaktır.

Serbest ticaret taraftarlarına göre ise bir ülkenin ulusal güvenliği sınırlarını mal geçişine karşı kapatarak sağlanamaz. Savaş teknolojilerinin, iletişim ve haberleşme araçlarının oldukça gelişmiş olduğu günümüzde, milli güvenlik gerekçesiyle dış ticarete karşı çıkmak abesle iştigaldir. Ayrıca bir ülkenin ticari ambargo uygulayarak karşı ülkeyi zor durumda bırakma ihtimali günümüz dünyasının gerçeklerine uygun düşen bir düşünce değildir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında, söz konusu ürünü başka ülkelerden ithal edebilmek mümkün olabileceği gibi; son çare olarak o ürünü ülke içerisinde üretebilmek de söz konusu olabilir (Acar, 2005:45-46).

-Genç Endüstri Tezi

Genç endüstrilerin, ya da bebek sanayilerin korunması gerektiği görüşü XIX. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. Söz konusu dönemde bu görüşü Alman Friedrich List ve ABD’de dönemin maliye bakanı Alexander Hamilton yapmıştır. Bu dönemin en gelişmiş ekonomisi İngiltere iken diğer ülkeler yeni sanayileşme çabası içinde olan ülke konumundaydılar. Dolayısıyla Hamilton ve List kendi ülkelerindeki sanayilerin gelişmiş İngiliz sanayileri karşısında korunması gerektiği görüşünü savunuyorlardı (Seymen, 2009: 37).

Bu görüşe göre yeni kurulan endüstriler gerek henüz zaman içerisinde işi öğrenme, yönetimde uzmanlaşma gibi içsel ekonomilerin getirdiği katkılardan; gerekse

piyasada bulunan firma sayılarının artışı nedeniyle haberleşme, ulaşım, bankacılık gibi zaman içerisinde oluşabilecek dışsal ekonomilerin katkılarından yoksundurlar. Dolayısıyla karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olsalar bile, bu endüstriye içsel ve dışsal ekonomileri sağlayacak ya da optimum üretim kapasitesine ulaşacak kadar zaman tanınmalı, bu süreç içerisinde bu endüstriler dış rekabetten korunmalıdır. Aksi takdirde ilgili sanayide uzmanlaşmış olan yabancı firmalar söz konusu endüstrinin gelişmesine fırsat tanımadan piyasadan çıkmasına neden olacaktır.

Genç endüstri tezinin eleştirildiği bazı noktalar vardır. Öncelikle hangi sanayinin ileride ölçek ekonomisine ulaşacağını tahmin edebilmek oldukça güçtür ve tahminde hata payı oldukça yüksektir (Seyidoğlu, 2007:147). Yanlış bir sektör seçimi, uzun süre boyunca tüketicinin sömürülmesi, kaynakların israfı demektir. Diğer taraftan sektör seçimi doğru yapılmış olsa bile firmalar yüksek kâr elde etme güdüsüyle hareket ederek maliyet düşüşlerini fiyatlarına yansıtımayabilirler. Ayrıca birçok yeni girişimcinin, serbest ticaret ortamında eski girişimcilerle rekabet edebildiği, hatta birtakım yenilikler ortaya koymak suretiyle eskilerin yerini aldığı bilinmektedir. Yatırımın gerçekleşmesi korumaya değil, ülkede sermaye piyasasının iyi işlemesine ve girişimcinin yapacağı öngörülerin doğruluğuna bağlıdır. Yurtiçi piyasada başarı sağlayan bir faaliyetin, serbest piyasa ortamında yurtdışında da başarı sağlayamaması için bir neden yoktur (Seymen, 2009:37).

Serbest ticareti savunanlara göre ise koruma altına alınan bir genç endüstri sürekli koruma talep ederek asla büyümek istemeyecektir. Bu duruma örnek olarak 1950'li yılların başında Türkiye ve Güney Kore'nin durumu örnek gösterilebilir. Her iki ülke de başlangıçta ekonomik performans göstergeleri açısından birbirine yakın konumdayken; Türkiye'nin ucu açık koruma politikaları uyguladığı dönemde Güney Kore'nin hedefleri ve

süresi belirli, performans kriterlerine dayalı olarak uyguladığı politikalar ülkeyi Türkiye'den daha iyi bir konuma getirmiştir. Güney Kore Türkiye'den daha önce dışa açılmış, ithal ikameci sanayileşme politikasından ihracata dönük sanayileşme politikasına geçiş sürecini daha erken tamamlamıştır. Ayrıca Türkiye'de firmaların rekabet edilebilirlik düzeyinin yükselmesi ancak dışa açılmanın başladığı 1980'ler ile özellikle Gümrük Birliği sonrası dönemde mümkün olmuştur (Acar, 2005:43-44). Rekabetin öğrenilmesi, firmaları rekabete karşı koruyarak değil, ancak rekabete açarak sağlanabilecektir (Acar, 2010:7) Gümrüklerle yeni kurulan endüstrileri korumak etkin kaynak dağılımına engel olabilmektedir. Ortaya çıkması muhtemel olumsuz etkilerin giderilmesi amacıyla genç endüstrilere yönelik getirilen diğer bir politika önerisi zamanla giderek azalan gümrük oranları yerine yeni kurulan firmalara bir sefere mahsus olmak üzere sübvansiyon verilmesidir (Kibritçioğlu, 1996:78).

-Stratejik Ticaret Politikası

Stratejik ticaret politikası, gelecekte önem arz edebilecek özellikle ileri teknoloji içeren sektörlerin dış rekabete karşı AR-GE finansmanı, sübvansiyon, ihracat teşvikleri gibi araçlarla devlet tarafından desteklenmesiyle tekel ya da oligopol piyasaların oluşmasına dayanan bir politikadır. Burada amaç yurt içinde yüksek rantlar elde eden firmaların tüketicinin refah kaybı pahasına uluslararası alanda söz sahibi olmasının sağlanması ve global kârların yabancı firmalar yerine yurt içinde kalması yoluyla refah artışının sağlanmasıdır. Global kârların ülke içerisine girmesiyle sağlanan refah artışının, tüketicilerin maruz kaldığı refah kaybından daha fazla olacağı savunulmaktadır. Özellikle 1970'li yıllardan sonra yaygınlaşan bu görüş geleneksel koruma araçlarının dışında tarife dışı engellerin kullanımına da gerekçe sağlayarak "yeni korumacılık" akımının oluşmasına

zemin hazırlamıştır (Seymen, 2009:63). Stratejik ticaret politikasının uygulanabilmesi ilgili sektörde söz konusu olan aşırı kârların sürekliliğine bağlıdır. Bu süreklilik ise ancak piyasaya girişlerin ciddi bir şekilde korunmasıyla sağlanabilecektir ki bu da aktif devlet müdahalesini gerektirir. Burada sorun, genç endüstri tezinde olduğu gibi doğru sektörün seçilmesi sorunudur. Ayrıca sektör doğru belirlense bile destekleme politikalarının da doğru biçimde seçilmesi gerekir (Seyidoğlu, 2007:149). Diğer taraftan korunan bir sektör, ondan girdi temin eden diğer bir sektörün maliyetinin artmasına neden olacak ve o sektör de hükümetten koruma talep edebilecektir. Böylece “koruma korumayı getirecek” ve tüm sanayi için böyle bir durum ortaya çıktığında uygulanan politika amacından sapmış olacaktır.

Ayrıca stratejik ticaret politikası uygulamasında, bir ülkenin refah artışının diğer ülkenin refah kaybı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum *komşuyu fakirleştirme politikaları* olarak nitelendirilmiş ve önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu politika karşı ülkenin misilleme yapmayacağı varsayımına dayanmaktadır ve bu varsayım gerçekçi değildir. Bu yöntemin ülkenin refah artışına katkısının nasıl olduğuna ilişkin birbiri ile çelişkili çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları bu politikanın refahı artırdığını, bazıları ise azalttığını ileri sürerken; diğer bir grup çalışmada ise ancak belli koşullar altında stratejik ticaret politikasının amacına ulaşacağını belirtmiştir (Seymen, 2009:64).

Günümüzde stratejik ticaret politikası uygulayan ülkelere Japonya, Singapur ve Güney Kore örnek olarak gösterilebilir. Bu ülkeler öncü ya da sonraki dönemlerde önemli olabilecek sektörler olarak bilgi teknolojileri ve imalat sektörlerini seçmişlerdir. Bu ülkelerin çelik üretimi, elektronik ve otomobil sektörlerinde ilerleme kaydetmeleri AB ve ABD ülkelerini korumacılığa itmiştir. Korumacılık uygulamalarının negatif sonucu ise

korumacılık uygulayan ülkenin mevcut teknoloji açığını kapatma sürecinin uzamasıdır (Özdemir & Delice, 2012:132).

-Dampinge Karşı Korunma

Bu argümana göre bazı firmalar uluslararası piyasada rekabet avantajı elde edebilmek amacıyla ürünlerini maliyetlerinin altında bir fiyattan satmaktadırlar. Bu uygulamaya dumping adı verilmektedir. Dumpingin önüne geçilebilmesi için olması gereken fiyat ile fiilen uygulanan fiyat arasındaki farkı giderecek nitelikte bir anti-dumping vergisi konulmalıdır. Olması gereken fiyatın nasıl tespit edileceği ise oldukça tartışmalı bir konudur (Acar, 2005:35). Ayrıca anti-dumping vergisi uygulamasının zaman içinde uygulama amacından saparak bir tarife dışı engel haline geldiğini de göz önünde bulundurmak gerekir (Seymen, 2009:41).

-Ödemeler Bilançosunun İyileştirilmesi ve İşsizliğin Önlenmesi

Bir ülkenin ithalatının ihracattan fazla olması, dış ticaret açığının oluşmasına ve ödemeler bilançosunun açık vermesine neden olur. Bu açığın finansmanı ise borçlanmayla ya da Merkez Bankası'nda bulunan döviz rezervlerinin kullanılmasıyla mümkün olacaktır. Bu durum bir ülkenin uluslararası alandaki saygınlığı açısından arzu edilmeyen sonuçlara neden olabilir. Dolayısıyla bir ülkenin ödemeler bilançosu açıklarını gidermenin yolu ithalatı, yani dış ticareti engellemektir. Bu görüş çeşitli açılardan eleştirilmiştir. Şöyle ki bir ülkenin ithalatını engellemesi diğer bir ülkenin ihracatının azalmasına, diğer bir ifadeyle refah kaybına neden olacaktır ki bu yukarıda bahsedilen komşuyu fakirleştirme politikasıdır. Diğer taraftan eğer ithalatını azaltma politikasına gidecek olan ülke ABD gibi dünya ekonomisinde birçok ülke ile yoğun ekonomik ilişki

içerisinde bulunan bir ülke ise bu politika birçok ülkeyi olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca bir ülkenin ithalatını kısarak ödemeler bilançosunu iyileştirme girişimi ancak karşı ülkenin misilleme yapmaması durumunda gerçekleşebilir. Aksi takdirde 1930'lu yıllarda olduğu gibi ticarete yer alan tüm taraflar açısından ticaret azalacak ve refah kaybı söz konusu olacaktır.

Bu argümana göre ithalatın kısıtlanması talebi yurt içi ürünlere kaydırarak, yurt içi üretimin artmasına, yurt içi üretim artışı da istihdam artışına neden olacaktır. Başlangıçta böyle bir etki söz konusu olsa da uzun vadede işsizliğin azalıp azalmayacağını öngörülmesi oldukça zordur. Yukarıda belirtildiği gibi eğer bir misilleme ile karşılaşırsa, ülkenin ihracat sektörlerinde üretim azalacak ve bir taraftan ithal ikamesi sektörlerde istihdam artarken; diğer taraftan ihracata dönük sektörlerde istihdam azalışı ile karşılaşılacaktır. Dolayısıyla işsizlik azalmamış, yalnızca sektör değiştirmiş olacaktır (Acar, 2005:48). Korumacılık, bir ülkede iş yapmayı zorlaştırarak ve malların fiyatlarını artırarak kişilerin satın alma gücünü azaltmaktadır. ABD istatistiklerine göre her bir korunan sektör, genel ekonomide sekiz adet mesleği yok etmektedir.¹² Serbest ticaret ise işgücünün artmasına katkı sağlamaktadır. Yapılan bir çalışmada ABD ekonomisinde istihdam ile ithalatın eş anlı olarak arttığı belirlenmektedir. Son 20 yılda toplam istihdamda 36 milyon artış yaşanırken, ithalat 500 milyar \$ seviyesinden 2.35 trilyon \$ seviyesine yükselmiştir. İstihdam artışı, ABD'de imalat sektöründe meydana gelen kayıpları dengelemekle beraber; bu istihdam kayıplarının altında yatan asıl neden dış ticaret artışı değil, verimliliğin yeterli düzeyde olmamasıdır (Krol, 2008:6-7).

¹² <http://www.isil.org/resources/lit/free-trade-protectionism.html> 03.09.2011

Bu politika özellikle Türkiye gibi ihracatı yüksek oranda ithal girdiye bağımlı ülkeler için uygulanması son derece riskli bir politikadır. Türkiye 1980 öncesi dönemde ithalatını kısıtlamış ve ithal ikameci politikalar uygulamıştır. Ancak bu süreçte tüketim malı ithalatı %9.5'ten %2.1'e, yatırım malı ithalatı %52'den %20'ye gerilerken aramalı ithalatı %38'den %78'e yükselmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde korumacılığın başarılı olması aramalı üretimi ve döviz kapasitelerinin yeterliliği koşullarına bağlıdır (Mangır & Acet, 2014:98).

Ödemeler bilançosunun iyileştirilmesi ya da istihdamın artırılması için ithalatı kısmak yerine talebi yurt içi ürünlere çeken kaliteyi ve verimliliği artırıcı politikalar uygulamak daha yerinde olacaktır. Ayrıca talebin artırılması uygun para, maliye ya da döviz kuru politikalarının uygulanmasıyla da söz konusu olabilir. Ancak bu politikaların eş anlamlı olarak hem işsizliği azaltmasını hem de ödemeler bilançosunu iyileştirmesini beklemek doğru değildir. Örneğin genişletici para ve maliye politikaları sonucu talep artışı bir taraftan istihdam artışını sağlarken, diğer taraftan ithal ürünlere olan talebi artırarak ödemeler bilançosu açıklarının artmasına neden olabilir. Burada yapılması gereken, önceliğin belirlenmesi ya da ödemeler bilançosu açıklarını giderecek ihracatı teşvik gibi ek politikaların uygulamaya konmasıdır.

-Dış Ticaret Hadlerinin İyileştirilmesi

Bu görüşe göre bir ülke bir ürüne ilişkin tarife oranlarını artırmak suretiyle dış ticaret hadlerini iyileştirebilir. Ancak burada söz konusu ülkenin uluslararası fiyatları etkileyebilecek düzeyde büyük ülke olması gerekmektedir. Teorik olarak ülkenin tarife artırımına gitmesi ancak belli bir noktaya kadar refah artışı sağlar. Çünkü tarife artışı toplam ticaret hacminin azalmasına neden olur ki bu durum refahı azaltıcı bir durumdur.

Ayrıca karşı ülke misillemeye gittiğinde sağlanan refah artışlarının üzerinde refah kayıpları söz konusu olabilmektedir. 1940'lı yıllarda tarifelerin indirilmesine yönelik yoğun çabalar ve GATT anlaşması tarife artırımının ülkelerin aleyhine sonuçlara neden olduğunun bir kanıtıdır (Seymen, 2009:29).

-Ulusal Pazarlık Gücünü Artırma

Bu görüşe göre ülkeler tarife oranlarını yüksek tutarak pazarlık gücü elde edecekler ve kendi ihraç mallarına karşı sağlanan kolaylıklar karşılığında tarife indirimine gideceklerdir. Ancak tarifelerin yukarıda bahsedilen birçok sorunu beraberinde getirmesi bu argümanı elverişsiz hale getirmektedir.

-İşgücünün Sömürülmesi, Düşük Yabancı Ücret Argümanı

Bu argümana göre bazı Latin Amerika, Asya, Afrika gibi ülkelerde bazı sektörlerde çalışan emeğe ödenen ücret gelişmiş ekonomilerle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Dolayısıyla bu ülkelerle rekabet edebilmek için korumaya ihtiyaç vardır. Bazı az gelişmiş ülkeler, oldukça düşük ücretlerle işçi çalıştırmaktadırlar. Dolayısıyla işçi sömürüsünün önüne geçebilmek için bu ülkelerle yapılan ticaretin engellenmesi gerekir.

Bu argümanın aslında tamamen gelişmiş ekonomilerin kendilerini rekabete karşı koruma amacına hizmet ettiği gayet açıktır. Bir ülkede emek en temel iktisat yasalarına göre arz ve talebin durumuna göre belirlenir. Eğer bir ülkede emek faktörü fazla ise ücretlerin düşük olması son derece doğal bir sonuçtur. Ayrıca bu yaklaşım, bir ülkede hangi üretim faktörü daha yoğun ise o üretim faktörleri ile üretilen ürünlerde uzmanlaşarak ihraç etmesi, diğer ürünleri ise görece daha ucuza üreten ülkelere ithal etmesi demek olan karşılaştırmalı üstünlükler anlayışının tam tersidir.

Bir ekonomide ücretleri belirleyen unsur *emeğin marjinal verimliliği*dir. Eğer bir sektörde ücretler yüksek ise, o sektörde emeğin verimliliği de yüksektir. ABD, ücretler yüksek olmasına rağmen birçok sanayi dalında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir (Seyidoğlu, 2007:151). Dolayısıyla rekabet açısından dezavantaja sahip olan ülkeler için sorun, diğer ülkelerdeki ücretlerin düşüklüğü değil, kendi ülkelerindeki verimsizlik sorunudur.

Farklı ülkelerde nominal ücretler açısından yapılan bir karşılaştırma yanıltıcı sonuçlar oluşmasına neden olabilmektedir. ABD için oldukça düşük gibi gözüken bir ücret, bir Çinli ya da Endonezyalı için oldukça makul olabilir. Bu ülkelerdeki fiyatlar genel seviyesinin düzeyine bağlıdır. Ayrıca hiçbir firma bir işçiye zorla çok düşük ücret uygulamamaktadır. Bir işçinin düşük ücrete çalışıp çalışmaması alternatifinin olup olmadığına ya da piyasa koşullarına bağlıdır (Acar, 2005:52). Diğer taraftan yapılan bazı çalışmalara göre serbest ticaret daha fazla iş imkanının oluşmasına katkı sağlamaktadır. Çünkü ülkeler karşılaştırmalı üstün oldukları alanlarda uzmanlaşma yoluna gitmektedirler. Paul Krugman ve Milton Friedman'a göre serbest ticaret ihracata olanak sağlayarak imalat sektörünün büyümesi ve yeni açılan ihracat sektörlerinin oluşması sebebiyle o işe uygun olmayan üçüncü dünya işçilerinin dahi iş bulmasına yardımcı olabilmektedir (Ngono Fouda, 2012:352).

-Adil Ticaret, Maliyetlerin Eşitlenmesi Argümanı

Bu argüman da bir öncekine benzer şekilde uluslararası ticaretin temel dayanağına tamamen ters düşmektedir. Yabancı firmalar doğal ve beşeri kaynaklar, devlet tarafından sağlanan vergi kolaylıkları, teşvikler gibi etkenler nedeniyle maliyet avantajına sahip olabilirler. Bu avantajı ortadan kaldırmak ve herkes açısından eşit bir ortamın

sağlanması için yabancı firmalarla yerli firmalar arasındaki maliyet farklarını giderecek bir *bilimsel tarife* konmalıdır. Böylece herkes eşit koşullara sahip olacaktır.

Ticareti mümkün kılan ve ülkeler açısından cazip hale getirerek kâr oluşmasını sağlayan unsur zaten koşulların eşitsizliğidir. Dolayısıyla bir ülkenin doğal nedenler nedeniyle rekabet avantajının olması son derece doğaldır. Bu noktada hükümetler tarafından sağlanan desteklerle oluşan maliyet avantajlarını eleştirmek daha makuldür. Ancak burada da bütün hükümetlerin aynı bütçe imkânlarına sahip olmadığını ve hükümetin verdiği her desteğin tüketiciden üreticiye yapılan gelir aktarımı olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Burada yapılabilecek olan, belki bütün hükümetlerin uyguladığı destekleri kaldırmalarını sağlamak olmalıdır ki bu konuda görüşmeler yapılsa da sonuca ulaşılması pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca yukarıda bahsedilen bilimsel tarifenin belirlenmesi de oldukça zor bir işlemdir. Bu uygulama, ancak dış ticaret tamamen engellenmek istendiğinde söz konusu olabilir. 1922 ve 1930'da ABD'de bilimsel tarife uygulamalarına gidilmiştir (Seymen, 2009:53).

-Ulusal Pazar, Yerli Malı Argümanı

Bu argümana göre bir ülkenin iç piyasası ancak o ülke halkına aittir, onların hakkıdır. Dolayısıyla gerektiğinde gümrük duvarlarını yükselterek iç piyasayı yabancı güçlerden korumak gerekir. Bu anlayış genellikle geçmişinde sömürge deneyimi yaşamış, ulusal bağımsızlık mücadelesi vermiş ve kendi ülkesi dışındaki diğer bütün ülkelere kuşku ile bakan az gelişmiş ülkelere özgü bir anlayıştır. Ancak gelişmiş ülkelerin de yerli malı argümanını kullanarak kamuoyunu yönlendirdikleri bilinmektedir. 1970'li ve 1980'li yıllarda ABD'de oluşan ithal malı düşmanlığı bu duruma örnek gösterilebilir (Acar,

2005:37). Ayrıca 1933 yılında çıkarılan *Amerikan Malı Kullan* yasası da bir diğer örnektir (Luckey, 2009:1).

-Çevrenin Korunması Argümanı

Az gelişmiş ülkeler çevreye zarar veren ucuz teknolojileri kullanarak gelişmiş ülkelere karşı rekabet üstünlüğü elde etmektedirler. Ayrıca az gelişmiş ülkeler, üretim sürecinde doğaya zarar vererek çölleşme, belirli hayvan türlerinin yok olması, doğal dengenin bozulması gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Dolayısıyla bu ülkeler ile dış ticaretin durdurulması ve bu ülkelerin temiz teknoloji kullanmaya özendirilmesi gerekmektedir.

Bu argümanın da kendi içerisinde tutarsızlıkları bulunmaktadır. Şöyle ki bugün atmosfere en fazla zehirli gaz gönderen ve Kyoto Protokolü'nü imzalamamak için çaba gösteren ülkelerin başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler oldukları bilinmektedir. Yine bugünün gelişmiş ülkelerinin, sanayileşme çabası içerisinde oldukları geçmiş yüzyıllarda çevreye büyük zararlar vererek üretim yaptıkları unutulmamalıdır. Ayrıca hiç kimse kirli çevre şartlarında yaşamak istemez. Temiz çevrenin sağlanması ve bunun için kaynak ayrılarak yatırım yapılması zenginleşmeyle birlikte gelen bir süreçtir. Dolayısıyla bu ülkelere zaman tanımak gerekir.

I.5. Eski ve Yeni Korumacılık

Eski ve yeni korumacılık akımları tamamen benzer amaçlara hizmet eden akımlardır. Yeni korumacılığın eski korumacılıktan ayrılan yanı ise kullanılan araçların farklılığından kaynaklanır. Eski korumacılığın yaygın olduğu 1930'lu yıllardan İkinci

Dünya Savaşı sonrası döneme kadar ülkeler kendi yerli piyasalarını korumak amacıyla yüksek tarife oranlarını kullanarak misilleme ya da tarifeler aracılığıyla komşuyu fakirleştirme politikalarına başvurdular. Savaş sonrası dönemde ise GATT anlaşmasının¹³ getirdiği yaptırımlar, IMF, Dünya Bankası veya onun bünyesindeki Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) gibi kurumların çalışmaları neticesinde dünya ticaretinde yoğun bir canlılık yaşanmıştır. Bu durumun oluşmasında 1930 sonrası uygulanan korumacı politikaların bütün ülkeleri olumsuz etkilediği konusunda fikir birliğine varılmasının etkisi büyüktür. 1947’de GATT anlaşmasının yürürlüğe girmesi ile birlikte hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin ticaretinde büyük bir artış yaşanmıştır. 1948-1973 arası dönemde dünya toplam üretim artışı %5 iken toplam ihracattaki artış ise ortalama %7 olarak gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan bu yüksek konjonktür, az gelişmiş ülkeleri de olumlu yönde etkilemiştir. 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren bu ülkeler korumacı politikaları bırakarak dışa dönük politikalar uygulamayı tercih etmişlerdir. 1960-1972 döneminde sanayileşmiş ülkelerin ithalat artış hızının yıllık %9 düzeyine ulaşması, az gelişmiş ülkelerin ihracatında %6.7, ithalatında da %6.2 artış oluşması bu ülkelerin de dünya genelindeki bu olumlu gelişmelerden paylarını almalarını sağlamıştır. Bu dönemde ihracat az gelişmiş ülkelerde büyümenin motoru işlevini üstlenmiştir.

1970’li yıllara gelindiğinde ise konjonktür tersine işlemeye başlamıştır. Piyasalarda oluşan dolar bolluğu doların değer kaybetmesine neden olmuş, döviz piyasalarında spekülasyon faaliyetleri başlamıştır. 1944 yılında kurulan ve sabit kur sistemine dayanan doların altına konvertibilitesinin olduğu Bretton Woods sistemi yıkılmış, ülkeler serbest kur rejimine geçmeye başlamışlardır. ABD’nin ödemeler bilançosunda görülen yüksek açık rekabet gücünün azalmasına ve korumacı politikalara yönelmesine neden

¹³ 1995 yılından itibaren GATT kurumsal bir yapıya bürünerek Dünya Ticaret Örgütü (WTO) halini almıştır.

olmuştur. Diğer taraftan OPEC ülkelerinin talep esnekliği düşük petrol fiyatlarını dört kat artırması maliyetleri artırarak talebin azalmasına neden olmuş ve ülkeleri durgunluğa sürüklemiştir. Diğer taraftan Japonya'nın teknoloji devi olarak dünya sahnesine çıkması, az gelişmiş ülkelerin 1960'lı yıllardan itibaren sahip oldukları ucuz emeği kullanarak imalat sanayi üretim ve ihracatında batı ülkeleriyle rekabet edebilir konuma gelmeleri batı ülkelerini zor durumda bırakmıştır. Batı ülkelerinin bu rekabet karşısında üretim kaynaklarını değerlendirebileceği yeni yatırım alanları bulamaması bu ülkelerin de korumacı politikaları uygulamaya başlamalarına neden olmuştur (Seymen, 2009:66-69).

Yukarıda değinildiği gibi ortaya çıkan yeni korumacılık anlayışı, kullanılan araçlar açısından tarifelerden ayrılmaktadır. Bu araçlar genel anlamıyla teknik ya da idari engeller veya görünmez engeller olarak literatürde yer almaktadır. Dünya Ticaret Örgütü'nün uyguladığı yaptırımlar sebebiyle geleneksel tarife ve kotaları kullanmak yerine ülkeler kontrol edilmesi hatta anlaşılması daha zor olan bu araçları kullanmaya yönelmişlerdir. Örneğin bir ülke rahatlıkla yiyecek ürünlerine getirilen paketleme standartlarının, ya da otomobillerin ithali için zorunlu hale getirilen teknik standartların korumacı amaçlarla bir alakası olmadığını, bu standartların yalnızca tüketiciyi koruma amaçlı olduğunu savunabilmektedir (Apolte, 2010:5). Bu yeni korumacılık engellerinin dış ticaret üzerindeki etkisi, yıllar içerisinde tarifeler kadar güçlü hale gelmiştir. Bu engeller ihracatçıların maliyetlerini artırmalarına, çeşitli nedenlerle ülkelerin ithal ettikleri mallara olan talebin azalmasına da neden olabilmektedir. Diğer taraftan teknik engellerin ya da görünmez engellerin çok çeşitli olması ve ülkelerin bunları uygularken oldukça değişik nedenler ileri sürmesi bu konuda net bir tanımın yapılmasının ve bu engellerin etkilerinin net bir biçimde ortaya konulmasının önüne geçmektedir. Görünmez engeller; farklı sağlık ve çevre standartları uygulamalarından menşe kurallarına, etiketleme zorunluluğundan

toplumların kendi içerisindeki dinamiklerinden kaynaklanan nedenlere kadar çok geniş bir alanda kendisine uygulama alanı bulabilen bir dış ticaret politikası aracıdır.

I.5.1. Yeni Korumacılık Anlayışı Olarak Görünmez Engellerin Gelişimi ve Kapsamı

İthalat lisansları, menşe kuralları, sağlık ve hijyen endişesiyle getirilen standartlar gibi uygulamalar tarife dışı engeller konusunun “görünmez engeller” grubunda yer alır (Meller, 2003:5). Diğer taraftan tarife dışı engellerin çoğu ithalatın kısıtlanması amacıyla taşısa da bazı engeller de ihracatın kısıtlanması ya da özendirilmesi amacıyla uygulamaya konulan politika araçlarıdır (Seyidoğlu, 2007:194). Görünmez engeller ile ilgili açıklamalara ve örneklere geçmeden önce dış ticaret politikası aracı olarak kullanılan diğer politika araçlarından güncel örneklerle bahsetmek faydalı olacaktır.

Tarife dışı engellerin en yaygın olarak kullanılan araçlarından birisi miktar kısıtlamalarıdır ve ticareti direkt olarak engelleyici niteliğe sahiptir. Bu kısıtlamalar ithalat kotaları ve ithalat yasakları olmak üzere ikiye ayrılırlar. İthalat kotaları, bir malın ülkeye girişinin fiziki miktar veya değer olarak sınırlandırılmasını ifade eder. Burada devletin tarifelerde olduğu gibi gelir elde etmesi, ancak ithalat lisanslarını yüksek fiyat veren imtiyazlı şirketlere vermesiyle mümkün olabilir. Sınırlamanın nasıl gerçekleşeceği de yine hükümetin aldığı karara bağlıdır. Kotalar iç piyasada fiyatı yükseltici etki yapar; bu ise o malın piyasadaki talep esnekliğine bağlıdır. Ancak bu yöntemin rüşvet, kaçakçılık gibi yasal olmayan yöntemleri özendirilmesi ve bürokrasiyi artırması gibi etkileri de söz konusu olabilmektedir. Herhangi bir ürüne getirilen kotaların o ürünün piyasasında bir değişikliğe neden olması için ithalata izin verilen miktarın o piyasadaki talep miktarından daha düşük olması gerekmektedir. Korumacı politika izlemek isteyen hükümetlerin tarife yerine kotayı tercih etmelerinin birçok nedeni olabilir. Bunlardan birisi kotaların tarifeye göre çok daha

katı olmasıdır. Bir ürüne tarife konulduğunda o ürünün piyasaya girişinin istenilen oranda engellenmiş olduğu görüşü her zaman doğru değildir. Çünkü o ürünün ihracatçıları fiyat indirimine giderlerse ya da kota uygulayan ülkede çok fazla talep artışı olursa tarifinin ticareti engelleyici niteliği ortadan kalkmış olur.¹⁴ Günümüzde ise kota uygulamalarının artık pek yaygın olmadığı, onun yerine ticarete tenkil engeller gibi yeni tarife dışı koruma önlemlerinin yaygınlaştığı bilinmektedir (Beghin, 2006:3).

Türkiye'nin de ithalatta kota uyguladığı ürünler bulunmaktadır. Yerli üreticilerin usulüne uygun olarak yaptıkları başvurular “İthalatta Korunma Önlemleri Mevzuatı” hükümleri çerçevesinde incelenmekte ve İthalatta Korunma Önlemleri Değerlendirme Kurulu'nun aldığı kararlarla ithalata kısıtlama getirilebilmektedir. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti menşeli düz cam ithalatında 07.04.2007 tarihli 26132 sayılı resmi gazetede yayımlanan 2006/1 sayılı Çin Halk Cumhuriyeti Menşeli Malların İthalatında Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ çerçevesinde miktar kısıtlamasına gidilmiştir.

Yine İran İslam Cumhuriyeti menşeli “sofra, mutfak, tuvalet, yazıhane, ev tezyinatı ve benzeri işler için cam eşya” ithalatına, alınan kararlar çerçevesinde kota uygulamasına gidilmiş, 2005 yılında yapılan inceleme sonucunda kota uygulamasının 09.05.2005 tarihinden itibaren 3 yıl süreyle uzatılmasına karar verilmiştir.¹⁵

İthal yasakları söz konusu olduğunda ise, bir malın ülkeye girişi tamamen engellenir. Bunun ekonomik nedenleri olabileceği gibi, ülkeler arası siyasi ilişkiler de böyle bir uygulamaya gidilmesine neden olabilir. Bu uygulamanın ekonomik nedenlerinin başında yurt içi sanayiye dış piyasalardan koruma arzusu yer alır (Seyidoğlu, 2007:212).

¹⁴ http://highered.mcgraw-hill.com/sites/dl/free/007352302x/346073/Sample_Chapter_09.pdf 13.04.2011.

¹⁵ www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/haberler/DTM.doc 14.04.2011.

Bunların dışında iki ülke arasında yapılan antlaşma neticesinde bir ülkenin ihracatına fiziki miktar ya da değer olarak kısıtlama getirilir. Buna gönüllü ihracat kısıtlaması adı verilir. Burada taraflar genellikle bir sanayileşmiş ülke ve az gelişmiş diğer bir ülkedir ve ihracatına kısıtlama getirilen ülke de yine sanayileşmekte olan ülkedir. Burada gelişmiş ülkenin, diğer ülkeye bir siyasi ve ekonomik baskısı vardır ve amacı kendi yerel sanayisini diğer ülkeye karşı korumaktır (Seyidoğlu, 2007:194). Diğer taraftan böyle bir uygulamaya giden ithalatçı bir ülkedeki firmaların genelde kartel olduğu ve kısıtlama sonucu fiyat artışına gidildiği belirtilmektedir.¹⁶ Aynı zamanda ihracatçı ülke de zorlamayla monopol konuma getirilir. Sistemin içerisinde baskı ve zorlamaların olması ancak uygulamanın literatürde gönüllü olarak belirtilmesi ironik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Gönüllü ihracat kısıtlamaları, büyük ülkeler tarafından sıklıkla kullanılmıştır. 1960'lı yıllardan beri yerli sanayiciler ABD hükümetine baskı yapmaktaydılar. Hükümet ise direk olarak kota uygulamanın ya da tarifeleri artırmanın DTÖ kurallarınca uygun düşmemesi ve ABD'nin ticareti giderek daha fazla serbest hale getirme amacı ile tezat oluşturmasından dolayı ticareti kısıtlayıcı önlem olarak gönüllü ihracat kısıtlamaları aracını kullandı. Aynı şekilde AB ve Kanada ülkeleri de özellikle Kore, Japonya, merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin tekstil, giyim, ayakkabı, tarım ürünleri, elektronik, makine ve teçhizat gibi birçok ihraç ürününe karşı gönüllü ihracat kısıtlaması uygulamasını birincil yöntem olarak kullandılar. Ancak 1993'te yapılan Uruguay görüşmeleri sonunda gelişmiş ülkeler ithalatta bu aracı kullanmayı aşamalı olarak durduracaklarını deklare ettiler. Bu uygulamanın kaldırılmasının 1995-2005 arası on yıllık süreçte gerçekleşmesi kararlaştırıldı. Ancak 2005 yılı ortalarına gelindiğinde ABD ve AB'nin Çin'in birçok tekstil ve giyim eşyası ürünlerine karşı koruma önlemlerine

¹⁶ <http://highered.mcgraw-hill.com> a.g.e. 18.04.11

başvurduğu görülüyordu. Bu önlemlerin geçici olduğu belirtilse de aynı şeylerin aynı ülkeler tarafından daha önce söylendiği de bilinen bir gerçektir.¹⁷

Yine hükümetler ihracat sübvansiyonları vererek kendi endüstrilerini yabancı endüstrilerle daha rahat rekabet edebilir konuma taşıma amacıyla kendi ihracatçılarında vergi iadesi, düşük faizli kredi, prim ödemesi gibi çok çeşitli yöntemlerle destek sağlayabilirler. Sonuç olarak ihracatçıya ulusal para cinsinden daha fazla ödeme yapılmış ya da ihracatçının üretim maliyeti düşürülerek uluslararası fiyatlarla rekabet edebilmesi sağlanmış olur. Bu politika sonucunda satış uluslararası fiyatlardan yapıldığı için ek bir tüketim maliyeti söz konusu değildir.

Birçok ülkenin son yıllarda eğer kendi Eximbankaları var ise onu kullanarak, eğer yoksa diğer bazı kuruluşlar aracılığıyla kendi ihracatçılarında desteklerini artırdıkları görülmektedir. TEPAV tarafından 2009 yılında yayınlanan politika notuna göre ABD, Çin, Hindistan, İsveç, Slovenya, Japonya, Brezilya (Eximbankası olmayan ülke), Kanada bu ülkelerden bazılarıdır. Örneğin ABD ve Çin Eximbankaları geliştirmekte olan ülkelere yapılacak olan ihracat için kısa, orta ve uzun vadeli kredi vereceklerini açıklamışlardır. İsveç Eximbankasına 2009 yılında 100 milyar İsveç kronu aktarılmıştır. Yine diğer birçok gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler, ihracat desteği olarak, ihracat sigorta mekanizmalarında yaygın şekilde kullanılmaktadırlar. Kanada'da İhracat Garanti Programı'nın kapsamı genişletilmesi, Avusturya, Belçika, Lüksemburg, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da ihracat garantilerinin kapsamı artırılması bu duruma örnektir.

Bazen de eğer ithal edilen ürünün fiyatı yurt içi fiyatından düşükse, bu fiyatları eşitlemek amacıyla o üründen aradaki fark kadar vergi alınır. Bu uygulamaya fark giderici vergi adı verilir. Bu yöntemin dış ticareti engelleme etkisi kesindir. Çünkü ucuz ithal malın

¹⁷ <http://highered.mcgraw-hill.com> a.g.e. 18.04.11

yurtiçi piyasaya girmesi önlenmiş olmaktadır. Bu uygulama daha çok tarım ürünlerinde yaygındır. Açıkça görülebileceği gibi bu yöntemle serbest piyasanın işlerliği, fiyatların sinyal görevi görme özelliği tamamen kaybolmuş olur.

Hükümetler ihracattan da vergi alabilirler. Bu uygulamayla hazineye gelir sağlama, o malın yurt içindeki arzının kısıtlanarak fiyatların yükselmesini önleme ya da aynı yöntemle o malın uluslararası fiyatını yükseltme gibi amaçların yerine getirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu koruma aracı daha çok gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Brezilya'da kahve, Tayland'da pirinç, Sri Lanka'da çay ürünlerinden ihracat vergileri alınmaktadır (Seyidoğlu, 2007:204). Alınan bu vergiler bazı ülkelerin bütçelerinin önemli bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Diğer taraftan ihracat vergisi alınmasının, ham madde ihracatını engelleyerek, ürünün işlenmesinin yurtiçinde sağlanması, böylece katma değeri daha yüksek olan ürünler elde edilmesi gibi nedenleri olabileceği gibi, siyasi nedenleri de olabilir. Örneğin Rusya hükümeti tarafından alınan bir kararla benzin ihracatından alınan vergi %44 artış göstererek metrik ton başına 408.30 \$ seviyesine ulaşmıştır. Bazı çevreler Rusya ekonomisinin büyümesi sonucu kullanılan motorlu taşıt sayısında meydana gelen artış neticesinde benzine olan talebin arttığını, Rusya'nın kendi içerisinde talebi karşılamak için bu uygulamanın gerekli olduğu görüşünü savunurlarken, kimi çevreler de parlamento ve başkanlık seçimlerinin yaklaşması nedeniyle Rusya hükümetinin söz konusu kıtlık sorununu acilen çözüme ihtiyacı hissettiğini belirtmektedirler.¹⁸

İhracatçı bir firmanın ihraç ürününü dış piyasalarda daha düşük bir fiyattan satması uygulamasına dumping adı verilir. Eğer bir ülkede ihraç malına ilişkin böyle bir uygulama söz konusu olursa diğer üreticiler büyük zarara uğrarlar. İhracatçılara yapılan

¹⁸ <http://www.bloomberg.com/news/2011-04-29/putin-raises-russian-gasoline-export-tax-44-to-fight-shortages.html> 04.05.11

çeşitli destekler de bazı ithalatçı ülkeler tarafından dumping olarak algılanabilmektedir. Böyle bir şüphe söz konusu olduğunda uluslararası yasalar çerçevesinde soruşturma açılmakta ve o ürüne anti-dumping vergisi konmaktadır.

Anti-dumping önlemleri ülkeler tarafından günümüzde de sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. DTÖ bünyesinde bulunan Anlaşmazlıkların Çözümü Organı'na söz konusu önlemlerle ilgili çok sayıda başvuru yapılmıştır. Örneğin ABD'nin 11 Nisan 2011 tarihinde Japonya'dan ithal ettiği sıcak haddelenmiş çelik ürünleri ile ilgili başvurusu bulunmaktadır. Yine aynı tarihte AB'nin Çin'den ithal ettiği ayakkabılarla ilgili anti-dumping uygulamasına gitmekle ilgili başvuru yaptığı belirtilmektedir. İlgili kurum konu ile ilgili araştırmanın Haziran 2011'e kadar süreceğini bildirmiştir.¹⁹ Bu ve bunun gibi birçok güncel örneğe rastlamak mümkündür.

Görünmez engeller; ticarete konu olan malların şekil, tasarım, fonksiyon, performans, içerik gibi kriterleri göz önüne alarak hükümetlerce oluşturulan ve zeminini Uruguay turunda karara bağlanan Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ve Hayvan ve Bitki Sağlığı Anlaşması olarak bilinen anlaşmaların oluşturduğu uygulamaları içermektedir. Ülkelerin getirdiği standartları bu anlaşmalar tarafından desteklenebilir hale getirebilmesi için bilimsel kanıtlara ihtiyacı vardır. Ancak gelişmiş ülkeler; özellikle tarım ürünlerine ilişkin sağlık standartlarını bilimsel verilerle destekleme hususunda hiç zorluk çekmemektedirler. Aynı durum birçok imalat ürünü için de geçerlidir. Örneğin Japonya'nın Avrupa ülkelerinde üretilen kayak malzemelerinin ithalatını yasaklayabilmesi; Japonya'ya yağın karın Avrupa'ya yağın kardan farklı nitelikte olduğunu bilimsel olarak

¹⁹ WTO Dispute Settlement Body, http://docsonline.wto.org/imrd/GEN_searchResult.asp 18.04.2011.

ispatlamasıyla mümkün olmuştur (Gültekin, 2010:34). Her ne kadar bu gerekçe makul olarak görünmese de Japonya'da kayak takımı ithalatı yasaklanmıştır.

Teknik standartlara ilişkin yapılan ilk düzenleme 1979'da GATT'nin Tokyo Turu'nda imzalanan ve 1980'de yürürlüğe giren *Ticarette Teknik Engeller Kodu* ya da *Standart Kod* anlaşmasıdır. Bu anlaşmada FAO/WHO Codex Gıda Komisyonu'nun²⁰ belirlediği standartlar benimsenmiştir. Yine bu anlaşmaya göre ithal mallarına yurt içinde üretilen ürünlere getirilen benzer standartların getirilmesi ve bu durumun ithalatın yapıldığı tüm ülkeler için geçerli olması kararlaştırılmıştır. Türkiye de bu süreçte gözlemci ülke olarak yer almıştır(Gültekin, 2010:34). Ancak ilginçtir ki bu anlaşmanın GATT üye ülkeleri açısından bağlayıcılığı yoktur (Lupien, 2002:407-408). Diğer yapılan iki düzenleme ise GATT Uruguay turunun sonunda 1994 yılında imzalanan Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (Agreement on Technical Barriers to Trade -TBT) ile Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşması (Agreement on Application of Sanitary and Phytosanitary Measures-SPS)'dir.

Ticarette Teknik Engeller Anlaşması'nda teknik standart; *ürün özelliklerini ya da ona ilişkin diğer süreçler ile yerine getirilmesi zorunlu idari düzenlemeleri içeren uygulamalar* olarak tanımlanmıştır. Bu uygulamalar üretim sürecindeki ya da üretim yöntemindeki terminoloji, paketleme, etiketleme ve markalama standartlarını da

²⁰ Yiyecek ve Tarım Organizasyonu (FAO)/Dünya Sağlık Örgütü(WHO) Codex Gıda Komisyonu, 1962'de yiyecek standartlarının, hijyen uygulama kodlarının, insan sağlığı açısından paketleme standartları ve diğer koruma önlemlerinin tüm ülkeler için geçerli olabilecek belli uygulamalara göre şekillenmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.

içermektedir ve geniş bir ürün yelpazesine uygulanmaktadır. Anlaşmada yer alan bazı hükümler, ülkelerin regülasyon uygulamalarına kısıtlamalar getirirken; bazı hükümler ise hükümetlerin kendi isteklerine uygun uygulamalara gitmelerini destekler niteliktedir. Bu anlaşma çerçevesinde getirilen uluslararası standartların ülkelerin standartlarına temel oluşturacağına ilişkin kesin bir hüküm yoktur. Örneğin anlaşmada getirilen uluslararası hükümlerin elverişsiz ya da yerine getirilmesinin üyelerin amaçları açısından yeterli olmadığı durumlarda uygulanma zorunluluğu yoktur. İkinci olarak uygun bir uluslararası standart söz konusu olsa bile ülkelerin kendi getirdikleri önlemleri bütünüyle bu standartlara göre şekillendirme zorunluluğu yoktur. Ayrıca eğer bir ülke getirdiği bir teknik engelden ötürü başka bir ülkeyi şikâyet edecek olursa, şikâyet ettiği ülkenin getirdiği standardın uluslararası standartların dışında olduğunu ispatlamanın yanında uluslararası standartların, şikâyette bulunduğu ülkenin yasal amaçlarını karşıladığını da ispatlamak durumundadır (Ofodile, 2009:168).

Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşması ise gıda güvenliğinin sağlanması, hayvanların ve bitkilerin hastalıklardan korunmasını temin etmek amacıyla konulan standartları içerir. Bu anlaşmada ülkelerin, bilimsel verilerle desteklemek koşuluyla eğer gerekli görürlerse uluslararası standartların ötesinde uygulamalara gidebilecekleri belirtilmiştir (Lupien, 2002:409). SPS uygulamalarının sıklığı uluslararası ticarete giderek artmaktadır ve Türkiye kuru üzüm, yer fıstığı, kırmızı biber gibi ürünler ihracatında SPS standartları nedeniyle ciddi problemlerle karşılaşmaktadır (Gültekin, 2010:36).

Ticarete görünmez engeller olarak bilinen TBT ve SPS uygulamaları ticareti engelleyici ya da ticareti teşvik edici olabilir. Bu uygulamalar ihracatçı ülkenin maliyetlerini artırması açısından ticareti sınırlandırırken, uygulamaya konulan ithalat prosedürü söz konusu ürünün güvenliği ya da kalitesiyle ilgili ithal eden ülkedeki

tüketicilerin güvenini artırıyor ise o ürünün ithalatı, dolayısıyla ticaret hacmi artabilir. Yine bu sebeplerle bu uygulamalar ithalatçı ülkenin sosyal refahını artırıcı ya da azaltıcı etkilere sebep olabilirler. Eğer bir TBT veya SPS uygulaması ithalatçı ülkedeki bir piyasa başarısızlığını gideriyor ise bu uygulamalar ithalatçı ülkenin refahına katkı sağlayabilir.

Maliyet açısından bakıldığında TBT ve SPS uygulamaları ihracatçı ülkenin sabit ya da değişken maliyetlerini artırır. Şöyle ki eğer uygulanması gereken prosedürler ihraç ürününün her bir birimine yönelik ise bu uygulama değişken maliyetleri artırır. Eğer ithal eden ülkenin istedikleri üretim sürecine yönelik ya da teknolojinin güncelleşmesi ile alakalı ise söz konusu malın dış ticaret hacminden bağımsız olarak ihracatçı ülke eğer o piyasaya girmek istiyorsa sabit maliyetlerini artırmak durumunda kalacaktır.

Maliyetlerin artması da o ürünün iki ülke arasındaki dış ticareti açısından bazı sonuçlar ortaya çıkacaktır. Öncelikle ihracatçı ülkede sabit ya da değişken maliyetlerden hangisi artarsa artsın başlangıçta ihracat miktarında bir azalma görülecektir ve daha az verimlilikle faaliyet gösteren firmalar yeni prosedürler sonucu oluşan sabit maliyetleri karşılayamadıklarından piyasadan çekileceklerdir. Eğer TBT ve SPS uygulamaları ithalatçı ülkedeki herhangi bir piyasa başarısızlığını düzeltici nitelikte değil ise ithalatçı ülkedeki tüketiciler ihracat miktarının azalması ve bazı firmaların piyasadan çekilmesi nedeniyle daha az ürün çeşitliliği ve daha yüksek fiyatlarla ürüne ulaşabilirler. İthalatçı ülkedeki üreticiler ise bu gelişmeler sonucunda daha yüksek fiyat avantajı ve daha az rekabet ortamı elde ederler.

Diğer taraftan bir ülkedeki ihracatçılar dış piyasada yeni ise ve tüketicilerin söz konusu firmaların ürettiği ürünlerin güvenilirliğine yönelik bilgi asimetrisi söz konusu ise getirilen TBT ve SPS önlemleri tüketicilerin o firmaların ürünlerine yönelik güven sorununu ortadan kaldırabilir. Ancak ihracatçı firmanın maliyet artışı devam edecektir.

Ancak bu firmalar TBT ve SPS önlemlerini bir rekabet avantajına dönüştürerek piyasa paylarını artırabilirler. Kısaca belirtmek gerekirse görünmez engellerin ülkeler açısından birbirinin karşısı iki etkisinin olabileceği görülmektedir.

Bazı ülkeler de yüksek kalite ve güvenlik prosedürlerini global piyasalarda kendilerine daha iyi bir pozisyon elde etmek amacıyla kullanabilmektedirler. Ya da bir taraftan ticaret etkisi azalırken ülkedeki sosyal etki artabilir. Bu durum TBT ve SPS önleminin ülkedeki kabul edilebilir bir kamusal gerekliliği yerine getirip getirmediği ile ilgilidir (World Trade Organization, 2013:62). Ortaya çıkan refah etkisi ise fiyat yükselmesi karşısında tüketici tercihlerine göre değişecektir.

Teknik standartlar söz konusu olduğunda dikkati çeken diğer bir nokta ise getirilen standartların kaynağı olan bilimsel çalışmaların sonuçlarına göre oluşan risklerin oldukça düşük düzeyde tutulmasıdır. 2001 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kurutulmuş meyve, fındık ve hububat ürün ithalatına yönelik getirilen aflatoxin standartlarının maksimum seviyelerinin insan sağlığını tehlikeye atma riski yılda milyarda 1.4 ihtimaldir. Bu düzenleme sonucunda bazı Afrika ülkelerinin söz konusu ürünlerde Avrupa Birliği'ne olan ihracatı ise %64 dolayında azalma göstermiştir (Otsuki, Wilson, & Sewadeh, 2001:1). Yine insan sağlığı söz konusu olduğunda her bir ülke kendi risk analizini yaparak kendi standartlarını belirleyebilmektedir. Ortaya konan bu standartların daha önce belirtilen CODEX gibi uluslararası kurumların standartlarıyla örtüşmediği durumlar da mevcuttur. Avrupa Komisyonu tarafından 2001 yılında belirlenen gıda ürünlerine ilişkin maksimum tarım ilacı kalıntı standartları bu duruma örnektir. Yapılan bir çalışmada muz ihracatında belirlenen komisyon standartlarının CODEX standartlarına dönüştürülmesi halinde muz ihracatında 5.3 milyar \$ düzeyinde artış olabileceği tahmin edilmiştir (Wilson & Otsuki, 2002:21).

I.5.1.1. Görünmez Engellerin (TBT/SPS Önlemleri) Dış Ticarete Etkileri

Yapılan çalışmalarda elde edilen çeşitli bulgulara göre TBT/SPS önlemlerinin dış ticarete pozitif ve negatif etkilerinin olabileceği gözlenmiştir. Bu engellerin yapısı ve karmaşık niteliği sonucunda iktisat literatüründe dış ticaret etkilerinin neler olabileceği ile ilgili çok fazla ve net bilgi bulunmamaktadır. Diğer tarife dışı engellerde ise böyle bir araştırma kısıtı bulunmamaktadır. Örneğin ithalat kotalarının ithalatı azalttığı, ihracat vergilerinin ihracatı azaltırken ihracat sübvansiyonlarının ihracat artışına katkıda bulunduğu artık yapılan çalışmalar sonucunda kabul görmüşken, TBT ve SPS önlemleri ile ilgili bu şekilde belirgin sonuçlar ortaya koymak mümkün olmamaktadır. Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalar literatüre yeni giren çalışmalardır.

Teknik engeller tarifelerden farklı olarak üretim sürecini yapısal olarak değiştirmesi sebebiyle üretim miktarından bağımsız olarak belirli bir sabit maliyeti ortaya çıkarmaktadır ve elbette bu ek maliyetlerin dış ticaret üzerinde bir etkisi olacaktır. Bu yüzden son zamanlarda teknik engellerin dış ticaret üzerine olası etkileri dikkat çeken bir araştırma alanı haline gelmiştir.

TBT ve SPS önlemleri diğer ticaret politikası araçlarından farklı olarak ülkeler arası dış ticareti farklı kanallardan etkilemektedir. Örneğin bir ülkenin bir ürünün ithalatı ile ilgili olarak yeni bir ürün güvenliği regülasyonu talep etmesi bir taraftan maliyetleri artırıcı bir etki oluşturur. Ancak diğer bir açıdan bakıldığında o ürünün kalitesini artırması nedeniyle o ürün ya da ürünlere getirilen zorlayıcı standartlar kalite artışını sağlayan yeni rekabet ortamı oluşmasına katkı sağlayabilir. Ürün güvenliği standartları yabancı firmalarca üretilen ürünlere olan güvenin artmasına, böylece işlem maliyetlerinin azalması ve bu sayede ticaretin gelişmesine de katkıda bulunabilir. Bu oluşan etkilerin neticesinde ticaretin artması ya da azalması ise söz konusu TBT/SPS önleminin yerel ya da yabancı

firmalara getirdiği göreceli maliyetlere ve tüketicilerin belirli güvenlik standartlarını sağlayan ürünlere daha yüksek fiyat ödeme isteklerinin şiddetine bağlı bir durumdur.

Literatürde çevre ve gıda güvenliği ile ilgili önlemlerin dışında TBT ve SPS önlemlerinin tam olarak neyi içerdiklerine ilişkin bilgiler bulunmamaktadır. Örneğin getirilen bir önlemin güvenlik ya da uyumlulukla ilgili bir süreçle mi ilgili olduğu ya da herhangi bir bilimsel test süreci ile veya ürünün özellikleri ile mi ilgili olduğuna yönelik net açıklamalar bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok getirilen önlemlerin toplam sayılarını içermekte ve aralarında zorunlu ve zorunlu olmayan TBT/SPS önlemleri birlikte değerlendirilmektedir. Bu kısıtlamalar dahilinde literatürde yer alan ampirik çalışmalardan bazıları TBT/SPS önlemlerinin daha düşük ticaret hacmiyle ilgisinin olmadığı bulgularına ulaşmışlardır. Yine bazı çalışmalara göre TBT/SPS önlemlerinin ürünlerin ticaretine olan etkisi sektörlere göre değişiklik göstermektedir. Moenious (2004)'a göre tek yanlı olmayan, karşılıklı olarak uygulanan, ticarete dahil olan ülkelerce ortak olarak uygulanan standartlar ticarete katkı sağlamaktadır. Çalışmadan elde edilen diğer bulgulara göre ülkelere özgü standartlar imalat sektöründe ithalatın artmasına neden olurken, tarım gibi imalat dışı sektörlerde ithalatın azalmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu karşıt durumların nedeni ise bilgi maliyetleridir. Eğer bir ülkenin koyduğu standartlara ilişkin bilgilere kolay ulaşılamıyor ise bu standartlar o yabancı ülkede üretim yapabilmek için gereken adaptasyon maliyetlerini artıracaktır. Yabancı piyasaya girmek için gereken bilgilerin açık bir biçimde ortaya konması, gerek ülkeye özgü gerekse ortak standartların bilinmesi ise o ihracatçıların bilgi maliyetlerini azaltır ve adaptasyonu kolaylaştırır. O ülkenin piyasası hakkında bilgi edinebilmeyi sağlar. İmalat dışı sektörlerde ürünler genelde homojen olduğundan bilgi maliyetlerinin azalmasının adaptasyon maliyetlerine katkısı fazla değildir. İmalat ürünlerinde ise adaptasyon için gereken bilgiyi elde etmenin maliyeti

adaptasyondan daha yüksek olabileceği için standartların belirlenmesi ve ortaya konması ticareti artırabilir.

Li ve Beghin (2010) TBT ve SPS önlemleri ile diğer dış ticarete maliyet ya da talep yönünden etki edebilecek standardizasyon uygulamalarının dış ticarete olan etkilerinin incelendiği 27 adet farklı ampirik çalışmanın sonuçlarını derlemişlerdir. TBT,SPS ve diğer benzeri etkenlerin dış ticarete olan etkilerinin farklı çıkmasının nedeni ele alınan sektörlerin, ülkelerin ve diğer toplanan bazı verilerin ve çalışmalarda kullanılan metodolojinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan tarım ve gıda ürünleri ihracatı söz konusu uygulamalardan önemli derecede etkilenmektedir.

Yapılan çalışmaların bazıları incelendiğinde TBT ve SPS engellerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından etkilerinin farklılaştığı da saptanan diğer bir durumdur. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan ihracatı söz konusu engellerden daha fazla etkilenmektedir. Diğer bir ifadeyle gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere olan ihracatında TBT ve SPS engelleri sonucunda oluşan azalmaların şiddeti görece daha azdır (World Trade Organization, 2013:146). Örneğin Anders ve Caswell (2009) ABD'nin 1997 yılında deniz ürünleri ithalatına ilişkin getirdiği yeni düzenlemelerin etkilerini 25'i gelişmekte olan 8'i gelişmiş olmak üzere 33 farklı ülke için 1990-2004 yılları arasındaki dış ticaret verilerini esas alarak incelemişler ve yeni düzenlemeler sonrasında gelişmekte olan ülkelerin ABD'ye olan ihracatında hacim olarak %0.6 oranında bir azalma oluşmuş iken gelişmiş ülkelerin ihracatının ise %0.5 oranında arttığı görülmüştür. Bu durumun nedenlerinin ise gelişmiş ülkelerin yeni düzenlemelere daha hızlı adapte olabilmemeleri ve gelişmekte olan ülkelerin piyasa paylarının azalması

sonucu gelişmiş ülkelerin piyasa paylarında meydana gelen muhtemel artışların olabileceği ifade edilmiştir (Anders & Caswell, 2009:16).

Görünmez engellerin ya da çeşitli amaçlarla ülkelerin ithal ürünlere uyguladığı standartların sayısında ve niteliğinde meydana gelen artışlar nedeniyle bu uygulamaların dış ticaret üzerindeki etkilerinin nasıl azaltılabileceği üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Her ülkenin kendisinin ayrı standartlar belirlemesinden ziyade ortaya konulan bu uygulamaların uluslararası bir yapıya dönüştürülerek bütün ülkeler tarafından kabul edilen ortak bir sisteme dönüştürülmesinin standartların dış ticaret üzerindeki negatif etkileri azaltılabileceği hatta pozitif yönde etkiler oluşturabileceği beklenmektedir. Shepherd (2007) 1995-2003 yılları arasında AB'nin tekstil, kıyafet ve ayakkabı ürünleri üzerine getirdiği standartların etkilerini incelediği bir çalışmada uluslararası nitelik kazanmış standartların sayısında %0.1 oranında meydana gelen bir artışın ihracat çeşitliliğinde %0.3 artışa yol açacağını hesaplamıştır. AB bünyesinde kurulan Avrupa Standartizasyon Komitesi (CEN) ve bazı diğer uluslararası kuruluşların konu ile ilgili çalışmaları devam etmektedir.

Teknik standartların dış ticarete olan etkileri firma bazında ele alındığında, dışardan girdi kullanımı fazla olan firmalar açısından ihracat süreci göreceli olarak daha zor olabilmektedir. Girdilerin farklı ülkelere temin edildiği ve üretilen ürünün nihai olarak nereye ihraç edileceğinin belli olmadığı durumlarda firmaların hem ihraç yapmaya olan eğilimleri hem de ihraç ürünlerindeki çeşitlilik azalmaktadır (Chen, Otsuki, & Wilson, 2006:24).

TBT/SPS uygulamalarının harmonizasyonunun pozitif etkileri olduğu gibi, firmalar açısından bazı negatif etkileri de olabilmektedir. Reyes (2011) AB piyasalarında elektronik ürünlere yönelik uyumlaştırma sürecinin ABD'de ihracat yapan yeni firma

sayısının artışı üzerinde daha az etkili olduğunu ve mevcut ABD ihraç mallarının değerleri üzerindeki değişimin negatif olduğunu ifade etmektedir.

Dış ticaret piyasasında ihracat yapan ülkelerin değişen standartlara adaptasyon sağlandığında üretim yapısının değişmesiyle birlikte ihracatın arttığı, ulus refahına pozitif katkı yaptığı durumlar da bulunmaktadır. Örneğin Senegal'in AB'ye yaptığı sebze ve meyve ürünleri ihracatı artan AB standartlarına rağmen sürekli artış göstermiştir. Bu artışın arkasında tarım ihracatı yapan sanayi sektörü ile bu ürünleri üreten çiftçi arasındaki konsolidasyonun artması, AB'deki muhtemel ithalatçılar ile Senegal'deki ihracatçılar arasında koordinasyon sağlanması ve Senegal'deki söz konusu ürünlerde mevcut üretim sürecinin daha büyük çiftçilere kayması gibi değişiklikler etkili olmuştur (Maertens & Swinnen, 2007:6).

Genel olarak değerlendirildiğinde firma bazında yapılan çalışmalar TBT/SPS uygulamalarının firma bazında ticaret hacminin azalması ve daha az firmanın dış piyasaya girmesine neden olması sebebiyle dış ticarete olumsuz etkilerinin olduğu söylenebilir. Bazı çalışmaların yalnızca kısıtlayıcı uygulamalara odaklanması ve değişkenlerini buna yönelik biçimde belirlemesinin de ortaya çıkan sonuçları etkileyebileceği göz önüne alınmalıdır. TBT/SPS uygulamaları küçük firmaları ve üretimde dış girdi düzeyi yüksek olan firmaları daha çok etkilemektedir.

TBT/SPS uygulamalarının gereklerinin yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünün sağlanması için ithalatçı ülkeler tarafından çeşitli test, denetleme ve sertifika elde etme süreçlerini içeren onay değerlendirme süreçleri de ihracatçılar açısından önemli bir maliyet unsurudur. Bu süreçler birçok farklı boyutu içermektedir. Test yaptırma ve sertifika elde etme gibi işlemlere ödenen bedellerin gereksiz bir biçimde yüksek olmasının dışında ihracatçı ülkeler bu işlemleri ihraç ettikleri her bir ülke için ayrı ayrı yaptırmak

zorundadırlar. İthal eden ülkenin uluslararası nitelik kazanmış onaylama süreçlerini benimsemiş olması ya da başka bir ülkenin kriterlerini benimsemiş olması durumunda bile yine her ülke için bu kriterler ayrı ayrı yerine getirilmek durumundadır. Ayrıca tüm bu işlemler yerine getirildikten sonra bile katılan maliyetlere rağmen ihracatçının ürünlerinin ithalatçı ülke sınırından geri çevrilme olasılığı vardır. Bu onaylama süreçlerinin ülkeler tarafından farklı kriterlere dayanması da firmalar açısından bilgi alma, farklı kriterlere göre ürünleri yeniden dizayn etme gibi ek maliyetlere neden olmaktadır. Bunların dışında zamana bağlı olarak kalitesi düşen ürünler söz konusu olduğunda vakit alan prosedürler ihracatçı firmaların piyasada kârlılıklarının azalmasına neden olmaktadır (World Trade Organization, 2013:148). Chen ve diğ. (2006) 17 gelişmekte olan ülkedeki 619 firmayı inceleyerek yaptıkları çalışmada bazı firmaların test ve denetleme prosedürleri nedeniyle potansiyellerinden %16 daha az ihracat yaptıkları, uzun test ve denetleme süreçlerinin kolay bozulan ürünleri ihraç eden firmaları daha çok etkilediği ve ortalama olarak bilgi almada karşılaşılan güçlüklerin ihraç etme isteğini %18 oranında düşürdüğüne dair bulgular elde etmişlerdir.

Konu diğerk bir bakış açısı ile ele alındığında ise ithalatçı ülkeler tarafından ürünlere yönelik zorunlu kılınan prosedürlerinin yerine getirilmesi sağlık, ürün güvenliği, tüketici güveninin ve verimliliğin artması gibi etkenler aracılığıyla dış ticaretin artmasına da neden olmaktadır. Schlueter ve diğ. (2009) 1996-2007 arası dış ticaret verilerini kullanarak en önemli 10 et ithalatçısı ve ihracatçısı ülkeleri arasındaki prosedürlerin etkilerini incelemiş ve hayvan sağlığını güvence altına alan önlemlerin ticareti teşvik edici olduğu sonucuna ulaşmıştır. TBT/SPS önlemlerinin çeşitliliği ve bu önlemleri kontrol etmek üzere uygulanan prosedürlerin fazlalığı da söz konusu uygulamaların bazılarının ticareti teşvik edici, bazılarının ise engelleyici olmasına neden olmaktadır. Hatta bazı

kriterlerin yerine getirilmediği takdirde ithalatın yasak olduğu durumlarda bile dış ticaretin artması gibi beklenmedik sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Bazı prosedürler Brezilya'nın beyaz et ihracatını olumsuz etkilerken, bazıları olumlu etkilemektedir. Örneğin ürün etiketleme prosedürlerinin Brezilya beyaz et ihracatında olumlu etkilerinin olabileceği saptanmıştır. Yine bazı yasakları ve karantina uygulamalarını içeren prosedürlerin etkisi olumludur. Bu noktada yeni prosedürler tanımlandıktan sonra Brezilya ürünlerinin belirtilen hastalıkları taşımaması ve bu süreçte bazı ülkelerin piyasadan çekilmesi sebebiyle Brezilya'nın pazar payının artması yeni uygulamaların Brezilya ihracatını olumlu etkilemesiyle sonuçlanmıştır (Fassarella, Pinto de Souza, & Burnquist, 2011:15).

Yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde çıkartılabilecek sonuçlardan birisi TBT/SPS önlemleri ile ilişkili olan değerlendirme prosedürlerinin piyasaya girişi zorlaştırdığı yönündedir. Ancak dikkati çeken bir nokta ise süreç içerisinde halihazırda ihracatçı olan firmaların ürünlerinin değerleri de artmaktadır. Prosedürlerin getirdiği sabit maliyetlerin üstesinden gelmeyi başaran firmalar daha yüksek değerli ihracat şansını elde edebilirler.

Daha önce de belirtildiği gibi TBT/SPS önlemlerinin belli koşullar dahilinde dış ticaret açısından olumlu etkilerinin olabileceğinin görülmesi, bu uygulamaların nasıl azaltılabileceği yerine dış ticareti bozucu etkilerinin nasıl giderilebileceği üzerine araştırmaların yapılmasının önünü açmıştır. Bu noktada firmaların karşılaşılabilecekleri maliyetleri azaltmak açısından ürünlere getirilen standartların ve denetleme prosedürlerinin mümkün olduğunca çok sayıda ülke tarafından benimsenmesi veya ülkelerin belirlediği standartların ilgili sektörler için belirlenmiş olan uluslararası standartlar ile uyumlu hale getirilmesi konusunda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kısaca çok sayıda ülkenin

belirlediği çok sayıda standardın ortak paydalar etrafında toplanması olarak ifade edilebilen bu sürecin iki ana unsuru ise standartların harmonizasyonu ve ortak tanınmadır.

Harmonizasyon ifadesinin anlamı herhangi bir kriterin ya da standardın Uluslararası Standarnizasyon Örgütü (ISO), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ve benzeri kurumlarca belirlenmiş unsurları içermesi ya da belirli bir ülke grubu tarafından kabul görmesidir (World Trade Organization, 2013:150). Ortak tanınma ise oluşan değişik standartların aynı amaca yönelik olarak hazırlanması ve böylece ülkeler arasında başka bir anlaşmaya gerek olmamasını ifade eden bir süreçtir. AB içerisindeki ürünlerin %28'i bu sürece yönelik standartları içermektedir. Diğer yaklaşımlar ise NAFTA tarafından benimsenen uygunluk süreci ve AFTA tarafından benimsenen iklim ve altyapı kaynaklı nedenlere dayalı standartlardır (Baller, 2007:9-10).

TBT/SPS önlemlerinin dış ticareti engelleyici etkilerini azaltmaya yönelik yapılan çalışmalarla ilgili bazı örnekler verilecek olursa Clougherty ve Grajek (2006) OECD ülkelerinin 1995-2002 yılları arasındaki ikili ticaretlerini incelemişler ve standartların ISO 9000 ile uyumlaştırılmasının ikili ticareti nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Yapılan ampirik incelemelerin sonuçlarına göre ISO 9000 ile uyumlaştırma gelişmiş ülkelerin birbiri ile olan ticaretini etkilemezken, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan ihracatının artmasına neden olmuştur (Clougherty & Grajek, 2006:36).

2013 yılında Hırvatistan'ın katılımıyla birlikte 28 üyeli bir yapıya sahip olan AB içerisinde Avrupa Komisyonu bünyesinde teknik engellerin harmonizasyonu çalışmaları devam etmektedir. Komisyonun amacı farklı düzenlemeleri bir araya toplayan ortak ve yasal zemini olan bir anlaşma çerçevesinde TBT'lerin kaldırılmasıdır. Bu amaçla başlangıçta AB her bir ürüne yönelik hatta her bir içeriğe yönelik olarak standartlar

hazırlamaya çalışmış, ancak daha sonraları bu detaylı yaklaşımın verimsiz olduğu düşünülerek 1985 yılından itibaren birlik içerisindeki teknik engellerin kaldırılmasında yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu yeni yöntemde benimsenen temel unsur ise bir ürünün piyasaya girişine yönelik olarak oluşması muhtemel kamu otoriteleri müdahalelerini azaltmaktır. Vancauteren ve Weiserbs (2005) sanayi ürünlerine yönelik harmonizasyonun AB içi ticarete olumlu yönde etki ettiğini belirtmektedirler. Ancak harmonizasyonun birlik içerisinde yerel üretimin tercih edilmesinin belirlenmesinde bir etkisi bulunmamaktadır. Gervais ve diğ. (2011) AB ve 10 diğer ülkenin verilerini incelemişler ve yaptıkları ampirik çalışmanın sonuçlarına göre tarım ilacına ilişkin regülasyonlar domuz ve sığır eti ticaretini olumsuz etkilemektedir. Veteriner ilaçlarına yönelik farklı yasal düzenlemeler sığır eti ticaretini azaltmaktadır. Tahıl ve hububat ürünlerinde ise tarım ilaçlarına yönelik regülasyonların bu ürünlerdeki ticareti artırdığı belirlenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği üzere dünya ticaretinin belirlenmesinde önemli rol oynayan bölgesel entegrasyonlar, teknik engellerin uyumlaştırılması sürecinde etkin role sahiptir. Bölgesel ticaret anlaşmalarının yaklaşık %60'ında TBT/SPS uygulamalarına yönelik hükümler bulunmaktadır. Ancak bazı bölgesel anlaşmalarda teknik engellere ilişkin standartların harmonizasyonuna yönelik hükümler ağırlık kazanmakta, diğer bazı bölgesel oluşumlarda ise standartların ortak tanınmasına yönelik koşullar ağırlık kazanmaktadır. Yani bölgesel oluşumlarda teknik engellere ilişkin ortak yapılar oluşturulurken farklı yapılaşmalar söz konusudur ve bu farklı yapılaşmaların dış ticarete anlaşmaya dahil olmayan üçüncü ülkeler üzerindeki etkileri de farklı olmaktadır. Bir ülkenin bölgesel anlaşmayla belirlenmiş bir piyasaya girişinde harmonizasyon yöntemiyle belirlenmiş teknik engellere kendini adapte etmesi sonucu ülke

o bölgesel piyasaya girişte sorun yaşamazken, diğer yöntemle yani ortak tanınma süreciyle teknik engel yapısını oluşturmuş bölgesel piyasaya giremeyebilir. Örneğin A ve B ülkelerinin aralarında yapılan bir anlaşma sonucu yalnızca A ülkesinde üretilen ürünlerin bu ülkede uygulanan test ve sertifika süreçlerinden geçtikten sonra (belirlenen menşe kurallarıyla uyumlu) B ülkesinin piyasasında serbestçe ticareti yapılabilir ve bu anlaşmaya üçüncü ülkeler dahil değildir. C ülkesi ise (üçüncü ülke) A ya da B ülkesinin piyasasına girebilmek için A ya da B ülkesinden iki kat daha fazla maliyete katlanmak durumundadır.

Konu ile ilgili yapılmış az sayıda çalışma bulunmaktadır ve bu çalışmalarda genelde dış ticaret anlaşmaları sonucu oluşan harmonizasyon sürecinin özellikle gelişmekte olan ekonomilerin ihracatına olumsuz bir biçimde yansıdığı belirtilmektedir. Ekonomik entegrasyonun genelde yüksek gelirli gelişmiş ekonomiler arasında yapıldığı görülmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin söz konusu bölgesel entegrasyonlara adaptasyonu sonucunda her ne kadar bazı pozitif katkılar sağlanmış olsa da, gelişmekte olan ekonomilerin dış ticaretinin yönü gelişmiş ekonomilere doğru kaymaktadır. Kuzey-Güney ticareti göz önüne alındığında ekonomik entegrasyonların kuzey-güney ticaretini artırırken, Güney-Güney ticaretini azalttığı görülmektedir (Cadot, Disdier, & Fontagne, 2012:3). Chen ve Mattoo (2004) içerisinde 14 gelişmekte olan ülkenin yer aldığı toplam 42 ülkenin imalat sektörü dış ticaretinin 1986-2001 yılları arası verilerini incelemişler ve gerek ortak tanınma gerekse harmonizasyon yöntemiyle teknik engellerle ilgili oluşturulan ekonomik entegrasyonların hem bölge içi hem de üçüncü ülkelerle olan ticarete pozitif etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bazı ülkelerde entegrasyon sonrası oluşan standartların ülkelerin başlangıçtaki standartlarından daha katı olması durumunda ölçek ekonomileri açısından üretim maliyeti artmaktadır ve entegrasyonun faydası azalabilmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin bölgesel anlaşmaya dahil olan ülkelere

olan ihracatı ise değişiklik göstermektedir. Eğer ülkelerin entegrasyon sonrası teknik standartları görece daha az kısıtlayıcı ise gelişmekte olan ekonomilerin ihracatı artarken, tersi durumda azalmaktadır (Chen & Mattoo, 2004:28). Baller (2007) telekomünikasyon ve tıbbi cihaz sektörüne ilişkin OECD ülkelerini içeren çalışmasında ortak tanınma anlaşmalarının ikili ticaret ve ticaret hacmi üzerinde harmonizasyondan daha güçlü etkileri olduğu, sanayileşmiş ülkelerin süreçlerden görece daha olumlu etkilendiği sonuçlarına ulaşmıştır.

Özet olarak belirtmek gerekirse TBT/SPS önlemlerinin ihracatçı ülkelere ya da firmalara yükledikleri maliyetleri azaltmaya yönelik çalışmaların sanayileşmiş ya da gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere göre daha olumlu etkiler meydana getirdiği görölmektedir.

I.5.2. Korumacılığın Ekonomi Politikası

Ekonomistlerin uzun süredir cevaplamaya çalıştıkları bir soru vardır. Eğer serbest ticaret teorisi doğru ise ve ekonomik verimliliği artırma noktasında küçük sapmalar dışında geneli itibariyle doğru sonuçlara ulaşıyorsa neden serbest ticaret gerçek dünyada genel bir kural değil de bir istisna olarak karşımıza çıkmaktadır? Kamu tercihleri analiz edildiğinde bu sorunun cevabını bulmak mümkündür. Politik iktisat açısından bakıldığında uluslararası ticaret teorisi yerel piyasa başarısızlıklarının söz konusu olmadığı durumlarda bile herkesin serbest ticarettten kazançlı çıkacağını ispatlayan bir teori değildir. Teori sadece serbest ticarettten elde edilen kazancın, serbest ticaretin neden olduğu kayıplardan daha fazla olduğunu ve kazananlardan kaybedenlere doğru bazı aktarım mekanizmalarının kurulabileceğini ve böylece herkesin eskisinden daha iyi hale geleceğini söylemektedir. Eğer bireylerin ya da belli grupların kendi çıkarlarını ülkelerinin ya da dünyanın

çıkarlarının üzerinde tuttuğu varsayılırsa, bu grupların kendi sanayileri için ticari korumacılığın daha rasyonel olacağını düşünmeleri son derece tutarlı bir davranış olacaktır.

İyi organize olmuş üretici grupları politika alanında tüketicilerden daha etkin bir rol üstlenebilirler. Korumacı tarifelerin, kotaların ve gönüllü ihracat kısıtlamalarının varlığı bu girişimlerin bir sonucudur. Ancak bütün bunlara rağmen neden korumacılığın daha yaygın olmadığını anlamak için fikirlerin ve kurumların rolünü, ülkelerdeki yürütme organının amaçlarının ne olduğunu ve korumacılığa karşı olan çıkar gruplarının varlığını da göz önüne almak gerekmektedir (Kaempfer ve diğ., 2002:2).

Stolper-Samuelson Gelir Dağılımı Teoremi de yukarıda söylenenleri teorik olarak kısmen destekler niteliktedir. Bu teoriye göre serbest ticaret iddia edildiğinin aksine toplumun bütün kesimlerinin yararına değildir. Aksine serbest ticaret bir ekonomideki ihracat endüstrilerinin yararına iken; ithalata rakip mal üreten endüstrilerin zararındır. Diğer bir deyişle korumacılık ekonomide kıt olan faktörlerin reel gelirini yükseltici etki yapacaktır. Örnek olarak sermaye yoğun mal üreten ve emek faktörünün görece kıt olduğu bir ekonomi göz önüne alındığında emek yoğun ürüne bir gümrük tarifesi konulduğunda emek yoğun ürünlerin iç fiyatları yükselecektir. Bu fiyat artışı emek faktörünün daha pahalı olmasına yol açarken, sermaye faktörünün ucuzlaması nedeniyle birim emek başına daha fazla sermayenin kullanılmasını sağlayacaktır ve böylece emeğin verimliliği de yükselecektir (Seyidoğlu, 2007:92).

Korumacılığın hükümetler tarafından daha kolay uygulanabilir olmasını sağlayan bir diğer unsur ise 1980'li yıllarda ortaya atılan yeni ticaret teorisidir. Bu teoriye göre eğer dış ticarete herhangi bir bozulma meydana gelirse yapılacak hükümet müdahaleleri refah artırıcı nitelikte olacaktır. Bu teori içerisinde Stratejik Ticaret ve

Dışsallıklar olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Stratejik Ticaret ya da diğer bir ifadeyle Kâr Aktarımı yaklaşımına göre birçok piyasada uluslararası rekabet oligopolistik bir ortamda gerçekleşir. Oligopolcü yapıda eğer bir ürünün fiyatı üretimin marjinal maliyetinin üzerindeyse ithalatçı ülkelerin ihracatçı firmalara ciddi oranda rant aktarımı söz konusu olur. Burada hükümet çeşitli müdahalelerle üretimin ve o üretimle elde edilen kârların yabancı firmalardan yerli firmalara aktarılmasını sağlayarak ekonomide refah artışını sağlayacaktır. Havacılık, bio-teknoloji gibi ileri teknoloji gerektiren piyasalarda bu tarz uygulamalara rastlamak mümkündür.

Dışsallıklar ise ekonomideki önemli pozitif dışsallıklar oluşturacağına inanılan ancak bunun için henüz uygun koşulları elde edememiş belli sektörlerin ya da firmaların hükümet müdahaleleri aracılığıyla istenilen seviyeye getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Alam, 1994:2-3).

Diğer taraftan yeni korumacılık anlayışı açısından bakıldığında durum biraz farklıdır. Korumacı politikalar uygulayan ülkelerin kullandıkları araçlar uluslararası ticaretle bütünleşmiştir. Dolayısıyla bu ülkelerin kendilerini dış ticarete kapatmaları gerekmemektedir. Böylece ülkeler dünya piyasalarından hiç kopmamakta, bu durum da korumacılık uygulamalarını daha cazip hale getirmektedir (Seymen, 2009:71).

Özetle son yıllarda ortaya atılan bazı teorilerin hükümet müdahaleleri lehine ortaya attığı görüşler özellikle gelişmiş ülke hükümetlerinin uyguladıkları müdahaleci politikaların iktisadi bakış açısıyla daha da beslenmesine zemin hazırlamıştır.

Tarife dışı engeller ve hükümetlerin bu engelleri kullanma nedenleri çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Literatürde ulusal refahı artırma amacı ile yapılan müdahalelerle ekonomi politik amacıyla yapılan hükümet müdahaleleri birbirinden ayrılmıştır. Ulusal refahı artırma amacıyla yapılan müdahalelerin amacı piyasa

başarısızlıklarının düzeltilmesi ve bir ülkenin ya da firmanın (ticaret hadleri ve kâr değişiklikleri aracılığıyla) piyasa gücünü artırmaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta piyasa gücünü artırma amacı ile yapılan müdahalelerin diğer ticaret ortaklarının zararına olmasıdır ki (komşuyu fakirleştirme politikaları) bu politikaların istenmeyen sonuçları ortaya çıkabilir.

Politik iktisat politikacıların özel çıkar gruplarına, genellikle organize olmuş üretici gruplarına yönelik uygulamaları yansıtır. Her ne kadar literatürde üreticilerin çok fazla olduğu ve verimli bir biçimde koordine edilmeleri çeşitli biçimlerde olmasına rağmen tüketiciler de politikacılar üzerinde tüketici sağlığı ve güvenliğini içeren konularda baskı kurabilirler. Buna ilaveten sivil toplum örgütleri ve hükümet dışı diğer organizasyonlar çevre gibi konularda güçlü baskılar oluşturabilirler. Politik iktisadın buradaki motivasyonu ise güçlü üreticileri koruyan ve ulusal refahın azalması pahasına ticari akımların azalmasına neden olan politikalara sebep olmasıdır. Bu noktada tarife dışı engel uygulamalarının kamu politikası amaçlı olanları ile rekabet amaçlı olanları arasında önemli bir ayırım yapılmalıdır. Bunun anlamı her iki amacı taşıyan uygulamaların birbiri ile örtüşmeyeceği demek değildir. Örneğin ulusal refahı artırabilecek bir bebek endüstrinin korunması gibi. Diğer taraftan bir yerli üreticinin desteklenmesinin genel sosyal çıkar aleyhine sonuçlara neden olan birçok örneği de mevcuttur. Son olarak yapılan politik uygulamaların amacı tüketicilerle ya da üreticilerle ilgili olacak biçimde de ayrıştırılabilir.

Şimdiye kadar hükümetlerin tarife dışı engel uygulamaları üzerine yapılan tartışmalar ekonomik perspektif üzerine yoğunlaşmıştır. Oysaki ulusal refah ile kamu politikası amaçları salt ekonomik konular dışındaki meseleleri de kapsayabilir. Hükümetler ulusal güvenliği sağlamakla, toplumun dini eğilimlerini gözetmekle de yükümlüdürler. Eğer bir toplum farklı etnik ya da dini gruplardan oluşuyorsa, sosyal uyumluluğun

sağlanması gerekecektir. Bunu sağlamak için de hükümetler tarife dışı engeller aracılığıyla bazı ürünlerin arzını kısıtlayıcı uygulamalara başvurabilirler.

Tarife dışı engeller sınırda uygulananlar, ihracata uygulananlar, (ihracat vergileri, kotalar ya da yasaklar), ithalata uygulananlar(ithalat kotaları, ithalat yasakları gibi) ya da sınır arkasında uygulananlar olacak şekilde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma da yerel vergiler, sübvansiyonlar ya da düzenleyici uygulamalar olup olmadıklarına göre alt sınıflara ayrılabilir. Sınırda ya da sınır arkasında şeklinde yapılan sınıflandırma tarife dışı engelin uygulandığı yeri ifade eder. Aynı zamanda tarife dışı engelin yabancı ürüne mi (sınırda uygulama) ya da eşit biçimde yerli ürüne mi uygulandığına göre de sınıflandırma yapılabilir. Bu durum yapılan sınır arkası uygulamaların yerli ve yabancı ürünlere eşit biçimde yansıtılıp yansıtılmadığı biçimde anahtar bir soruyu akla getirmektedir.

Amacı ne olursa olsun tarife dışı engellerin ortak noktası ticari etkilerinin olmasıdır. Bazen bu etki basitçe bir ürüne yönelik uygulanan kamu politikası amaçlı uygulamalarla oluşabilir. Diğer zamanlarda da ticari etki yaratmak öncelikli amaçtır. Her ne kadar hükümetler yaptıkları uygulamaların amaçlarının kabul edilebilir amaçlar olduğunu iddia etseler de yapılan uygulamaların içyüzünü kavramak önemlidir. Esas amacın ne olduğu ise seçilen tarife dışı engelin türünden, uygulandığı sektöre, söz konusu politikanın uygulama şekline, dizaynına ve yarattığı etkiye bakılarak anlaşılabilir. Bu etki ise tüketici yararına, üretici yararına ya da yabancı ürünlere karşı yapılan bir ayırım şeklinde ortaya çıkabilir.

Tarife dışı engellerin kullanımını göz önüne alındığında yapılan müdahalelerin ulusal refahı artırma amacı taşıyanlarla ve “ekonomi politik” amacı taşıyanlar şeklinde ayırımını yapmak mümkündür. Ulusal refahı artırma amacı ile yapılan müdahalelerde amaç piyasa başarısızlıklarını gidermek ya da bir ülkedeki herhangi bir firmanın piyasa gücünü

artırmak şeklinde olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta yapılan müdahalelerin komşuyu fakirleştirme politikaları şeklinde gerçekleşebileceği ve istenmeyen ticari sonuçlar ortaya çıkarabileceğidir.

Politik iktisat motivasyonu ile uygulanan politikalar genellikle özel çıkar gruplarına, diğer bir ifade ile organize olmuş üretici gruplarına yöneliktir. Her ne kadar ekonomik literatürde tüketicilerin çok fazla sayıda olduğu ve etkili bir biçimde organize olmaları zor olarak belirtilse de tüketiciler de siyasetçiler üzerinde tüketici sağlığını ve güvenliğini ilgilendiren konularda etkili bir baskı oluşturabilirler. Bu kapsamda sivil toplum örgütleri ve bazı hükümet dışı organizasyonlar çevre konusunda önemli girişimlerde bulundular. Politik iktisat ise genelde önemli düzeydeki üreticileri ticari faaliyetlerin azalması yolu ile ulusal refahın gerilemesi pahasına koruma eğilimindedir. Bu noktada uygulanan tarife dışı engellerin kamu politikası amaçlı olanlar ile rekabet amaçlı olanlar şeklinde ayrımını yapmak gerekir. Bu iki amaç bazı uygulamalarda birbiriyile örtüşebilir. Şöyle ki büyüdüğü takdirde ulusal refaha katkı sağlayacak bir bebek endüstriyi korumak bu duruma örnektir. Bununla birlikte bir yerel üreticinin çıkarlarını desteklemenin sosyal faydanın zararına olduğu birçok durum da söz konusudur. Sonuç olarak uygulanan tarife dışı engeller yayılma etkilerine göre özellikle üretici yararına ve tüketici yararına olanlar şeklinde ayrılabilir.

Şimdiye kadar hükümetlerin uyguladıkları tarife dışı engeller üzerine yapılan tartışmalar ekonomik amaçlar üzerine odaklanmıştır. Ancak ulusal refah ve kamu politikası amaçları salt ekonomik konulardan daha fazlasını da kapsayabilir. Hükümetler ulusal güvenliği sağlamak, toplumların belirli ahlaki ve dini hassasiyetlerini de göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Bir toplum farklı etnik ve dini gruplardan oluşuyorsa, sosyal uyumun korunması önemli ölçüde değerli olacaktır. Bu amaçlardan hareketle ülke

içerisinde serbestçe dolaşabilen bazı ürünlere yönelik hükümetler tarife dışı engel araçlarını kullanabilirler.

Tarife dışı engellerin uygulama amacı ne olursa olsun ortak noktaları ticari etkilerinin olduğudur. Bazen bu ticari etkiler ürün bazında özel bir kamu politikası amacını yerine getirmek üzere ortaya çıkabilir. Diğer zamanlarda ise ortaya çıkması olası ticari etkiler öncelikli amaçlardır. Hükümetler her ne kadar genellikle tarife dışı engel uygulamalarının kabul edilebilir amaçlar içerdiklerini iddia etseler bile uygulamaların içyüzünü anlamak gerekmektedir. Bunun yolu ise uygulanan tarife dışı engelin türüne, uygulandığı sektöre, dizaynına ve oluşturduğu etkiye bakmaktır. Oluşturduğu etkinin üretici yararına mı yoksa tüketici yararına mı olduğu ve yabancı mallara karşı bir ayırım gözetilip gözetilmediği önemlidir.

Üretimin aşamalara ayrılma sürecinin de hükümetlerin tarife dışı engelleri kullanma ve bu engellerin ticarete etki etmeleri üzerinde etkisi vardır. İlk olarak küresel arz zincirinin yaygın olduğu durumlarda mal ticaretini hizmet ticaretinden ve doğrudan yabancı yatırımlardan ayırmak mümkün değildir. Bunun anlamı mal ticaretine etki eden tarife dışı engellerin hizmet ticaretinde ve doğrudan yabancı yatırım akışlarında da etkili olabileceğidir. Hizmet ve yatırımlar üzerine getirilen regülasyonlar da aynı zamanda mal ticaretini etkileyebilmektedir. Üretimin dağılım sürecinin hükümetlerin tarife dışı engelleri uygularken ortaya koyduğu piyasa başarısızlıklarını düzeltme, piyasa gücünü artırma ya da politik iktisat baskılarına yönelik amaçları yerine getirmekte diğerlerinden daha baskın bir rolü vardır. Örneğin, farklı kaynaklardan ya da uzak mesafelerden gelen parçalarla üretilen ürünlere ilişkin bilgi asimetrisini hükümetler oldukça önemli görebilirler. Gelecekte aşamalara ayrılmış üretim tarzına yönelik yapılan üretimlerde tarife dışı engellerin rolü geleceğe yönelik araştırmalar için zengin bir alandır. Daha önce de bahsedildiği gibi

hükümetler tarife dışı engelleri kendi ulusal çıkarlarını maksimize edecek şekilde (fayda-maliyet analizine dayalı olarak) ya da yasal yolları kullanarak yapmaktadırlar. Hükümetlerin yasalar aracılığıyla tarife dışı engelleri kullanması hususunun yasal mı yoksa korumacı olarak mı nitelendirilmesi gerektiği ise ayırım yapılması zor olan bir konudur.

I.5.2.1. Görünmez Engellerin Gerekliliği

Uluslararası ticarete de bilgi asimetrisi ortaya çıkabilmektedir. Ülkelerin ürettikleri ürünler kalite standartlarına göre düşük ya da yüksek kaliteli olabilmektedir. Diğer taraftan tüketici tercihleri de yüksek kaliteli ürün tüketerek daha fazla para ödemeyi tercih edenler ile düşük kaliteli ürün tüketerek daha az para ödemeyi tercih edenler şeklinde değişebileceği varsayıldığında tüketiciler ürünlerin kalitesi hakkında tam bilgi sahibi olamamaktadırlar. Düşük kaliteli ürünlerin varlığı da o ürünleri ithal eden ülkede yer alan tüketicilerin refahını olumsuz biçimde etkileyebilmektedir.

Burada uygulanması gereken en iyi politikanın ise ürünlerin kalitesini ayırması açısından etiketleme uygulamasının olacağı vurgulanmaktadır. Bu sayede tüketiciler bilgi sahibi olacaklar ve istedikleri ürünü doğru fiyattan alabileceklerdir. Ayrıca ticarete konu olan ürün çeşitliliği de artmış olacaktır.

Bilgi asimetrisinin giderilmesinde ihracat sübvansiyonlarının da etkisi olabilmektedir. Şöyle ki eğer bir ülkede farklı kalitelere bir ürün yer alıyorsa, daha kaliteli ürünü üreten ülke ihraç eden ülke ise o ülkenin maliyet avantajını gidermek amacıyla bir süre ihracat sübvansiyonu verilebilir. Zaman içerisinde yüksek kalite ürün üreten ülke maliyetlerini kapsayacak şekilde fiyatlarını değiştirdiğinde ihracat sübvansiyonu hükümet tarafından geri çekilebilir.

Ekonomik faaliyetler sonucunda ortaya çıkan bir diğer piyasa başarısızlığı ise negatif dışsallıklar neticesinde çevreye verilen zararlardır. Gerek ekonomik literatür,

gerekse hükümetler son zamanlarda ekonomik faaliyetlerden kaynaklanan çevresel tehlikelere karşı daha hassas bir tutum içerisinde. Hükümetler bu noktada çevrenin kirlenmesi sonucu artan sosyal maliyeti gidermek için vergi yoluna gidebileceği gibi, çeşitli performans standartları, bakım standartları, emisyon kotaları, v.b. gibi fiyat dışı uygulamalara da başvurabilmektedir. Çevresel negatif dışsallıklar zaman zaman ülke sınırlarını aşan karmaşık durumlara da sebep olabiliyor. Bunun en güncel ve güzel örneği ise küresel ısınma konusudur. Ancak buradaki sorun alanı ülkelerin farklı gelir seviyelerine sahip olmalarından kaynaklanan farklı kurumsal ve çevresel kapasitelerinin olmasıdır. Çevre dostu üretim yöntemleri yüksek maliyetlidir ve bu durum ülkeler arasında anlaşmazlıklar oluşmasına neden olmaktadır. Piyasalar sınırlar ötesi dışsallığın giderilmesinde rol oynayabilirler. Bir malın üretim sürecinde çevresel hassasiyetlere dikkat edildiği hususunda tüketiciye güvenilir bilgi ulaştırıldığında tüketici daha yüksek fiyat ödemeyi kabul edebilecektir. Oluşan yüksek fiyat ve kârlılık seviyesi de üreticiyi üretim yönünden teşvik edebilir. Ancak çevreye zarar veren ya da vermeyen şekilde yapılan üretimi birbirinden ayırmak zordur. Örneğin bir tuna balığının yunuslara zarar verilerek ya da verilmeyerek avlanması ürün açısından fark oluşturmaz. Bu noktada yine bilgi asimetrisi sorunu ile karşılaşılmaktadır. Bu sorunu gidermek için ise yasaklardan etiketleme uygulamalarına kadar bir dizi yöntem uygulanmaktadır. Çevreye zarar veren ürünlere getirilen ithalat yasağı, tüketicide güven oluşmasının bir yolu olarak görülebilir.

Tarife dışı engellerin gerekli görülebileceği diğer bir durum ise bebek endüstrilerin varlığı olarak ifade edilmektedir. Şöyle ki yerel bir firmanın maliyetlerini yabancı rakipleri ile rekabet edebilecek seviyeye kadar indirebileceği öğrenme sürecinde ortaya çıkan bilginin tamamen firma içerisinde tutulmayıp diğer firmaların da yararlanabileceği bir dışsallığın söz konusu olduğu durumların varsayımı altında firmaların

bu öğrenme sürecinde elde edeceği kâr seviyesini yeteri kadar cazip bulmaması hükümet desteğini haklı çıkarabilecek bir durum olarak görebilir. Bu desteğin ise direk tarife yerine üretim sübvansiyonu gibi tarife dışı araçlar aracılığıyla sağlanması daha uygun görülmektedir. Verilen desteğin öğrenme süreciyle birlikte azaltılması gerekmele birlikte politikacılar tarafından bu süreç iyi bir biçimde yönetilememektedir. Eğer sabit bir sübvansiyon oranı uygulanırsa söz konusu destek firma öğrenme sürecinin son aşamalarına geldiğinde çok yüksek olabilir. Bu yüzden bazı kimseler tarafından bu tür durumlarda kota uygulamasının daha uygun olacağı ileri sürülmektedir.

Diğer bir piyasa başarısızlığı ise bir ürüne ilişkin monopol firmaların ortaya çıktığı durumlardır. Burada ithal eden firma ithal ettiği ürünün monopol gücünü elinde tutan firmanın oluşturacağı fiyattan göreceği zararı minimize edebilmek için o monopol firmanın marjinal üretim maliyetine eşit bir seviyede tavan fiyat uygulamasına gidebilir ki bu da bir tarife dışı engel uygulamasıdır. Eğer monopol firma yerel bir firma ise o hükümette yer alan bir rekabet kurumu da aynı politikayı uygulayabilir. Burada tarife dışı engelin uygulanmasının amacı ticareti kısıtlamak yerine ticareti genişletmektir.

Eğer bir ülke uluslararası ticarete piyasa gücünü elinde bulunduruyorsa dış ticaret hadlerini geliştirmek yoluyla kendi ulusal refahını artırabilir. Bazı hükümetlerin amacı ise uluslararası ticarete ortaya çıkan ve dış ülkenin lehine olan dış ticaret hadlerini ya da kârları kendi ülkelerine kazandırmak; dolayısıyla kendi ulusal refahlarını artırmaktır ve bu amaçla tarife dışı dış ticaret politikası araçlarını kullanırlar. Diğer ülkelerin göreceği zararlar karşısında ortaya çıkan ticaret haddi ve kârların yer değiştirmesine ilişkin uygulanan bu politikalar komşuyu fakirleştirme politikaları olarak adlandırılır. Örneğin büyük bir ülkenin kendi ihraç ettiği ürüne koyacağı bir ihracat vergisi söz konusu ürünün dünya piyasalarındaki fiyatını artırarak ithal ettiği ürüne oranla ihraç ürün fiyatı

artacağından dış ticaret hadlerinde daha avantajlı konuma gelebilir. Yapılan bazı çalışmalar ihracat sübvansiyonu uygulamasının da benzer etkilere sebep olabileceğini göstermiştir. Dış ticarete teknik engeller ve hayvan, bitki sağlığına ilişkin getirilen uygulamalar da az önce belirtilen hedefler doğrultusunda kullanılabilirler.

Piyasa kârlarını ve paylarını rakiplerden almak amacıyla, genellikle aksak rekabetin yoğun olduğu durumlarda sübvansiyonlar, ihracat vergileri, teknik engeller ile hayvan ve bitki sağlığına ilişkin önlemler kullanılabilir. Örneğin üçüncü bir ülkeye ya da piyasaya mal satmak için rekabet halinde olan yerel ve yabancı iki firma olsun ve bu firmalar üretim ya da fiyat rekabeti içerisinde olsunlar. Eğer bu iki firma üretim rekabeti içerisinde ise yerel firmanın olduğu hükümetin bir ihracat sübvansiyonu uygulamaya koyması rakip firmanın üretimini kısmaya zorlayacaktır ve oluşan kârın yerel firmaya aktarımı sağlanacaktır. Burada oluşan kâr ise sübvansiyon uygulaması sonucu aktarılan miktardan ve yerel firmanın çıktı artışı sonucu karşılaştığı ticaret haddi kaybından büyük olabileceği varsayımı söz konusudur. Eğer örnekteki iki firma fiyat rekabeti içerisinde iseler yerel firmanın hükümetinin ihracat sübvansiyonu yerine ihracat vergisi uygulamasına gitmesi daha doğru olacaktır. İhracat vergisi konulması ile yerel firma fiyatını yükseltecek ve bu durum daha fazla kâr elde etmek isteyen rakip firmanın da fiyatını artırmasını teşvik edecek ve her iki firma da daha yüksek fiyatlar sayesinde daha fazla kâr elde edebileceklerdir.

Böyle sübvansiyonların dışında TBT ve SPS önlemlerinin de kâr değişim mekanizmasına yönelik uygulamaları olabilmektedir. Örneğin yerel ve yabancı firmaların yerel firma piyasası için rekabet ettikleri varsayılın. Yerel firma hükümeti her iki firmanın da maliyetlerini artıran bir TBT ya da SPS uygulamasına başlayabilir. Bu uygulamanın getirdiği yüksek maliyet tüketiciler üzerinde de bir yük oluşturacaktır. Bunun dışında

hükümet yaptığı bu uygulamayla yabancı firmanın ek maliyetlere katlanamaması nedeniyle piyasa dışına itilmesini ve böylece yerel firmanın monopol kârlar elde etmesinin önünü açmak istemiş olabilir. Burada ortaya çıkan ek gelir tüketici kaybından doğacak kayıplardan fazla olmalıdır. TBT ya da SPS uygulamalarının yabancı firmaları yerli firmalardan daha fazla yormasının, üretimi yabancı firmalar açısından daha zor hale getirmesinin nedeni ise yabancı firmanın aynı ürünü hem konan uygulamalara hem de uygulamalar olmadan olmak üzere iki farklı üretim tekniğiyle üretmek zorunda olmasıdır.

Hükümetlerin tarife dışı engel politika araçlarını uygulamalarının diğer bir nedeni gelir dağılımını düzenlemek olabilir. Gelir dağılımının düzenlenmesinde bu yöntem gelişmiş ülkeler tarafından pek kullanılmaz. Çünkü bu ülkelerde gelişmiş bir mali sistem ve sosyal güvenlik sisteminin olması gelir dağılımının düzelmesinde tarife dışı engel kullanımını fazla gerekli kılmamaktadır. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde tam tersine sağlam bir mali sistem ve sosyal güvenlik sisteminin olmaması ise politika yapımcıların gelir dağılımını düzenlemek açısından tarife dışı engel araçlarına yönelmesine yol açmaktadır. 2008 yılında mal fiyatlarının hızla yükselmesi üzerine yükselen piyasalarda hızlı artan gıda fiyatlarını baskılamak amacıyla ihracat kısıtlamaları yöntemine sıkça başvurulmuştur.

Politika yapımcıların ticarete korumacılığa yönelmelerinin amacı bazen de yukarıda anlatılanlardan farklı olarak ticaret politikasında söz sahibi olmak isteyen bazı çıkar gruplarından gelmesi muhtemel finansal getirilere bağlı olabilmektedir. Bu tarz durumlarda korumacılık adeta satılıktır ve en yüksek teklifi veren söz sahibi olmaktadır. Bu uygulamalarda korumacılığın yapısı ve arkasında oluşan doğal lobi faaliyetleri bu tarz korumacılığı diğerlerinden biraz daha farklı kılmaktadır. TBT ve SPS önlemleri çıkar gruplarına yönelik olarak kullanılabilir. Burada kullanılan araçlar piyasa bilgi maliyetleri,

gümrük prosedürleri, dağıtım ya da kurulum prosedürleri veya yabancı firmalara getirilen diğer teknik engellerdir. Yabancı firmaların bu prosedürleri ve maliyetleri karşılayarak piyasaya girmeleri ya da piyasada kalarak ihracat yapabilmeleri verimliliklerine bağlıdır ve en verimli üretim yapan firma piyasaya giriş uygulamalarına bir kere maruz kalmak suretiyle faaliyetlerini sürdürürken, daha düşük verimlilik ile üretim yapan firmalar ise piyasa dışına itilmiş olacaklardır. Çünkü hükümetlerin getirdiği yeni uygulamalar ihracatçı firmanın sabit maliyetlerini artıracaktır. Piyasa dışına itilen yabancı firmaların sahip olduğu piyasa payı da yerli firmalara geçecektir. Böylece hükümet belirli bir çıkar grubuna hizmet etmiş olur. Artık günümüzde tarife dışı engellerin belirli çıkar gruplarına yönelik olarak kullanımı artmıştır çünkü tarifelere yönelik çoklu kurallar ve ticaret anlaşmaları aracılığıyla getirilen yoğun sınırlamalar bulunmaktadır.

Sonuç olarak hükümetlerin tarife dışı araçları kullanmalarının amacının yalnızca politik iktisada yönelik değil, kendi ülkelerinin sosyal refahlarını artırmak da olabileceği görülmektedir. Her ülke tarife dışı engel araçlarını kullanabilmektedir ve bu uygulamaların muhtemel ticari etkileri ve refah etkileri her zaman aynı doğrultuda olmayabilir. Amaç ne olursa olsun bir ülke bir tarife dışı engel uyguladığı zaman o ülkenin ticaret ortaklarının misilleme ile cevap vermesi sorunları daha da artıracaktır. (World Trade Organization, 2013:50-60).

Konuya daha farklı bir açıdan bakıldığında tarife dışı engellerin, ya da özellikle görünmez engeller olarak bilinen ve herhangi bir ürünün şeklinden, üretim aşamalarına kadar geniş bir uygulama alanının yer aldığı teknik standartların tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini söylemek çok doğru bir yaklaşım olmayabilir. Ürünlerin piyasaya girerken gireceği piyasa koşullarına bağlı olarak birtakım koşulları taşımasının zorunlu olduğu durumlar olabilir.

Standartlara genellikle herhangi bir ürünün parçalarının birbirine uygunluğunu sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Firmaların dikey entegrasyonunun söz konusu olduğu durumlarda standartlar genellikle bir firmaya özel olarak belirlenir. Üretimin dikey olarak aşamalara ayrılması ve bu aşamaları arz edenler arasında oluşan rekabet ortamı standartların hükümetler aracılığıyla belirlenmesini gerektirir. Girdilerin standartlarının artması nihai ürünü oluşturan firmalara girdi fiyatlarının rekabet sebebiyle baskılanması açısından fayda sağlayabilir. Girdilerin daha ileri teknoloji içeren standartlara tabi olması piyasadaki mevcut firmalara zarar verecektir. Ancak bu standartların bir firmaya özel nitelikte olmaması yeni firmaların piyasaya girişinin önünü açacaktır.

Nihai ürünlerin birbirlerine uygun nitelikte olması faks makinesi, bilgisayar yazılımı gibi her türlü teknolojik ürünler açısından oldukça önem taşımaktadır. Piyasaya yeni bir network ürünü girdiğinde, üretim maliyeti açısından daha avantajlı olabilmek için her firma kendi standartlarını bütün piyasada uygulamak isteyecektir. Yeni oluşan standart farklı kriterlerin birbirleriyle rekabeti sonucu ya da bir sektör içerisindeki firmaların ortak kararıyla oluşabilir. Hükümetler bu süreçte standartları belirlemede müdahil olmamalıdır. Ancak yeni oluşan standart tek bir firmaya avantaj sağlayacak biçimde rekabeti bozucu bir özellik taşıyorsa hükümet müdahalesi gerekebilir. Nihai ürünün parçalarının ya da birbirleriyle ilgili nihai ürünlerin uygunluğu açısından getirilen standartlar verimliliğin sağlanması açısından zorunlu olabilmektedir (Baller, 2007:5).

II. BÖLÜM

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNDE TARİFE DIŞI ENGELLER VE DÜNYA ÜLKELERİNİN KORUMACI UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Bir önceki bölümde açıklanmaya çalışılan tarife dışı engellerin örneklerine Türkiye-AB ikili ticaret ilişkilerinde de rastlanılmaktadır. AB Türkiye'den de ithal ettiği ürünlere karşı tarife dışı engel araçlarını belirli süreler itibariyle kullanmıştır ve Türkiye'nin ihracatının da bu uygulamalardan etkilenmesi muhtemeldir. Çalışmanın bu kısmında bir önceki bölümde teorik bilgisi verilen engellere ilişkin uygulamalar ve bu uygulamaların Türkiye'nin AB ihracatı üzerindeki muhtemel etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

Tablo 8:Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti

Yıllar	Toplam İhracat Değeri (000 \$)	AB'ye Yapılan İhracat (000 \$)	AB'ye Yapılan İhracatın Toplam İçerisindeki Payı (%)	Toplam İthalat Değeri (000 \$)	AB'den Yapılan İthalat (000 \$)	AB'den Yapılan İthalatın Toplam
						İthalat İçerisindeki Payı (%)
2000	27 774 906	15 688 009	56.48	54 502 821	28 552 276	52.39
2001	31 334 216	17 575 678	56.09	41 399 083	19 840 787	47.93
2002	36 059 089	20 457 907	56.73	51 553 797	25 698 221	49.85
2003	47 252 836	27 479 360	58.15	69 339 692	35 156 836	50.7
2004	63 167 153	36 698 919	58.1	97 539 766	48 130 900	49.34
2005	73 476 408	41 532 953	56.53	116 774 151	52 781 362	45.2
2006	85 534 676	48 148 628	56.29	139 576 174	59 447 587	42.59
2007	107 271 750	60 754 022	56.64	170 062 715	68 472 309	40.26
2008	132 027 196	63 719 097	48.26	201 963 574	74 513 444	36.89
2009	102 142 613	47 228 119	46.24	140 928 421	56 616 302	40.17
2010	113 883 219	52 934 452	46.48	185 544 332	72 391 053	39.02
2011	134 906 869	62 589 257	46.39	240 841 676	91 439 406	37.97
2012	152 461 737	59 398 377	38.96	236 545 141	87 657 462	37.06
2013	151 802 637	63 039 810	41.5	251 661 250	92 457 992	36.7
2014	157 642 154	68 529 094	43.5	242 182 754	88 783 685	36.7

Kaynak:TÜİK

Tablo 8’de Türkiye’nin AB’ye olan ihracatı ve bu ihracatın toplam ihracat içerisindeki payı yer almaktadır. Veriler incelendiğinde Türkiye’nin toplam ihracatının ortalama olarak yaklaşık %40’ı AB ülkelerine yapılmaktadır. AB’nin son dönemde yaşadığı kriz ortamı ve deflasyon tehlikelerinin konuşulmaya başlaması Türkiye’nin ihracatını görece düşürmüş olsa da hala AB Türkiye’nin ihracat pazarı olarak önemini korumaya devam etmektedir. Yine Türkiye’nin AB’den yaptığı ithalatın tutarının toplam ithalat içerisindeki payı ihracat oranlarıyla benzer bir biçimde yüksek oranlı bir seyir izlemektedir.

II.1. Türkiye-AB Ekonomik İlişkilerinde Tarife Dışı Engeller

AB’nin Türkiye’nin dış ticaretinde taşıdığı önem ve 2008 krizi sonrası dönemde korumacılık uygulamalarının arttığına ilişkin yapılan yorumlar, Tablo 8’den de anlaşılacağı gibi Türkiye’nin toplam ihracatı içerisinde AB’nin payının azalması meydana gelen bu değişimde AB’nin Türkiye’ye uyguladığı tarife dışı engellerin etkisinin ne olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Aşağıda belirli yıllar itibarıyla AB’nin bazı ürünlere uyguladığı kotalar, ithalat yasakları, fark giderici vergi, anti-damping önlemleri gibi tarife dışı engellere ilişkin tablolar ve Türkiye’nin 2000-2012 yılları arası bazı ürün gruplarında AB’ye yaptığı ihracat ile AB’nin bölge dışından yaptığı ithalat rakamları verilmiştir. Ancak burada tarife dışı engellere ilişkin verilerin toplanması ve değerlendirilmesine ilişkin bazı kısıtların varlığı söz konusudur. Şöyle ki verilerin elde edildiği veri tabanları ve TÜİK’in derlediği dış ticaret istatistiklerinde yer alan ürün gruplarına ilişkin kodlamalar birebir biçimde örtüşmemektedir. Dolayısıyla WITS, Export Help Desk ve TÜİK verileri bir arada değerlendirilirken, mümkün olabilecek en yakın ürün gruplarının verileri kullanılarak karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 9:Kotalara İlişkin Örnekler

Ürün Adı	Uygulanan Tarife Dışı Engel	Uygulama Yılı	İthal Eden AB Ülkeleri
Giyim eşyası ve Aksesuarları	Bazı Ürünler İçin Kotalar	2006	İngiltere ve Güney Kıbrıs hariç tüm AB ülkeleri
Tekstil Elyafı ve Mamülleri	Bazı Ürünler İçin Kotalar	2002-2005-2006	Tüm AB Ülkeleri

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, WITS (World Integrated Trade Solution) Online.

Tablo 9’da AB ülkelerinin kota uygulamalarına ilişkin örnekler yer almaktadır. Türkiye, Kıbrıs Rum kesimi ve İngiltere hariç, diğer 25 AB üyesi ülke ile dış ticaret yapmaktadır. Tablo incelendiğinde, bu AB ülkelerinin neredeyse tamamının Türkiye’den tekstil ürünleri ithal ettiği, ancak bazı yıllarda miktar kısıtlaması uyguladığı görülmektedir. Yine AB’nin birçok Latin Amerika ihracat ürünlerine karşı kota uyguladığı bilinmektedir. Sebze ve meyve, kahve, çiçek, tütün, balık ürünleri, tekstil ve giyim aksesuarları bunlardan bazılarıdır (Meller, 2003:5).

Tablo 10:Türkiye'nin AB'ye Giyim Eşyası ve Aksesuarları İhracatı (2000-2014)

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	4.408.770.643	-
2001	4.522.290.375	2.57
2002	5.707.273.115	26.2
2003	7.211.473.183	26.36
2004	8.202.780.533	13.75
2005	8.949.644.671	42317
2006	9.335.082.118	4.31
2007	11.008.607.805	17.93
2008	10.740.028.850	-2.44
2009	9.186.956.523	-14.46
2010	10.163.597.179	10.63
2011	11.027.854.861	8.5
2012	10.769.093.063	-2.35
2013	11.394.451.809	5.81
2014 ²¹	12.449.523.783	9.26

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

²¹ 2014 verisi geçicidir.

Tablo 10’da Türkiye’nin 2000-2014 yılları arası giyim eşyası ve aksesuarları ihracat rakamları yer almaktadır. Bir önceki tabloda AB’nin söz konusu ürüne ilişkin kota uyguladığı göz önüne alınırsa 2006 yılındaki artış yılının kriz yılları olan 2001, 2008 ve 2009 ile 2012 yılı hariç en düşük artış hızı olmasının nedeninin AB tarafından uygulanan politika olduğu düşünülebilir. Kriz yılları haricinde ise bir önceki yıla göre artış hızları oldukça yüksektir.

Tablo 11: AB’nin Bölge Dışından Giyim Eşyası ve Aksesuarları İthalatı ve İthalat Artış Hızları

	İthalat Değeri (1000 Euro)	Artış Hızı (%)	İthalat Miktarı (1000 Kg)	Artış Hızı (%)
2002	42.010.028	-	2.913.587	-
2003	42.025.888	0.04	3.282.483	12.66
2004	45.050.334	7.2	3.514.942	7.08
2005	49.304.976	9.44	3.890.715	10.69
2006	55.596.684	12.76	4.235.605	8.86
2007	58.096.456	4.5	4.439.451	4.81
2008	59.514.031	2.44	4.562.753	2.78
2009	57.541.581	-3.31	4.284.142	-6.11
2010	62.507.984	8.63	4.357.044	1.7
2011	68.446.771	9.5	4.347.423	-0.22
2012	65.180.352	-4.77	3.853.403	-11.36
2013	67.173.050	3.06	4.316.088	12.01

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 11’de ise AB’nin bölge dışından yaptığı giyim eşyası ve aksesuarları ithalatı parasal değer ve miktar olarak yer almaktadır. Veriler incelendiğinde kota uygulamasının yapıldığı 2006 yılında her ne kadar parasal değer olarak bir önceki yıla göre artışlar devam etse de (%12) miktar açısından artış hızında azalmaların yaşandığı görülmektedir.

Tablo 12: İthalat Yasaklarına İlişkin Örnekler

Ürün Adı	Uygulanan Tarife Dışı Engel	Uygulama Yılı	İthal Eden AB Ülkeleri
Sebzeler, Meyveler ve Mamülleri	İnsan Sağlığını Korumaya Yönelik Bazı Yasaklar ²²	2004-2005-2006-2007	Tüm AB Ülkeleri
Taş Kömürü Katranı ve Ham Petrolden Ürünler	Tamamen Yasaklama	2002-2005-2006	Tüm AB Ülkeleri
Plastikten Mamuller	İnsan Sağlığını Koruma Amaçlı Yasaklar	2000-2004-2005- 2006-2007	İrlanda, İtalya İsveç

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, WITS (World Integrated Trade Solution) Online.

Tablo 12’de ithalat yasağı uygulamalarına ilişkin bazı örnekler görülmektedir. Bu yasakların arkasındaki nedenler ise daha sonra bahsedilecek olan dış ticarete görünmez engeller uygulamalarına dayanmaktadır. AB’nin ABD’den yapılan büyükbaş hayvan ithalatına getirdiği yasa bu duruma örnek olarak gösterilebilir. 1950’li yıllarda Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Örgütü (FAO) ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ortaklığında FAO/WHO Yiyecek Kalıntıları Uzman Komitesi (JECFA)²³ ile 1962’de Uluslararası Gıda Standartları adlı yiyecek ürünlerde yer alan bazı maddelerin insan sağlığına zarar vermemesi için üst sınırlarının ne olacağını belirleyen iki uluslararası kurum oluşturulmuştur. AB, ABD’de yetiştirilen büyükbaş hayvanlarda bulunan bazı hormon kalıntı düzeylerinin insan sağlığına zararlı olduğu düşüncesiyle ABD menşeli büyükbaş hayvan ithalatına yasaklama getirmiştir. Ancak gerek JECFA ve Codex gerekse Birleşik Devletler İlaç ve Yiyecek İdaresi (FDA) tarafından yapılan analizlerde böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtilmektedir. AB’nin yasağı sürdürmesinin arkasında yatan asıl sebebin AB tarafından uygulanan ortak tarım politikası gereği yapılan ödemeler

²² Bu yasaklar özellikle organik tarım ürünlerinde metaldehit bulundurulmasının önüne geçmek amacıyla uygulanmıştır.

²³ The Joint FAO/WHO Expert Committee of Food Additives: Bu kurum 1950 yılında gelişmekte olan ülkelerin yiyecek standartlarına getirdikleri düzenlemelerin gelişmiş ülkelerin düzenlemeleriyle uyumlu olup olmadığını denetlemek amacıyla kurulmuş uluslararası bir kuruluştur.

neticesinde AB ülkelerinde büyükbaş hayvan fiyatının diğer ülkelerden yüksek olması dolayısıyla diğer ülkelerle fiyat rekabetine giremeyen üreticileri koruma olduğu belirtilmektedir (Lupien, 2002:406,407,411). Özetle artık günümüzde ithalat yasakları hükümetler tarafından doğrudan değil, birçoğunun bilimsel olmadığı iddia edilen sebeplere dayandırılarak uygulanmaktadır.

Tablo 13: Türkiye'nin AB'ye Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri İhracatı ve Artış Hızları (2000-2014)

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	817.075.699	-
2001	947.479.300	15.96
2002	931.470.770	-1.69
2003	1.107.525.999	18.90
2004	1.525.514.955	37.74
2005	1.994.267.113	30.73
2006	1.804.398.440	-9.52
2007	2.025.579.756	12.26
2008	2.001.437.199	-1.19
2009	2.047.848.596	2.32
2010	2.223.223.260	8.56
2011	2.299.275.963	3.42
2012	2.164.887.488	-5.84
2013	2.223.444.030	2.70
2014	2.553.059.383	14.82

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

Tablo 13'te Türkiye'nin AB'ye 2000-2014 yılları arası sebze, meyveler ve mamulleri ihracat rakamları ve artış hızları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde 2006 ve 2007 yıllarındaki ihracat rakamlarında önceki üç yılın değişim oranına göre önemli düşüş olduğu görülmektedir. Bu yılların bir önceki tabloda söz konusu ürün grubuna ilişkin birtakım yasakların bulunduğu yıllar olduğu göz önüne alınırsa bu düşüşün nedenlerinden birinin de AB'nin o yıllara ilişkin uygulamaları olduğu düşünülebilir.

Tablo 14: AB'nin Bölge Dışından Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri İthalatı ve İthalat Artış Hızları

	İthalat Değeri (1000 Euro)	Artış Hızı (%)	İthalat Miktarı (1000 Kg)	Artış Hızı (%)
2002	11.656.477,73	-	28.869.973	-
2003	11.935.422,94	2,39	15.730.522	- 45,51
2004	12.820.693,61	7,42	17.310.235	10,04
2005	14.313.930,44	11,65	16.627.066	- 3,95
2006	14.849.330,03	3,74	16.893.628	1,60
2007	16.396.623,83	10,42	18.694.546	10,66
2008	16.818.623,17	2,57	18.736.572	0,22
2009	15.338.949,28	-8,80	16.481.386	- 12,04
2010	16.543.068,28	7,85	16.464.499	- 0,10
2011	17.303.059,44	4,59	16.380.158	- 0,51
2012	17.597.976,45	1,70	15.755.784	- 3,81
2013	18.981.532,38	7,86	16.542.441	4,99

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 14'te AB'nin bölge dışından sebze, meyve ve mamulleri ithalatının miktar ve parasal olarak değerleri yer almaktadır. 2004 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %10 artışın yerini sonraki yıllarda %4 azalma ve yaklaşık %2 artışa bırakması 2004-2007 yılları arası bazı ürünlere uygulanan yasakların bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 2007 yılında AB'nin söz konusu ürün ithalatında %11 gibi görece yüksek bir artış yaşanmış olsa da 2008 ve sonraki yıllardaki miktar anlamındaki azalmalar dikkate değer görünmektedir.

Tablo 15: Türkiye'nin AB'ye Plastikten Mamuller İhracatı ve Artış Hızları

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	184.357.235	-
2001	229.373.283	24.42
2002	277.579.612	21.02
2003	373.719.392	34.64
2004	546.287.480	46.18
2005	709.233.484	29.83
2006	948.600.013	33.75
2007	1.168.267.086	23.16
2008	1.435.958.327	22.91
2009	1.124.961.805	-21.66
2010	1.238.995.364	10.14
2011	1.753.474.284	41.52
2012	1.791.822.673	2.19
2013	1.960.775.198	9.43
2014	2.218.083.771	13.12

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

Tablo 15'te Türkiye'nin AB'ye 2000-2014 yılları arası yaptığı plastik ve mamulleri ihracatına ilişkin rakamlar yer almaktadır. Plastikten mamullere insan sağlığını koruma amaçlı bazı yasakların getirildiği dönemde (2000, 2004, 2005, 2006, 2007) 2005 ve 2007 yıllarında ihracat artış hızında meydana gelen göreceli azalmalar söz konusu uygulamaların kısmen de olsa etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Tablo 16: AB'nin Bölge Dışından Plastikler ve Mamulleri İthalatı ve İthalat Artış Hızları

	İthalat Değeri (1000 Euro)	Artış Hızı (%)	İthalat Miktarı (1000 Kg)	Artış Hızı (%)
2002	16.639.813.64		7.809.551.00	-
2003	16.453.733.55	-1.12	8.331.871.10	6.69
2004	17.792.020.57	8.13	8.813.451.00	5.78
2005	20.180.020.72	13.42	9.451.827.00	7.24
2006	22.982.074.16	13.89	10.187.615.00	7.78
2007	25.667.222.06	11.68	11.656.745.00	14.42
2008	26.013.051.33	1.35	11.350.413.00	-2.63
2009	21.202.739.85	-18.49	10.174.650.00	-10.36
2010	27.745.639.62	30.86	11.957.719.00	17.52
2011	30.217.377.40	8.91	12.460.622.00	4.21
2012	30.784.570.94	1.88	12.133.716.00	-2.62
2013	32.074.142.87	4.19	13.117.237.00	8.11

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 16’da yer alan veriler incelendiğinde plastikten mamuller ürünlerine söz konusu tarihlere insan sağlığını koruma amaçlı getirilen bazı yasakların AB’nin bölge dışından ithalatına bir etkisinin olmadığı ve 2007 yılında bir önceki yıla göre %14.42 oranında artış yaşandığı görülmektedir. Bu noktada söz konusu ürünlere ilişkin getirilen standartların sağlandığı ya da eğer bu yasaklar konulmamış olsa idi artış hızlarının ne şekilde değişeceği ise belli değildir. Ayrıca plastikten meydana gelen mamullerin sanayi ürünleri niteliğinde olması standartların yerine getirilmesini tarım ürünlerine göre daha kolay hale getirmektedir.

Tablo 17: Fark Giderici Vergi Uygulamasına İlişkin Örnekler

Ürün Adı	Uygulanan Tarife Dışı Engel	Uygulama Yılı	İthal Eden AB Ülkeleri
Giyim eşyası ve aksesuarları	Fark giderici vergiler	2006	İngiltere ve Güney Kıbrıs hariç tüm AB ülkeleri
Enerji üreten makine ve cihazlar	Fark giderici vergi	2006-2007	Güney Kıbrıs hariç tüm AB ülkeleri
Elektrikli makine ve cihazlar	Fark giderici vergi	2006-2007	Tüm AB ülkeleri
Değişik sanayi kollarında kullanılan makine ve cihazlar	Fark giderici vergi	2005-2006-2007	Almanya, Belçika, Danimarka, İrlanda, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya
Haberleşme, görüntü-ses kayıt cihazları	Fark giderici vergi	2004-2006-2007	Tüm AB ülkeleri

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, WITS (World Integrated Trade Solution) Online.

Tablo 17’de yine bazı sanayi ve tekstil ürünlerine ilişkin AB tarafından getirilen fark giderici vergi uygulamaları 2002-2007 yılları itibariyle yer almaktadır. Tablo 16 ve Tablo 20’de ise 2006 yılında AB’nin giyim eşyası ve aksesuarları ürünlerine hem fark giderici vergi hem de anti-damping vergisi uyguladığı görülmektedir. Tablo 8’de yer alan bilgilere göre ise 2006 yılında AB’nin giyim eşyası ve aksesuarları ithalatında bazı

ürünler için kotalar uygulamıştır. Bütün bu uygulanan politikaların yansıması ise Türkiye'nin 2006 yılında AB'ye söz konusu ürün ihracatında azalma ile AB'nin söz konusu ürüne ilişkin ithalat artış hızlarında 2006 yılından itibaren önemli düşüşler olarak kendini göstermiştir.

Tablo 18: Türkiye'nin AB'ye Enerji Üreten Makine ve Cihazlar İhracatı ve Artış Hızları

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	769.739.037	-
2001	999.121.418	29.80
2002	1.250.013.264	25.11
2003	1.804.422.406	44.35
2004	2.389.628.573	32.43
2005	2.976.329.939	24.55
2006	3.630.924.662	21.99
2007	4.986.466.662	37.33
2008	5.483.324.813	9.96
2009	4.185.889.885	-23.66
2010	4.714.058.135	12.62
2011	6.076.238.391	28.90
2012	5.820.135.165	-4.21
2013	6.107.338.016	4.93
2014	6.638.420.081	8.70

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

Tablo 18'de Türkiye'nin AB'ye 2000-2012 yılları enerji üreten makine ve cihazlar ihracatının tutarları dolar cinsinden verilmiştir. Tablo 17 ve Tablo 21'de yer alan bilgilere göre AB 2006 ve 2007 yıllarında söz konusu ürüne ilişkin fark giderici vergi ve anti-damping önlemlerine ilişkin uygulamalarda bulunmuştur. Ancak verilere bakıldığında Türkiye'nin AB'ye olan ihracat performansının arttığı görülmektedir. 2007 yılında Türkiye'nin ihracatı önceki yıla göre yaklaşık % 38 artış göstererek 4 milyar 986 milyon dolar olmuştur.

Tablo 19: Türkiye'nin AB'ye Elektrikli Makine ve Cihazlar, Ses Kaydetme, v.b. Ürünler İhracatı ve Artış Hızları

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	1.309.800.649	-
2001	1.384.315.260	5.69
2002	1.991.542.009	43.86
2003	2.536.933.741	27.39
2004	3.481.547.636	37.23
2005	3.896.814.168	11.93
2006	4.289.753.339	10.08
2007	4.580.544.849	6.78
2008	4.345.630.061	-5.13
2009	3.587.769.221	-17.44
2010	4.007.742.711	11.71
2011	4.418.375.778	10.25
2012	4.698.710.052	6.34
2013	4.383.500.324	-6.71
2014	4.702.535.057	7.28

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

Tablo 19'da elektrikli makine ve cihazlar ile bazı ses ve görüntü kaydetme cihazları gibi ürünlere ilişkin Türkiye'nin ihracat rakamları yer almaktadır. 2004, 2006 ve 2007 yıllarında bu ürünlere yönelik fark giderici vergi ve anti-damping önlemlerinin uygulamaları başlatılmıştır. Uygulamaların gerçekleştirildiği yıllarda 2004 yılı hariç Türkiye'nin söz konusu ürüne ilişkin ihracat artış hızında göreceli olarak azalmalar olduğu görülmektedir.

Tablo 20: AB'nin Bölge Dışından Elektrikli Makine ve Cihazlar, Ses Kayetme, v.b. Ürünler İthalatı ve İthalat Artış Hızları

	İthalat Değeri(1000 Euro)	Artış Hızı (%)	İthalat Miktarı(1000 Kg)	Artış Hızı (%)
2002	113.162.905,50		4.115.095	-
2003	111.496.191,60	-1,47	4.775.046	16,04
2004	129.118.404,90	15,81	6.577.080	37,74
2005	140.528.075,20	8,84	7.660.767	16,48
2006	152.323.333,50	8,39	6.729.134	-12,16
2007	161.706.394,80	6,16	7.681.095	14,15
2008	160.948.342,30	-0,47	8.031.081	4,56
2009	135.203.241,00	-16	6.565.168	-18,25
2010	179.729.168,20	32,93	8.407.669	28,06
2011	178.177.239,20	-0,86	8.674.636	3,18
2012	174.094.189,80	-2,29	7.834.569	-9,68
2013	168.191.271,42	-3,39	7.266.091	- 7

Kaynak:Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 20’de ise söz konusu ürüne yönelik AB’nin AB dışı ithalat rakamları parasal ve miktar olarak yer almaktadır. Veriler incelendiğinde AB ithalatının 2006 yılında miktar anlamında yaklaşık %12 düşüş göstermesi ve 2004 sonrası dönemde de kriz yıllarına kadar parasal anlamda yaklaşık %15 seviyelerinden %8 seviyelerine gerilemesi, söz konusu uygulamaların AB ithalatında kısmen de etkili olmuş olabileceğini göstermektedir.

Tablo 21: Damping Uygulamasına İlişkin Örnekler

Ürün Adı	Uygulanan Tarife Dışı Engel	Uygulama Yılı	İthal Eden AB Ülkeleri
Giyim eşyası ve aksesuarları	Anti-damping vergileri	2006	İngiltere ve Güney Kıbrıs hariç tüm AB ülkeleri
Kara ulaşım araçları	Anti-damping önlemleri ve vergileri	2005-2006	Tüm AB ülkeleri
Tekstil elyafı ve mamulleri	Anti-damping önlemleri	2002-2005-2006	Tüm AB ülkeleri
Enerji üreten makine ve cihazlar	Anti-damping önlemleri	2006-2007	Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya
Elektrikli makine ve cihazlar	Anti-damping önlemleri	2006-2007	Tüm AB ülkeleri

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, WITS (World Integrated Trade Solution) Online.

Tablo 21’de 2005 ve 2006 yıllarında AB’nin kara ulaşım araçları ithalatına anti-damping vergisi ve önlemlerine başvurduğu görülmektedir. Bu uygulamaların Türkiye’nin söz konusu ürüne ilişkin AB’ye olan ihracatını ve AB’nin bölge dışı ithalatını nasıl etkilediğini izleyebilmek amacıyla ise Tablo 22 ve Tablo 23 hazırlanmıştır.

Tablo 22: Türkiye'nin AB'ye Kara Ulaşım Araçları İhracatı ve Artış Hızları

Yıllar	Toplam Tutarı (\$)	Değişim Oranı (%)
2000	978.539.394	-
2001	1.653.682.117	68.99
2002	2.259.064.821	36.61
2003	3.708.002.585	64.14
2004	6.314.294.372	70.29
2005	7.081.225.974	12.15
2006	9.029.003.843	27.51
2007	12.489.368.606	38.32
2008	13.468.078.433	7.84
2009	9.184.677.650	-31.80
2010	10.142.367.963	10.43
2011	11.349.291.962	11.9
2012	10.176.395.364	-10.33
2013	11.631.549.270	14.30
2014	13.154.543.807	13.09

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Veritabanı.

Tablo 22’de 2005 ve 2006 yılına ilişkin verilere bakıldığında, Türkiye’nin AB’ye söz konusu ürünlerdeki ihracat artış hızının %70 seviyesinden %12 ve %27’ye gerilediği görülmektedir. Bu büyük azalmanın etkilerinden bir tanesi de söz konusu dönemde uygulanan anti-damping politikaları olabilir. Nitekim uygulamanın yapılmadığı 2007 yılında ihracat artış hızı yaklaşık %38 seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 23: AB'nin Bölge Dışından Kara Ulaşım Araçları İthalatı ve İthalat Artış Hızları

	İthalat Değeri(1000 Euro)	Artış Hızı (%)	İthalat Miktarı(1000 Kg)	Artış Hızı (%)
2002	38.859.764,62		4.917.142,00	
2003	41.054.106,88	5,65	5.423.689,90	10,3
2004	46.200.308,31	12,54	6.226.520,00	14,8
2005	48.613.854,31	5,22	6.745.948,00	8,34
2006	56.206.086,34	15,62	7.489.182,00	11,02
2007	61.486.311,53	9,39	8.420.941,00	12,44
2008	58.780.600,07	-4,4	8.275.702,00	-1,72
2009	42.424.307,88	-27,83	5.816.096,00	-29,72
2010	48.725.385,15	14,85	6.719.685,00	15,54
2011	53.211.811,43	9,21	7.398.138,00	10,1
2012	53.538.406,31	0,61	6.971.823,00	-5,76
2013	53.319.129,23	-0,41	8.449.255,00	21,19

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 23'de AB'nin bölge dışından kara ulaşım araçlarına ilişkin ithalat rakamları yer almaktadır. Anti-damping uygulamasının yapıldığı 2005 ve 2006 yıllarına ilişkin göstergelere bakılırsa, 2005 yılında hem miktar hem de parasal olarak ithalat artış hızında azalma vardır. 2006 yılında ithalat her ne kadar yaklaşık %11 seviyesinde artış göstermiş olsa da, uygulamanın olmadığı 2004 yılındaki yaklaşık %15 artış hızı seviyesinden daha düşüktür.

Tablo 24:AB'nin Türkiye'den Tekstil ve Tekstil Ürünleri İthalatı (1000 Kg)

	İpek	Değişim Oranı (%)	Yün, hayvan kılı, at kılı ipliği ve dokuma kumaş	Değişim Oranı (%)	Pamuk	Değişim Oranı (%)	Diğer bitkisel tekstil elyafı, kâğıt ipliği ve kâğıt ipliğinden dokuma kumaşlar	Değişim Oranı (%)	Sentetik iplikler, diğer sentetik tekstil materyalleri	Değişim Oranı (%)	Sentetik Elyaf	Değişim Oranı (%)
2002	1.652,000	-	21.701	-	543.393,000	-	1.649,000	-	251.693,000	-	329.643,000	-
2003	118,000	92,86	11.703	46,07	235.533,000	56,66	562,000	- 65,92	104.353,000	- 58,54	99.475,000	- 69,82
2004	248,000	110,17	14.075	20,27	241.329,000	2,46	1.234,000	119,57	120.260,000	15,24	125.588,000	26,25
2005	159,000	35,89	15.285	8,60	228.207,000	5,44	1.314,000	6,48	104.687,000	- 12,95	134.727,000	7,28
2006	135,000	15,09	18.650	22,02	258.570,000	13,31	696,000	- 47,03	106.737,000	1,96	147.639,000	9,58
2007	132,000	2,22	21.949	17,69	242.675,000	6,15	895,000	28,59	120.169,000	12,58	131.860,000	- 10,69
2008	134,000	1,52	18.169	17,22	211.899,000	12,68	750,000	- 16,20	97.940,000	- 18,50	110.094,000	- 16,51
2009	73,000	45,52	13.391	26,30	191.442,000	9,65	461,000	- 38,53	80.126,000	- 18,19	94.629,000	- 14,05
2010	50,000	31,51	8.688	35,12	189.090,000	1,23	702,000	52,28	102.443,000	27,85	104.880,000	10,83
2011	12,000	76,00	8.087	6,92	176.854,000	6,47	685,000	- 2,42	110.559,000	7,92	101.896,000	- 2,85
2012	27,000	125,00	6.678	17,42	218.793,000	23,71	913,000	33,28	111.355,000	0,72	108.817,000	6,79
2013	10,000	62,96	6.850	2,58	233.339,000	6,65	1.086,000	18,95	135.858,000	22,00	124.143,000	14,08

	Dokuma olmayan tekstil ürünleri, özel iplikler, sicim, halat gibi diğer iplikler,	Değişim Oranı (%)	Hahlar ve diğer taban kaplayıcı tekstil ürünleri	Değişim Oranı (%)	Özel dokuma kumaşlar, kümelenmiş tekstil kumaşları, danteller, duvar kilimleri, aksesuarlar, nakış işleri	Değişim Oranı (%)	Çeşitli işlemlerden geçmiş tekstil ürünleri, sanayi kullanımına uygun tekstil mamulleri	Değişim Oranı (%)	Örülmüş ya da Tığlanmış Kumaşlar,	Değişim Oranı (%)
2002	40.314,000		139.112,000	-	63.755,000	-	74.046,000	-	166.163,000	-
2003	13.663,000	- 66,109	30.374,000	-78,17	11.113,000	- 82,57	22.891,000	-69,09	35.439,000	-78,67
2004	18.743,000	37,181	36.766,000	21,04	12.670,000	14,01	30.311,000	32,41	37.785,000	6,62
2005	19.546,000	4,284	44.189,000	20,19	13.965,000	10,22	33.898,000	11,83	46.107,000	22,02
2006	27.608,000	41,246	48.612,000	10,01	16.131,000	15,51	36.794,000	8,54	57.162,000	23,98
2007	39.907,000	44,549	62.881,000	29,35	17.972,000	11,41	40.566,000	10,25	63.766,000	11,55
2008	34.930,000	-12,471	76.046,000	20,94	17.386,000	- 3,26	37.603,000	- 7,30	60.742,000	- 4,74
2009	28.716,000	- 17,790	77.165,000	1,47	14.790,000	- 14,93	25.895,000	-31,14	58.433,000	- 3,80
2010	33.935,000	18,175	77.879,000	0,93	16.050,000	8,52	33.594,000	29,73	63.808,000	9,20
2011	39.222,000	15,580	83.245,000	6,89	15.199,000	- 5,30	35.529,000	5,76	69.046,000	8,21
2012	40.764,000	3,931	90.641,000	8,88	14.345,000	- 5,62	32.209,000	- 9,34	78.929,000	14,31
2013	50.105,000	22,915	101.031,000	11,46	15.325,000	6,83	28.651,000	- 11,05	95.407,000	20,88

	Örölmüş ya da Tığlanmış Giysi Ürünleri ve Giyim Aksesuarları	Değişim Oranı (%)	Örölmemiş ya da Tığlanmamış Giysi Ürünleri ve Giyim Aksesuarları	Değişim Oranı (%)	Eski Kullanılmış Giysi Ürünleri	Değişim Oranı (%)
2002	520.205,000	-	361.905,000	-	245.115,000	-
2003	305.058,000	- 41,36	158.282,000	- 56,26	194.448,000	- 20,67
2004	305.322,000	0,09	165.757,000	4,72	204.012,000	4,92
2005	304.734,000	- 0,19	164.363,000	- 0,84	219.854,000	7,77
2006	305.889,000	0,38	151.257,000	- 7,97	217.098,000	- 1,25
2007	311.363,000	1,79	161.759,000	6,94	217.935,000	0,39
2008	275.575,000	- 11,49	141.022,000	- 12,82	199.688,000	- 8,37
2009	264.947,000	-3,86	119.146,000	- 15,51	174.102,000	- 12,81
2010	283.327,000	6,94	125.274,000	5,14	180.067,000	3,43
2011	265.796,000	- 6,19	119.357,000	- 4,72	176.996,000	- 1,71
2012	268.438,000	0,99	120.947,000	1,33	161.907,000	- 8,53
2013	274.482,000	2,25	121.359,000	0,34	182.214,000	12,54

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

AB tarafından belirli dönemler için getirilmiş olan tarife dışı engellerin Türkiye'nin bölgeye olan dış ticaretinde etkisinin ne olduğunun anlaşılması için yukarıda verilen parasal veriler yeterli olmayabilir. Çünkü söz konusu dönemlerde kurlarda ve ürünlerin fiyatlarında meydana gelen dalgalanmaların her iki taraf arasındaki ticaretin parasal değerini etkileyebileceği yadsınamaz. Bu amaçla söz konusu ürün gruplarında iki taraf arası ticaretin miktar anlamında izlenmesi daha uygun olacaktır. Bu amaçla çalışmada AB tarafından tarife dışı engellerin uygulandığı ürün gruplarına en yakın ürün gruplarının miktar olarak dış ticaretinin seyri izlenmeye çalışılmıştır. Farklı veri tabanlarından derlenen bilgilerin, daha önce belirtildiği gibi ürün grupları açısından tamamen örtüşmesinin sağlanmasına çalışılmıştır.

Bu amaçla Tablo 24'te AB'nin Türkiye'den tekstil ve tekstil ürünleri ithalatına ilişkin miktarsal veriler yer almaktadır. Daha önceki tablolarda yer alan bilgilerden de hatırlanabileceği gibi AB giyim eşyası ve aksesuarları grubunda 2006 yılında bazı ürünler için kota, anti-damping vergisi ve fark giderici vergi uygulaması yapmıştır. Tekstil grubundaki tekstil elyafı ve mamulleri grubunda ise yine bazı ürünler için 2002, 2005 ve 2006 yıllarında kota uygulaması söz konusudur. Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 24'te yer alan veriler incelendiğinde, 2005 yılında tüm tekstil alt gruplarında AB'nin Türkiye'den ithalatında düşüşler ya da bir önceki yıla göre artış hızında azalmalar olmuştur. Örneğin tekstil elyafının yer aldığı ürün grubunda (diğer bitkisel tekstil elyafı, v.b.) 2004 yılında artış oranı bir önceki yıla göre %119 iken, 2006 yılında bu ürünün ithalat miktarında %47 azalma meydana gelmiştir. 2007 yılında ise artış oranı %28'dir ve bu artış 2004 yılındaki artış düzeyinin oldukça gerisindedir. Giyim aksesuarlarının yer aldığı ürün gruplarında ise örülmüş ve örülmemiş giysi ürünleri ve giyim aksesuarlarında ise veriler incelendiğinde miktar olarak sürekli azalmalar ya da %1 düzeylerinde artışların yaşandığı görülmektedir.

Özetle tarife dışı engellerin uygulandığı dönemlerde AB'nin Türkiye'den tekstil ürünleri ithalatında önemli azalmalar görölmektedir.

Tablo 25:AB'nin Türkiye'den Sebze Ürünleri İthalatı (1000 kg)

	Canlı ağaçlar, çeşitli süs bitkileri, kökler ve benzerleri	Değişim Oranı	Yenilebilir sebze ve kökler	Değişim Oranı	Yenilebilir meyve ve yemişler, soyulmuş turunçgiller ve kavun	Değişim Oranı	Kahve, çay ve türleri	Değişim Oranı	Tahıllar	Değişim Oranı
2002	30.405,000	-	1.302.352,000	-	2.398.296,000	-	24.655,000	-	177.114,000	-
2003	12.719,000	- 58,17	388.464,000	- 70,17	706.723,000	- 70,53	11.204,000	- 54,56	87.392,000	- 50,66
2004	12.828,000	0,86	393.315,000	1,25	756.913,000	7,10	11.752,000	4,89	17.571,000	- 79,89
2005	11.666,000	- 9,06	379.972,000	- 3,39	865.959,000	14,41	12.029,000	2,36	97.000,000	452,05
2006	13.206,000	13,20	373.112,000	- 1,81	885.621,000	2,27	10.802,000	- 10,20	237.143,000	144,48
2007	11.921,000	- 9,73	462.884,000	24,06	784.316,000	- 11,44	9.601,000	- 11,12	35.765,000	- 84,92
2008	10.685,000	- 10,37	410.441,000	- 11,33	743.691,000	- 5,18	10.233,000	6,58	26.581,000	- 25,68
2009	11.177,000	4,60	392.231,000	- 4,44	795.489,000	6,96	10.589,000	3,48	67.788,000	155,02
2010	11.705,000	4,72	366.659,000	- 6,52	787.364,000	- 1,02	10.599,000	0,09	281.310,000	314,98
2011	11.255,000	- 3,84	286.114,000	- 21,97	759.594,000	- 3,53	10.261,000	- 3,19	29.368,000	- 89,56
2012	12.312,000	9,39	233.168,000	- 18,51	719.613,000	- 5,26	10.540,000	2,72	17.421,000	- 40,68
2013	11.386,000	- 7,52	252.006,000	8,08	739.429,000	2,75	10.952,000	3,91	204.615,000	1075

	Malt, nişasta, buğday gluteni gibi öğütme sanayi ürünleri	Değişim Oranı	Yağlı tohumlar, yağlı meyveler, çeşitli hububatlar, tohumlar ve meyveler, sanayi ya da tıbbi bitkiler, saman ve yemler	Değişim Oranı	Çeşitli bitki özüleri	Değişim Oranı	Diğer sebze ürünleri ve sebze işlem materyalleri	Değişim Oranı
2002	10.413,800	-	45.578,396	-	328,041	-	7.621,218	-
2003	8.804,860	- 15,45	47.712,261	4,68	435,041	32,62	6.592,278	- 13,50
2004	20.805,358	136,29	44.250,180	- 7,26	593,790	36,49	7.352,365	11,53
2005	20.600,625	- 0,98	55.273,767	24,91	849,672	43,09	6.775,138	- 7,85
2006	16.179,407	- 21,46	60.628,037	9,69	6.502,106	665,25	4.710,608	- 30,47
2007	17.128,571	5,87	63.737,008	5,13	11.798,736	81,46	3.506,873	- 25,55
2008	12.664,078	- 26,06	64.036,456	0,47	4.764,933	- 59,61	6.324,552	80,35
2009	10.218,951	- 19,31	52.613,538	- 17,84	460,655	- 90,33	3.373,940	- 46,65
2010	10.406,642	1,84	64.172,478	21,97	1.251,188	171,61	5.124,473	51,88
2011	8.989,072	- 13,62	71.814,080	11,91	2.407,938	92,45	14.514,505	183,24
2012	8.348,363	- 7,13	75.899,492	5,69	2.097,858	- 12,88	8.009,696	- 44,82
2013	12.738,794	52,59	83.445,818	9,94	2.375,311	13,23	5.891,844	- 26,44

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 25'te ise AB'nin Türkiye'den sebze ürünleri ithalatı yer almaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere AB; 2004-2007 yılları arası sebzeler, meyveler ve mamullerine ilişkin insan sağlığını koruma amaçlı bazı yasaklar getirmişti (Tablo 12). Söz konusu yıllarda AB'nin Türkiye'den sebze ürünleri ithalatı incelendiğinde bazı alt ürün gruplarında azalmaların yaşandığı, bazı diğer ürün gruplarının ithalatında ise getirilen yasağa rağmen artış yaşandığı görülmektedir. Örneğin yenilebilir sebzeler ve kökler grubunun ithalat miktarı 2007 yılına kadar sürekli azalmıştır. Yine yenilebilir sebze ve yemişler grubunda 2005-2007 yılında azalmalar yaşanmıştır. Diğer sebze ürünleri grubunda 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla %30 ve %25 gibi yüksek oranlarda azalmaların söz konusu olması, sebze ve meyve ticaretine ilişkin insan sağlığını koruma amaçlı bazı yasakların bu ürünlerde dış ticareti olumsuz etkilediği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ancak örneğin tahıllarda 2006-2007 yıllarında sırasıyla yaklaşık %144 artış ve %84 oranlarında azalma vardır. Yani yapılan uygulamaların etkileri dönem dönem değişiklik göstermektedir.

Tablo 26:AB'nin Türkiye'den Mineral Ürünler İthalatı (1000 kg)

	Tuz, sülfür, taş, alçı işi materyalleri, kireç ve çimento	Değişim Oranı (%)	Maden cevheri, mucur, bazı küller	Değişim Oranı (%)	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve onların damıtılmış ürünleri, katranlı maddeler, mineral muımlar	Değişim Oranı (%)
2002	10.977.643,000	-	950.457,000	-	1.077.628,000	-
2003	10.241.556,000	- 6,71	503.641,000	- 47,01	893.182,000	- 17,12
2004	9.821.904,000	- 4,10	767.975,000	52,48	1.536.192,000	71,99
2005	9.488.795,000	- 3,39	738.013,000	- 3,90	1.635.036,000	6,43
2006	7.822.453,000	- 17,56	671.115,000	- 9,06	2.446.312,000	49,62
2007	7.821.043,000	- 0,02	669.302,000	- 0,27	1.865.781,000	- 23,73
2008	7.950.015,000	1,65	588.547,000	- 12,07	2.497.551,000	33,86
2009	7.640.399,000	- 3,89	311.154,000	- 47,13	1.515.609,000	- 39,32
2010	7.618.549,000	- 0,29	719.271,000	131,16	1.647.883,000	8,73
2011	7.340.795,000	- 3,65	574.481,000	- 20,13	1.707.774,000	3,63
2012	6.126.250,000	- 16,55	399.489,000	- 30,46	1.490.120,000	- 12,74
2013	6.098.166,000	- 0,46	512.068,000	28,18	2.129.832,000	42,93

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 26'da AB'nin Türkiye'den ithal ettiği bazı mineral ürünlerin miktarları verilmiştir. Taş kömürü katranı ve mamulleri ürünlerine 2002-2005-2006 yıllarında tamamen yasaklama getirilmiştir (Tablo 12). 2005 yılında AB'nin mucur, maden cevheri

ve bazı küller ithalatının bir önceki yıla göre 2004 yılında %52 artmasından sonra 2010 yılına kadar sürekli negatif olması getirilen ithalat yasağının sonuçlarından birisi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 27:AB'nin Türkiye'den Plastik, Kauçuk ve Mamulleri İthalatı (1000 kg)

	Plastik ve Mamulleri	Değişim Oranı (%)	Kauçuk ve Mamulleri	Değişim Oranı (%)
2002	630.230,000	-	257.677,000	-
2003	229.652,000	- 63,56	169.859,000	- 34,08
2004	287.791,000	25,32	178.958,000	5,36
2005	339.560,000	17,99	199.812,000	11,65
2006	457.770,000	34,81	224.490,000	12,35
2007	512.552,000	11,97	287.245,000	27,95
2008	553.229,000	7,94	262.265,000	- 8,70
2009	484.301,000	- 12,46	204.979,000	- 21,84
2010	564.129,000	16,48	251.389,000	22,64
2011	621.579,000	10,18	307.892,000	22,48
2012	705.379,000	13,48	266.555,000	- 13,43
2013	723.910,000	2,63	262.749,000	- 1,43

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

İncelenen  r n grupları içerisinde çalışmada tarife dışı engelin uygulandığı ürün grubu ile miktarların yer aldığı grubun en çok benzerlik g sterdığı ürünler plastikten mamullerdir. Tablo 12'de yer alan bilgilere göre AB plastikten elde edilen mamullere insan sağlığını korumak amacıyla 2000 ve 2004-2007 yılları arasında bazı yasaklar

getirmiştir. İthalat miktarları açısından söz konusu ürünlere ilişkin veriler incelendiğinde 2004-2007 yılları arası AB'nin Türkiye'den ithalatının küçük değişikliklerle birlikte artmaya devam ettiği, Türkiye'nin uygulamalardan olumsuz etkilenmediği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin getirilen standartlara uyum sağlamasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi imalat sanayi ürünlerinin belirli standartlara uyum sağlaması tarım ürünlerine göre daha kolaydır. Tablo 25'teki sebze ve meyve ürünleri ithalatına yönelik göstergelerde yer alan bazı alt ürün gruplarında yasakların uygulandığı dönemlerde ithalat miktarlarında sürekli azalmaların olması bu durumun bir başka göstergesidir.

Tablo 28:AB'nin Türkiye'den İthal Ettiği Çeşitli Makineler ve Çeşitli Elektrikli Cihazlar ve Donanımları (1000 kg)

	Nükleer reaktörler, kazanlar, mekanik aletler ve parçaları	Değişim Oranı (%)	Elektrikli makine cihaz ve parçaları, ses ve görüntü kayıt cihazları, v.b.	Değişim Oranı (%)
2002	803.121,000	-	745.322,000	-
2003	420.799,000	- 47,60	420.824,000	- 43,54
2004	522.461,000	24,16	493.162,000	17,19
2005	604.176,000	15,64	498.991,000	1,18
2006	756.652,000	25,24	526.486,000	5,51
2007	924.800,000	22,22	480.876,000	- 8,66
2008	888.382,000	- 3,94	436.039,000	- 9,32
2009	751.389,000	- 15,42	367.229,000	- 15,78
2010	846.559,000	12,67	421.936,000	14,90
2011	969.225,000	14,49	472.573,000	12,00
2012	1.036.418,000	6,93	505.109,000	6,88
2013	1.042.003,000	0,54	488.061,000	- 3,38

Kaynak: Europe Export Helpdesk, Trade Statistics.

Tablo 28'de ise çeşitli elektrikli makine, cihaz, bunların aksam ve parçalarının ithalat miktarları yer almaktadır. Bilindiği üzere bu ürün gruplarına 2005-2007 yılları arasında anti-damping ve fark giderici vergi uygulamaları AB tarafından yapılmıştır. 2005

sonrasında ses, görüntü ve kayıt cihazlarının yer aldığı ürün grubunda AB'nin ithalat miktarında azalmalar meydana gelmiştir ve bu düşüş %17 oranındaki artış düzeylerinden %8 oranındaki gerilemeler şeklindedir. Bu sert düşüşün nedenleri arasında uygulanan dış ticaret politikalarının etkisinin olma ihtimali ise oldukça yüksektir.

II.2.1929 Krizi Sonrası Dünya Ticaretinde Yaşanan Gelişmeler

Dünya ekonomisinde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler yakın tarihte 1929 Büyük Buhranı sonrası zaman zaman çok yoğun boyutlara ulaşan korumacı uygulamaları kullanmışlardır. Burada dikkat edilmesi gereken husus dünya ekonomisinde özellikle kriz dönemlerinde ülkelerin krizin olumsuz etkilerini en aza indirmek için korumacı araçlara daha sık başvurmalarıdır. Dünya ekonomisinin genel olarak olumlu seyirler izlediği dönemlerde serbest ticaret görüşü ağırlık kazanırken, kriz dönemlerinde ise korumacılık uygulamalarının ağırlık kazandığı görülür. Dünya tarihinde literatüre en kapsamlı ekonomik kriz olarak giren 1929 Ekonomik Krizi ile ondan sonra yaşanmış en büyük ikinci ekonomik kriz olarak nitelendirilen 2008 Küresel Finans krizi sonrası başta ABD olmak üzere birçok ülkede hükümetlerin ekonomiye müdahaleleri yoğunlaşmıştır.

Ekonomiye yapılan müdahalelerin temel aracı ise korumacılık araçları olarak krizin başlangıcından itibaren kendisini göstermeye başlamıştır. Örneğin ABD'de Şubat ayında başkan Obama tarafından imzalanan ekonomik destek paketine göre destekleme alımlarında sadece ABD'de üretilen demir ve çeliğin satın alınması söz konusudur. Ocak ayı sonunda İngiltere'de görev alacak olan bir İtalyan firmasında proje süresince ise sadece İtalyan işçi ve mühendislerin çalışacağına anlaşılması İngiliz işçi sendikalarının tepkisine yol açmıştır. Sendikalar İngiltere'de yabancı işçilerin çalışamayacağı hususunu protestolarında dile getirmişlerdir ki bu durum artan korumacılık eğiliminin bir başka göstergesidir. Dönemin Fransa başbakanı Nicolas Sarkozy'nin hükümetin vereceği mali

destek karşılığında Fransız otomotiv firmalarının özellikle Ortadoğu ve Avrupa'daki firmalarını Fransa'ya taşımasını istemesi de krizin ortaya çıktığı ilk aylarda ortaya atılan bir başka korumacılık çabasıdır (Yılmaz, 2009:1-2).

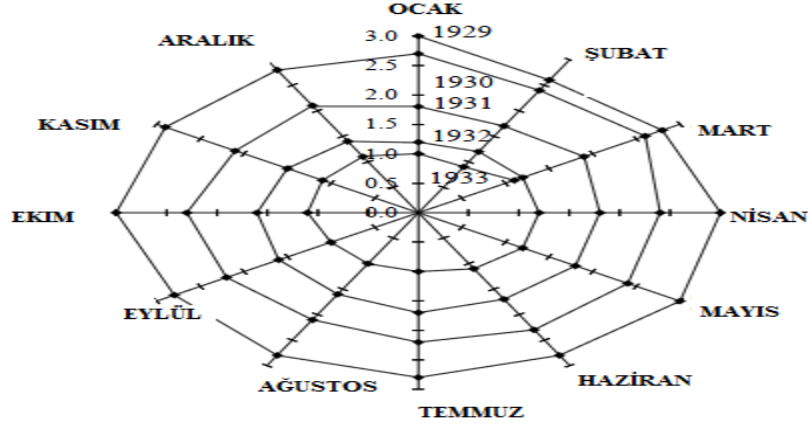
Bu kısımda önce 1929 Ekonomik Krizi sonrası dünya dış ticaretinin gelişimi ve uygulanan politikalar hakkında bilgi verildikten sonra benzer bir analiz 2008 krizi sonrası dönem için gerçekleştirilecektir. Daha sonra da 2008 krizi sonrası dış ticarete yaşanan gelişmeler sonucunda yapılan G20 zirvelerinde dış ticaretin gelişimine ilişkin ortaya konulmuş görüşlere yer verilecektir.

1929 Krizi sonrası dünya ekonomisinde dış ticaret anlamında önemli daralmalar yaşanmıştır. Gelişmiş ülkeler bu dönemde özellikle kriz sonrası ilk birkaç yıl ticareti engellemek adına bütün politika araçlarını kullanmaya başladılar. 1929-1932 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerde dış ticaret hacmi yaklaşık %30 oranında azalma gösterdi. Ancak bu azalmanın sebeplerine ilişkin literatürde farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar mevcuttur. Bazı çalışmalarda dış ticarete meydana gelen bu denli küçülmenin nedeni krize bağlı gelir azalması olarak gösterilirken; bazı çalışmalarda da dış ticarete azalmanın birincil nedeni olarak kriz sonrası uygulamaya konulan korumacı politikalar gösterilmektedir (Madsen, 2001:848). 1929 krizi sonrası korumacılık uygulamaları ilk olarak ABD'de başlamıştır ve o dönemde bu yaklaşım ABD'nin mevcut siyasi iklimi ile de oldukça örtüşmekteydi. Ülkede zaten uzun süredir mevcut bulunan yüksek gümrük duvarları önemli bir vergi gelir kapısı olarak görülürken dışa kapalılık ülke sanayisini geliştirmenin bir aracı olarak görülmekteydi. Kriz öncesi on yıllık dönemde dünya ticaretinin yaklaşık %125 artış gösterdiği göz önüne alındığında krizin dış ticaret üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılmaktadır. Yine kriz sonrasında dünya ticaretinde meydana gelen bu daralmanın bir başka nedeni ise ABD'de tarım sektörünün daha da kötüleşmesi

sebebiyle artan baskılar sonucu yürürlüğe konan Smooth-Hawley yasası ve bu yasanın kapsamının daha sonra sanayi ürünlerini de kapsayacak biçimde genişletilmesi ile bu korumacılık eğiliminin daha sonra Avrupa ülkelerinde de sıçramasıdır. Bu dönem içerisinde ABD’de 1934 yılında tahıl üretimi %36, mısır üretimi %45 azalmış, tarım ürünlerinin satış fiyatı %58 azalma göstermiş ve iflas eden çiftçi sayısı bir milyonu aşmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda buhran dönemine kadar liberal sistemin uygulandığı, bireyselliğin öne çıkarıldığı ABD’de hükümet krizden 60 gün içerisinde çıkılacağı iddiasıyla korumacı uygulamalara başlamıştır (Hacıyev ve Bayramov, 2013:312). Tarım ürünlerinin fiyatlarında meydana gelen bu hızlı düşüşün nedeni ise Sovyetler Birliği’nin üretimde meydana getirdiği yüksek oranlı artışlar ve Batılı kapitalist ülkelere karşı uyguladığı yüksek oranlı dampinglerdir. 1928 yılında 100 bin ton olan Sovyetler Birliği tarım ürünleri ihracatı 1932 yılına gelindiğinde 5.220 bin ton seviyesine ulaşmıştır (Çolak, 2011:19).

Söz konusu dönemde yapılan uygulamalar *komşunun canı çıksın* ya da orijinal şekliyle *beggar thy neighbor* politikaları şeklinde isimlendirilerek literatürdeki yerini almıştır (Yılmaz, 2009:2-3). Şekil 13’te tüm dünyada dış ticaret hacminde meydana gelen daralma gösterilmektedir. Uygulanan politikalar sonucunda dünya ticareti 1929-1933 yılları arasında önemli oranda azalmıştır ve belirli bazı bölgesel, ticari gruplaşmalar oluşmuştur.

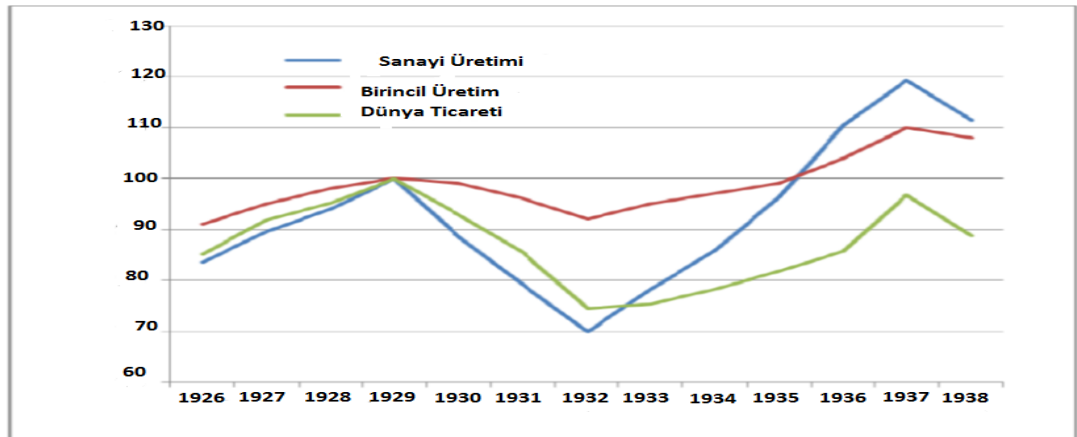
Şekil 13:Dünya Ticaretinde Daralma (1929-1933), Altın Milyar \$

Kaynak: (Harley, 2002:38).

Şekil 14’te ise 1926-1938 yılları arasında dünya üretimi ve dünya ticaretinin eğilimi gösterilmektedir. Şekildeki eğilim çizgilerine göre 1929-1932 yılları arasında kriz nedeniyle sanayi üretimindeki önemli derecede küçülmeye birlikte dünya ticaretinin de ciddi oranda azaldığı görülmektedir. 1932 yılından itibaren ise sanayi üretimi ve görece birincil üretimde meydana gelen toparlanmaya karşın dünya ticaretinde sınırlı bir ilerleme görülmektedir ki bu durum üretim artışına rağmen ülkeler arasında yoğun korumacılığın devam ettiğini göstermektedir. Dünya ticareti 1929 yılı başlarından Mart 1932’ye kadar yaklaşık %66 oranında daralmıştır.

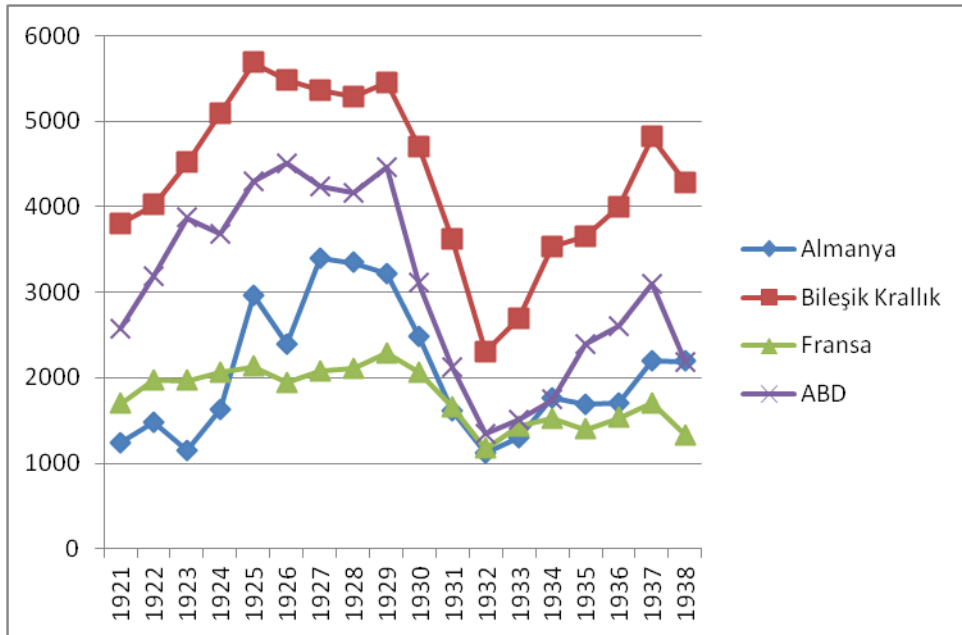
Şekil 14:Dünya Ticareti ve Üretim (1929=100)

Kaynak: (Eichgreen & Douglas, 2009:45).

Ticaretin bu denli azalmasının en önemli nedeni kriz sonrası ortaya çıkan ticaret blokları ve döviz kuru bloklarıdır. Bu dönemde ticaret İngiliz Milletler Topluluğu, Fransa merkezli bir grup altın standardı uygulayan Avrupa ülkeleri ile Almanya'ya bağlı merkezi Avrupa ticaret bloku gibi bölgesel, sömürgeci ve ticari oluşumlara kanalize edilmiş durumdaydı (Eichengreen ve Douglas, 1995:2). Yine kriz sonrası dönemde korumacılığın artmasına neden olan iki önemli unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki ABD tarafından 1930 yılında ilan edilen Hawley-Smooth tarife anlaşmasıdır. Bu anlaşma dünya genelinde korumacılığın artmasında önemli role sahiptir. Çünkü ABD o dönemde dünyanın en güçlü kredi veren ülkesi konumundaydı. Uluslararası kredilerinin birçoğunu geri çekerek yeni kredi imkânları oluşturmadığı için ülkelerin ithalatlarını kısımlarına ve finansman açıklarına neden olmuştur. İkinci önemli olay ise Kasım 1931'de İngiltere tarafından açıklanan Olağandışı İthalat Anlaşması ve Şubat 1932'de açıklanan İthalat Vergileri Anlaşması'dır (Madsen, 2001:850).

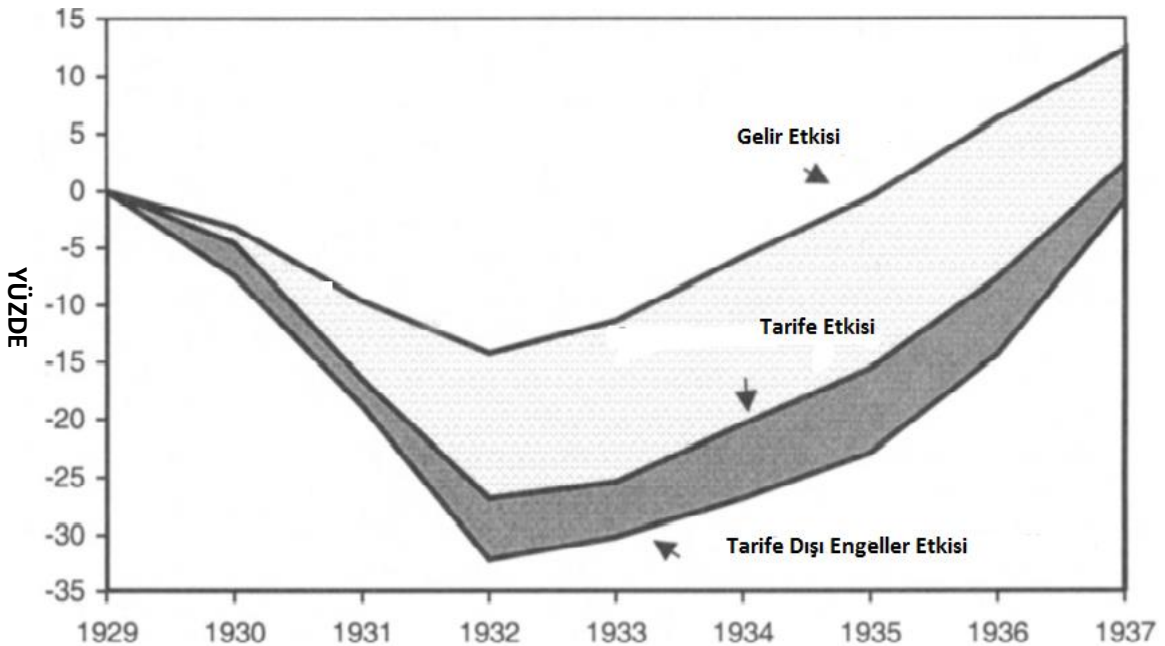
Şekil 15:Seçilmiş Ülkelerin 1921-1938 Dönemi İthalat Verileri (Milyon \$)

Kaynak: http://unstats.un.org/unsd/trade/imts/historical_data.htm 06.08.2012

Şekil 15'te 1929 krizi döneminde dünyanın ekonomik güç açısından önde gelen bazı ekonomilerinin kriz öncesi ve sonrası bazı yıllara ait ithalat değerleri yer almaktadır. Veriler incelendiğinde 1929-1932 yılları arası grafikte yer alan bütün ülkelerde ithalat değerlerinde sert düşüşler yaşandığı görülmektedir. 1932 yılında ABD'de ithalat miktarı 1928 yılına göre yaklaşık %68, Fransa'da %44, Britanya'da %56 ve Almanya'da %66 oranında azalma göstermiştir. Bu rakamlar söz konusu dönemde dünya ticaretinde söz sahibi olan gelişmiş ekonomilerin krizin etkilerinden kurtulmak amacıyla uyguladıkları korumacı politikalardan kaynaklanmaktadır. 1932 yılından sonra söz konusu ülkelerin ithalat değerlerinde nispeten bir artış yaşansa da bu artış sonucu oluşan değerlerin 1920'li yılların başındaki değerlerden geride olduğu görülmektedir.

Şekil 16: Dünya Ticaretindeki Daralmanın Nedenleri (1929-1937)

Kaynak: (Madsen, 2001:865).

1929 krizinden sonra ortaya konan korumacı uygulamaların çoğu tarife etkisiyle oluşmaktadır. Madsen (2001) 17 ülkede iki dünya savaşı arası dönemde ithalat ve

ihracat gelişmelerini incelediği çalışmasında 1929-1932 arası dönemde dünya ticaretindeki daralmanın yaklaşık %14'ünün gelirde meydana gelen düşüşlerden, %8'inin yüksek tarife artışlarından, %5'inin deflasyona bağlı tarife artışlarından ve %6'sının da tarife dışı engellerden kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Yukarıdaki şekil ise aynı çalışmada 1929-1932 arasında dünya ticaretindeki daralmanın %13'ünün gelir azalışından, %13'ünün tarife uygulamalarından ve %5'inin tarife dışı engellerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca çalışmaya göre dünya ticareti 1937 yılına gelindiğinde 1929 seviyesine yaklaşmıştır. Ancak 1932 yılından 1936 yılına kadar söz konusu engeller devam etmiştir. 1932-1937 arasında dünya ticaretinde meydana gelen artışın neredeyse tamamının o dönemdeki gelir artışından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu dönemdeki ticaret artışının %26'sı gelir artışından, %7'si ticaret engellerinin azaltılmasından kaynaklanmaktadır. 1937 yılına kadar hükümetlerin herhangi bir girişimde bulunmaması, dış ticaret engelleri bir kez uygulamaya konulduğu zaman uluslararası gelişmeler o engelleri ortadan kaldırmaya zorlayıncaya kadar sürekli yürürlükte kalmasına neden olmaktadır.

1929 krizi sonrası dış ticareti engelleyici politikalar uygulayan ülkelerin niteliğine bakıldığında altın standardını uygulayan, kendi para birimlerini altına sabitleyen ülkelerin dış ticareti kısıtlamaya daha eğilimli olduğu görülmektedir. Altın standardını uygulayan ülkeler devalüasyon yaparak rekabet avantajı kazanan ülkeler karşısında ticareti kısıtlama yoluna gitmişlerdir. Diğer politika araçlarının, özellikle para politikası araçları – ki para politikası gittikçe artan düşüşe karşı uygun araçtır- altın standardı uygulamasıyla devreden çıkarılması neticesinde talebi yerel üretim lehine çevirmek ve artan işsizliği durdurmak amacıyla ülkeler ticari kısıtlamalara başvurdular.

Altın standardına tabii olmayan ve para birimlerinin değer kaybetmesine izin veren ülkeler ise tersine ödemeler dengelerini daha güçlü hale getirmişler, daha fazla altın

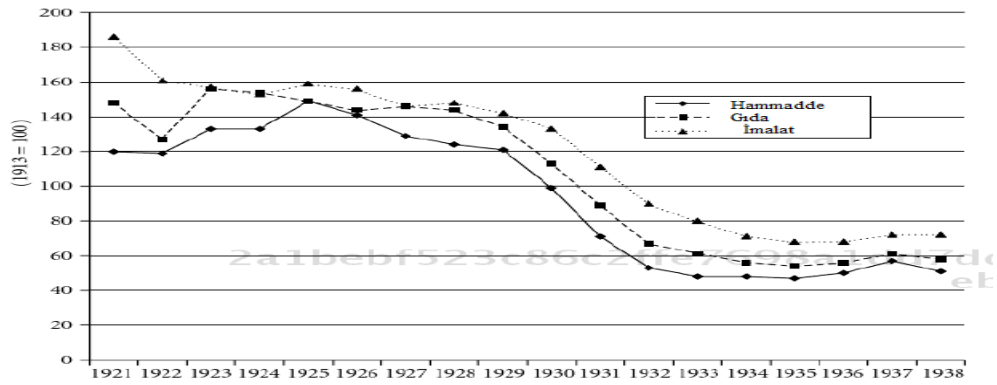
kazancı elde etmişlerdir. Ayrıca bu sayede işsizlikle mücadele konusunda diğer politika araçlarını da kullanma imkânı buldular. Sabit tutmak zorunluluğu olmayan bir altın paritesi olmadığı için faiz oranları aşağıya çekilebildi. Merkez bankaları serbest hareket edebildiği için borç verebilen kaynak konumlarını koruyabildiler. Örneğin 1931 yılında altın standardından ayrılan Britanya kriz sonrasında daha ılımlı bir süreç yaşayarak ekonomisini daha hızlı iyileştirirken, altın standardı uygulamasını devam ettiren Fransa daha sert düşüşlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır (Eichengreen ve Douglas, 2009b:1-2).

Tarife oranlarının savaş öncesi döneme göre daha yüksek olması dışında savaş sonrası dönemde 1920'lerden kriz dönemine kadar olan sürede ticaretin serbestleştirildiği, ikili ticaret anlaşmalarının arttığı görülmektedir. Ülkeleri dış ticaret kısıtlamalarına sürükleyen süreç ise parasal sistemin savaş sonrası değişen ekonomik koşullar göz önüne alınmadan (ülkelerin görece finansal durumlarındaki ve rekabet koşullarındaki değişiklikler gibi) savaş öncesindeki duruma geri döndürülmeye çalışılmasından kaynaklanan gelişmelerin dünya ekonomisini büyük bir resesyona doğru götürmesidir. 2008 krizinde de görüldüğü üzere ülkelerin başta artan işsizlik oranları olmak üzere krizin etkilerini azaltmak amacıyla kullanabilecekleri politika araçlarından birisi de dış ticareti, yani ithalatı kısıtlayarak ülkeden muhtemel altın çıkışlarını azaltmaktır.

Harold (2001)'a göre ise dünya ticaretinde 1928 yılından sonra yaşanan daralmanın en önemli nedenleri arasında hem tarifeler hem de giderek artan düzeyde uygulanmaya başlanan kotalar ve hijyen standartları gibi tarife dışı engeller yer almaktadır. Döviz kuru kontrolü ise ticaretin kontrol aracı haline getirilmiştir. 1920'lerin başlarındaki dünya ticaretinin de beklendiği gibi mi gerçekleştiği yoksa krize doğru giden bir seyir mi izlediği sorgulanmalıdır. Miktar anlamında ticaretin çöküşü 1925 yılından sonra uluslararası ticarete konu olan malların fiyatlarında meydana gelen düşüşlerle başlamıştır.

Hammaddelerde, imalat ve gıda ürünlerindeki fiyatlarda başlayan düşüşler 1929 yılına kadar devam etmiş ve 1929 yılında daha hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Bu genel eğilim dünya ekonomisini hızlı bir şekilde deflasyonist bir kırılmalığa sürüklemiştir ve korumacılık argümanını sorunun çözümü açısından mantıklı bir araç haline getirmiştir.

Şekil 17: Uluslararası Ticarete Fiyatların Altın Cinsinden Eğilimi (1921-1938)

Kaynak: (Harold, 2001:104).

Şekil 17’de 1921-1938 yılları arasında hammadde, gıda ve altın fiyatlarında meydana gelen değişim gösterilmektedir. 1921 yılından itibaren söz konusu fiyatlarda meydana gelen aşağı yönlü dalgalanmalar dünya ekonomisinde 1929 krizi öncesi 10 yıllık dönemde belli sorunların başladığına işaret etmektedir. Ekonomilerde deflasyona doğru bir eğilim meydana gelmiş ve bu düşüş krizle birlikte artış göstermiştir.

Eichengreen ve Irwin (2009)’a göre dünya ticaretinin çökmesine neden olan gelişme 1931 yazında meydana gelen finansal krizdir. Avusturya’nın en büyük bankasının iflasıyla başlayan sermaye girişleri düzensizliği, savaş sonrası ülkeyi onarmak için yabancı borçlara bağlı bulunan Alman ekonomisinin dolara ve altına olan zorunluluğu para politikasını uygulayarak parasını devalüe etme seçeneğini devre dışı bırakıyordu. Almanya’da o dönemde işsizlik oranı %30 dolaylarındayken, sanayi üretimi 1928 seviyesinin üçte biri kadardı (Ferguson ve Temin, 2001:9). Almanya’da kriz ABD’den

önce başlamıştı ve Almanya'nın söz konusu dönemdeki coğrafi konumu, büyüklüğü ve tarihi süreci göz önüne alındığında dünya ekonomisini etkileyebilme potansiyeli daha iyi anlaşılabilir. Söz konusu dönemde Almanya'nın altın standardından çıkarak para birimini devalüasyona bırakmamasının diğer bir nedeni ise devalüasyonun daha önce yaşanmış olan hiperenflasyon ve enflasyon süreçlerini yeniden başlatacağı endişesiydi. Bu nedenlerle Almanya sermaye ve dış ticaret hareketlerini Macaristan'dan başlayarak giderek artacak biçimde kontrol etmeye başladı. (Eichengreen ve Douglas, 2009b:10). Bu süreç ise dünya ekonomisinde dalgalar halinde ilerleyerek korumacılığı artırmıştır. Almanya'nın içerisine düştüğü durum, iki ülke ticari bankaları arasındaki yoğun ilişkiden dolayı Britanya'ya sıçramış ve 1931 Eylül ayında sterlin devalüasyonu ve altın standardının terk edilmesi söz konusu olmuştur. Sterlinin söz konusu dönemde önemli bir para birimi olması nedeniyle devalüasyon sürecinin önemli ekonomik etkileri meydana gelmiş ve krizin yayılma süreci hızlanmıştır (Accominotti, 2010:1). Britanya ile yoğun ilişkiler içerisinde bulunan diğer ülkeler de paralarını devalüe ettiler. Böylelikle dünya ekonomisinde bir tarafta paralarını devalüe edenler ile diğer tarafta altın standardını yani döviz kontrolünü sürdüren ülkeler oluştu. Bu iki farklı yapı ülkelerin dış ticaret ilişkilerine de yansımıştır. Şöyle ki paralarını devalüe eden ülkeler fiyat açısından daha ucuz konuma gelerek dış ticarete fiyat avantajı elde etmişlerdir. Kurlarını baskı altında tutan diğer ülkelerin bu gelişmeye karşı cevabı ise ithalatı ve altın çıkışlarını kısıtlayıcı politikalara başvurmak olmuştur. Ancak o dönemde dikkati çeken önemli diğer bir nokta ise Britanya'nın bir taraftan para politikası aracını kullanıp devalüasyon ile rekabet avantajı elde ederken, diğer taraftan korumacılık uygulamalarını artırmaya devam etmesidir. O dönemde Keynes altın standardının para politikasını işlevsiz hale getirdiğini, iç talebi artırmak için tarifelerin kullanılması gerektiğini savunuyordu (Eichengreen ve Douglas, 2009b:14). Diğer bir

ifadeyle Keynes'e göre altın standardının terk edilmesi ile birlikte iç talebi canlandırmak amacıyla tarifeleri kullanmaya gerek yoktur. Ancak İngiltere'nin korumacılık eğilimlerinin artmasının sebepleri siyasi nedenlerdir. 1920'lerin başından itibaren iktidarda bulunan muhafazakâr parti krizin meydana gelmesi ile daha da güçlenmiştir. İngiltere'de korumacılığın artmasına neden olan diğer bir faktör ise ödemeler bilançosunun güçlendirilmeye çalışılmasıdır. Ülke o dönemde yabancı merkez bankalarının ve diğer yatırımcıların birikimlerinin bulunduğu önemli bir merkez konumundaydı. Bu birikimlerin kolay likit olmasının kurda ani ve yoğun baskı yapabileceği endişesi bulunmaktaydı ve bu sebeple ülke ödemeler bilançosunun dengesine önem veriyordu (Eichengreen ve Douglas, 2009b:15).

1929 krizinin olduğu dönemin dış ticaret koşulları incelendiğinde ülkelerin tarife ve kotaları yoğun bir biçimde kullandıkları açıkça görülmektedir. Ancak söz konusu dönemde bilgi, dağıtım, işlem maliyetleri gibi maliyetlerde de görece artışların olması da ticaretin azalmasında önemli bir etkidir. Bu maliyetlerin artması söz konusu dönemdeki korumacı eğilimlerin yaygınlaşmasının bir sonucudur. Jacks ve diğ. (2009)'a göre çeşitli ticarete ilişkin maliyetler 1929 yılına kadar %7 oranında azalmışken, uygulanan kısıtlayıcı politikaların bir sonucu olarak 1929-1932 yılları arasında %21 artmıştır. Bu artışın nedenleri ise küresel üretimin azalması, korumacı ticari politikalar, ticari kredilerin azalması ve genel olarak ticaret sahasında oluşan zorluklardır.

1929 bunalımında dünya ticaretinde yaşanan önemli oranda daralmanın nedenlerine genel olarak bakıldığında gelirde meydana gelen düşüş ve dış ticarete getirilen sınırlamaların etkili olduğu görülmektedir. Nominal gelir azalması ile ticarete meydana gelen düşüş kuşkusuz birbirinden bağımsız olmayan süreçlerdir. Bu noktada tarife artışlarının ya da genel olarak dış ticarete meydana gelen azalmanın gelir azalmasına neden

olduğunu savunanlar ve gelir azalışının ve artan işsizliğin bir sonucu olarak hükümetlerin dış ticarete kısıtlamaya gittiği görüşünü savunan ekonomistler vardır. Oluşan deflasyonist süreci baskılamak, düşen ücretleri ayarlamak amacıyla hükümetler artan baskılar sonucu korumacılığa yöneldiler. Örneğin Fransa ülkede tarım ürünlerine oldukça kısıtlayıcı ithalat önlemleri getirmiştir. Buradaki amaç fiyat ve kârları artırarak artan işgücü arzını düşürmektir (Bernanke, 1994:36).

1870-1913 dönemindeki ticaretin yoğun olarak arttığı, küreselleşmenin etkilerinin hissedildiği dönemin ardından 1914-1939 döneminde oluşan büyük ticari daralmanın nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koyabilmek, küreselleşme tartışmalarının hâlâ devam ettiği günümüzde ABD ve AB'nin kriz koşullarında bulunduğu şu dönemde dünya ekonomisini benzeri bir tehlikenin bekleyip beklemediği sorusuna cevap aramak açısından önemlidir.

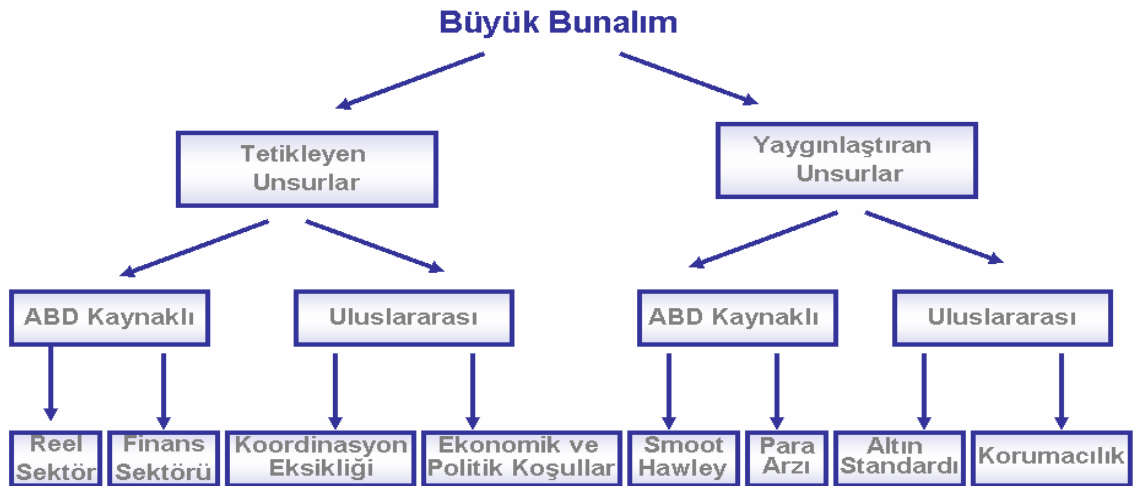
Dünya ticaretini 1914-1939 döneminde büyük bir daralmaya götüren nedenler arasında birinci olarak uygulanan tarifeler, kotalar ile diğer korumacı politikalar, altın standardı sisteminin çözülmeye başlamasıyla birlikte ödemeler sisteminde meydana gelen bozulmalar ve taşıma maliyetlerinin artması gösterilmektedir. Öyle ki taşıma maliyetleri 1869 döneminden bile daha fazla artış göstermiştir. Eğer dünya ülkeleri 1913 yılından itibaren altın standardı sisteminden ayrılamamış olsalardı dünya ticaret hacmi görece daha az, (tahminen %5) azalma gösterebilirdi. Tarifeler ise özellikle 1913 dönemlerinde tutulmuş olup 1930'larda olduğu gibi artırılmasa idi dış ticaret hacmi %50 oranında daha yüksek olabilirdi (Estevadeordal, Frantz ve Taylor, 2002:19-20).

Bazı iktisatçılar krizin ortaya çıkmasının ardından derinleşmesi sürecinin kriz sonrası uygulanması gereken politikaların uygulanmamasına ve kriz sonrası politikalara bağlamaktadırlar. 1. Dünya Savaşı sonrası bozulan dengeler ve Almanya'nın savaş

tazminatı ödeme durumunda bırakılması gibi sebepler dünyanın önde gelen ülkelerini komşuyu fakirleştirme politikaları uygulamaya zorlamıştır. Şekil 18’de görüldüğü gibi krizin birçok nedenleri arasında bulunan korumacılık uygulamaları krizi yaygınlaştıran unsurlar arasındadır.

1929 buhranında korumacılığın artmasının nedenleri arasında ilk göze çarpan nokta o dönem uygulanan altın standardı sistemidir. Bu sistemin özü bir ülkenin para basabilmesi, dolayısıyla gerektiğinde genişletici para politikası uygulayabilmesi için ülkenin altın rezervi bulundurmasını gerektiriyordu. Altın rezervine sahip olmanın yolu ise söz konusu dönemde dış ticaret fazlasına sahip olmaktı. Böylesine bir ortamda belirli çıkar gruplarının baskılarının da etkisi ile politikacılar korumacı uygulamalara yöneldiler. DTÖ gibi dünya ticaretini düzenlemeye yönelik uluslararası bir kurumun olmadığı bir dönemde eski korumacılık aracı olan ve ülke hazineleri açısından önemli bir gelir kaynağı olarak görülen gümrük vergilerinin artırılması en çok başvurulan korumacılık aracı olmuştur.

Şekil 18:1929 Krizini Ortaya Çıkaran Nedenler

Kaynak: (Öz, 2009:14)

Türkiye’de o dönemde dış ticaretin yapısı kliring sistemine dayanıyordu. 1929 yılından sonra Lozan Anlaşması’nın gümrüklerle ilgili maddesine göre dış ticarete müdahale uygulamalarına başlandı ki bu durum dünyaya egemen olan korumacılık anlayışına uygun düşmekteydi. İthalat kotaları ise 1934 yılında devreye girmiş ve 1937 yılında kaldırılmıştır. Çok zorunlu gıda maddeleri ve endüstri için gerekli hammaddeler dışında diğer ürünlerin ithalatına tamamen yasaklama getirilmişti. İkili anlaşmanlar çerçevesinde yapılan ithalat karşılığı ihracat yapılıyordu. 1930’lu yılların sonuna doğru ise tekstil ithalatında toplam ithalat içerisindeki pay %44’ten %27.5’e, gıda ithalatında ise %17’den %4.3’e düşüş yaşanmıştır. Sermaye malı ve hammaddelerin payı bu azalmalara karşılık %14.5’ten %37.2’ye yükselmiştir (Parasız, 2011:120-121).

Tarifelerin iki dünya savaşı arasındaki dönemde daha sık kullanılmasının nedenleri arasında gelir etkisi, optimal tarife yaklaşımı, stratejik tarife etkisi, sanayileşmenin gerileyeceği endişesi, Stolper-Samuelson etkisi sıralanabilmektedir. O dönem içerisinde dünyadaki genel koşullar, ülkelerin kendi demografik koşulları, faktör donatımları, kurumlar ve siyasi koşulların tarife artışında etkin olduğu söylenebilir. Türkiye de o dönemdeki koşullar gereği tarife oranlarında artışa gitmiştir ve bu oranları 1940 sonrasında da devam ettirmiştir. 1923-1937 yılları arasında Türkiye’de tarife oranları %34.7 oranında artış göstermiştir. 1929 sonrası dönem başka bir ifadeyle komşuyu fakirleştirme politikalarının agresif bir biçimde uygulandığı bir dönem olmuştur. Söz konusu dönemle ilgili olarak dikkati çeken bir başka nokta ise korumacılığın büyüme üzerine olan etkileridir. Yapılan çalışmalarda 20. Yüzyılın son dönemlerinde (İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra) ticareti serbestleştirmenin büyüme üzerine olumlu katkı yaptığına yönelik bulgular elde edilmiştir. Burada cevabı aranan soru ise eğer serbest ticaret 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya genelinde büyümeye katkı sağlayan bir olgu olarak

görülyüyor ise neden savaş öncesi dönemde korumacılığın büyüme üzerinde pozitif etkisi olacağı düşünülüyordu? (Blattman, Clemens ve Williamson, 2002). Tarife ve büyüme arasında bir paradoks olabileceğı düşüncesi akla gelmektedir. Öyle ki 2. Dünya Savaşı öncesinde tarifelerin, diğere bir ifadeyle korumacılığın büyüme üzerindeki etkisinin olumlu olacağı görüşü savunuluyor iken, savaş sonrası tarifelerin ya da korumacılığın büyümeyi olumsuz etkileyeceğı görüşü savunulmaya başlandı. 1950'lerden sonra artırılan tarifelerin büyümeyi olumsuz etkilemesi bu dönemde eskisine göre tüm dünyada değışen ekonomik koşullardan kaynaklanabilir. Bir ülkede tarifelerin yükseldiğı bir ortamda (yani korumacılığın arttığı) ticari ortakların yani diğere ülkelerin tarife oranları da yüksek olsa idi, bu ülkelerin büyüme oranları daha yavaş olsaydı ve dünyanın birbiriyle olan bağlantısı daha az seviyede olsa idi tarife oranlarının, diğere bir ifadeyle korumacılığın artışının büyüme üzerindeki negatif baskısı daha az hissedilebilirdi. Korumacılık-büyüme arasındaki korelasyona ilişkin algı değışiminin nedenleri değışen ekonomik koşullar ve 1929 Büyük Buhranı gibi siyasi liderlerin kararlarının değışmesine neden olan hadiseler olabilir. Clemens ve Williamson (2001) 35 farklı ülkenin ortalama tarife oranlarını kullanarak yaptıkları bir çalışmada artan tarife oranlarının 1919-1930 yılları arasında büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır ve söz konusu pozitif korelasyon 1914 öncesi dönemle benzerlik göstermektedir. İki savaş arası dönemde ise söz konusu ilişki nispeten azalsa da devam etmiştir. Korumacılığın artmasının nedenlerinden bir tanesi de 1939 öncesi dönemde korumacılığın büyümeyi pozitif olarak etkilemesidir. 1950 sonrası dönemde tarifeler ile büyüme arasında ortaya çıkan algı değışmesinin nedenleri arasında ise tarifelerin günümüzde tarife dışı engeller kadar önemli bir araç olmadığı gösterilmektedir. Bu yaklaşım tarife dışı engellerin günümüzde artan önemini ortaya koymaktadır. Tarifelerin sadece sanayileşmenin ilk aşamalarında (bebek endüstriler

dönemi) etkin olması, ekonomi olgunlaştıkça bu yaklaşımdan uzaklaşılması, 1914 öncesi dönemde korumacı hükümetlerin dış ticareti kısıtlayıcı araçlarla elde ettikleri gelirleri büyümeyi teşvik edecek alanlarda kullanmaları, tarifelerin uygulandığı ürünlerin yapısında meydana gelen değişiklikler korumacılık-büyüme arasındaki ilişkiye yönelik bakış açısında meydana gelen değişikliği açıklayan diğer bazı nedenler olarak gösterilebilir.

Dünya üzerinde egemen olan ticaret politikası anlayışı ister korumacılık isterse serbest ticaret olsun; dünya ekonomisinde söz sahibi olan lider ülkelerin yönlendirmesiyle gerçekleşmektedir. Dünyanın geri kalan ülkeleri ise aynı eğilimi devam ettirmek durumunda kalmaktadırlar. Günümüzde oluşan düşük tarife oranlı dış ticaret ortamı savaş sonrası OECD'nin çabaları ve iki savaş arası otarşi dönemine dönülmesini istemeyen uluslararası diğer kuruluşların çabalarının bir sonucudur (Clemens ve Williamson, 2001:23).

Daha önce de bahsedildiği gibi, korumacılık önlemlerinin Smooth-Hawley tarifesiyle ABD'de başlaması ve diğer ülkelere yayılması söz konusu olmuştur. Bu uygulama ise bazı iktisatçılara göre bir komşuyu fakirleştirme politikasıydı. ABD harcamalarının tarife uygulamasıyla ithal ürünlerden yerli ürünlere yönlendirilmesi, dünya üzerinde deflasyonist bir baskı yaratarak ABD'nin ürünlerine olan dış talebin de kısılmasına neden oldu. ABD'nin ödemeler bilançosunun fazla vermesi ve tarifeler aracılığıyla diğer ülkelerden ABD'ye kaynak aktarılması diğer ülkeleri parasal bir daralmaya doğru götürmüştür. Bu gibi sebeplerden dolayı Smooth-Hawley uygulaması giderek şiddetli bir resesyona dönüşmüştür. Diğer ülkelerin misilleme yapmalarının gerekliliği tartışılrsa da bazı görüşlere göre bu tarife uygulaması diğer ülkelerin korumacı uygulamalara geçmediğinin varsayıldığı bir ortamda bile dünya ticareti açısından oldukça daraltıcı idi (Eichengreen, 1987:5). Ayrıca 1930'lu yıllar dış ticaret açısından daha da

kısıtlayıcı bir dönem de olabilirdi. Altın standardından çıkan ülkeler daha önce de belirtildiği gibi ekonomilerinde meydana gelen makro dengesizlikleri azaltmak amacıyla diğer para politikası araçlarını kullanma imkânına kavuştular. Danimarka, Japonya, İsveç gibi ülkelerin diğer ülkelerle karşılaştırıldığında dış ticareti kısıtlayıcı önlemlerinin daha az olduğu da bilinmektedir (Eichengreen ve Douglas, 2009).

1930'lu yılların tecrübesinden çıkarılabilecek en önemli derslerden birisi ise ticareti kısıtlamanın, ticarete yönelik engelleri artırmanın ekonomileri resesyona sürüklediği, yaşanan ekonomik daralmaların daha da uzun sürmesine yönelik riskler taşıdığıdır (Gamberoni ve Newfarmer, 2009).

II.3. 2008 Küresel Finans Krizi ve Kriz Sonrası Dış Ticarete Yaşanan Korumacı Eğilimler

2008 küresel krizinin yaygınlığı ve ekonomik açıdan birçok ülkede meydana getirdiği negatif etkiler bu krizin 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra dünyada meydana gelen en büyük finansal kriz olduğu konusunda fikir birliğinin oluşmasına neden olmuştur. ABD kaynaklı olarak finans sektöründe başlayan krizin ortaya çıkardığı olumsuz etkiler ve tüm dünyada ekonomik birimlerde oluşan güven bunalımı işsizlik, dış ticaret, kişi başı GSYH gibi reel ekonomik göstergelerdeki olumlu trendin kırılmasına yol açtı. Ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerinin yeni teknolojik gelişmelerle artması da kriz öncesi dünya ekonomisinde oluşan pozitif konjonktürün ülkeler arasında yayılmasını hızlı bir biçimde sağladığı gibi, bu pozitif konjonktürün tersine dönmesi de benzer bir hızla ülke ekonomilerini olumsuz biçimde etkiledi.

Tablo 29: Bazı Seçilmiş Ülkelerin GSYH Artış Oranları (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	3,07	2,658	1,913	-0,337	-3,486	3,03	1,735	2,321	2,219	2,154
Almanya	0,833	3,889	3,394	0,809	-5,078	3,562	3,056	0,896	0,533	1,393
Brezilya	3,156	3,955	6,095	5,169	-0,328	7,534	2,733	1,032	2,492	0,302
Çin	11,31	12,677	14,162	9,635	9,214	10,447	9,237	7,652	7,700	7,384
Fransa	1,868	2,658	2,234	-0,196	-2,631	1,382	1,715	0,334	0,285	0,371
Hindistan	9,033	9,53	9,991	6,186	6,579	10,623	7,241	4,736	5,017	5,629
İngiltere	2,086	2,607	3,466	-1,103	-4,373	2,092	0,655	0,278	1,744	3,205
Japonya	1,303	1,693	2,192	-1,042	-5,527	4,435	-0,748	1,464	1,517	0,891
Meksika	3,182	5,147	3,242	1,186	-6,275	5,543	3,967	3,983	1,07	2,393
Türkiye	8,402	6,893	4,669	0,659	-4,826	9,006	8,46	2,127	4,05	3,026

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 * Hindistan hariç tüm 2014 değerleri tahmindir.

Tablo 29'da seçilmiş 10 ülkenin 2008 krizi öncesi ve sonrası yıllara ilişkin GSYH artış oranları yer almaktadır. Veriler incelendiğinde Brezilya, Hindistan ve Çin haricindeki ekonomilerin önemli oranda küçüldüğü görülmektedir. Ekonominin büyüme oranının negatife dönmesi ise üretimin azalması demektir. Üretim azalışının toplumlar üzerindeki etkisi ise kuşkusuz işsizlik oranlarında meydana gelen artışlar olacaktır.

Tablo 30: Bazı Seçilmiş Ülkelerin İşsizlik Oranları (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	5,083	4,608	4,617	5,800	9,275	9,625	8,950	8,075	7,350	6,292
Almanya	11,208	10,192	8,783	7,600	7,742	7,058	5,983	5,467	5,308	5,270
Brezilya	9,824	9,968	9,289	7,900	8,083	6,742	5,970	5,483	5,383	5,500
Çin	4,200	4,100	4,000	4,200	4,300	4,100	4,000	4,100	4,100	4,100
Fransa	9,292	9,242	8,367	7,808	9,500	9,802	9,675	9,792	10,258	9,972
İngiltere	4,799	5,406	5,400	5,558	7,458	7,858	8,006	7,950	7,604	6,345
Japonya	4,426	4,128	3,849	3,987	5,073	5,060	4,549	4,342	4,025	3,710
Meksika	3,594	3,591	3,713	3,969	5,454	5,373	5,226	4,957	4,919	4,750
Türkiye	10,592	10,212	10,244	10,945	14,028	11,887	9,886	8,432	9,041	9,480

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 *2014 değerleri tahmindir.

2008 krizi öncesi ve sonrası dönemde işsizlik oranlarının seyrinin yer aldığı Tablo 30 incelendiğinde de Almanya ve Çin haricindeki diğer ülkelerde ekonomik

daralmanın işsizlik oranlarına yansıdığı görülmektedir. Özellikle ABD ve Türkiye’de ekonomik küçülmenin yaşandığı 2009 yılında işsizlik önemli oranda artış göstermiştir. Almanya ve Çin’in büyüme oranları ve işsizlik oranları birlikte ele alındığında özellikle Almanya’nın 2009 yılında yaşadığı yaklaşık %5 oranında küçülmeye rağmen aynı yıl işsizlik oranında az da olsa bir düşüş olması dikkat çekicidir. Almanya’da işsizlik oranlarında oluşan olumlu seyrin nedenleri arasında ülkenin istihdam sisteminde yer alan kısa çalışma uygulaması, belediyeler, vakıflar gibi kamu kuruluşlarına saat başı minimal düzeyde de olsa işçi alımının yapılması gibi nedenler gösterilmektedir. Ayrıca Almanya’nın işsizlik rakamları incelendiğinde ortaya çıkan diğer önemli unsur ise yabancı işsiz sayısında meydana gelen önemli artışlardır (Gökçe, 2010). Çin ekonomisinde ise son 10 yıl içerisinde sağlanan ekonomik gelişmeler, yüksek büyüme oranları, sanayi üretiminin ekonomideki ağırlığı gibi nedenler işsizlik oranının değişmemesinde önemli etkenler olarak sıralanabilir.

Küresel krizin ülkeleri etkilediği reel ekonomi unsurlarından birisi de dış ticarettir. Kriz sonrasında hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomilerin ihracat ve ithalat hacimlerinde değişik seviyelerde bozulmalar meydana gelmiştir. 1929 krizinden çıkarılan dersler neticesinde hükümetler ekonomiyi daralmadan kurtarmak amacıyla çeşitli genişletici para ve maliye politikalarını devreye soktular. Ancak diğer taraftan 1929 bunalımının daha uzun sürmesinin nedenleri arasında korumacılığın artırılmasının gösterilmesine rağmen ülkeler krizin ortaya çıkardığı olumsuzlukları gidermek amacıyla dış ticarete korumacılığa yöneldiler.

Tablo 31: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İhracat Artış Hızı (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	0,536	9,422	9,748	6,33	-11,962	14,363	7,449	3,256	3,046	2,84
Almanya	7,562	12,795	8,467	2,274	-16,272	15,222	9,128	3,2	0,921	3,991
Brezilya	9,391	3,341	5,482	-2,464	-10,755	9,501	2,925	-0,338	3,118	3,914
Çin	24,504	24,213	19,244	8,212	-10,74	28,351	9,406	7,019	8,674	6,5
Fransa	3,086	6,688	1,487	-1,229	-12,848	11,257	4,279	1,072	2,371	3,371
Hindistan	10,814	6,517	14,785	6,471	5,542	19,778	12,417	1,531	3,916	5,984
İngiltere	8,607	13,033	-8,595	1,937	-12,05	10,773	5,055	1,735	0,514	1,04
Japonya	0,745	7,676	4,701	-1,325	-27,552	25,363	-2,053	-0,166	1,594	1,551
Meksika	5,279	8,476	3,522	-2,433	-7,746	15,784	7,547	3,457	1,164	1,044
Türkiye	12,325	12,229	11,313	6,06	-8,106	6,354	-4,129	12,732	0,448	5,267

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 *2014 değerleri tahmindir.

Tablo 31’de yer alan ihracat rakamları 2008 krizinin söz konusu ülkelerin dış ticaretini çok sert bir biçimde düşürdüğünü göstermektedir. Kriz sonrası ülkelerin daha önce 1929 krizinde olduğu gibi kendi ekonomilerini toparlamak amacıyla dış ticareti engellemeleri bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Diğer bir neden de daha önce Tablo 29’da verilen GSYH rakamlarındaki azalışlardır.

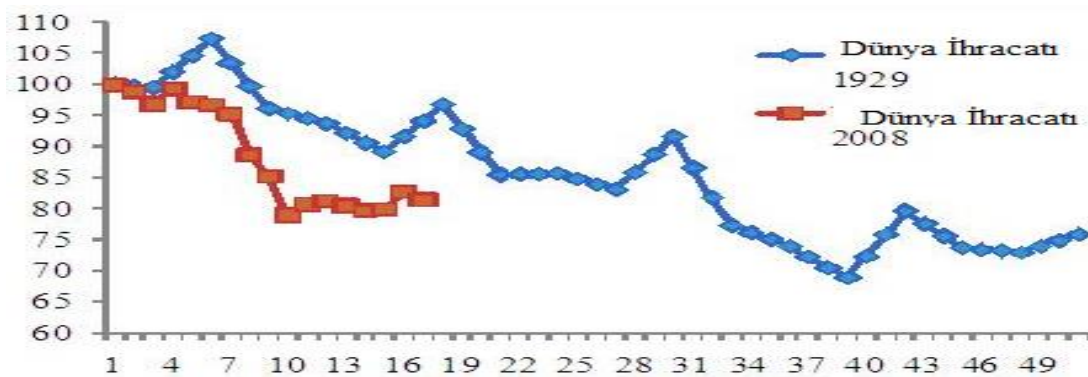
Tablo 32: Bazı Seçilmiş Ülkelerde İthalat Artış Hızı (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
ABD	6,794	5,921	2,599	-3,839	-15,625	14,829	5,744	2,33	1,148	3,76
Almanya	6,904	13,713	5,703	3,687	-9,836	12,752	8,798	1,438	1,525	4,78
Brezilya	5,356	16,146	22,004	17,625	-17,538	38,183	8,871	-2,279	8,631	1,124
Çin	13,593	15,952	12,93	3,373	2,544	22,273	9,726	8,153	10,772	6,983
Fransa	6,619	5,945	5,483	0,945	-11,538	9,104	5,285	-1,291	1,897	3,057
Hindistan	15,361	4,943	16,598	14,047	7,642	10,691	9,66	1,933	-4,521	8,688
İngiltere	7,509	11,801	-2,968	-1,332	-12,575	11,267	1,491	3,369	0,215	0,458
Japonya	4,637	4,402	-0,229	0,076	-16,017	15,276	5,775	5,268	3,379	6,987
Meksika	7,281	10,415	4,448	0,958	-21,049	23,329	8,412	4,375	1,819	6,787
Türkiye	12,325	8,458	12,826	-2,052	-13,214	21,355	12,728	1,238	8,407	-1,268

Kaynak: IMF World Economic Outlook Database, October 2014 *Hindistan hariç 2014 değerleri tahmindir.

Tablo 32’de ise aynı ülkelerin aynı dönem içerisinde ithalatlarında meydana gelen değişim yer almaktadır. İhracattaki daralmaya paralel olarak ülkelerin ithalatlarında da azalmalar olması, 2011 yılından sonra söz konusu trendlerde yeniden azalma yaşanmaya başlaması gündemdeki Euro krizinin etkisiyle ülkelerin yeniden korumacılık aracına başvurup başvurmadıkları sorusunu akla getirmektedir. Önümüzdeki yıllarda Euro krizi derinleşerek devam edecek olursa yukarıdaki rakamların daha da düşmesi önceki dönemler göz önüne alındığında şaşırtıcı olmamalıdır. Diğer taraftan böylesine keskin iniş çıkışların yaşanmasında ülkelerin günümüzde birbirlerine olan bağımlılık artışının da etkisi vardır. Diğer bir ifadeyle günümüzde üretim zincirleri birbirine dikey olarak bağlanmıştır (Öz, 2009:4). Dikey dış ticaretten kastedilen ise artık dış ticareti yapılan ürünün nihai mallar üzerinde değil, aksam ve parçaların dış ticaretinin yapıyor olmasıdır ve bu dış ticaret şekli de giderek yaygınlaşmaktadır. Yine ihracatta meydana gelen gelir azalışı nedeniyle ülkelerin ithalata olan taleplerinin gerilemesi de dış ticaret akımlarında oluşan daralmaların nedenleri arasında sayılabilir. Bu etkenler göz önüne alındığında dış ticarete kriz ortaya çıktıktan sonra oluşan küçülmenin 1929 krizinden daha sert olması doğal karşılanabilmektedir.

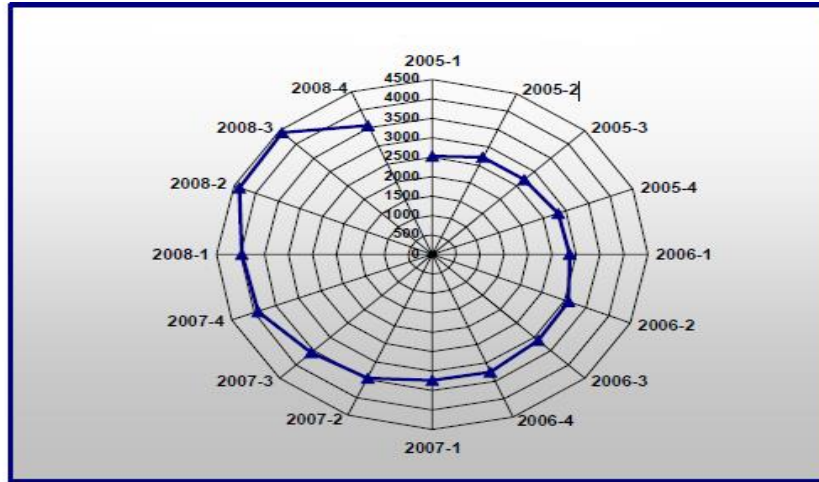
Şekil 19:1929 ve 2008’de Dünya İhracatı (Haziran 1929=100, Nisan 2008=100)

Kaynak: (Krueger, 2009)

Yukarıda anlatılan etkenler sebebiyle Şekil 19'da da açıkça görüldüğü gibi 2008 yılının ilk birkaç ayında gerçekleşen ihracat daralması seviyesi 1929 krizinin yaşandığı yılda yıllar içerisinde gerçekleşmiştir.

Şekil 20:2005-2008 Döneminde Çeyrekler İtibariyle Dünya İthalatı (Milyar \$)

Kaynak: (Öz, 2009:5)

Dış ticarete meydana gelen daralmanın şiddetini bütüncül olarak görmek açısından Şekil 20 incelendiğinde 2008 son çeyrekte ithalatın bir önceki çeyreğe göre dünya genelinde %20 oranında daraldığı görülmektedir.

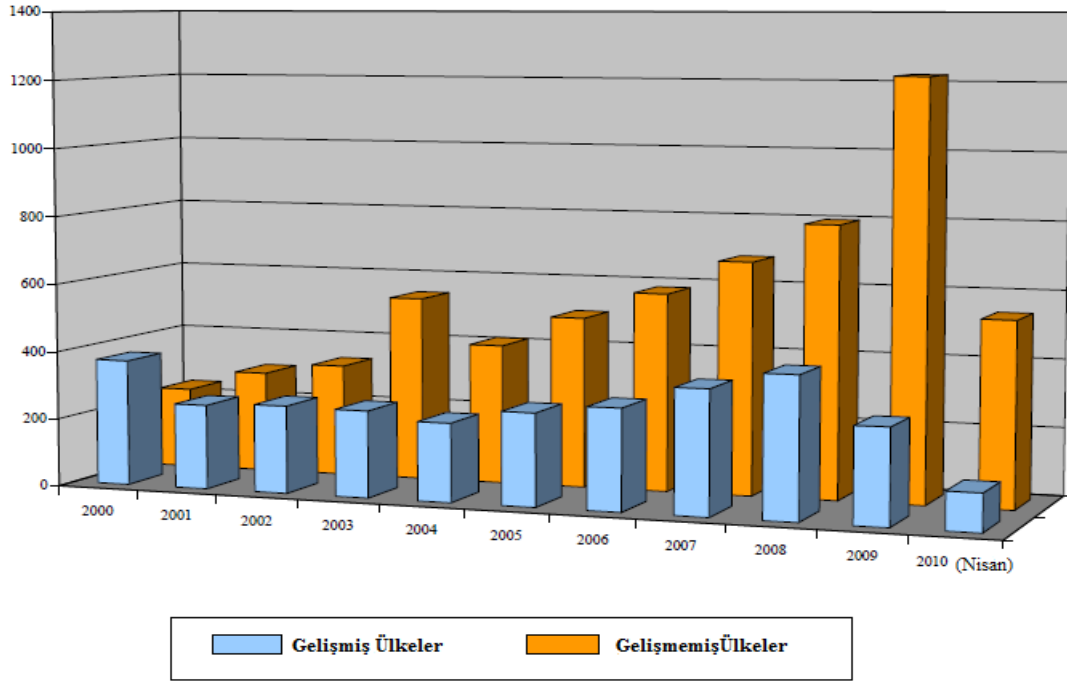
Yukarıda yer alan göstergeler 2008 Küresel Krizi sonrası dış ticaretin önemli ölçüde daraldığını ortaya koymaktadır. Dış ticaretin daralmasına yol açan politika araçları incelendiğinde ise şeffaflıktan uzak ve keyfi uygulamalara dayanan tarife dışı engellerin yer aldığı görülmektedir (Özyıldız, 2012).

2008 krizi sonrası dünya genelinde artan korumacılık uygulamalarını genel itibariyle ortaya koymak amacıyla çalışmanın bu kısmında çeşitli göstergelerle genel bir çerçeve çizildikten sonra bir sonraki kısımda kriz sonrası yapılan G20 zirvelerinde alınan kararlar ve G20 ülkelerinin ortaya koyduğu uygulamaların neler olduğu ve bu uygulamaların o ülke ithalatlarını nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

Küresel krizin ortaya çıkışından sonra bu krizle dünya ticaretinde hangi korumacı dış ticaret araçlarıyla mücadele edildiğini gösteren iki önemli kaynak bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Küresel Ticaret Alarmı (Global Trade Alert-GTA) olarak bilinen bir grup uzman iktisatçı tarafından oluşturulmuş bağımsız bir çalışma grubudur. Bu grup belli zaman aralıklarında küresel kriz sonrası dünya ticaretinde meydana gelen korumacı uygulamaları ortaya koymak amacıyla 2009 yılının temmuz ayından itibaren 11 adet rapor yayınlamıştır. Ayrıca web sitesinde kriz sonrası güncel korumacılık uygulamalarına da yer vermektedir. Amaçlarını ise kurdukları web sitesinde ülkelerin 1980 yılından beri ihracatında daralmalar ve işsizlik oranlarında artışlar meydana gelmesiyle birlikte hükümetlerin korumacı uygulamalara eğiliminin arttığına dair endişelerin artmasının her ne kadar 1930'lu yıllardaki tarife savaşları kadar olmasa da hükümetlerin yabancı ticaret yapan firmaları, yatırımcıları ve yabancı işçileri olumsuz etkileyen ulusalcı şartlar içeren geniş çaplı kurtarma paketleri, destekler, sübvansiyonlar gibi uygulamalar ortaya koymasının grubun oluşmasını teşvik etmesi olarak belirtilmektedirler. (www.globaltradealert.org, Erişim Tarihi:12.08.2012)

Kriz sonrası korumacılığın ulaştığı boyutların izlenmesine olanak sağlayan diğer bir kaynak ise 2 Nisan 2009 G20 Londra Zirvesi ile birlikte dış ticarete korumacılıktan kaçınmak, ticareti ve korumacılıktan uzaklaşmayı teşvik etmek amacıyla belirli dönemlerde DTÖ, UNCTAD ve OECD işbirliğiyle hazırlanması kararlaştırılan G20 ticaret ve yatırım önlemleri raporlarıdır. 14 Eylül 2009 yılından itibaren toplamda 7 adet rapor yayınlanmıştır.

Şekil 21:2000 Yılından İtibaren Dış Ticarete Uygulanan Teknik Engel Miktarı

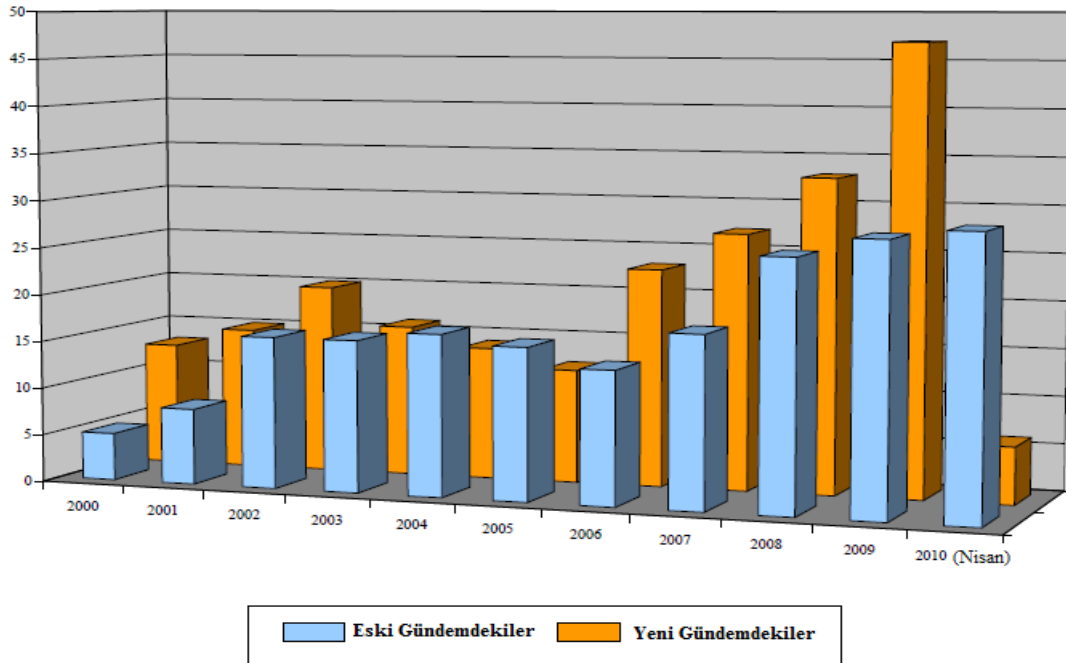
Kaynak: OECD,WTO,UNCTAD, 2010b:31.

Ticarette teknik engeller daha önce de belirtildiği gibi DTÖ bünyesinde hazırlanan Ticarette Teknik Engeller Anlaşması çerçevesinde ülkelerin idari hükümlerini de içeren; bir ürünün üretiminden nihai haline ulaşıncaya kadar geçen süreçteki her türlü koşulları içerir. Bu koşullar içerisinde ürünün içeriğine ilişkin teknik zorunluluklar ve ambalajlama, paketlenme, etiketlenme gibi zorunlulukları içeren uygulanması zorunlu şartlar da yer almaktadır. Şekil 21'den de açıkça görülebileceği gibi 2000-2009 yılları arasındaki dönemde ülkelerin teknik engel uygulamaları 2005 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. OECD, WTO, UNCTAD, 2010a'da belirtildiği üzere hayvan ve bitki sağlığı önlemleri ile ticarette teknik engel uygulamaları dış ticareti önemli derecede kısıtlayıcı olabilmektedir. Raporda uygulamaya konan bu önlemlerin küresel kriz nedeniyle mi yoksa diğer nedenlerle mi olduğunu belirlemenin oldukça zor olduğu, yalnızca yıllar itibarıyla oluşan seyrin izlenebileceği belirtilmektedir. Anlaşma gereği üye ülkeler herhangi bir

regülasyonu uygulamaya koyarken bu regülasyonun dış ticarete önemli bir etkisinin olup olmayacağını DTÖ'ye bildirmek durumundadırlar. Raporda yapılan bildirim sonrası DTÖ'nün nasıl bir yol izlediği belirtilmemiştir. DTÖ'nün internet sitesinde de anlaşma ile ilgili bilgilerde bildirim sonrası uygulamaya ilişkin bilgi yer almamaktadır.²⁴ DTÖ'nün teknik engeller ile ilgili üzerinde durduğu nokta söz konusu uygulamanın ihracatçıları daha az maliyete sokacak ve ticareti daha az kısıtlayacak alternatiflerinin olup olmadığıdır. Rapora göre 2009'da DTÖ'ye bildirilen teknik engellerin %80'nin gelişmekte olan ülkelerden olduğu, 2008'de ise bu oranın %65 olduğu ifade edilmektedir. Bu artışta en fazla payı olan ülkeler ise Çin, Kore, Endonezya ve Suudi Arabistan'dır. Teknik engeller anlaşmasının uygulamaya konulduğu 1947 yılından bu yana toplamda 11000 teknik engel bildirilmiş veya mevcut olanında değişiklik yapılmıştır. 2008 yılında 1272 adet teknik engel bildiri yapılırken bu sayı 2009 yılında 1489'a ulaşmıştır. 14 Haziran 2010'da yayınlanan 3. Rapora göre ise 110 DTÖ üyesi tarafından yapılan toplamda 12000 teknik engel bildiri mevcuttur. Ekim 2009 ile Mayıs 2010 dönemleri arasında yapılan bildiri sayısı ise 1030'dur (OECD,WTO,UNCTAD, 2010b:30). Teknik engel uygulamalarının 2005 yılından itibaren artmaya başlaması ülkelerin 2008 öncesinde ekonomik göstergelerinde oluşmaya başlayan bozulmalara karşı önlem almaya başladıkları şeklinde yorumlanabilir. Diğer raporlarda da kriz sonrası korumacılık eğiliminin artmaya devam ettiği belirtilmiştir.

²⁴ http://www.wto.org/english/tratop_e/tbt_e/tbt_info_e.htm Erişim Tarihi:12.08.2012.

Şekil 22: 2000-2010 Nisan Döneminde Müzakere Edilen Teknik Engel Uygulamalarının Sayısı

Kaynak: OECD,WTO,UNCTAD, 2010b:32.

Teknik engellerin uygunluğunu araştırmak amacıyla DTÖ bünyesinde Ticarete Teknik Engeller komitesi oluşturulmuştur. Bu komitede ticarete ilişkin konulan standartların, regülasyonların ve onaylama prosedürlerinin şeffaflığı, öngörülebilirliği üzerine tartışmalar yürütülmektedir. Yine aynı raporda yer alan bilgilere göre komitede tartışmaya getirilen teknik engel uygulaması miktarında artış yaşanmıştır. Teknik engeller anlaşması yürürlüğe girdiği andan itibaren toplamda yalnızca 264 uygulama hakkında komitede müzakere yapılmıştır. Toplam sayı göz önüne alındığında bu rakam oldukça azdır.

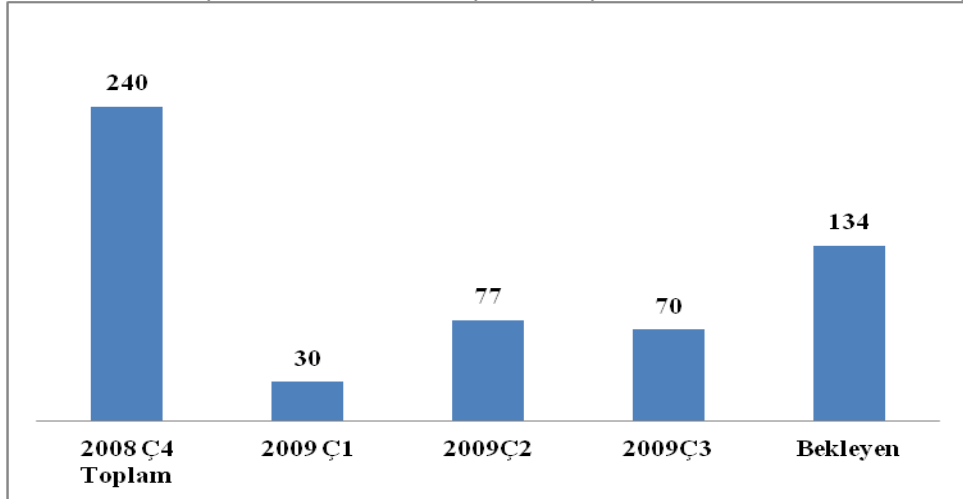
Tablo 33:Kriz Sonrası Dönemde GTA'ya Yapılan Ticari Engel Bildirimleri

GTA'ya Bildirilen Toplam Ticari Engel Sayısı		15 Kasım 2008-17 Eylül 2009 Tarihleri Arası GTA'ya Yapılan Bildirimler
Toplam	428	280
Kırmızı Kodlu	192	192
Koyu Sarı Kodlu	182	48
Yeşil Kodlu	54	40

Kaynak: (Global Trade Alert, 2009:18.)

Tablo 33'te ise GTA bağımsız araştırma kuruluşuna 17 Eylül 2009 tarihine kadar bildiren ticari engeller yer almaktadır. Kurumun 8 Haziran 2009 tarihinde faaliyete geçtiği düşünülürse Eylül 2009 tarihine kadar 428 adet bildirim yapılmış olması korumacılık faaliyetlerinin artışının bir işareti olarak gösterilebilir. Tabloda yer alan kodlar ise uygulamaya konan önlemin ticareti ne derece bozabildiğini göstermektedir. Kırmızı kodlu uygulamalar faaliyete geçirilmiş olan ve dış ticari çıkarları etkileme gücü nerdeyse kesin olan uygulamalardır. Koyu sarı kodlu olanlar ise engellerin ilan edildiğini ya da ilan edilmek üzere olduğunu ve uygulamaya konduğu diğer ticari ortakları etkileyici niteliği bulunan önlemlerdir. Yeşil kodlu olanlar ise önlemin ilan edildiğini ve en fazla kayrılan ülke kuralı gibi yabancı ticari ortaklara karşı ayrımcılıktan ziyade şeffaflığı artıran ticareti nispeten özgürleştiren uygulamaları ifade etmektedir. Tablo incelendiğinde yeşil kodlu uygulamaların toplam içerisindeki payının oldukça az olduğu ve kırmızı kodlu olanların en yüksek paya sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 23: 2009 Yılı Üç aylık Dönemler İtibariyle GTA'ya Bildirilen Ticari Önlem Sayısı

Kaynak: Global Trade Alert, 2009:20.

Raporda mevcut uygulamalara ek olarak 134 adet ticaret engelinin de beklemede olduğu ve bu engellerin uygulamaya konması halinde en fazla Çin olmak üzere

(%78) birçok ülkenin dış ticaretinin yaklaşık üçte bir oranında olumsuz etkilenebileceği belirtilmiştir.

Yukarıdaki göstergeler ışığında ülkelerin kriz sonrası korumacılık girişimlerinde görece artış yaşandığı ve ülkelerin krizden çeşitli reel göstergeler açısından incelendiğinde ciddi biçimde etkilendikleri söylenebilir. Ancak önümüzdeki dönemde artan korumacılık eğilimlerinin yoğunluğunun 1929 krizinde olduğu kadar şiddetli olup olmayacağını tahmin etmek güçtür. Özellikle o dönemin koşulları ile günümüz koşullarının birbirinden çok farklı olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Öncelikle komşuyu fakirleştirme politikalarını başlatan ABD'nin dünya üzerindeki statüsü 1929'a göre oldukça farklıdır. İlk kriz döneminde dünyadan soyutlanmış bir ABD varken bugün dünyanın süper gücü olarak gösterilen bir ülke söz konusudur. Yine 1947'den itibaren GATT müzakereleriyle birlikte serbestleşme anlamında önemli adımlar atılmıştır. Bugün ülkeler eğer bu adımlardan feragat edecek olurlarsa DTÖ üyeliğinden çıkmak durumunda olacaklarının da bilincindedirler. Yine 1929 döneminde ülkelerin krizin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla günümüzden farklı olarak para ve maliye politikası araçlarını kullanmaları söz konusu değildi. Diğer taraftan artan küreselleşme eğilimleri çok uluslu şirketlerin çok geniş çaplı yatırım, üretim ve tedarik zincirleri kurmasına yol açmıştır. Firmaların elde ettikleri kazanımlarını korumacılık aracılığıyla kaybetme ihtimallerine razı olmaları çok da kolay görünmemektedir.

2008 yılında ortaya çıkan kriz sonucunda yukarıda da çeşitli tablo ve grafikler aracılığıyla gösterildiği üzere ortaya çıkan ekonomik durgunluk sürecinde ülkelerin artan işsizlik sorununu önlemek amacıyla ithal ettikleri benzer ürünleri üreten yerel üreticilerin korunmasına yönelik tarife dışı engel uygulamalarına başvurdukları görülmektedir. Ancak bu uygulamaların kamu yararını sağlamak amacıyla mı yoksa doğrudan ticareti engellemek

amacıyla mı yürütüldüğünü belirlemek güçtür. Ancak kriz sonrası süreçlerde hükümetlerin hangi amaçlarla tarife dışı engel uygulamalarına başvurduklarını belirleyebilmek daha da önem arz etmektedir. Çünkü bir ülkenin aldığı önlemler diğer ülkeleri de aynı şekilde politikalara başvurmaya yönlendirmekte ve önlemlerin niteliği kolaylıkla komşuyu fakirleştirme politikalarına dönüşebilmektedir (World Trade Organization, 2013:81).

2008 krizinin hemen sonrasında yapılan uygulamalara bakıldığında gelişmiş ekonomilerin görece dayanıklı olan finansal güçlerinin bir sonucu olarak sübvansiyon ve teşvik uygulamalarına ağırlık verdikleri, gelişmekte olan ekonomilerin ise ekonomilerini korumak amacıyla diğer tüm ticareti kısıtlayıcı araçları kullandıkları görülmektedir (Gamberoni ve Newfarmer, 2009:3). Korumacılık önlemlerinin ekonomi açısından daha tehlikeli olmasının sebebi misilleme uygulamalarının meydana gelmesidir. AB içerisinde bile herhangi bir korumacılık uygulamasına karşı misilleme ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Fransa hükümetinin otomotiv desteklerini fabrikaların Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine taşınmaması şartına bağlaması üzerine Slovakya Gaz de France adlı şirketi ülkelere geri göndereceklerini deklare etmiştir.²⁵ Bu durum misillemelerin bu şekilde artması halinde AB projesinin bitimine kadar varan ihtimalleri akla getirmektedir.

2008 krizinin ortaya çıktığı andan itibaren ülkeler gerek finansal yönden teşvikler ve sübvansiyonlar aracılığıyla, gerekse tarife artışlarından, anti-damping uygulamalarına ve diğer tarife dışı engellere kadar birçok yönetime başvurarak ekonomilerinde meydana gelen daralma ve artan işsizlik süreçlerini yönetmeye çalıştılar. Krizin hemen sonrasında 26 Mart 2009 tarihinde DTÖ Ticaret Politikası İzleme Kurumu için hazırlanan raporda da krizin erken dönemlerinde çeşitli sektörleri desteklemek amacıyla başlatılan uygulamalarla birlikte tarifeler, ithalat lisansları gibi uygulamalarda da

²⁵ Applebaum 2009.

artış olduğuna dikkat çekilmiştir. Standartlar ve teknik engel uygulamalarında da artışlar gözlenmektedir. Bu artışların niteliği ise sayı olarak artış olmasa bile var olan bir uygulamanın kapsamının genişletilmesi şeklinde de olabilmektedir. Yine özellikle demir-çelik ve otomobil endüstrilerini korumak için ülkeler direk yardımlar, özel borçlanma imtiyazları ya da garantileme uygulamaları aracılığıyla dış ticarete olumsuz etki eden sübvansiyon uygulamalarını krizin hemen sonrası devreye soktular. 1970 ve 1980’li yıllarda da hükümetler çok zor ekonomik şartlarla karşılaşmışlar ve tekstil, giyim, gemi yapımı ve demir çelik gibi sıkıntı çeken endüstrilere yönelik sübvansiyon uygulamaları ve ticari engeller söz konusu olmuştur. Bu politikalar ise küresel anlamda gerekli olan yapısal düzenlemeleri ve problemlerin çözümünü geciktirmiştir. Sonuçta ticari akımları düzenlemek amacıyla GATT kurallarının ötesinde, uluslararası düzeyde rekabet edemeyecek ancak çok fazla yatırım yapılması dolayısıyla iflasına izin verilemeyecek şirketlerle diğer stratejik sektörlerle yönelik korumacı önlemlerin yeni ve kronik formları ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise geçmişten farklı olarak ortaya çıkan durumlardan birisi de çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması, şirket birleşmeleri ve satın almalar gibi nedenlerle ulusal markalaşma anlayışının giderek daha az görülmeye başlandığı endüstriyel ortamda ulusal ekonomik çıkarları gözeterek ticari engel ya da sübvansiyon uygulamak daha zor olabilmektedir. Böyle ortamlarda ise hükümetler örneğin otomobil sanayini desteklemek istiyorlarsa, destekleme uygulamalarını firmaya yönelik yapmak yerine tüketiciye yönelik vergi muafiyeti gibi uygulamalara başvurmaktadırlar. Raporda 2001 yılından 2009 yılına kadar azalma eğilimine girmiş olan anti-damping soruşturmalarını da içeren ticari davalarda 2007-2008 yılları arasında %27 oranında artış yaşanmıştır. Raporda bazı diğer ithalatta korunma önlemlerinde de (safeguard measures) tarihsel gelişmelerden hareketle artış olabileceği belirtilmektedir (WTO Director-General Report, 2009:13-15). DTÖ

açısından üye ülkelerden herhangi birisi herhangi bir sektörde ithalat artışının fazlalığından dolayı o sektördeki sanayinin tehlikeye düşmesi söz konusuysa, geçici olarak ithalatı kısıtlayıcı önlem almasında herhangi bir sakınca yoktur (http://www.wto.org/english/tratop_e/safeg_e/safeg_e.htm Erişim Tarihi: 10.02.2014). Bu durum, ülkelerin GATT çerçevesince verilmiş bu hakkı komşuyu fakirleştirme politikası aracı olarak kullanabilecekleri sorusunu akla getirmektedir. Söz konusu önlemlerin sayıları 2008 yılında 12 iken 2009 yılında 20, 2010 yılında 8, 2011’de 21 ve 2012 yılında 14’tür.

Daha önce de belirtildiği üzere ABD 1929 krizinin ardından Smooth-Hawley yasasını yürürlüğe koymuştu. Bire bir benzerlik taşımaya da 2008 krizinin ardından benzer bir uygulama 28 Ocak 2009 tarihinde Amerikan Malı Kullan olarak bilinen bir yasa tasarısı ile uygulamaya kondu. Bu yasaya göre kamu projelerinde yer alabilmek için üretimde kullanılan demir ve çeliğin ABD içerisinde üretilmiş olması şartı vardır. Hufbauer ve Schott (2009)’a göre bu uygulamanın ekonomiyi destekleme etkisi ise oldukça sınırlıdır. Bu yasanın amacı 2006-2016 yılları arasında demir-çelik sektöründe meydana geleceği tahmin edilen %25 oranındaki işgücü kaybını kısmen de olsa azaltmaktır. Sektörde yasanın çıktığı dönemde 150000 kişiye istihdam sağlandığı belirtilmektedir. Hufbauer ve Schott’un yaptıkları hesaplamalara göre bu yasa aracılığıyla sektörde yalnızca 1000 kişilik bir istihdam artışı sağlanabilecektir. Etkinin bu denli sınırlı olmasının nedeni ise demir-çelik sanayinin ağırlıklı olarak sermaye yoğun üretim tekniğini kullanmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonra bu yasanın bütün imalat sanayini kapsayacak biçimde genişletilmesi söz konusu olmuştur. Yapılan hesaplamalara göre ise bu genişlemeyle birlikte 9000 kişilik daha ek istihdam sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Ancak çalışmada dikkati çeken diğer bir nokta ise ABD’nin demir-çelik ve imalat sanayindeki ticari ortaklarının (12 en büyük ticari ortak) misilleme yapması durumunda ise ABD bu

pazarın %10'unu kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilirdi ve bu da 65000 kişinin işsiz kalması anlamına gelmektedir. Özetle korumacılığın pozitif etkisinin yapılacak misillemelerle rahatlıkla negatife dönüşebileceği açıkça vurgulanmıştır.

ABD'nin yaptığı bu hamle sonrasında, Endonezya ve Avustralya benzer biçimde Endonezya Malı Kullan ve Viktorya Malı Kullan şeklinde isimlendirilen yasaları devreye soktular. Kriz sonrası yapılan uygulamalara kısaca bir göz atılacak olursa krizin hemen ardından Almanya, Fransa ve İngiltere otomobil sanayilerini destekleyici önlemleri devreye soktular. Krizin hemen sonrasındaki korumacı uygulamalar incelendiğinde, demir ve çelik ürünlerinin ithalatına yönelik standartlarda önemli artışlar yaşandığı görülmektedir. Arjantin, Ekvador, Hindistan, Endonezya ve Malezya krizin hemen sonrasında demir-çelik ürünlerine ilişkin yeni standartlar getiren ülkelerden bazılarıdır.

Diğer bir görünmez engel çeşidi olan standart ve sertifikasyon uygulamaları aracılığıyla da bazı ülkeler ithalat yasakları uygulamaya başlamıştır. Örneğin Hindistan Ocak 2009'da Çin yapımı oyuncak ithalatını belirli bazı standartları taşımadığı sürece yasaklayacağını ilan etmiştir. Tayland, Mayıs 2009'da ürün sertifikası yenileme prosedürlerini daha sert hale getirmiştir. Kore 1 Temmuz 2009'dan itibaren lityum içeren bazı cihazlara yönelik zorunlu standartlar getirilmiştir. Çin ise bilgi teknolojileri güvenlik ürünlerine yönelik zorunlu sertifika uygulamasına başlanacağını Ocak 2008'de ilan etmiştir. Yabancı firmaların teknik bilgilerin ifşa edileceği ve mülkiyet haklarının zarar göreceğine ilişkin itirazları sonucunda uygulamanın Mayıs 2010'a kadar erteleneceği bildirilmiştir. DTÖ bünyesindeki TBT anlaşmasına göre uluslararası ticarete gereksiz önlemler getiren uygulamalar yasaklanmıştır. Standart ve sertifika uygulamaları halkın güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılmalıdır. Ancak bu amacın dışında dış ticarete kısıtlamanın getirildiği birçok uygulama mevcuttur. SPS uygulamalarının getirilmesi için

bilimsel kanıt gerekirken TBT uygulamasının getirilmesi için sadece yasal zorunluluğun bulunma şartı olması ve bu şartın da içeriğinin net bir şekilde açıklanmamış olması standart ve sertifikasyon önlemlerinin halk güvenliği dışında korumacı amaçlarla uygulanmasını kolaylaştırmaktadır.

Finansal krizin hemen sonrasında Arjantin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler görünmez engel uygulamalarından biri olan ithalat lisansı sistemini uygulamaya başladılar. Kasım 2008'de Hindistan vites kutusu, tampon gibi birçok spesifik ürünü de içine alacak şekilde demir-çelik ürünlerine yönelik lisans sistemini uygulamaya koydu. Endonezya Ocak 2009'dan itibaren toplam 505 ürüne ilişkin 2 yıl boyunca ithalatta kayıt zorunluluğu ve sevkiyat öncesi bazı test koşulları getirdi. Bu ürünlerin içerisinde oyuncak, gıda ve elektronik cihazlar yer almaktadır. Dahası bu ürünlerin yalnızca belirli noktalardan ithal edilebilmesi söz konusudur. Arjantin ise Kasım 2008'den itibaren lastik, asansör ve diğer birçok demir-çelik ürününe yönelik ithalat lisansı uygulaması getirdi. (United Nations, 2010:8).

İthalat lisansı sisteminin²⁶ hijyen, karantina, güvenlik amacıyla korunma gibi sebepleri içeren çok geniş bir uygulama alanı vardır. GATT anlaşmasına göre lisans sistemi ithalatı sayısal olarak kısıtlamak amacıyla kullanılamaz. Ancak bu durumun da ödemeler dengesini korumak ve gıda ürünlerinde oluşan bazı önemli eksikliklerden dolayı istisnaları mevcuttur. Bu istisnalar da GATT anlaşmasının ilgili maddelerinde yer almaktadır.

GATT ve DTÖ gibi oluşumların varlığına rağmen 2008 krizi sonrasında ulusların tarife artışlarının önüne geçilememiştir. Ekvador, Rusya ve Ukrayna birçok

²⁶ Bu sistem DTÖ bünyesinde otomatik ve otomatik olmayan lisanslama sistemi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Otomatik olan bütün ürünleri kapsarken, otomatik olmayan ise spesifik ürünlerde ithalatı kısıtlar.

üründe tarife artışına gitmiştir. Brezilya, AB, Hindistan, Türkiye ve Vietnam gibi ülkelerde de bazı spesifik ürünlerde tarifeler artırılmıştır.

Demir-çelik ürünlerinde birçok ülke tarife artışına gitmiştir. Örneğin Hindistan, bazı belli başlı demir-çelik ürünlerindeki tarife oranlarını Kasım 2008'de 0'dan %5'e çıkarmıştır. Ocak 2009'da bazı demir-çelik ürünlerine uyguladığı tarife oranını %5'ten %13 seviyesine çıkarırken, diğer bazı demir-çelik sektörünün alt ürünlerinde de %6'dan %14'e çıkarmıştır. Nisan 2009'da Vietnam bazı demir-çelik ürün gruplarındaki tarifelerde değişik oranlarda artışlar uygulamıştır. Haziran 2009'da Brezilya 7 demir-çelik grubu üründe uyguladığı tarife oranlarını 0'dan %14 seviyesine çıkarmıştır. Birçok ülke tarım ürünlerinin fiyatlarındaki artış yönünde seyreden baskıyı azaltmak amacıyla düşürdüğü tarife oranlarında kriz sonrasında artışa başlamıştır. 2008 Ocak ayında hububat ürünlerindeki tarife oranlarını kaldıran AB Ekim 2008'de yeni tarife oranları uygulamaya başlamıştır. Bu tarz tarife artışları DTÖ'nün çoklu ticaret sistemi anlayışıyla çelişmektedir. Ülkelerin tarife oranlarında uygulayabileceği üst limitler söz konusudur. Ancak uygulanan tarife oranları ile üst limitler arasında geniş bantlar mevcuttur.

2008 krizinin hemen ardından gelişmiş ülkeler resesyona etkilerinden kurtulmak amacıyla hükümet desteklerine başladılar. AB, Japonya, ABD gibi dünyanın önde gelen ekonomilerinde bu uygulamalar giderek yaygınlaşmaya başladı. Eğer ülkelerin bu eğilimi devam ederse yabancı firmaların dış piyasalarda iş yapmaları, ihracat yapmalarının giderek daha zorlaşacağı ortadadır.

Dış ticarete korumacılık uygulamalarında kriz sonrası dönemde anti-damping uygulamalarında da artışlar yaşanmıştır. 2008'in ilk yarısında 35 olan anti-damping önlem sayısı yılın ikinci yarısında 120'ye yükselmiştir. Bu uygulamaya en fazla maruz kalan ülke ise Çin'dir. Fark giderici vergi uygulamaları, anti-damping uygulamaları ya da direk

korumacılığa işaret eden; herhangi bir sektörde yaşanan ani ithalat artışı karşısında o sektördeki yerel firmaları korumak amacıyla uygulanması DTÖ tarafından da uygun görülen korunma önlemleri (safeguard measures) ile ilgili olarak DTÖ içerisinde belirsizlikler yer almaktadır. Bu belirsizliğin bir sonucu olarak ABD bazı ürünlerde DTÖ kurallarına aykırı olarak bazı ürünlerin ithalatını sıfırlayacak nitelikte anti-damping uygulamalarına başvurmuştur.

Kriz sonrası ülkeler tarafından uygulanan bir diğer politika aracı da dış ticareti dolaylı olarak etkileyen, hükümetler tarafından tüketicilere yönelik gerçekleştirilen sübvansiyonlardır. Bu politikalar talebin canlanmasını sağlayarak tüketim artışını, dolayısıyla ithalat artışını teşvik edebilirler. Ancak sübvansiyonlar sadece yerel ürünlerin satın alınmasında uygulanırsa, bu durum GATT/DTÖ prensiplerine ters düşen, dış ticareti sınırlayan bir uygulama haline dönüşürler. Malezya'da Mart 2009'da bu durumun bir örneği uygulamaya konmuştur. Hükümet tarafından yapılan açıklamaya göre 10 ve daha üzeri yaşta olan araçlarını Proton veya Perodua (Malezya'da otomobil üreten firmalar) marka arabalarla değiştirenlere yaklaşık 1500 \$ destek yapılacaktır.

Kriz sonrasında dış ticareti etkileyebilecek, diğer ülkeler tarafından korumacılık uygulaması olarak algılanabilecek diğer bir politika ise zor durumda olan, iflas tehlikesiyle karşılaşan firmalara devlet tarafından doğrudan verilen finansal desteklerdir. Örneğin krizin hemen sonrası küresel otomotiv sanayinin liderleri olarak gösterilen Chrysler firmasına iflastan önce 4 milyar \$, General Motors firmasına ise 13.4 milyar \$'lık finansal destek verilmiştir. Bu durum Aralık 2008'de ABD tarafından açıklandığında, diğer ülkeler tarafından korumacı bir politika olarak algılandı. Ancak benzer politikaların Kanada, Avustralya ve AB üyeleri tarafından da uygulandığı bilinmektedir. 2009 Şubat ayında Fransa hükümeti Peugeot-Citroen ve Renault firmalarına 6 milyar Euro tutarında

destek vereceğini bildirdi. Bu desteğin sağlanmasının şartı ise bu firmaların diğer ülkelerde üretim faaliyetlerini durdurarak Fransa'ya getirmeleri idi. Bu koşulun getirilmesi daha önce de belirtildiği üzere diğer Avrupa ülkeleri tarafından, özellikle Peugeot firmasının üretim yaptığı Çek Cumhuriyeti tarafından sert tepkilerle karşılandı. Bunun üzerine Fransa, AB üye ülkelerini için bu şartın geçerli olmadığını bildirdi. Almanya, İtalya, İspanya, İsveç ve İngiltere de kendi otomotiv sektörlerini destekleme paketlerini uygulamaya koydular.

DTÖ bünyesindeki Sübvansiyonlar ve Fark Giderici Önlemler (SCM) Anlaşması'na göre bir ülkenin verdiği finansal destek özel bir firmaya ya da firma grubuna yönelik ise o ülkenin ticari ortakları söz konusu firmaların ürünlerine karşı fark giderici vergi uygulama hakkına sahiptir. Yukarıda bahsedilen ABD'nin ve Fransa'nın desteği ise belirli firmalara özel uygulanan desteklerdir (United Nations, 2010:6-12).

Küresel Ticaret Alarmı (Global Trade Alert-GTA) topluluğunun Eylül 2013'te yayınladığı raporda küresel krizin ortaya çıktığı 2008 yılından bu yana beş yıl içerisinde korumacılığın ulaştığı boyutları ortaya konmuştur. Raporda dış ticareti engelleyen uygulamalar komşuyu fakirleştirme politikası olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak bakıldığında kriz sonrası korumacılık anlamında şu gelişmeler yaşanmıştır:

- GTA veritabanında Kasım 2008 yılından itibaren dış ticarete korumacılıkla alakalı olarak toplamda 3784 uygulama bulunmaktadır. Bunlardan 2134 adedi yabancıların ticari çıkarları ile uyumsuzdur. Kasım 2008'den bu yana ticareti serbestleştiren, uygulamalarda şeffaflığı artırmak amacıyla yürürlüğe konan önlem sayısı ise 845'tir.
- Veritabanında, ticarete ayrımcılığa yol açan 2395 uygulama mevcuttur. Ticareti serbestleştiren uygulama sayısı ise (845) neredeyse ayrımcılık uygulamalarının üçte biri kadardır.

- Ticarete ayrımcılığa yol açan ancak yürürlükten kaldırılan uygulama sayısı 346'dır. Ticarete liberalizasyonu artırabilecek, ancak henüz uygulamaya konmamış 125 girişim vardır.
- Haziran 2013 Eylül 2013 dönemleri arasında, yani üç ayda GTA veritabanında yer alan ticarete ayrımcılığa yol açan uygulama sayısı 219 adet artış göstermiştir. Oransal olarak bu artış %10'dur.
- Korumacı uygulamaların sayısında meydana gelen en hızlı yükseliş 2009 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. O çeyrekte 180'in üzerinde uygulama yürürlüğe girmiştir. 2012 yılının dördüncü çeyreğinde korumacılık uygulamalarının artışı zirveye ulaşmış, ondan sonra ise azalarak da olsa artış eğilimi sürmüştür.
- Kasım 2008'den bu yana ortaya konan korumacılık uygulamalarının çoğu Çin ile yapılan ticarete yöneliktir. Çin bu süreçte 953 ayrımcı niteliği kesin, 130 adet de ayrımcı niteliği muhtemel uygulamaya maruz kalmıştır. Bu kadar yoğun bir biçimde korumacı önlemlerin uygulandığı başka ülke ya da ülke grubu (AB gibi) bulunmamaktadır.
- Ortaya koyduğu korumacı uygulamalarla zarar verdiği ekonomik sektör ve ticaret ortağı sayısı açısından AB birinci sırada yer almaktadır.
- Arjantin, Çin, Almanya, Hindistan ve İtalya raporda Kasım 2008'den bu yana çeşitli kategoriler içerisinde en fazla zarara sebep olan ülkelerdir.
- Diğer korumacılık önlemlerinin yanı sıra zor durumda olan firmalara yapılan devlet yardımlarında, ihracat sübvansiyonlarında, tarifelerde, anti-damping, anti-sübvansiyon gibi uygulamalarda da önemli artışlar meydana gelmiştir.

- Geleneksel korumacılık önlemlerinden olan tarifeler ve diğer savunma önlemleri (anti-damping vergisi gibi) GTA sınıflamasına göre ticareti en çok kısıtlayan uygulamalar içerisinde dünya çapında %37 ile en yüksek paya sahiptir. Bir önceki raporda (Haziran 2013) söz konusu oran %43 seviyesindeydi. Kriz dönemi korumacılığında geleneksel politika araçlarının dışında kalan diğer yöntemler veritabanında yer alan korumacılık önlemlerinin çoğunu oluşturmaktadır.
- Önceki GTA raporlarında da yer aldığı üzere korumacılıkta en fazla kullanılan yöntemler herhangi bir DTÖ kuralının olmadığı ya da o noktada DTÖ'nün yeterli olamadığı alanlarda gerçekleşmiş olsa da DTÖ baskısı altındaki hükümetler kriz döneminde bağlayıcı çoklu ticaret kurallarından kurtulmayı başardılar.
- 2012'nin başından bu yana çeşitli vergi araçlarını (anti-damping, anti-sübvansiyon) kullanarak ülkelerin kendi üreticilerini desteklemeye yönelik girişimlerinde artışlar devam etmektedir. Bu anlamda ithalatı kısıtlayan 476 uygulama vardır ve diğer 273 uygulama üzerine araştırmalar devam etmektedir.
- Kasım 2008'den bu yana önemli stratejik sektörlerden olan tarım sektörü geçici olarak da olsa en fazla kırmızı kodlu uygulamaya maruz kalan sektördür. Hâlâ geçerliliği olan korumacı önlemler açısından ise temel kimyasallar öne çıkmaktadır (Evenett, 2013:61-64).

Tablo 34: Eylül 2013 İtibarıyla GTA Veri Tabanında Yer Alan Toplam Önlem Sayıları

GTA Veritabanındaki Önlem Sayısı	3784
Yeşil Kodlu Uygulamalar	845
Yürürlükte Olanlar	668
Yürürlükten Kaldırılanlar	125
Sarı Kodlu Uygulamalar	805
Yürürlükte Olanlar	235
Yürürlükten Kaldırılanlar	26
Kırmızı Kodlu Uygulamalar	2134
Yürürlükte Olanlar	1814
Yürürlükten Kaldırılanlar	320

Kaynak: (Evenett, 2013:65).

Tablo 34’de yer alan veriler, Tablo 33’de yer alan verilerle karşılaştığında korumacılık uygulamalarında yaşanan artış açıkça görülmektedir. 2009 döneminde veri tabanında yer alan toplam ticari engel sayısınının 428’den 3784’e, diğer önlemler hariç tutularak sadece korumacı niteliği en yüksek olan kırmızı kodlu uygulamaların 4 yıllık süreçte 192’den 2134’e çıkması ve bunların 1814’ünün halen yürürlükte olması dünya çapında korumacılık uygulamalarının ne derece yaygınlaştığını göstermektedir. Bu durumun artarak devam ediyor olması ve ekonomik birimlerce çok fazla tartışılmıyor olması ise dikkate değer başka bir noktadır.

Tablo 35: Kasım 2008-Eylül 2013 Döneminde Korumacılığa Maruz Kalan İlk 10 Ülke

Kasım 2008'den İtibaren En Fazla Korumacılık Uygulanan İlk 10 Ülke	Başlatılan Kırmızı Kodlu Uygulama Sayısı	Halen Yürürlükte Olanlar	Korumacılık Uygulayan Ticari Ortak Sayısı	Bekleyen Ticarete Zarar Verecek Uygulamalar
ÇİN	953	836	88	269
AB27	892	741	101	172
ABD	750	631	85	107
ALMANYA	623	513	71	107
FRANSA	545	454	71	89
İTALYA	541	440	69	95
İNGİLTERE	530	441	73	89
G. KORE	495	412	70	112
JAPONYA	489	411	76	91
İSPANYA	474	385	63	70

Kaynak: (Evenett, 2013:68).

GTA tarafından yayınlanan 14. Raporu göre 2008 krizinden Eylül 2013 tarihine kadar geçen dönemde dış ticarete en fazla ithalata karşı koruma sağlanan ülke Çin'dir. İlk 10 ülke arasında ABD, Almanya, Fransa ve Japonya'nın yer almış olması korumacılığın gelişmiş ekonomileri de ciddi biçimde etkilediğini göstermektedir

Tablo 36:Dış Ticareti Engelleyen İlk 10 Ülke

	Uygulamaya Konulan Korumacı Önlem Sayısına Göre	Korumacı Önlemlerden Etkilenen Ürün Kategorisi Sayısına Göre	Korumacı Önlemlerden Etkilenen Sektör Sayısına Göre	Korumacı Önlemlerden Etkilenen Ticari Ortak Sayısına Göre
1	AB27 (382)	Vietnam (943)	AB27 (78)	AB27 (201)
2	Rusya (247)	Venezuela (807)	İtalya (78)	İtalya (194)
3	Arjantin (198)	Kazakistan (738)	Arjantin (73)	Çin (193)
4	Hindistan (124)	Çin (710)	Almanya (66)	Hindistan (172)
5	Belarus (120)	AB27 (681)	Cezayir (58)	Endonezya (170)
6	Almanya (107)	Nijerya (603)	Rusya (56)	Hollanda (164)
7	İngiltere (105)	Endonezya (558)	Çin (52)	İngiltere (164)
8	İtalya (101)	Hindistan (551)	Kazakistan (50)	Almanya (160)
9	Fransa (98)	Arjantin (503)	ABD (47)	Fransa (159)
10	Brezilya(92)	Cezayir (485)	Belarus (45)	Polonya (159)

Kaynak: (Evenett, 2013:69).

GTA'nın 14. raporunda çeşitli kategoriler içerisinde uyguladıkları politikalarla dış ticarete en fazla zarar veren ülke grubu içerisinde AB'nin üç kategoride birinci sırada, diğerinde ise beşinci sırada yer alması AB'nin korumacı politikaları önemli ölçüde benimsediğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin ise son dönemde BRIC ülkeleri şeklinde önde gelen ekonomiler kategorisinde yer alan ülkelerdir ve bu ülkelerde de yukarıda yer alan verilere göre ciddi biçimde korumacılık uygulamalarının bulunduğu görülmektedir. AB, hem korumacılığa en fazla maruz kalan, hem de en fazla korumacılık uygulayanlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Bu durum daha önce de bahsedilen misilleme uygulamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Ancak uygulamaların ilk olarak nasıl başladığı ve kimin misilleme olarak tepki

verdiğinin belirlenmesi, verilerin toplanmasındaki güçlük göz önüne alındığında kolay değildir.

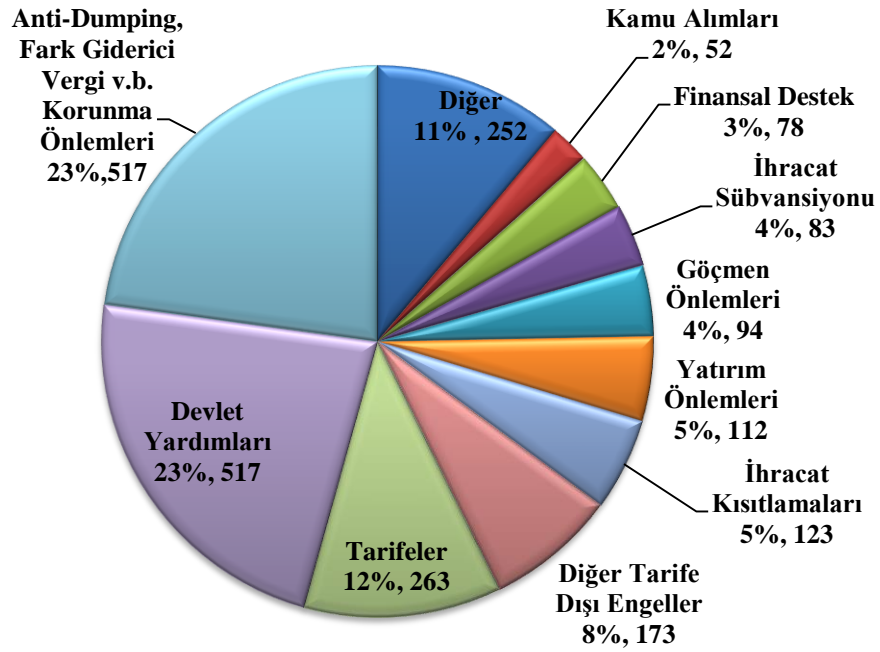
Tablo 37:Kasım 2008'den İtibaren Korumacılıktan En Fazla Etkilenen 20 Sektör

	Sektörü Etkileyen Kırmızı Kodlu Önlemlerin Sayısı	Sektörü Etkileyen ve Hâlâ Uygulanan Kırmızı Kodlu Önlemlerin Sayısı	Kırmızı Kodlu Uygulamalardan Etkilenen Sektörlerin Ait Olduğu Ülke Sayısı	İlgili Sektörü Etkileyecek Olan ve Beklenen Önlem Sayısı
Tarım ve Bahçecilik Ürünleri	233	179	80	116
Temel Kimyasallar	225	198	65	123
Taşımacılık Ekipman	193	163	72	83
Özel Amaçlı Makineler	182	157	64	67
Temel Metaller	179	162	65	120
Et, balık, meyve, sebze ve yağlar	153	118	72	86
Genel Amaçlı Makine ve Teçhizat	141	125	56	64
Finansal ve Diğer Yardımcı Aracılık Hizmetleri	140	98	41	51
Makine ve Teçhizat Harici İşlenmiş Metal Ürünler	138	128	56	71
Canlı Hayvanlar ve Hayvan Ürünleri	133	104	64	54
Tahıl Ürünleri, Nişastalı Ürünler ve Diğer Gıda Ürünleri	122	90	63	71
Diğer Kimyasal Ürünler; El Yapımı Elyaf	118	104	60	56
İplik, Dokunmuş Tekstil Ürünleri	115	103	60	52
Cam, Cam Ürünleri ve Diğer Metalik Olmayan Ürünler	107	96	65	66
Kauçuk ve Plastik Ürünleri	106	99	58	53
Elektrikli Makine ve Cihazlar	101	91	56	56
Mobilya ve Diğer Taşınabilir Mallar	99	86	59	44
Giyisi Harici Tekstil Ürünleri	94	83	67	44
Örülmüş Giyisiler	94	84	63	36
Müzik, TV ve Diğer İletişim Ekipman	83	74	53	38

Kaynak: (Evenett, 2013:71).

Tablo 37’de Kasım 2008 yılından itibaren ülkelerin uyguladığı kırmızı kodlu yani ticareti bozucu niteliği en yüksek olan ticari önlemlerin en çok zarar verdiği ilk 20 sektöre ilişkin bilgiler yer almaktadır ve tarım sektörünün korumacılık uygulamalarından en fazla zarar gören sektör olduğu görülmektedir. Bu durumun önemi gelişmekte olan ekonomilerin ihracatında yer alan tarım ürünlerinin ağırlıkta olduğu düşünülürse daha iyi anlaşılacaktır. Tarım ürünlerinin üretim yapısı ve niteliği özellikle teknik engel uygulama açısından sanayi ürünlerinden daha elverişlidir. Buna rağmen tabloda sanayi sektörünün birçok alt kategorisine yönelik de ticareti kısıtlayıcı politikalar uygulandığı görülmektedir.

Şekil 24: Birinci G20 Zirvesi'nden İtibaren Uygulanan Korumacı Önlemlerin Dağılımı

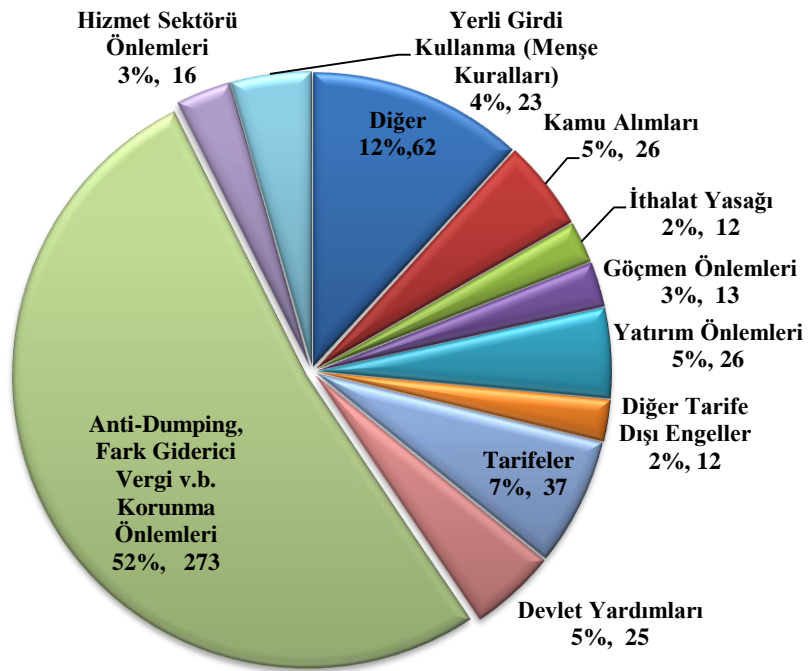

Kaynak: (Evenett, 2013:73).

Şekil 24’te Kasım 2008’den itibaren ülkeler tarafından uygulanan ticaret politikası araçlarının dağılımı yer almaktadır. Kriz sonrası ticarete karşı alınan en fazla önlemin çeşitli devlet yardımları ile anti-dumping ve fark giderici vergiler gibi uygulamalarda olduğu görülmektedir. Bu uygulamalar ticari korunma önlemleri olarak literatürde yerini almış olup, yerel üreticiyi uluslararası ticarete meydana gelen

bozulmalara karşı korumak amacıyla uygulanmaktadır.²⁷ Şekil incelendiğinde tarifeler diğer önlemlerin yanında %7 gibi düşük bir orana sahiptir. Diğer önlemler çoğunlukla tarife dışı engel uygulamasını içermektedir. Örneğin kamu alımları daha önce belirtildiği üzere yerli girdi kullanımı şartının olabileceği uygulamalardır. %52 oranındaki diğer koruma önlemlerinin hepsi tarife dışı engeldir. İthalat yasaklarının içeriği rapordan alınan kaynaklardan belirtilemese de bu yasakların tarife dışı engel araçları aracılığıyla (test, denetim, sertifika gibi) getirildikleri bilinmektedir. Özetle tarife dışı engellerin son beş yılda ticaret politikası içerisindeki ağırlığının oldukça güçlü olduğu görülmektedir.

Şekil 25: Bekletilen Korumacı Uygulamaların Dağılımı

Kaynak: (Evenett, 2013:73).

Şekil 25'te ise henüz ülkeler tarafından uygulamaya konmamış olan korumacılık araçlarının dağılımının sayısı verilmektedir. Bekleyen önlemler içerisinde en

²⁷ http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/trade-defence/index_en.htm 16.02.2012

fazla payı da yine ithalata konan ek vergiler almaktadır. Diğer önlemler ise benzer oranlarda dağılım göstermektedir.

Yukarıda yer alan tablolar ve şekillerden de açıkça anlaşılacağı gibi 2008 küresel krizi sonrası ticarete korumacılığa neden olan araçların tümü hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomiler tarafından yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Tarife dışı engeller söz konusu olduğunda belirlenmesi zor olan konulardan bir tanesi de bu engellerin kamu yararını gözetmek amacıyla mı kullanılmakta olduğu (bu amaçla olsa bile uluslararası ticareti bozucu etkileri olabilmektedir) yoksa örtülü bir koruma aracı olarak mı kullanılmakta olduğudur. Tarife dışı engellerin daha dikkatli bir biçimde izlenmesi, şeffaflığın en üst düzeye çıkarılabilmesi hem tüketicilerin çıkarlarının korunması, hem de korumacılığın yaygınlaşmasının önlenmesi açısından oldukça önemlidir. Korumacılığın yaygınlaşmasını, tarife dışı engellerin ticareti bozucu şekilde kullanımını önlemek için herhangi bir hükümet kendi yerel sanayisini korumak istediğinde, uluslararası bir ticari anlaşmayı ihlal ettiğinde, o ülkenin ticari ortaklarının misilleme yapmasını sağlayacak yasal bir mekanizmanın kurulması gerekmektedir.

Krizin etkilerini gidermek, talebi artırmak amacıyla gelişmiş ekonomilerin zor durumdaki otomobil sanayilerini, ya da diğer ara malı girdisi fazla olan ve başka ülkelerde üretilen sanayilerini korumak amacıyla verdikleri destekler kısa vadede nihai ürün üreticisi için ticareti bozucu bir etki yaratabilir. Bu uygulamaların orta vadedeki etkisi ise bu sanayi ürünlerinin tedarik zincirlerinin bozulması, dünya aramalı ticaretinde de bozulmaya yol açabilir. Bu durumun sonucunda ise birçok ülkede önemli ölçüde istihdam kayıpları oluşabilir.

Tarife dışı engellerin uygulanmasındaki esas amacın belirlenmesi özellikle kriz dönemlerinde oldukça önemlidir. Çünkü bu engeller kolaylıkla komşuyu fakirleştirme

politikaları haline dönüşebilmekte ve bu durum da ülkeler arasında misillemelerin yapılmasına hatta giderek sert politikalar belirlenmesine neden olabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi tarife dışı engellerin uluslararası anlaşmalar tarafından bağlayıcılığının görece daha az olması, yine niteliği gereği şeffaflığının, anlaşılabilirliğinin zor olması 2008 küresel krizinin sonrasındaki süreçte ülkeleri bu araçları kullanmaya teşvik etmiştir.

II.4. Kriz Sonrası G20 Zirvelerinde Alınan Kararlar ve Bu Ülkelerin Kriz Sonrası Dış Ticaret Politikalarının Değerlendirilmesi

15 Kasım 2008 G20 zirvesi sonrası yayınlanan deklerasyonda, sonraki bir yıl içerisinde G20 ülkeleri için uygulanacak dış ticaret politikasının finansal belirsizliklerin olduğu bir ortamda korumacılıktan sakınmak olacağı ve bu noktadan hareketle mal ya da hizmet ticaretine ya da yatırımına ilişkin yeni engellerin konulmasından kaçınılacağı belirtilmiştir (<http://www.g20.utoronto.ca/analysis/commitments-08-washington.html>; Erişim Tarihi:08.12.2012).

Toplantıda G20 üyeleri tarafından dış ticaret politikasına ilişkin olarak alınan bu karara karşın sonraki bir yıl içerisinde yapılan uygulamalara bakıldığında verilen vaatlerin yerine getirilmediği görülmektedir. 17 Eylül 2009 tarihinde yayınlanan GTA raporuna göre, toplamda 121 adet ticari çıkarları engelleyici uygulamadan G20 ülkeleri sorumludur. Raporda G20 Washington zirvesinin yapıldığı tarihten raporun yayınlanma tarihine kadar yaklaşık 300 günün geçtiği ve her üç günde bir bu ülkelerin herhangi birinin vaatlerinden dönerek yeni bir ticareti kısıtlayıcı engel koydukları belirtilmektedir (Global Trade Alert, 2009:3).

DTÖ, OECD ve BM tarafından hazırlanarak 14 Eylül 2009 tarihinde yayınlanan başka bir raporda da, 2009 yılı içerisinde G20 ülkeleri tarafından ortaya konan birçok kısıtlayıcı uygulamaya yer verilmektedir. Nisan-Ağustos 2009 dönemi içerisinde

birçok G20 ülkesi tarafından ticareti kısıtlayıcı ya da ticari akışı bozucu uygulamalar söz konusu olmuştur. Bu dönem içerisinde gerek tarife oranlarında artışlar; gerekse yeni bazı ithalat lisansı uygulamaları gibi bazı tarife dışı engel uygulamalarına rastlanmıştır. Bazı G20 ülkeleri tarafından ise hijyen ve bitki sağlığı önlemleri ile ticarete teknik engel uygulamalarına ilişkin örneklere rastlandığı, bu tarz uygulamaların ampirik olarak takip edilmesinin zorluğu bir yana bırakılırsa bu önlemlerin dış ticaret maliyetini önemli oranda artırdığına da raporda dikkat çekilmiştir (WTO,OECD,UNCTAD, 2009:11).

Bir sonraki G20 zirvesi ise 2 Nisan 2009 tarihinde Londra'da gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonrası global ticaretle ilgili çıkan taahhütlerin bazıları ise şu şekildedir:

- Geçmiş dönemlerde yaşanan korumacılığın tarihi yanlışları tekrarlanmayacaktır;
- Mal ve hizmet yatırımlarına ve ticaretine ilişkin yeni engeller konulmasından kaçınılacaktır. Bu hususla ilgili Washington'da yapılan taahhüt tekrarlanmıştır.
- Aynı zamanda ticareti ve yatırımı teşvik etmek üzere gerekli adımlar atılacaktır.
- Mali alanda korumacılık da dâhil olmak üzere ticarete konu olan her türlü negatif etken minimize edilecektir.
- Bu taahhütler 2010 yılının sonuna kadar geçerli olacaktır (<http://www.g20.utoronto.ca>, Erişim tarihi:11.12.2012).

Yukarıda sıralanan bu vaatlere rağmen zirve sonrası hazırlanan raporlar incelendiğinde G20 ülkelerinin ticareti kısıtlayıcı uygulamalarına devam ettikleri görülmektedir. Eylül 2009-Şubat 2010 döneminin incelendiği ikinci G20 ticaret ve

yatırım önlemleri raporunda yer alan bilgilere göre söz konusu dönemde G20 ülkeleri tarafından ticareti kısıtlayıcı ve bozucu politikalara yönelik eğilim krizden hemen sonrası döneme göre hafif bir azalma olsa da devam etmiştir. DTÖ sekreterliği tarafından yapılan hesaplamalara göre 1 Eylül 2009-Şubat 2010 döneminde G20 ülkeleri tarafından uygulamaya konulan yeni ticareti kısıtlayıcı önlemler bu ülke grubunun toplam ithalat hacminin %0,7'sini; dünya ithalat hacminin de %0,4'ünü kapsamaktadır. Raporda bu verinin ticaret hacminde daralmayı ifade etmediği, ticaret hacminde daralmaların incelenmesinin her bir önlem için ayrı ayrı ele alınması gerektiği ve ayrıca söz konusu ürünlerin talep esnekliğinin de göz önünde bulundurulması hususuna vurgu yapılmıştır. Ancak aynı raporda 2009 yılının geneline bakıldığında ise toplam ticaretin 2006 yılına göre %12 oranında küçüldüğü belirtilmektedir. Yine bu dönemde bazı G20 piyasalarında ticarete teknik engel uygulamalarına, hijyen ve bitki sağlığı önlemlerine ve ticaret sürecini yavaşlatıcı ek koşullara rastlanmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere DTÖ bünyesinde yer alan anlaşmalar gereği ülkelerin ticarete teknik engel uygulamasına ya da hijyen ve bitki sağlığı önlemlerine ilişkin yeni bir regülasyon yürürlüğe koymadan önce bu önlemleri DTÖ'ye bildirme zorunluluğu vardır. 2009 yılı içerisinde söz konusu uygulamalara ilişkin DTÖ sekreterliğine 1489 yeni bildirim yapılmıştır ve bu bildirimlerin %80'i G20 ülkelerini de kapsayan gelişmekte olan ülkeler grubuna aittir. Ancak bu artışta rol oynayan başlıca ülkeler Çin, Kore, Endonezya ve Suudi Arabistan'dır (OECD,WTO,UNCTAD, 2010b:20-24).

1 Kasım 2009-15 Mayıs 2010 dönemi içerisinde DTÖ'ye hijyen ve bitki sağlığı önlemleri ile ilgili olarak toplamda 635 adet bildirim yapılırken, 1030 adet ticarete

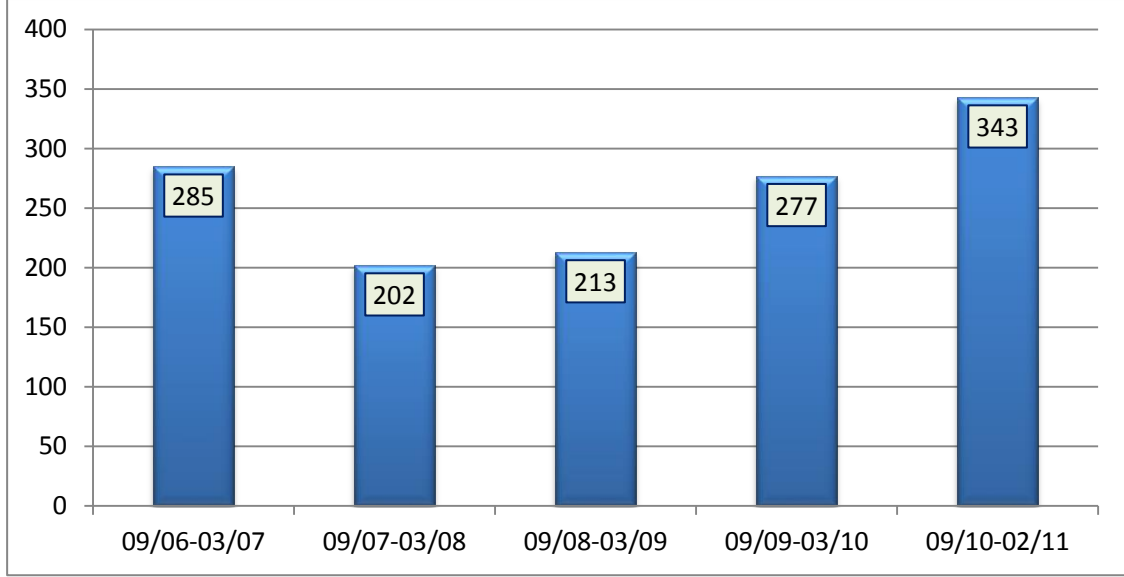
teknik engel uygulamasına ilişkin bildirim yapılmıştır (OECD,WTO,UNCTAD, 2010c:29-32).

27 Haziran 2010 tarihinde Toronto’da yapılan G20 zirvesi sonrasında da bir önceki zirveye benzer nitelikte korumacılıkla mücadele ve ticaret ve yatırımların teşvik edilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Yayımlanan deklerasyona göre bir önceki bildiri de korumacılıkla ilgili verilen vaatlerin 2013 yılı sonuna kadar uzatılması ve ticarete ortaya çıkan önlemlerin kısa sürede düzeltilmesi hususunda karar alındığı belirtilmektedir.

Mayıs 2010-Ekim 2010 döneminin incelendiği dördüncü DTÖ,OECD ve BM tarafından hazırlanan raporda ise korumacılığa doğru eğilimin söz konusu dönemde de devam ettiği ve bu dönemde ortaya konan yeni ticari önlemlerin toplam G20 ülkeleri ithalatının %0.3’ünü etkilediği belirtilmektedir. Önceki dönemlerde ortaya konan kısıtlamaların kaldırılmasında yavaş hareket edilmesi ve yeni konan önlemlerle birlikte toplam kısıtlayıcı önlemlerin artması da raporda dikkate değer bir nokta olarak belirtilmiştir. Krizin yayılmaya başladığı dönemden söz konusu döneme kadar uygulamaya konulan ticareti kısıtlayıcı politikaların yalnızca %15’i yürürlükten kaldırılmıştır. Yürürlükten kaldırılan uygulamalar incelendiğinde ise çoğunun kendi dinamikleri içerisinde yürürlükten kalkması mümkün olan anti-damping uygulaması, fark giderici vergi uygulaması gibi önlemler olduğu görülmektedir. Yine bu dönem içerisinde ticarete teknik engeller uygulamaları ile hijyen ve bitki sağlığı önlemlerine ilişkin uygulamalara başvurulduğu görülmektedir. G20 zirveleri sonrası alınan kararlara rağmen uygulamaların altı aylık dönemler içerisinde ciddi sayılarda olması dikkat çekicidir. Şöyle ki 15 Mayıs 2010-15 Ekim 2010 dönemi içerisinde G20 ülkeleri tarafından gerçekleştirilen hijyen ve bitki sağlığı önlemi sayısı 228’dir. 2009

yılının aynı döneminde bu sayının 146 olduğu göz önüne alınırsa, ülkelerin bu alanda ticareti serbestleştirme yönünde ciddi bir gelişme kaydedemediği görülmektedir. Yine aynı dönemde DTÖ ticarete teknik engeller komitesine yapılan bildiri sayısı da 519'dur (OECD, WTO,UNCTAD, 2010d:2-12).

Şekil 26: 6 Aylık Dönemler İtibariyle Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri

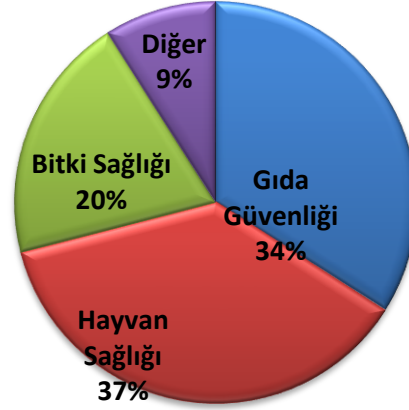
Kaynak: World Trade Organization, 2011a:11.

12 Kasım 2010 tarihinde yapılan G20 Seul Zirvesi'nde de ülkeler arası gelişmişlik boşluğunu azaltmak amacıyla ülkeler ticareti ve yatırımları serbestleştirme yönünde görüş birliğine varmaları yanında bir önceki Toronto Zirvesi'nde korumacılıkla mücadele hususuna ilişkin alınan kararları yineleyerek 2013 yılı sonuna kadar uygulama süresini uzatma kararı almışlardır. Yine herhangi bir şekilde oluşan korumacı politikaların geri çekilmesi de zirvede alınan bir diğer ortak karardır.

DTÖ tarafından hazırlanan beşinci G20 ülkeleri izleme raporunda ise G20 ülkelerinin ticari engelleri geri çekme noktasında tereddütlü davrandıkları belirtilmektedir. Raporda 2010 yılı ekim ayı ikinci yarısı ile Nisan 2011 dönemine dair gözlemler yer almaktadır. Yeni ithalat lisansı uygulamaları, ihracat kısıtlamaları

ve tarifelerin çoğunlukta olduğu bu altı aylık dönemde ortaya konan yeni uygulamalar toplam G20 ülkeleri ithalatının %0,6'sını etkilemektedir. Bir önceki raporda yer alan altı aylık dönemde söz konusu oranın %0,3 olduğu göz önüne alındığında kriz sonrası korumacılığın ivme kazanma ihtimali bulunmaktadır. Raporda birçok G20 ülkesinin söz konusu dönemde ticareti engelleyen ya da engelleme potansiyeli olan politikalar uyguladığı, bunların çoğunluğunu da tarife artışları ve ithalat yasakları, ithalat lisansı uygulamaları gibi tarife dışı engellerin oluşturduğu belirtilmektedir. Yapısı gereği engelleyici olarak nitelendirilen ticarette teknik engeller ile hijyen ve bitki sağlığı önlemlerine ilişkin uygulamalar da bu dönemde devam etmiştir. Raporda izlenen dönem içerisinde hijyen ve bitki sağlığı ile ilgili artışlarda ABD ve Brezilya'nın önemli katkısı olduğu belirtilmektedir. Şekil 24'te 2007-2011 yılları arası altı aylık dönemler itibariyle G20 ülkeleri tarafından ortaya konan hijyen ve bitki sağlığı önlemleri görülmektedir. Alınan hijyen ve bitki sağlığı önlemleri ile ilgili olarak ülkelerin DTÖ Hijyen ve Bitki Sağlığı Komitesi'ne (SPS Committee) şikayette bulunarak söz konusu engelin getirilmesinin nedenlerine ilişkin ilgili hükümetten açıklama isteyebilmektedir. Çalışmanın ilgili kısımlarında yapılan şikâyetlerle ilgili olarak bazı örneklere yer verilecektir. Şekil 28 söz konusu önlemlere ilişkin şikâyetlerin 2006-2011 arası dağılımını göstermektedir.

Şekil 27:SPS Şikâyetlerinin Dağılımı(Ekim 2006-Mart 2011)

Kaynak: World Trade Organization, 2011a:13.

25 Ocak 2011 tarihinde yayınlanan 6. raporda ise korumacılığın artacağına yönelik endişeler açıkça belirtilmektedir. Raporda yer alan ifadelerle göre Mayıs-Ekim 2011 dönemi içerisinde G20 ülkelerinin grup olarak mevcut korumacı önlemleri, özellikle de 2008 finansal krizi sonrası uygulamaya konulanları geri çekmek üzere herhangi bir girişimde bulunmadıkları belirtilmiştir. Dünyanın bazı bölgelerinde korumacılığın makroekonomik dengesizlikler ve değişken kurlar gibi yerel ekonomik dengesizliklere tepki olarak artan bir tabanının oluştuğuna da dikkat çekilmektedir. Çoklu ticaret sistemi korumacılığa karşı bir sigorta işlevi görse de her ne kadar G20 ekonomileri korumacılığa karşı dayanabilecek konumdayken onların bu tutumları daha düşük büyüme hızı, yüksek işsizlik ve mali tasarruf önlemleri gibi nedenlerle değişmiştir. Son altı ay içerisinde gerek ithalat gerekse ihracat açısından ticareti kısıtlayıcı önlemlerin gelişme hızında önemli bir değişiklik olmamıştır. Gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri ile ilgili G20 ülkelerinin birçok uygulaması söz konusudur. Nisan-Ekim 2011 döneminde hijyen ve bitki sağlığına ilişkin uygulamaların sayısı 19'u acil önlem olmak üzere toplamda 408'dir. Söz

konusu dönem içerisinde ticarete ilişkin teknik engeller uygulamalarıyla ilgili olarak ise 434 adet bildirim yapılmıştır (WTO, 2011:1-11).

4 Kasım 2011 tarihinde yapılan Cannes G20 Zirvesi sonuç deklarasyonunda yer alan korumacılık ile mücadeleye ilişkin ifadeler önceki zirvelerin sonuç bildireleri ile oldukça benzerdir. Kısaca belirtmek gerekirse bu toplantıda Toronto Zirvesi'nde alınan kararlara aynen katılım sağlandığı ve söz konusu kararların 2013 yılı sonuna kadar uygulanacağı kararı alınmıştır. Zirve sonrası dönemde ise G20 ülkelerinin nasıl bir tutum izlediğini anlamak açısından bir sonraki altı aylık dönemin izlendiği 7. G20 Ticarete İlişkin Önlemler raporunu izlemek faydalı olabilir.

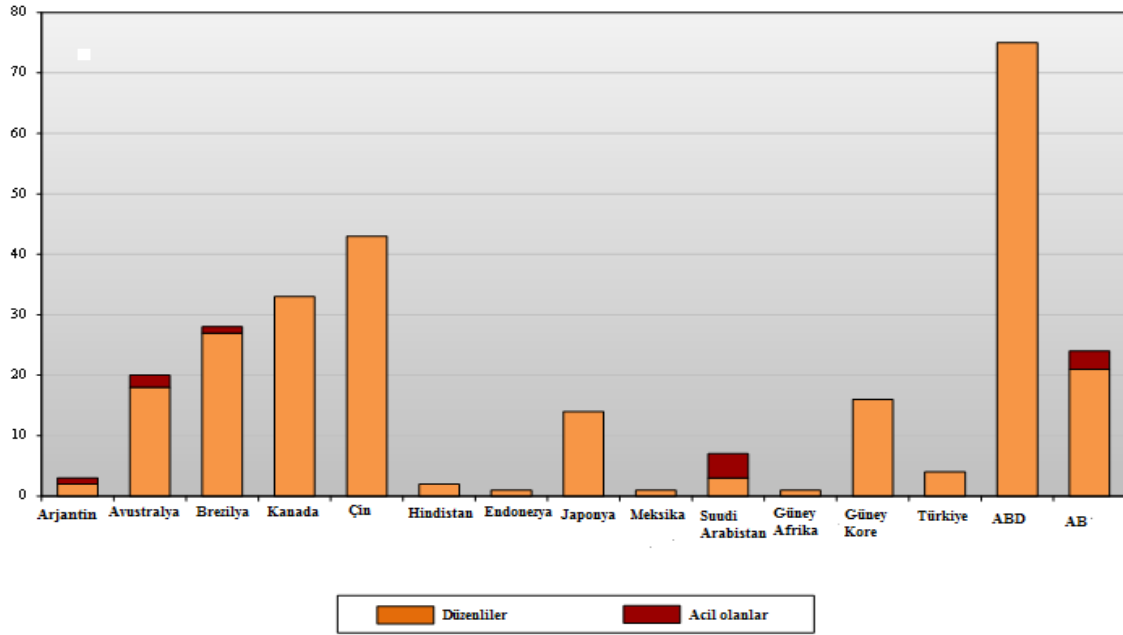
31 Mayıs 2012 tarihinde yayınlanan rapora göre son yedi aylık süreçte G20 ülkeleri tarafından yeni ticareti önleyici engeller konulmasına devam edilmiş ve bu süreçte herhangi bir yavaşlama olmamakla birlikte mevcut önlemlerin geri çekilmesine ilişkin çabaların iki katına çıkarılması gerektiği ifade edilmektedir. Bazı ülkelerin kendi içlerinde yaşadığı zor ekonomik koşullar nedeniyle korumacılığa eğilimli bir biçimde davranmaları ise diğer ülkelerin bu politikalara karşılık verme, diğer bir ifadeyle ticari ortakların kısaca kısas anlayışı ile hareket etme riskini ortaya çıkarmaktadır. İthalat sübvansiyonları ya da diğer hükümet destekleri gibi uygulamaların yanında bu dönem içerisinde sınırlarda malların geçişini yavaşlatabilecek idari prosedür uygulamalarının varlığı görülmektedir. Bu uygulamalar yeni kanunlar ya da regülasyonlardan ziyade malların sınırdan geçişini, piyasaya girişi zorlaştıran uygulamalardır. Bu noktada şeffaflığın olmaması ticaret yapanlar açısından risk artışına neden olmakta ve iş yapma maliyetini yükseltmektedir. 2011 yılı Ekim ayının ortalarından 31 Mayıs 2012 tarihine kadar toplamda 124 adet ticareti kısıtlayıcı engelin ortaya konduğu görülmektedir. Yapılan hesaplamalara göre söz konusu önlemler G20 ülkeleri toplam mal ithalatının %1.1'ini, dünya ithalatının ise %0.9'unu

etkilemektedir. Raporda son dönemdeki önlemlerin amacının küresel krizin geçici etkilerini gidermek değil, ulusal sanayileşme planları aracılığı ile ekonomik iyileşmeyi uyarmak olduğunun belirtilmesi ve bu yaklaşımın uzun dönemli olduğunun ifade edilmiş olması önemlidir. Krizin başladığı tarihten raporun yayınlandığı tarihe kadarki sürede uygulamaya konan ticari kısıtlayıcı engellerin ulaştığı düzey dikkate değerdir. Şöyle ki Ekim 2008'den Mayıs ortası 2012'ye kadarki dönemde uygulamaya konulan ticaret engelleri dünya ticaretinin %3'ünü, G20 ülkeleri ticaretinin ise %4'ünü etkilemiştir. Yine Ekim 2008 tarihinden itibaren ortaya konan toplam 802 adet ticareti engelleyen ya da engelleme potansiyeli bulunan uygulamaların %18'i kaldırılmıştır. Söz konusu oranın bir önceki izleme dönemi olan Ekim 2011'de %19 olduğu göz önüne alındığında, ticareti serbestleştirme girişimlerinin azalmaya başladığı şeklinde bir yorumda bulunmak mümkündür.

Raporda değinilen başka bir husus ise G20 toplantılarıdır. G20 ülkeleri bir grup olarak Cannes zirvesinde ticaretin serbestleştirilmesiyle ilgili ortaya koyduğu vaatlerin hükümetler ve özel sektör tarafından güvenilir bir nitelik kazanması için çaba göstermelidir (World Trade Organization, 2012:1-3).

Raporun yazıldığı dönem içerisinde yapılan uygulamalarla ilgili bilgiler incelendiğinde önceki dönemlerle benzerlik göstermekle birlikte dikkat çekilen nokta ulusal standartlar aracılığıyla ortaya konan tarife dışı engellerin, özel standart uygulamalarının artışıdır. Raporda bilimsel standartlar tabanlı olmayan hijyen ve bitki sağlığı önlemlerinin varlığı da ayrıca ifade edilmiştir.

Şekil 28:G20 Üyeleri SPS Bildirimleri (15 Ekim 2011-6 Mayıs 2012)

Kaynak: World Trade Organization, 2012:9.

Hijyen ve bitki sağlığı önlemlerinin dağılımı incelendiğinde, 1995 yılından 2011 yılı sonuna kadar DTÖ'ye yapılan bildirimlerin %63'ünün G20 ülkeleri tarafından yapıldığı görülmektedir. 15 Ekim 2011- 6 Mayıs 2012 tarihleri arasında ise %30 oranı ile ABD'nin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Raporda bu engellerle ilgili olarak görülen önemli nokta ise uluslararası standartlara uygunluk sağlandığında G20 üyelerinin bu uygulamaları bildirmeleri olarak ifade edilmiştir. Şekil 26'da görülen tarihler içerisinde G20 üyeleri tarafından yapılan bildirimlerin 109'unun (%42) uluslararası standartlarla alakalı olduğu görülmektedir. Raporun yazıldığı dönem içerisinde yapılan bildirimlerin çoğunun gıda güvenliği ve insan sağlığını koruma amaçlı olduğu belirtilmektedir. DTÖ içerisindeki hijyen ve bitki sağlığı komitesine en fazla şikayet götüren üyeler ise AB, ABD, Japonya, Çin ve Avustralya olarak sıralanmıştır.

Ticarette teknik engeller ile ilgili gelişmeler incelendiğinde ise daha önce de belirtildiği üzere söz konusu önlemleri DTÖ bünyesinde ticarette teknik engeller

komitesinde tartışılmaktadır. Örneğin AB'nin kısaca REACH olarak ifade edilen AB komisyonu kimyasalları idare, değerlendirme ve kaydı üzerine regülasyon uygulamaları 30 üye tarafından özel ticaret sorunu olarak komisyon içerisinde en sık tartışılan konu olmuştur. Dönem içerisinde neredeyse 350 adet spesifik ticaret sorunu komisyona getirilmiştir (World Trade Organization, 2012:9-12).

2008 krizinden sonra yapılan bir diğer zirve ise 19 Haziran 2012'de Meksika'da yapılan zirvedir. Zirveden sonra yayınlanan deklarasyonda ise dünyada korumacılığın artan örnekleri ile ilgili olarak derin endişe duyulduğu belirtilmektedir. Cannes zirvesi sonrası askıya alınan korumacılığın önlenmesi, yeni engellerin koyulmasının önüne geçilmesi gibi vaatlerin yeniden kabul edildiği ve 2014 yılı sonuna kadar geçerli olduğu belirtilmektedir (<http://www.g20.utoronto.ca>, Erişim Tarihi:12.02.2012).

18-19 Haziran 2012 tarihinde Meksika'nın Los-Cabos kentinde düzenlenen 7. G20 liderleri zirvesi sonrası yayınlanan deklarasyonda yine liderler ticaretin açıklığının, piyasaların genişletilmesinin ve korumacılığın her türlü şeklinden kaçınmanın istihdam, kalkınma ve global ekonomik iyileşme açısından önemine vurgu yapmışlardır. Bu deklarasyonda dikkati çeken nokta ise korumacılığın dünya çapında giderek artmakta olan örneklerinin varlığını kabul etmeleridir. Sonraki açıklamaları ise DTÖ ile uyumlu olmayan, ortaya çıkması muhtemel uygulamalara karşı direnç göstereceklerine ilişkin cümleler içermektedir.

5-6 Eylül 2013'de Rusya'nın St. Petersburg kentinde yapılan sekizinci ve son zirvede de liderler korumacılık uygulamaları nedeniyle oluşan ekonomik yavaşlamanın ve ticarete meydana gelen zayıflamanın getirdiği risklerin farkında olduklarını

belirtmişlerdir. Diğer bir ifadeyle liderler korumacılığın artmakta olduğunu bir kez daha kabul etmiş bulunmaktadır.

GTA grubu tarafından yayınlanan son raporda da yapılan toplam 8 zirvede verilen deklarasyonlarla çekileşen uygulamaların varlığına ilişkin bulgulara sıklıkla yer verilmektedir. Raporda G20 ülkeleri ile ilgili aşağıdaki ifadeler dikkat çekicidir:

- Los Cabos'ta yapılan son G20 zirvesinden sonra GTA sistemine yabancıların ticari çıkarlarına yönelik diskriminasyona ilişkin 589 adet bildirim yapılmıştır. Bu bildirimlerin 383 adeti G20 ülkelerinin ortaya koyduğu uygulamaları içermektedir.
- Kasım 2008'den diğer bir ifadeyle ilk G20 zirvesinin yapıldığı tarihten itibaren G20 ülkeleri 1359 adet ayrımcı yapma özelliği kesin olan, 168 adet ise ayrımcı yapma özelliği, diğer bir deyişle korumacılık özelliği muhtemel olan uygulamaları yürürlüğe koymuştur. G20 ülkeleri tarafından uygulanan bütün bu korumacılık önlemlerinin %72'si anti-damping, fark giderici vergi gibi korumacılık önlemlerinin dışında kalan uygulamalardır.
- Kasım 2008'den bu yana G20 ülkeleri 466 adet ticareti serbestleştiren politika uygulamıştır. Ancak uygulamaya konan korumacı uygulamaların sayısının yalnızca üçte biri kadar serbest ticarete katkı sağlayan uygulama olması dikkat çekicidir.
- Kasım 2008'den itibaren tüm dünyada alınan korumacı önlemlerin %63.5'i G20 ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine son G20 zirvesi sonrası uygulanan korumacı önlemlerin %65'i G20 ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Hâlâ yürürlükte olan korumacı önlemlerin üçte ikisi G20 ülkeleri tarafından yürürlüğe konmuştur (Evenett, 2013: 61-62).

Yukarıda açıklanan istatistikler G20 ülkelerinin ciddi biçimde korumacılık araçlarını kullandığını ve bu eğilimin devam edeceğini göstermektedir. GTA veritabanından elde edilen istatistiklerden çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise DTÖ gibi ticareti düzenleme misyonu olan uluslararası bir kuruluşun varlığına rağmen ülkelerin krizle mücadele politikalarında izledikleri yolun 1929 krizi sonrası izlenen yollardan çok da farklı olmadığıdır.

Tablo 38: İlk G20 Zirvesi'nden İtibaren G20 Ülkelerinin Korumacı Önlem Sayıları

Toplam Önlem Sayısı	Yeşil Kodlu Önlem Sayısı	Sarı Kodlu Önlem Sayısı	Kırmızı Kodlu Önlem Sayısı	Etkilenen 4 Basamaklı Ürün Grubu Sayısı	Etkilenen 2 Basamaklı Ürün Grubu Sayısı	Etkilenen Ticari Partner Sayısı
1993	466	168	1359	1210	79	217

Kaynak: (Evenett, 2013:67).

Tablo 38'de GTA veritabanında Kasım 2008'den bu yana G20 ülkeleri tarafından gerçekleştirilen korumacılık önlemlerine ilişkin bazı veriler yer almaktadır. 1993 önlemin 1359 adedi yüksek oranda korumacılık içeren uygulamalardır.

G20 toplantılarının haricinde dünya ticaretini daha serbest hale getirmek amacıyla DTÖ bünyesinde gerçekleştirilen toplantılardan birisi de Doha toplantılarıdır. Bu toplantılar 2001 yılında başlamıştır ve DTÖ'nün en üst karar alma birimi biçiminde bakanlar nezdinde yapılan bir toplantıdır. Doha toplantıları, DTÖ üyeleri arasında gerçekleşen son ticaret müzakereleri toplantısı niteliği taşımaktadır. Toplantının amacı ticari engellerin azaltılmasını sağlayarak gerekli ana reformları gerçekleştirmek ve ortaya konan kuralları revize etmektir. Doha toplantılarının içeriğinde ticarete ilişkin 20 ayrı

başlık ele alınmaktadır. Bu toplantının bünyesinde oluşturulan ve yarı resmi faaliyet gösteren Doha Kalkınma Gündemi'nin en önemli amacı geliştirmekte olan ekonomilerin ticaret ortamına ilişkin beklentilerini karşılamaktır.²⁸

Doha Kalkınma Gündemi'nin çalışma programında 21 ayrı konu ele alınmaktadır. Ancak henüz ele alınan konular tam anlamıyla çözüme kavuşmuş değildir. Toplantılarda alınan kararların hayata geçirilmesi açısından bir zaman sınırı bulunsa da karşılaştırılan zaman aralıklarında alınan kararların hayata geçirilmesinde başarı sağlanamamıştır. Görüşmeler hâlâ devam etmektedir. Toplantılarda görüşülen bazı konular ve kararlar kısaca şu şekilde sıralanmaktadır:

- Geliştirmekte olan ekonomilerin ödemeler dengesini sağlamlaştırmak amacıyla yaptıkları korumacılıklara ilişkin GATT sözleşmesindeki koşulların hafifletilmesi,
- Piyasaya girişlerle ilgili olarak bazı düzenlemeler; açıklığın, anlaşılabilirliğin artırılması,
- Geliştirmekte olan ekonomilere yönelik kırsal kalkınma ve gıda güvenliğine ilişkin düzenlemeler,
- Net gıda ithalatçısı ve gelişmişlik sınıflamasında en düşük düzeyde olan ekonomilere ilişkin düzenlemeler.
- İhracat kredileri, ihracat kredisi garantileri ve sigortasına ilişkin düzenlemeler,
- Geliştirmekte olan ekonomilerin diğer ülkelerin uygulamaya koydukları yeni SPS standartlarına uyum sağlamaları için daha fazla zaman verilmesi,
- Bir SPS önleminin ilan edildiği tarih ile uygulamaya konduğu tarih arasında makul bir zaman aralığının belirlenmesi,

²⁸ http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm Erişim Tarihi:25.02.2012

- Gelişmekte olan ekonomilerin uluslararası SPS standartlarına uyumunun sağlanması
- Tekstil ve giysi ürünlerinde anti-dumping önlemlerinin azaltılması,
- Hükümetlerin tekstil ve giysi ürünlerindeki yeni menşe kurallarının gözden geçirilmesi,
- Dış ticarete teknik engeller söz konusu olduğunda ekonomileri en kötü durumda olan gelişmekte olan ekonomilere teknik destek sağlanması,
- Eğer mümkünse, gelişmekte olan ekonomilere teknik engellere uyum sağlaması için altı aylık bir süre tanınması,
- Üye ülkeler arasında menşe kurallarının uyumlaştırılması.

Yukarıdaki maddelerden anlaşıldığına göre Doha toplantılarında tarife dışı engellerin kaldırılması değil, özellikle gelişmekte olan ekonomilerin bu uygulamalara adaptasyonuna ilişkin çalışmalar yapılmak istendiği görülmektedir. Daha önce bahsedilen görünmez engellerin gerekli olduğu durumlar göz önüne alındığında DTÖ bu engellere yönelik bir uyum ve koordinasyonun sağlanması amacıyla hareket ediyor gibi görünmektedir.²⁹ Doha toplantılarının temel amacı ise daha önce belirtildiği gibi ticari engellerin giderek azaldığı bir ticari ortam oluşturmaktır ve çalışmalar 2001 yılından bu yana devam etmektedir. Ancak GTA'nın yayınladığı son rapora göre komşuyu fakirleştirme politikalarının sayısının 2009'da 273 iken 2012'de 335'e ulaşmış olması toplantıların amacına ulaşamadığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yapılan toplantıların ve görüşmelerin başarısızlığı DTÖ tarafından 18 Aralık 2013 tarihinde yayınlanan 10. G20 Ticaret Önlemleri raporundan elde edilen

²⁹ http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/doha1_e.htm Erişim Tarihi:25.02.2012

bulgularla da örtüşmektedir. Raporda dünya ekonomisinin büyümesinin yavaşladığı, bu yavaşlamanın ağırlıklı olarak kendisini ticari akımlarda gösterdiği belirtilmektedir. Son altı ay içerisinde (Mayıs 2013-Kasım 2013 Dönemi) G20 üyelerinin ticareti kısıtlayıcı yeni önlemler ortaya koyduğu ve genel eğilimin daha kısıtlayıcı bir ortama doğru gittiği belirtilmektedir. Bir önceki rapordan bu rapor dönemine kadar 116 adet yeni ticareti kısıtlayıcı önlem uygulanmıştır. Bu önlemlerin çoğunluğu anti-damping önlemleri, tarife artışları ve daha zorlayıcı hale getirilen gümrük prosedürleridir ki bu düzenlemeler G20 ve Doha toplantılarının amaçlarının tamamen dışındadır. Rapordan anlaşılmaktadır ki ülkeler tarife artışlarını da uygulamaya devam etmektedirler. Yapılan hesaplamalara göre bu yeni önlemler G20 mal ticaretinin %1.1'ini etkilerken, toplam dünya ticaretinin %0.9'unu etkilemektedir. Korumacılığın arttığına yönelik diğer bir tespit ise G20 ülkelerinin ticareti serbestleştirici bazı korumacı uygulamaların kaldırılması ya da tarife indirimleri gibi eylemlerinin bir önceki rapor dönemine göre daha az olmasıdır. Ticaret kısıtlamalarının toplam olarak artmaya devam ettiği de raporda yer alan tespitler arasındadır. Raporda G20 ekonomilerinin ticareti serbestleştirme anlamında liderlik göstermeleri gerektiği, bu bağlamda son dokuzuncu bakanlar düzeyindeki toplantının Doha görüşmelerinin sonucuna doğru götüren bir başlangıç süreci olması gerektiği ifadesi bu sürecin başarısızlığını ortaya koyan bir başka ayrıntıdır (World Trade Organization, 2013:1-2). G20 ülkeleri tarafından uygulamaya konan ticari engeller genelde çok geniş bir ürün yelpazesini kapsamaktadır. Söz konusu raporda ise ağırlığın sanayi ürünlerinde olduğu belirtilmektedir. Getirilen önlemlerin %64'ü sanayi ürün gruplarını etkilerken geri kalanı ise tarımsal ürün gruplarını etkilemektedir. Ortaya çıkan başka bir durum ise hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerin hükümetlerinin rüzgâr enerjisi,

güneş enerjisi, jeotermal enerji ve diğer yenilenebilir enerji projelerine verdikleri destekleri yerli girdi kullanımını şartına bağlamalarıdır.

II.5. Bazı Görünmez Engel Uygulamalarına İlişkin DTÖ'ye Yapılan Şikâyetler ve Sonuçları

Dış ticaret politikası aracı olarak uygulamaya konulan bir tarife dışı engelin, özellikle TBT/SPS uygulamalarının amacının insan, hayvan, çevre ya da bitki sağlığını korumak veya ithalatı kısıtlamak olup olmadığını belirlemek kolay olmamaktadır. Bu belirsizliği belli ölçüde giderebilmek amacıyla DTÖ bünyesinde kurulan Anlaşmazlık Çözüm Merkezi çalışmalarını sürdürmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere DTÖ üyeleri ticarete teknik engeller uygulamalarına ya da hijyen ve bitki sağlığı önlemlerine ilişkin getirdikleri regülasyonları DTÖ'ye bildirmek durumundadırlar. Ayrıca üye ülkeler getirilen bu regülasyonları yine DTÖ bünyesinde oluşturulan ilgili komitelerde tartışmaya açma olanağına sahiptirler. 1995 yılından itibaren çok sayıda önlem tartışmaya açılmıştır. Bunların bir kısmı ortak görüş birliğine varılarak çözümlenmiş, bir kısmı ile ilgili olarak görüşmeler hâlâ devam etmektedir. Ülkeler şikâyette bulunurlarken getirilen herhangi bir ticareti kısıtlayıcı engelin DTÖ bünyesindeki anlaşmaların bazı maddelerine aykırı olduğunu iddia etmektedirler. Bu konu ile ilgili olarak çok sayıda örnek bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında G20 üye ülkelerinin tarım, tekstil ve kıyafet, teknik engeller ve hijyen ve bitki sağlığı önlemleri ile ilgili olarak yapılan şikâyetler ve sonuçlarından özet şeklinde bahsedilecektir³⁰.

- 6 Nisan 1995'te ABD Güney Kore'nin tarımsal ürün ithalatıyla ilgili test denetim standartlarının GATT Sözleşme III ya da XI, Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri

³⁰ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A1#selected_agreement Erişim Tarihi:14.02.2012

- Anlaşması Sözleşme 2 ve 5, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması Sözleşme 2 ve 6, Tarım Anlaşması Sözleşme 4'e aykırı olduğunu iddia ederek istişare talebinde bulunmuştur. Görüşmeler halen devam etmektedir.
- 3 Mayıs 1995'te ABD'den ithal edilen ürünlerin raf ömrüyle ilgili olarak Güney Kore'nin getirdiği standartların GATT Sözleşme III ya da XI, Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması Sözleşme 2 ve 5, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması Sözleşme 2, Tarım Anlaşması Sözleşme 4'e aykırı olduğunu iddia ederek istişare talebinde bulunmuştur. Taraflar 20 Temmuz 1995'te ortak bir çözüme ulaştıklarını onaylamışlardır.
 - 26 Ocak 1996'da ABD Avrupa Topluluğu'nun(AT) ABD'den ithal ettiği et ve et ürünlerine ilişkin getirdiği ithal edilen ürünün içeriğine ilişkin yasaklayıcı ya da kısıtlayıcı standartların GATT Sözleşme III ya da XI, Hijyen ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması Sözleşme 2, 3 ve 5, Ticarete Teknik Engeller Anlaşması Sözleşme 2, Tarım Anlaşması Sözleşme 4'te yer alan maddelerle açıkça tutarsız olduğunu iddia ederek istişare talebinde bulunmuştur. Taraflar 25 Eylül 2009'da anlaşmazlığı çözümlenmişlerdir.
 - 5 Şubat 1996'da Ekvador, Guatemala, Honduras, Meksika ve ABD Avrupa Topluluğu'nun muz dağıtım, satış ve ithaline getirdiği standartların GATT sözleşmesi I, II, III, X, XI, XIII maddelerine, ayrıca hükümlerin ithalat lisansı anlaşmasına, tarım anlaşmasına ve diğer bazı anlaşmalara aykırı olduğunu ileri sürerek DTÖ anlaşmazlık çözüm merkezine başvurmuşlardır. Taraflar anlaşmazlığı ancak 8 Kasım 2012 tarihinde tamamen çözümlenmiştir.
 - ABD'nin AT'nin et ve et ürünlerine ilişkin getirdiği şikâyetin bir benzeri 28 Haziran 1996 tarihinde Kanada tarafından gündeme taşınmıştır. Kanada'nın tutarsız

olduğunu iddia ettiği maddeler ABD'nin iddiasıyla örtüşmektedir. 18 Ağustos 1997'de durumu incelemek üzere olan komisyon AT'nin et ve et ürünlerine getirdiği; ürünler içerisinde büyümeyi destekleyici 6 spesifik hormon bulunmasına ilişkin koyduğu ithalat yasağının SPS anlaşmasının bazı maddelerine aykırı olduğu kararına varmıştır. AT'nin başvurusu üzerine oluşturulan temyiz komisyonu da AT'nin getirdiği yasağın SPS anlaşmalarının bazı maddelere uymadığını kabul etmiştir. Ancak temyiz komisyonu ile anlaşmazlık komisyonunun tutarsızlığa ilişkin belirlediği SPS anlaşması maddeleri birbirinden farklıdır. Anlaşmazlık komisyonu AT'nin getirdiği yasağın SPS anlaşmasının 3.1, 5.1 ve 5.5 maddelerine uymadığını; temyiz komisyonu ise yasağın SPS anlaşmasının 3.1 ve 5.1 maddelerine uymadığını beyan etmiştir. Yaşanan gelişmeler üzerine AT'nin 15 ay içerisinde kendisine getirilen tavsiyeleri uygulamaya geçirmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmazlık ancak 17 Mart 2011 tarihinde bütünüyle çözüme kavuşmuştur.

- 24 Şubat 1997'de Brezilya AT'nin beyaz et ürünleri ithalatına ilişkin getirdiği standartların GATT sözleşmesi X ve XXVII maddelerine ve ithalat lisansı anlaşmasının madde 1 ve 3'e aykırı olduğunu iddia ederek DTÖ'ye başvuruda bulunmuştur. Brezilya ayrıca bu önlemlerin GATT sözleşmesinin getirdiği yararları direk ya da dolaylı biçimde ortadan kaldırdığı görüşünü savunmuştur. DTÖ tarafından kurulan komisyon Brezilya'yı iddialarını yeterli derecede kanıtlayamadığı gerekçesiyle haksız bulmuştur. Brezilya'nın isteği üzerine kurulan temyiz komisyonu ise AT'nin tarım anlaşmasının 5.1 ve 5.5 maddeleri ile tutarsız davrandığı sonucuna ulaşmıştır. AT ve Brezilya 21 Kasım 1998'de ortak çözüme ulaştıklarını beyan etmişlerdir.

- 8 Kasım 1995'te Kanada Güney Kore'nin şişelenmiş su raf ömrü ve şişelerin fiziksel özellikleri ile ilgili getirdiği standartların GATT anlaşması madde III ve XI, SPS anlaşması madde 2 ve 5, TBT anlaşması madde 2 ile tutarsız olduğunu ileri sürmüştür. 24 Nisan 1996'da yapılan anlaşmazlık çözüm birimi toplantısında taraflar ortak çözüme ulaştıklarını belirtmişlerdir.
- 18 Ağustos 1997'de AT, ABD gıda güvenliği denetim biriminin AT'den ithal edilen kümes hayvanları ve ürünlerine ilişkin ithalat yasağının GATT anlaşması I, III, X, XI, SPS anlaşması 2,3,5,8 ve ek C, TBT anlaşması madde 2 ve 5 ile tutarsızlık gösterdiğini iddia etmiştir. Konu ile ilgili görüşmeler halen sürmektedir.
- 28 Mayıs 1998 tarihinde Kanada AT'yi Fransa tarafından uygulamaya konan taşpamuğu ve taşpamuğu içeren ürünlerin ithalatına ilişkin önlemlere dayanarak getirdiği ithalat yasağı ile ilgili şikâyette bulunmuştur. Kanada getirilen standartların SPS anlaşmasının 2,3 ve 5; TBT anlaşmasının 2 ve GATT anlaşmasının III, XI, XIII maddeleri ile çelişmekte olduğunu ileri sürmüştür. 25 Kasım 1998'de sorunun çözümü ile ilgili panel oluşturulmuştur ve 18 Eylül 2000'de görüşmelere ilişkin rapor yayınlanmıştır. 5 Nisan 2001 tarihinde anlaşmazlık çözüm merkezi ve temyiz biriminin konu hakkındaki raporlarına dayalı olarak herhangi bir değişikliğin gerekmediğine karar verilmiştir.
- 31 Ağustos 2001 tarihinde Ekvador Türkiye'nin taze meyve ithalatına özellikle de muz ithalatına getirdiği standartların GATT anlaşması II, III, VIII, X, XI maddelerine, SPS anlaşması 2,3,5,8 ve ek B ve C'ye, ithalat lisansı prosedürleri madde 1 paragraf 2,3,5 ve 6'ya, tarım anlaşması madde 4'e ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) madde VI ve XVII ye aykırı olduğunu belirtmiştir. 22

Kasım 2002’de taraflar anlaşmazlık çözüm birimine sorunun çözümlendiğini bildirmişlerdir.

- 1 Mart 2002 tarihinde ABD Japonya’ya ihraç ettiği elma ile ilgili olarak uygulanan kısıtlamalara ilişkin komisyon oluşturulmasını istemiştir. Japonya elma bahçelerinin yılda üç kez kontrol edilmesini, bahçenin 500 metre çevresinde elma ile ilgili bir çeşit bitki hastalığı tespit edildiğinde ürünün Japonya’ya girişinin engellenmesini talep etmekteydi. ABD, Japonya’nın getirdiği bu standartların GATT anlaşması madde XI, SPS anlaşmasının 2.2, 2.3, 5.1, 5.2, 5.3, 5.6, 6.1, 6.2, 7. maddeleri ile Ek B’ye ve tarım anlaşmasının 14. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir. 7 Mayıs 2002 tarihinde ABD söz konusu durum ile ilgili bir komisyon oluşturulmasını talep etmiş ve 22 Mayıs 2002’de anlaşmazlık çözüm merkezi komisyon oluşturulmasına karar vermiştir. 15 Haziran 2003 tarihinde komisyon tarafından üyelere gönderilen rapora göre Japonya’nın uyguladığı bitki sağlığına ilişkin önlem SPS anlaşması madde 2.2 ile örtüşmemektedir ve aynı anlaşma 5.7’ye göre de bu talepler uygun değildir. Ayrıca Japonya tarafından deklare edilen 1999 Bitki Hastalığı Değerlendirme koşulları da SPS anlaşması madde 5.1’in içerdiği gerekçeleri taşımamaktadır. Konu daha sonra Japonya aracılığı ile temyiz birimine taşınmıştır. 26 Kasım 2003 tarihinde temyiz birimi tarafından üyelere ulaştırılan raporda Japonya haksız bulunmuş ve getirdiği önlemlerin SPS anlaşması 2.2, 5.7 ve 5.1 ile tutarsız olduğu belirtilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Japonya prosedürünü değiştirmek için makul bir zaman dilimi talebinde bulunmuş ve taraflar 6 ay 20 gün içerisinde Japonya’nın prosedürleri normalleştireceğini karara bağlamışlardır. Takip eden diğer gelişmelerle birlikte taraflar 30 Ağustos 2005’te anlaşmazlığın çözümlendiğini beyan etmişlerdir.

- 18 Ekim 2002'de Filipinler Avustralya'nın taze meyve ve sebze ithaline getirdiği standartların GATT 1994 anlaşmasının XI ve XIII maddeleri, SPS anlaşmasının 2,3,4,5,6 ve 10. maddeleri ile ithalat lisansı anlaşmasının 1 ve 3. maddelerine aykırı olduğunu iddia ederek anlaşmazlık çözüm birimine başvurmuştur. 21 Temmuz 2003'te konu ile ilgili görüşmeler yapılmak üzere komisyon oluşturmasına karar verildi. Komisyon raporu halen oluşturulmamıştır.
- 13 Mayıs 2003'te ABD AT'nin Ekim 1998'den beri biyoteknolojik ürünlere getirdiği standartların gıda ve tarım ürünleri ithalatını kısıtladığı gerekçesiyle konunun DTÖ bünyesinde görüşülmesi talebinde bulunmuştur. ABD uygulamaların SPS anlaşması 2,5,7. maddeleri ile ek B ve C'ye, GATT anlaşmasının I,III,X,XI maddelerine tarım anlaşması madde 4'e ve TBT anlaşmasının 2 ve 5. maddelerine uymadığını iddia etmiştir. ABD'nin talebi üzerine anlaşmazlık çözüm birimi 18 Ağustos 2003'te komisyon kurulmasına karar vermiştir. 29 Eylül 2006'da komisyon raporu üyelere ulaştırılmıştır. Komisyon göre araştırmaya konu olan 27 biyoteknolojik ürünün 24'ünde AT'nin SPS anlaşmasının getirdiği sorumluluklara uygun hareket etmediği, standartların 5.1, 5.6, 5.5, 2.2, 2.3 maddeleri ile uyumadığı görüşüne katılmamaktadır. Rapora göre prosedüre uygun olmayan ertelemeler söz konusu olmuştur. Diğer taraftan yeterli bilimsel kanıta dayanmayan bazı önlemlerin olduğu da belirtilmektedir. ABD ilgili maddeler aracılığı ile misilleme yapma hakkı talep etmiştir. 14 Mayıs 2003 tarihinde Kanada ve Arjantin de ABD'ye benzer nedenler gerekçesiyle DTÖ'ye müracaat etmiş ve oluşturulan komisyonlarda Avrupa Topluluğu'nun SPS anlaşmasının bazı maddelerine uymadığı saptanmıştır.

- 31 Ağustos 2007'de Yeni Zelanda Avustralya'ya elma ihracına ilişkin getirilen uygulamalarla ilgili olarak görüşme talebinde bulunmuştur. Kasım 2006'da Avustralya Yeni Zelanda'dan yapılacak olan elma ihracının 1908 Karantina Anlaşması'na ve son raporda belirtilen ithalat risk analizi sonuçlarına bağlı olacağını duyurmuştur. Yeni Zelanda ise bu uygulamaların SPS anlaşmasının 2.1, 2.2, 2.3, 5.1, 5.2, 5.3, 5.5, 5.6, 8 ve Ek C'ye aykırı olduğunu iddia etmektedir. 17 Aralık 2007'de anlaşmazlık çözüm birimi konunun görüşülmesi için komisyon kurulmasına karar vermiştir. Uzman görüşlerinin alınması ve ürünlere ilişkin yapılan teknik analizler neticesinde komisyon raporu 9 Ağustos 2010'da üyelere gönderilmiştir. Raporun sonuçlarına göre elma ürününe uygulanan 16 bitki sağlığı önlemi yeterli derecede risk değerlendirilmesine dayanmamakta ve bu önlemler SPS anlaşmasının 5.1 ve 5.2 maddelerine uymamaktadır. Ayrıca bu 16 önlem SPS anlaşması madde 2.2'de yer alan SPS önlemlerinin bilimsel prensiplere uyması ve bu önlemlerin yeterli bilimsel kanıt bulunmadan uygulanmaması gerekliliği ile de örtüşmemektedir. 16 önlemin 13 tanesi de SPS anlaşmasının izin verdiği den daha yüksek derecede ticareti kısıtlayıcı niteliğe sahiptir ve bu durum SPS anlaşması madde 5.6 ile çelişmektedir. Avustralya'nın sonuçların incelenmesi amacıyla temyize gitmesi üzerine temyiz birimi tarafından da konu incelenmiştir. Temyiz biriminin bulguları da önceki komisyon raporuyla büyük ölçüde tutarlıdır. 2 Eylül 2011 tarihinde Avustralya gerekli yükümlülükleri yerine getireceğini bildirmiştir.
- 17 Aralık 2008'de Meksika ABD'nin bazı tarım ürünleri için uyguladığı zorunlu menşe sınıflandırma standartlarının ABD'nin DTÖ anlaşması çerçevesinde uygulaması gereken zorunluluklara uymadığı gerekçesiyle başvuruda bulunmuştur. Meksika ABD'nin ortaya koyduğu koşulların GATT 1994 anlaşması III, IX, X

maddeleri, TBT anlaşması madde 2, SPS anlaşması madde 2, 5, 7 ve menşe kuralları anlaşmasının 2. maddesi ile tutarsız olduğunu iddia etmiştir. 18 Kasım 2011 tarihinde komisyon tarafından yayınlanan rapora göre ABD'nin söz konusu uygulamaları teknik regülasyon niteliğindedir ve TBT anlaşması madde 2.1 ve 2.2 gerekleri yerine getirilmemektedir. Diğer taraftan komisyon Meksika'nın ABD'nin getirdiği şartların TBT anlaşması madde 2.4, 12.1 ve 12.3'ü ihlal ettiğini yeterli derecede ispatlayamadığını belirtmiştir. Bu bulgular neticesinde komisyon GATT 1994 anlaşması madde III:4 gerekçesine dayanak herhangi bir düzenleme yapılmasına gerek görmemiştir. Hem ABD hem de Meksika'nın söz konusu rapor neticesinde alınan kararların tekrar ayrıntılı bir biçimde sunulmasını ve yorumlanmasını istemeleri üzerine temyiz birimi konuyu incelemeye almış ve 29 Haziran 2012 tarihinde raporunu üyelere göndermiştir. Sonuç olarak ABD'nin yükümlü olduğu anlaşmaların gereklerini 23 Mayıs 2013 tarihine kadar yerine getirmesi kararlaştırılmıştır.

- 17 Nisan 2009 tarihinde Çin ABD'nin Çin'den ithal ettiği kümes hayvanlarının ithali ile ilgili olarak getirdiği önlemlerin tarım anlaşması madde 4.2 ve GATT 1994 anlaşması I:1, XI:1 maddelerine uymadığı, eğer ispatlanabilirse hijyen ve bitki sağlığı önlemleri kapsamındaki uygulamaların da ABD'nin SPS anlaşması çerçevesindeki yükümlülüklerine de uygun olmadığını belirtmiştir. Konu ile ilgili olarak 31 Haziran 2009'da komisyon görüşmeleri başlamış ve 29 Eylül 2010'da komisyon raporu üyelere ulaştırılmıştır. Raporda komisyon ABD'nin Çin'in SPS anlaşmaları ile ilgili iddialarının reddedilmesi talebini geri çevirerek Çin'in iddialarının SPS anlaşmasının bazı maddelerini temel aldığını ifade etmektedir. Çin'in kümes hayvanlarının ABD'ye girişini engelleyen söz konusu uygulamalar

rapora göre SPS anlaşması madde 5.1 ve 5.2'ye uygun değildir çünkü herhangi bir risk değerlendirme kriterine dayanmamaktadır. Yine ABD'nin söz konusu maddesi SPS anlaşması madde 2.2'ye uygun değildir çünkü bilimsel kanıtlar yetersizdir. Benzer şekilde raporda uygulamanın SPS anlaşması madde 5.5 ve 2.3'e uygun olmadığı görüşü kabul edilmiş ancak Çin'in iddia ettiği gibi söz konusu uygulamanın SPS anlaşması madde 5.6'ya uymadığı görüşü raporda reddedilmiştir. Sonuç olarak konu hakkındaki daha ayrıntılı analizler de 25 Eylül 2010 tarihinde hazırlandıktan sonraki dönemde herhangi bir ilave müdahaleye gerek duyulmadığı belirtilmektedir.

- 3 Eylül 2012'de Arjantin ABD'nin Arjantin'in kuzeybatı bölgesinden ithal ettiği limona uygulanan önlemlerle ilgili bu uygulamaların GATT 1994 anlaşması I:1, III:4, X:1, X:3 ve XI:1; SPS anlaşmasının 1.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.3, 5.1, 5.2, 5.4, 5.6, 7, 8, Ek B, Ek C ve 10.1 maddeleri ile DTÖ anlaşması madde XVI:4 ile tutarsız olduğu gerekçesiyle DTÖ'ye başvuruda bulunmuştur. 6 Eylül 2012'de Arjantin konunun görüşülmesi için komisyon oluşturulması talebinde bulunmuş ve 17 Eylül 2012 tarihinde anlaşmazlık çözüm birimi komisyon oluşturulmasına karar vermiştir.
- 24 Ekim 2008 tarihinde Meksika ABD'nin Meksika'dan ithal edilen ton balığı ürünlerine getirdiği üzerlerinde ürünler avlanırken yunus balıklarına herhangi bir zarar getirilmediğine dair bilgi bulunması ve bu durumun doğruluğuna ilişkin avlanmanın yapıldığı alana bağlı olarak değişen kesin kanıtlar istenmesinin GATT 1994 anlaşması I:1, III:4 ve TBT anlaşması 2.1, 2.2, 2.4 maddelerine uygun düşmediği gerekçesiyle DTÖ'ye başvurmuştur. 20 Mart 2009'da konunun görüşülmesi için komisyon oluşturulmasına karar verilmiştir. Komisyon ABD'nin

getirdiği standartların TBT anlaşması madde 2.1 ile tutarsız olduğu iddiasını reddetmiştir. Bununla birlikte bu önlemlerin TBT anlaşması madde 2.2'ye dayanarak olması gerekenden fazla ticareti kısıtlayıcı etkisi olduğu noktasında komisyon Meksika'yı haklı bularak, yunusların korunması ile ilgili ticareti daha az kısıtlayıcı alternatif önlemlerin olabileceğini ifade etmiştir. Komisyon getirilen uygulamaların TBT anlaşması madde 2.4 ile tutarsız olduğu görüşünü kabul etmemekle beraber, bu uygulamaların ABD'nin amacı ile örtüşmediğini belirtmiştir. Meksika'nın yukarıda bahsedilen GATT 1994 anlaşmasının ilgili maddeleri ile tutarsız olduğu görüşüne de katılmamıştır. Sonrasında temyiz birimi tarafından da durum incelenmiş ve komisyonun görüşünün aksine Meksika'nın ilgili uygulamaların TBT anlaşması madde 2.1 ile uyuşmadığı iddiasını kabul etmiştir. Yine komisyon görüşünün aksine temyiz birimi uygulamanın TBT anlaşması madde 2.2 ile tutarsız olduğu görüşünü de revize etmiştir. Temyiz birimi de ilgili uygulamaların Meksika'nın iddia ettiği gibi TBT anlaşması madde 2.4 ile tutarsız olduğu görüşünü reddetmiştir. Sonuç olarak ABD anlaşmazlık çözüm biriminin öneri ve hükümlerini yerine getirmek üzere bir zaman aralığı istemiştir. Söz konusu süre 13 Haziran 2013'te bitecektir.

- 7 Nisan 2010 tarihinde Endonezya ABD'ye yaptığı karanfil sigara ihracını etkileyen uygulamalarla ilgili olarak DTÖ'ye başvuruda bulunmuştur. Endonezya söz konusu önlemlerin GATT anlaşması madde III:4, TBT anlaşması madde 2 ve SPS anlaşmasının çeşitli koşullarına uygun olmadığını iddia etmiştir. 2 Eylül 2011 tarihinde üyelere gönderilen komisyon raporunda ABD'nin Endonezya'dan karanfil sigarası ithalatına getirdiği yasağın TBT anlaşması madde 2.1 ile tutarsız olduğunu belirtmiştir. Ancak komisyon söz konusu önlemin yukarıda belirtilen GATT

anlaşmasının ilgili maddesine uymadığı iddiasını reddetmiştir. Yine komisyon Endonezya'nın bu uygulamaların TBT anlaşması madde 2.2 ile uymadığı iddiasını da kabul etmemiştir. Yine TBT anlaşmasının bazı diğer maddelerinde komisyon Endonezya'yı haklı bulurken, bazı maddelerinde de haksız bulmuştur. Sonraki süreçte oluşturulan temyiz raporunda da ABD'nin TBT anlaşması madde 2.1 ve 2.12'ye göre tutarsız hareket ettiğini belirtmektedir. Katılmadığı nokta ise komisyonun ürün benzerleri noktasındaki yorumuyla ilgilidir. Sonuç olarak ABD anlaşmazlık çözüm merkezinin öneri ve hükümlerini 24 Haziran 2013 tarihine kadar yerine getirmek durumundadır.

- 24 Ağustos 2012 tarihinde Meksika Arjantin'in bazı ürünler için uyguladığı önlemlerle ilgili olarak DTÖ'ye başvuruda bulunmuştur. Arjantin'in söz konusu uygulamaları ise otomatik olmayan ithalat lisansı için başvuru yapma gerekliliği, bazı diğer ürünler için otomatik olmayan ithalat lisansı başvurusu gerekliliği, ithalatçılar için uygulamaya konan ticareti net biçimde kısıtlayıcı uygulamalar, ithalat lisansına ilişkin onaylama veya ret sürecinde sistematik ertelemelerin olması, kurşun ve diğer bazı ağır metal ürünlerinin ithalatında ürünlerin içeriğine ilişkin getirilen onay değerlendirme prosedürleri olarak sıralanmıştır. Prosedür sürecine girebilen firmaların da Arjantin tarafından kabul edilen firmalar olduğu belirtilmektedir. Meksika yukarıda sıralanan uygulamaların GATT 1994 anlaşması III:4, VIII, X:1, X:2, X:3 ve XI:1; ithalat lisansı anlaşmasının 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.6, 1.7, 2.2, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 5.1, 5.2, 5.3 ve 5.4 maddeleri, tarım anlaşması madde 4.2, TBT anlaşması madde 2.1, 2.2 ve diğer bazı anlaşmaların ilgili maddelerine uygun düşmediğini iddia etmektedir. 21 Kasım 2012'de Meksika konunun

- görüülmesi için komisyon oluşturulmasını talep etmiş, 17 Aralık 2012'de bu talebini geri çekmiştir.
- 30 Aralık 1994 tarihinde Hindistan ABD'ye bluz ve yün gömlek ihracatını etkileyen uygulamalarla ilgili olarak DTÖ'ye başvurmuştur. Hindistan yaptığı başvuruda bu uygulamaların DTÖ bünyesindeki tekstil ve kıyafet anlaşmasının 2,6, ve 8. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Oluşturulan komisyon ise yapılan uygulamaların tekstil anlaşmasını ihlal ettiği kararına varmıştır. Bunun üzerine Hindistan komisyon kararının yasal dayanaklarla yorumlanması amacıyla temyiz birimine başvurmuş, temyiz birimi de komisyon kararını desteklemiştir. ABD 22 Kasım 1996 tarihinde söz konusu uygulamalarını geri çektiğini beyan etmiştir.
 - AT, 23 Mayıs 1997'de ABD'nin tekstil ve giysilere ilişkin menşe kurallarında getirdiği değişikliklerle ilgili olarak DTÖ'ye başvurmuştur. AT'ye göre bu değişiklikler GATT 1994 anlaşması madde III, tekstil anlaşması 2.4, 4.2 ve 4.4 ve menşe kuralları anlaşması madde 4.2 ile TBT anlaşması madde 2'ye göre tutarsızlık içermektedir. 11 Şubat 1998'de taraflar ortak çözüme ulaştıklarını bildirmişlerdir.
 - 11 Şubat 2000 tarihinde Brezilya Arjantin'in dokunmuş pamuk kumaş ürünlerine karşı uyguladığı koruma önlemleri ile ilgili olarak başvuruda bulunmuştur. Sonraki süreçte konu değerlendirme yapılması için tekstil izleme birimine taşınmıştır. Bu kurum Arjantin'in Brezilya ürünlerine uyguladığı koruma önlemlerini kaldırmıştır. Bunun üzerine Arjantin, tekstil anlaşması madde 8.10'a dayanarak kendisinin tekstil izleme komitesinin önerilerini yerine getiremeyeceğini bildirmiştir. Bu üzerine kurum Arjantin'in önerileri yerine getirmeme nedenlerini incelemiş ancak Arjantin'in görüşünü reddetmiştir. Diğer taraftan Brezilya Arjantin'in söz konusu uygulamalarının tekstil anlaşmasının 2.4, 6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.7, 6.8, 6.11, 8.9 ve

8.10 maddeleri ile uygun olmadığını belirtmiştir. 2000 yılının Haziran ayında ise taraflar ortak bir çözüme ulaştıklarını bildirmişlerdir ve anlaşmaya göre kurulacak komisyonun yazacağı rapora göre şekillenen haklarını Brezilya saklı tutacaktır.

Yukarıdaki olay örnekleri ülkelerin kendi yerel üreticilerini korumak amacı ile 1990'ların başından itibaren görünmez engeller aracını kullanabildiklerini göstermektedir. Yapılan başvuruların önemli bir kısmında önlemleri uygulayan ülkenin anlaşmalara uymadığı sonucu çıkıyor olsa da anlaşmazlığın çözüm sürecinin uzun olması ve bazılarında görüşmelerin hala devam ediyor olması önlemlerle karşı karşıya kalan ülkeleri zor durumda bırakabilmektedir. Diğer taraftan ülkelerin DTÖ bünyesindeki SPS, TBT, ithalat lisansı, v.b. gibi anlaşmalara rağmen önlemler oluşturmaya devam etmesi de dikkate alınması gereken bir başka noktadır. Öyle ki korumacılık önlemlerinde *safeguard measures* olarak bilinen bazı korumacılık önlemlerinin amacının adil ticaretten ziyade herhangi bir sektöre ilişkin ani ithalat artışlarını azaltmak, yerli sektöre zaman kazandırmak olduğu ve bu önlemlerin sıkı önlemler olduğu AB resmi sitesinde açıkça belirtilmektedir (<http://ec.europa.eu/trade/tackling-unfair-trade/trade-defence/safeguards/> Erişim Tarihi:01.03.2013). DTÖ resmi sitesinde de GATT anlaşması madde XIX uyarınca eğer yerel sektöre ithalat dolayısıyla gelen büyük bir zarar söz konusu ise çeşitli önlemlerin alınabileceğini belirtilmektedir.

Tablo 39:DTÖ'deki Davaların Sonuçları

Görüşmeler sürüyor	Panel oluşturma Kararı Alındı	Panel oluşturuldu henüz sonuç raporu yok	Panel raporu temyiz sürecinde	Raporlar kabul edildi davalının eylem yapmasına gerek kalmadan durum çözüldü	Önlemlerin DTÖ kurallarına aykırı olduğu tespit edildi	Davalı DTÖ kurallarını yerine getirdiğini bildirdi	
150	21	20	2	27	23	86	
Uyumun tamamlandığı tespit edildi	Uyumun tam sağlanmadığı tespit edildi	Davalıya karşı misilleme talep edildi	Misilleme talebi kabul edildi	Panel süreci ilerlemedi	Önleme son verildi ya da taraflar ortak çözümde anlaştılar	Taraflar ortak anlaşmaya vardılar	Davacının şikayet süreci devam etmekte
2	5	4	5	11	91	21	6

Kaynak: www.wto.org

Tablo 39'da DTÖ web sitesinde yer alan 474 adet dava sürecinin sonuçlarına ilişkin bilgiler toplulaştırılmış bir şekilde verilmiştir. Bu davaların 150 tanesinde üye ülkeler arası görüşmeler halen devam etmektedir. Bu davaların 27'sinde davalı taraf haklı bulunmuş, 123 davada davalı haksız bulunmuştur. Bunların dışında yer alan 91 davanın içerisinde söz konusu önleme son verilmiş olanlar da ilave edilirse bu sayı daha da artmaktadır. 474 dava içerisinde sadece 27'sinde davalıların politikalarında herhangi bir değişikliğe gitmeden anlaşmazlığın çözüme ulaşmış olması ise dikkate değerdir. Bu durum davaların çoğunluğunda, DTÖ kurallarına aykırı hareket edildiğinin tespitinin de bir başka göstergesi olarak değerlendirilebilir.

III. BÖLÜM

AB'NİN BAZI GIDA ÜRÜNLERİNE UYGULADIĞI GÖRÜNMEZ ENGELLER VE BU UYGULAMALARIN TÜRKİYE-AB DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bu bölümde AB'nin 2001 yılından itibaren resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren ve gıda ile gıda benzeri ürünlerde bulunabilecek bazı atık maddelerin maksimum seviyelerine ilişkin düzenlemelere yer verilecektir. Söz konusu düzenlemelerin Türkiye'nin AB'nin 28 üye ülkesine olan ihracatını ne derecede etkilediği çalışmanın bu kısmında araştırılmıştır. Bu amaçla düzenlemelerin yapıldığı ürünlerin veya benzerlerinin 2000-2013 yılları arasında AB'nin Türkiye'den ithalatının veya Türkiye'nin ihracatının yer aldığı veriler ve AB'nin birlik dışında kalan tüm ülkelerden yaptığı ithalatı değer ve miktar olarak ifade eden veriler karşılaştırılmıştır³¹. Daha önce de belirtildiği gibi AB 2004 yılında 5. genişleme sürecine girerek 10 ülkeyi daha bünyesine almıştır. Bu genişlemenin AB'nin çalışmada incelenen ürünlerin üretimini artırarak ithalat ihtiyacını azaltması da mümkündür. Çalışmada incelenen tüm ürünler için bu durum göz önüne alınarak veri tabanından AB'nin ilgili ürüne yönelik toplam ithalat verileri de incelenmiştir. Verilerin tamamı Birleşmiş Milletler dış ticaret veritabanından elde edilmiştir³².

2001-2014 yılları içerisinde ürünlerde bulunabilecek atıkların maksimum düzeylerinde değişiklikler yapılmıştır. 2009 yılında söz konusu atıklar açısından ürünlerin incelenip sonuçlarının kaydedileceği sertifikanın nasıl olması gerektiği de sertifika örneği ile resmi gazetede yayınlanarak belirtilmiştir. AB komisyonunun bu tez çalışmasında gıda ürünleri içeriğiyle ilgili yer alan en son resmi gazete kararı 12 Mayıs 2014 tarihlidir.

³¹ Tablolarda yer alan değerlerde italik yazılı olanlar tahmini değerdir.

³² <http://comtrade.un.org/data> 18.08.2014

III.1. Gıda Ürünlerinde Bazı Atıkların Düzenlenmiş Maksimum Seviyeleri

AB, özellikle hassas nüfus grubu olan çocuklar ile alerjik rahatsızlıkları olan insanların sağlığını yüksek derecede korumak amacıyla ürünlerde bulunması halinde hastalığa sebep olabilecek bazı maddeleri belirleyerek üst limitler koymuştur. Bu atık maddeler nitrat, mikotoksin grubu atıklar, ağır metaller, monokloropropan, dioksinler ve dioksin tipi bazı atıklar, polisiklik hidrokarbonlar ve inorganik kalay atıklarıdır. AB; bu atıkların maksimum seviyelerini aşan ürünlerin piyasaya girmesine izin vermemektedir. Kendi yerli üretiminde de bu sınırları aşan ürünlerin piyasada yer alamayacağı da resmi gazetede belirtilmiştir. AB, kendi piyasası açısından 2006 tarihli resmi gazetede yer alan ifadeye göre üye ülkeler arasında farklılık olması durumunda *bazı atıklarla* ilgili olarak piyasa birliğini sürekli kılmak ve orantılılığı sağlamak amacıyla komisyon kurallarının (resmi gazetede yer alan sınırların) uygulanacağı belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle sınırların yer aldığı internet sitesinde³³ bu sınırların yerli ürünleri de kapsadığı anlamını veren ifadeler yer alırken resmi gazete ifadelerinde bir boşluk göze çarpmaktadır³⁴. Okuyucu açısından örnek teşkil etmesi açısından çalışmada 2001-2014 yılları arası düzenlemeler içerisinde 2001 yılından sonra yapılmış en kapsamlı düzenleme olması dolayısıyla 19 Aralık 2006 tarihli komisyon düzenlemeleri ayrıntılarıyla yazılmıştır. Önceki ve sonraki yıllarda meydana gelen ithalat artış veya azalışlarının nedenlerini araştırmak amacıyla çalışmada yeri geldikçe incelenen gıda ürünlerinin atık düzeyleriyle ilgili yapılan değişikliklere yer verilecektir. AB'nin söz konusu üründe yaptığı toplam ithalat ve o ürünün o yıllarda Türkiye'deki üretim durumu ile ithalatının 1 kilogramının

³³ <http://europa.eu>

³⁴ Commission Regulation (EC) No 1881/2006 of 19 December 2006. Official Journal of the European Union.

AB'ye olan maliyeti (toplam ticaret değeri/miktar) de ortaya konacaktır.³⁵ Böylece AB'nin incelenen gıda ürünlerinde Türkiye'den yaptığı ithalatta meydana gelen dalgalanmalarda görünmez engeller olarak da ifade edilebilecek maksimum atık düzey sınırlandırmalarının etkisi araştırılmaya çalışılacaktır. Daha önce örneklerle de belirtildiği üzere (Tablo9-Tablo28) görünmez engeller birkaç yıllık geçici uygulamalar şeklinde de yürürlüğe konabilmektedir. Ancak bu çalışmada incelenen 2001-2014 yılları arası AB komisyon kararları ilgili maddede değişiklik yapılmıyaya kadar geçerli olan uygulamalardır.

III.1.1. Nitrat

Bu atık genellikle sebzelerde özellikle ıspanak ve marul, kıvırcık gibi ürünlerde bulunmaktadır. Bazı üye ülkelerin kendi kurallarının aşağıda yazanlardan daha üst sınırlarda olduğu ve bu ülkelerin bu standartları sağlamada geçiş sürecinde yer aldıkları belirtilmektedir. Söz konusu sınırlardan birisi taze ıspanak ile ilgilidir. Yapılan düzenlemeye göre 1 Ekim ile 31 Mart arası toplanan ıspanaklarda maksimum nitrat seviyesi 3000 mg/kg, 1 Nisan 30 Eylül arası toplananlarda ise 2500 mg/kg olarak belirlenmiştir.

³⁵ Türkiye'nin üretim miktarları http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001 sitesinden elde edilmiştir. 31.10.2014

Tablo 40: Taze Ispanak İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	6.146	66.800	894.509	222.066
2001	10.818	45.700	1.458.202	578.682
2002	7.865	18.900	963.925	340.560
2003	74.254	108.100	887.605	399.183
2004	60.926	65.500	535.212	246.917
2005	75.7863	735.300	2.875.013	1.356.738
2006	1.262.292	1.070.900	3.818.774	1.801.458
2007	881.941	667.200	2.441.902	1.132.247
2008	681.567	462.700	2.607.089	884.935
2009	2.218.244	1.573.200	3.748.133	1.908.097
2010	1.915.119	1.623.400	3.342.603	1.949.159
2011	1.844.283	1.537.700	2.201.101	1.641.537
2012	955.176	673.200	2.517.740	1.101.980
2013	648.301	414.200	1.281.900	651.020

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 40'da AB'nin Türkiye'den ve tüm diğer ülkelerden ne kadar ıspanak ithal ettiği hem değer cinsinden hem de miktar olarak yer almaktadır. Değer cinsinden verilerden ziyade miktar cinsindeki verilerin eğilimini izlemek daha sağlıklı olacaktır. Çünkü fiyatlar dış ticaret söz konusu olduğu için kur etkisine daha açıktır. Euro/dolar paritesinin seyri, Türkiye'deki kurlar bu noktada etkindir. Ya da o ürünün yerel fiyatı yükselmiş olabilir. Şöyle ki herhangi bir yılda Türkiye'nin ihracat geliri artmış ancak o ürünün ihracatı miktar olarak azalma göstermiş olabilir. Bu yüzden mümkün oldukça miktar verileri daha çok göz önünde tutulmaya çalışılacaktır.

Tablo 40 incelendiğinde Türkiye düzenlemenin yapıldığı yıldan sonra AB'ye giderek azalan miktarlarda ıspanak satabilmiştir. 2001 yılında taze ıspanakta yer alması kararlaştırılan maksimum nitrat düzeyi 2006 ile benzerdir. 2005 ve 2006 yıllarında ithalat miktarı hem Türkiye hem de dünya genelinde artış göstermiştir. 2007 yılında Türkiye'den ithalat 403700 kg, dünya genelinde yaklaşık 700 ton azalmıştır. Bu azalmanın yaklaşık

%57'si (403 ton) Türkiye'den yapılan ithalatın azalmasıdır. Sonraki yıl AB piyasasına Türkiye'den yaklaşık 200 ton daha az ıspanak girmiştir ancak toplam ithalat yaklaşık 2440 tondan 2600 tona yükselmiştir. 2011 yılında toparlanma gözükse de 2013 yılına gelindiğinde AB'nin Türkiye'den ıspanak sebzesi alımının iki kattan fazla azaldığı görülmektedir. Ancak 2007 ve 2008 yıllarında birliğin tüm ülkelerden yaptığı taze ıspanak ithalat miktarında önemli miktarda azalma söz konusudur. 2007 yılında ithalat miktarı 1800 tondan 1130 tona, 2008 yılında da 885 tona kadar gerilemiştir. Taze ıspanaktaki maksimum nitrat seviyesi 2 Aralık 2011 tarihinde hasat zamanı belirtilmeksizin 3500 mg seviyesine çıkartılmıştır. Düzenlemenin daha yüksek bir seviyeye çıkmış olmasına karşın ithalatın 2012 ve 2013 yıllarında azalma göstermiş olması dikkat çekicidir. Türkiye'nin ıspanak üretimi 2012 yılında 2011 yılına göre yaklaşık 590 ton artarken, 2013 yılında 1358 ton azalmıştır. AB'nin toplam taze ıspanak ithalatının 2011 yılında 1600 ton iken 2013 yılında 651 tona düşmüş olması ise birliğin söz konusu ürüne ilişkin ithalat ihtiyacının giderek azalması şeklinde de yorumlanabilir. Taze ıspanakta olduğu gibi tarım ürünlerinde AB komisyonu tarafından yapılan düzenleme sonrasında ithalatta belli yıllarda artış ve azalışlar söz konusu olduğunda bu durum birliğin kendi tarımsal üretimindeki değişimlerden kaynaklanıyor olabilir. Taze ıspanakta tüm ülkelerden yapılan ithalatın 2010 sonrasında sürekli azalıyor olması da AB'de ıspanak üretiminin giderek arttığına bir göstergesidir. Eğer Türkiye'den yaptığı ithalatın azaldığı yıllarda AB'nin tüm ülkelerden yaptığı ithalat miktarı artıyorsa, o zaman Türkiye'nin aleyhine bir durumun oluştuğu daha net olarak ortaya çıkmış olacaktır. 2009-2013 yıllarında ithalatta yaşanan dalgalanmalar, AB'nin tüm dünya ülkelerinden yaptığı ithalatla aynı trendi takip etmektedir.

Taze ıspanak laboratuvar koşullarında test edilmek üzere bekletilirken, ürünün bozulması muhtemeldir. Bekleme süresinin ürünleri olumsuz etkilememesi için ise nakliyat

aşamasında ürünleri serinlikte muhafaza edebilecek ek taşıma maliyetlerinin ortaya çıkması söz konusu olur. Bu durum Türkiye'nin taze ıspanağı AB'ye ihracını zorlaştıran diğer bir etken olarak değerlendirilebilir.

Toplam ithalat değerlerinin toplam ithalat miktarlarına bölünmesiyle elde edilen kilogram başına taze ıspanak fiyat değeri Türkiye ve toplam ithalata yapılan ödeme biçiminde karşılaştırıldığında, tabloda yer alan bütün yıllarda Türkiye'ye ödenen bedelin ortalamanın çok altında olduğu görülmektedir. Yani ithalattaki dalgalanmaların sebebi Türkiye'ye ödenen bedelin yüksekliğinden kaynaklanmamaktadır. Türkiye'den yapılan ithalatın en düşük olduğu 2002 yılında Türkiye'nin birim fiyatı ortalama değerden 2,41dolar daha azdır. En fazla ithalatın yapıldığı 2006 yılında ise Türkiye'nin ürünleri daha pahalı hale gelmiş, aradaki fark 0,94 dolara gerilemiştir. Türkiye'nin ve dünyanın yaptığı ihracatın bu derece düşmesi yukarıda bahsedildiği gibi muhafaza koşulları güçlüğü ile ilgili olmakla birlikte, AB'nin ıspanak üretiminin yükselmiş olması da önemli rol oynamış olabilir. AB'nin resmi istatistik internet sitesinde sebze ürünlerinin üretim miktarı ile ilgili bilgi yer almamaktadır.³⁶

Dondurulmuş ya da muhafaza edilmiş ıspanaklarda ise maksimum 2500 mg/kg nitrat bulunursa bu ürün AB tarafından ithal edilebilir. Bu ürünle ilgili veri ise Tablo 41'de yer almaktadır. 2001 tarihinde yapılan düzenlemede sınırlama 2000mg/kg şeklinde idi. 2 Aralık 2011 yılında alınan resmi gazete kararında söz konusu düzey tekrar bu düzeye indirilmiştir.

³⁶ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/main_tables 06.11.2014

Tablo 41: Kaynatılmış ya da Donmuş Ispanak İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	13.846	16.700	663.084	895.900
2001	65.900	69.000	1.871.710	2.219.859
2002	101.391	102.000	2.832.851	3.342.078
2003	57.641	48.600	2.002.076	2.270.500
2004	52.730	38.600	1.551.575	1.636.413
2005	78.263	71.800	1.037.665	1.257.781
2006	80.099	95.300	1.226.589	1.500.300
2007	1.652.090	1.548.100	2.767.123	2.922.600
2008	2.270.999	2.105.100	3.152.428	3.140.000
2009	1.795.142	1.780.800	2.730.767	2.941.045
2010	1.742.701	1.767.000	2.783.688	2.838.843
2011	2.204.762	1.986.100	3.475.566	3.228.252
2012	1.584.968	1.632.700	2.991.214	3.008.440
2013	896.893	891.400	2.343.362	2.282.313

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 41’de yer alan veriler incelendiğinde; 2007 yılından itibaren donmuş ıspanak sebzesinin de içinde yer aldığı ürün grubunda çok yüksek miktarlarda Türkiye’nin AB’ye ihracat artışının olduğu görülmektedir. Veriler açıkça bu ürün grubunda taze ıspanak ürününün aksine muhafaza edilen ıspanak ticaretinde Türkiye aleyhinde herhangi bir durum oluşmadığını göstermektedir. 2013 yılında meydana gelen yaklaşık %50 oranındaki azalmada ise 2007’den itibaren AB’nin getirdiği görünmez engellerin etkisinin olmadığını 2007-2012 itibariyle tabloda yer alan miktar artışlarından hareketle söylemek mümkün olabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise taze ıspanak ile donmuş ıspanak verilerindeki gelişmelerin ürünün muhafazası ile doğrudan bağlantılı olduğudur. Donmuş ıspanak ürünleri bekleme süresi içerisinde bozulmaya uğramayacağı için bekleme sürecinden etkilenmesi taze ıspanağa göre daha sınırlıdır. Taze ıspanak ithalatında 2007 ve 2008 yıllarında yaşanan azalmalarda Türkiye’nin ıspanak üretim verileri incelendiğinde 2007 yılında 7 bin ton, 2008 yılında önceki yıla göre 10 bin ton azalma yaşandığı

görülmektedir. Bu azalmaya rağmen, donmuş ıspanak ithalatında azalma yaşanmamıştır. Taze ıspanak ithalatında yaşanan azalma ise Türkiye’de meydana gelen üretim azalışlarına da bağlıdır. Tablo 41’de yer alan ürün grubundaki veriler incelendiğinde, AB’nin toplam ithalatının 2012 yılında önceki yıla göre yaklaşık 200 ton, 2013 yılında ise 700 tonun üzerinde azaldığı görülmektedir. AB, donmuş ıspanak ürününü de birlik içerisinde giderek artan miktarlarda üretmeye başlamış olabilir.

Donmuş ya da kaynatılmış ıspanağın birim fiyatlarının değişimi incelendiğinde, Türkiye’ye ödenen bedelin 2012 haricinde küçük farklarla da olsa yapılan toplam ithalatın birim maliyetinden yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu durum ithalat miktarında etkili değildir. İthalatın önemli oranda arttığı 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye’deki bir kg ürünün AB’ye birim maliyeti toplam ithalatın birim maliyetinden 12 sent ve 7 sent daha yüksektir.

Nitrat ile ilgili yapılan bir diğer düzenleme kıvırcık, marul sebze grubuyla ilgili olmuştur. Buna göre 1 Ekim 31 Mart arası hasat edilen kıvırcık ve marullarda maksimum nitrat miktarı eğer ürün kapalı bir alanda yetişmişse 4500 mg/kg; açık alanda yetişmişse 4000 mg/kilogramdır. 3 Aralık 2011 tarihli resmi gazete kararında açık alanda yetişen ürünün maksimum düzeyi 5000 mg seviyesine çıkarılmıştır. 1 Nisan-30 Eylül tarihleri arasında hasat edilen kıvırcık ve marullarda ürün kapalı alanda yetişmişse maksimum nitrat seviyesi 3500 mg/kg, açık alanda yetişmişse 2500 mg/kg olarak belirlenmiştir. Bu düzeylerin de 2011 yılında 500 mg daha artırılması kararlaştırılmıştır.

2001 yılında yapılan düzenlemelerde söz konusu ürünlerin seviyeleri kapalı alanlarda yetiştirilenler için eğer 1 Ekim-31Mart tarihleri arasında hasat edilmişse 4500 mg/kg olarak belirlenmişti. Diğer tarihlerde hasat edilenler ise 3500 mg/kg şeklinde idi. Eğer kıvırcık gibi yeşil yapraklı sebze grupları 1 Mayıs-31 Ağustos tarihleri arasında hasat

edilen ve açık alanda yetiştirilen ürünler ise o zaman maksimum seviye 2500 mg/kg seviyesindeydi.

Tablo 42: Kıvrık Hariç Taze Lahana, Marul İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	165.817	1.807.500	1.135.824	2.588.837	-	69,82
2001	85.968	2.448.400	747.781	3.020.956	16,69	81,05
2002	72.377	179.500	1.094.839	848.073	- 71,93	21,17
2003	663.917	534.300	4.176.124	2.515.030	196,56	21,24
2004	329.066	281.100	1.226.314	801.040	- 68,15	35,09
2005	454.400	416.100	6.216.947	4.251.936	430,80	9,79
2006	211.153	186.900	3.475.349	1.681.470	- 60,45	11,12
2007	97.054	62.600	5.092.637	2.587.270	53,87	2,42
2008	156.668	91.800	3.317.776	1.978.713	- 23,52	4,64
2009	351.677	213.700	4.147.036	3.055.434	54,42	6,99
2010	615.174	355.500	8.196.953	5.273.477	72,59	6,74
2011	84.643	49.400	6.344.170	4.561.800	- 13,50	1,08
2012	169.453	104.900	6.338.714	4.595.652	0,74	2,28
2013	42.616	29.400	7.349.025	5.526.270	20,25	0,53

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 42'de yer alan verilere göre AB'nin ithalatının söz konusu ürün grubunda yoğun bir azalma olduğu açıkça görülmektedir. 2002 yılında yaşanan yoğun düşüş sadece Türkiye'ye özgü bir gelişme olmamıştır. 2002 yılında AB'nin söz konusu ürün grubundaki toplam ithalatı %72 azalmıştır. Ancak sonraki yıllarda toplam ithalatın 2000 yılı düzeyinin de üzerine çıktığı görülmektedir. AB'nin 2001 yılından koymuş olduğu regülasyonların bu ürün grubunda Türkiye dahil olmak üzere diğer ihracatçı ülkeleri de geçici de olsa oldukça olumsuz etkilediği ortadadır. Şüphesiz 2448400 kg'dan 29400 kg'a gelen muazzam derecedeki düşüşte çeşitli engellerin yanı sıra görünmez engeller de etkilidir. Türkiye'nin lahana ve marul üretimi 2001 yılında sırasıyla 710 bin ton

ve 220 bin ton iken ithalat en yüksek düzeydedir. Ancak 2013 yılında üretim söz konusu ürünlerde yaklaşık 720 bin ton ve 275 bin tondur ve ithalat en düşük düzeye gelmiştir. 2001 yılında AB'nin 15 üyeli yapıda iken (bakınız Tablo 6) 2013 yılında 28 üye ülkeli bir yapıya ulaşmasının ülkede talep yönünde bir artışa sebep olacağı açık bir durumdur. Ancak dış ticarete konu olan tarım ürünlerinde yeni katılan üyelerle birlikte birlik içi üretimin artıp artmadığı, dolayısıyla ithalat ihtiyacının tarım ürünleri açısından ne derece değiştiği de incelenmesi zor ancak göz önüne alınması gereken unsurlardan biridir. Birliğe katılan 13 üyenin önemli bir sanayi ülkesi olmadığı, tarım ülkesi olduğu göz önüne alındığında AB'nin tarım ürünlerinde ithalat ihtiyacının görece azalması da göz önüne alınması gereken diğer bir noktadır. Ancak tabloda yer alan toplam ithalat verilerinin gelişimi birliğin söz konusu üründeki dış talebinin arttığını göstermektedir. Birliğin bu ürün grubundaki toplam dünya ithalatı Türkiye ile yaşanan eğilimle benzer şekilde 2002 yılında 3000 tondan 800 tona gerilemiştir. Ancak 2009 sonrasında toplam ithalatın 2001 yılını da aşmış olması ve 2013 yılında Türkiye ithalatının en düşük olduğu yılda toplam ithalatın önceki yıla göre yaklaşık 900 ton artması ve 5526 tonla en yüksek düzeye çıkması Türkiye'nin bu ürün grubunda görünmez engellerden kaynaklanan ticaret saptırıcı etkiye maruz kaldığını ortaya koymaktadır.

AB'nin marul, kıvırcık ürün grubundaki ortalama maliyetleri hesaplandığında, 2009 yılına kadar Türkiye'den yapılan ithalatın ortalama maliyetinin toplam ithalatın ortalama maliyetinden daha düşük olduğu, 2009 ve sonrasında ise Türkiye'de fiyatların yükseldiği görülmektedir. Ancak Türkiye'den ithal edilen miktarın en fazla düştüğü 2002 yılında ortalama maliyetin toplam ortalama maliyetten en düşük olduğu yıl olması (0.89 dolar) fiyat dışındaki etkenlerin devreye girdiği görüşünü güçlendirmektedir. 2000 yılında AB'nin toplam ithalatının yarısından fazlası Türkiye'den karşılanmakta iken, 2013 yılında

Türkiye'nin payı %1'in de altına düşmüştür. Böyle bir azalmanın nedeninin daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'nin üretim düzeyinden kaynaklanmadığını belirtmek gerekmektedir. Çünkü Türkiye'nin sadece lahana üretim rakamlarında bile 2000-2013 yılları arasında önemli bir değişim gerçekleşmemiştir. 2000 yılında 725000 ton olan üretim 2013 yılında 718439 tondur. Tablo 42'den açıkça görüldüğü gibi AB'nin 2001 yılı düzenlemesinden sonra Türkiye'nin ithalatı yoğun bir biçimde düşmüştür.

Tablo 43: Kıvırcık-Hindiba İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	218.093	2.232.000	2.602.463	4.194.675	53,21
2001	482.480	2.850.400	3.599.307	6.065.652	46,99
2002	152.440	277.700	3.128.846	2.829.949	9,81
2003	1.484.936	1.251.600	11.205.492	7.872.810	15,90
2004	494.557	448.500	4.686.698	3.994.246	11,23
2005	1.962.748	1.403.000	20.422.421	15.545.315	9,03
2006	863.391	718.900	15.845.539	13.573.638	5,30
2007	977.787	711.100	21.101.438	15.951.500	4,46
2008	2.077.312	1.434.000	23.170.876	17.550.471	8,17
2009	882.140	549.000	15.504.832	13.921.835	3,94
2010	1.756.080	993.800	21.171.782	16.989.644	5,85
2011	232.247	135.300	16.978.496	14.218.430	0,95
2012	578.324	436.200	14.652.347	12.125.889	3,60
2013	217.132	159.600	13.691.263	11.230.493	1,42

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Aysberg tipi marul ve kıvırcıklarda da 2006 yılında yapılan düzenlemelerle sınırlamalar söz konusudur. Yapılan düzenlemeye göre Aysberg tipi kıvırcık ya da marulların açık havada yetişenlerinde 2000 mg/kg, kapalı havada yetişenlerinde 2500 mg/kg nitratın yer almasına (maksimum) izin verilmiştir. Veritabanında doğrudan aysberg tipi yeşil yapraklı sebzelere ilişkin bilgi yer almadığı için bir önceki düzenlemeyle de ilgili

olması açısından Tablo 43’de toplam kıvırcık ve hindiba ürün grubuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buradaki trend de Tablo 42 ile oldukça benzer muazzam düşüş yaşayan bir değişim izlemiştir. 2001-2014 yılları arasında çıkarılan resmi gazete kararlarında aysberg tipi kıvırcık ve marullarla ilgili ilk düzenleme 2005 yılında yapılmış ve sonraki kararlarda yer verilmiş olmasına rağmen sınırlar tekrar aynı düzeyde belirlenmiştir. 2002 yılında ithalatta yaklaşık 2500 ton azalma olmuştur. Türkiye’nin toplam kıvırcık üretiminin 2002 yılında önceki yıla göre 15 bin ton artış gösterdiği göz önüne alındığında AB’nin dış ticaret engeli uyguladığı algısı, 2002 yılındaki toplam ithalatın 6000 tondan yaklaşık 2800 tona gerilemesiyle birlikte engellerin diğer tüm ülkelere yönelik olduğu şeklinde değiştirilebilir. Ancak kriz sonrası dönemde söz konusu ürün açısından Türkiye ihracatının potansiyelinden uzaklaştığı söylenebilir. AB’nin kıvırcık ve hindiba ithalatı 2005 yılından itibaren önceki yıllara göre ciddi miktarda artış göstermiştir. 2006 sonrası meydana gelen değişimlerde Türkiye’nin kendi ekonomik gelişmelerinin etkisi olduğu kadar yapılan düzenlemelerin etkisinin olduğunu da söylemek yanlış olmayacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi tarım ürünlerinde sanayi ürünlerinin aksine standartları yakalamak her zaman mümkün olmayabilir. 2008 ve 2010 yıllarındaki artışlar bir yana bırakılırsa 2001 yılından itibaren genel bir azalma eğiliminin yaşandığı görülmektedir. Türkiye’nin kıvırcık üretimine ilişkin verilerine bakıldığında 2008-2009 yıllarında üretim 3000 ton azalmış, AB’nin Türkiye’den ithalatı 885 ton azalmıştır. 2010-2011 yılları arasında ise AB’ye ihracat yaklaşık 850 ton azalırken Türkiye’de kıvırcık üretiminin yaklaşık 7000 ton arttığı görülmektedir. Yine 2013 yılında kıvırcık üretimi yaklaşık 15000 ton artmasına karşın AB’ye yapılan ithalat yaklaşık 275 ton azalmıştır. 2011 ve 2013 yıllarında AB’nin söz konusu ürünlerde toplam ithalatında sırasıyla yaklaşık 2700 ton ve 900 ton azalma yaşandığı görülmektedir. Bu ürünlerdeki azalmalar tüm dünya genelinde yaşanmış olsa da

AB'nin kıvırcık ve hindiba talebinin yıllar itibariyle arttığı verilerden anlaşılmaktadır. Fiyat artışlarının yıllar itibariyle yaşanması da normaldir. Üstelik fiyatların yükseldiği zamanlarda AB'nin daha fazla miktarda ürün ithal ettiği de görülmektedir. Örneğin 2004 yılında kg başına 1,10 dolar ödenirken, sonraki yıl 1,40 dolar ödeme yapılarak daha fazla ürün ithal edildiği görülmektedir. Her ne kadar toplam ithalattaki ve Türkiye'den yapılan ithalattaki dalgalanmalar 2007 ve 2012 yılları haricinde aynı eğilimi takip etmiş olsa bile Türkiye söz konusu ürünlerdeki ihracat payını önemli oranda kaybetmiştir. Örneğin AB'nin toplam kıvırcık ve hindiba ürünü ithalatı 2000 yılında 4190 ton iken Türkiye'den ithalatı 2232 tondur. Diğer bir ifadeyle toplam ithalatın yarısından fazlası Türkiye'den karşılanmıştır. 2007 yılında AB'nin toplam ithalatı yaklaşık 16000 ton iken Türkiye'den yapılan ithalat yalnızca 711 ton kadardır. Yani AB'nin toplam ithalatı artarken, Türkiye'nin toplam ithalattaki payı giderek azalmıştır. 2000 yılında Türkiye AB'nin toplam ithalatının %53'ünü karşılarken 2007 yılında söz konusu değer %4.45, 2013 yılında %1.42'ye gerilemiştir. TÜİK verilerine göre 2000 yılında Türkiye'de 118000 ton kıvırcık üretilirken, 2007 yılında 140808, 2013 yılında 159971 ton üretim yapılmıştır. Kısacası Türkiye kıvırcığı AB'ye ithal edememektedir.

Yeşil yapraklı sebzelerle ilgili olarak yapılan nitrat düzenlemelerine 2011 yılında roka da eklenmiştir. Buna göre 1 Kasım-31 Mart arası toplanan ürünlerin kilogramında 7000 mg, diğer aylarda hasat edilen ürünlerde ise en fazla 6000 mg nitrat bulunabilecektir. AB'nin roka ithalatına ilişkin veri yer almamaktadır.

Tablo 44: Tahıllı Bebek Gıdası İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	22.936	7.600	5.817.464	1.589.357	0,48
2002	8.497	3.000	6.387.502	975.284	0,31
2004	258.677	25.300	18.884.250	3.795.652	0,67
2005	492.569	87.000	19.950.620	4.117.102	2,11
2006	818.367	244.700	20.823.579	4.459.596	5,49
2007	1.044.750	286.900	28.322.461	5.606.608	5,12
2008	1.391.295	329.500	50.991.006	8.286.518	3,98
2009	1.480.836	407.000	50.369.668	8.758.876	4,65
2010	1.714.472	406.327	53.480.091	9.468.673	4,29
2011	1.232.324	257.755	65.335.969	10.227.713	2,52
2012	1.665.793	365.437	47.714.594	7.266.578	5,03
2013	1.111.369	249.100	54.667.802	6.874.202	3,62

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Nitrat atığıyla ilgili yapılan son düzenleme tahıllı bebek mamalarıyla ilgilidir. Buna göre İşlemden geçirilmiş tahıl bazlı gıdalar (küçük çocuklar ve bebekler için) ve bebek gıdalarının 1 kilogramında en fazla 200 mg nitrat yer alabilmektedir. 2005 yılında getirilen düzenlemede sonraki yıllarda değişiklik yapılmamıştır.

Tablo 44'te yer alan verilerden de açıkça görüldüğü üzere Türkiye'nin tahıllı bebek gıdası ihracatı yapılan düzenlemelerden etkilenmemiş; bu üründe 2006 sonrası AB Türkiye'den çok daha fazla miktarda ithalat yapmıştır. AB'nin tüm ülkelerden yaptığı toplam ithalatın da veriler incelendiğinde giderek arttığı görülmektedir. AB'nin toplam ithalatının 2000 yılında %0.47'si Türkiye'den karşılanmıştır. 2007 yılında bu oran %5.11, 2013 yılında ise %3.62 olmuştur. Fiyatlar açısından ise Türkiye'nin AB'ye ortalama maliyeti 2004 yılı hariç toplam ortalama maliyetin altındadır.

III.1.2. Mikotoksinler

Bu atıkların kendi içlerinde ayrıışan türleri bulunmaktadır. AB bu çeşitlerin her birinde çeşitli ürünlere yönelik sınırlandırmalar getirmektedir. Zaman içerisinde bu madde ile ilgili yapılan düzenlemelerin ürün gruplarında ve maksimum düzeylerde değişikliğe gidilmiştir. 16 Mart 2001 tarihli resmi gazetede mikotoksin grubunda yalnızca aflatoksinler yer almaktayken, 2002-2006 yılları arasında çalışmanın ilerleyen kısımlarında bahsedilen okratoksin A, patulin, zearalenon, fumonisin, deoksinivalenol olmak üzere beş ayrı mikotoksin türü atığın hangi üründe en fazla ne kadar bulunabileceğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Çalışma hazırlanırken ulaşılan en eski düzenleme olan 31 Ocak 1997 tarihli resmi gazete kararında yalnızca nitrat ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. 2006 yılında düzenlemelerin çeşitlenmesi AB'nin gıda ürünlerine yönelik görünmez engeller konusunda giderek daha sıkı bir tutum içerisine girdiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

2006 yılında yapılan düzenlemeye göre tüketimden önce bazı işlemden geçirilmiş ya da gıda ürünlerinde içerik olarak yer alan yer fıstığında aflatoksin B₁ türü bir kilogram üründe en fazla 8.0 mg; aflatoksin B₁,B₂ toplamı ile G₁, G₂ toplamı en fazla 15.0 miligram kadar bulunabilmektedir. 2001 yılındaki resmi gazetede bu düzeyler eğer ürün herhangi bir fiziksel işlemden geçirilmemiş ise 2 ve 4 mg olarak belirlenmişti. 12 Aralık 2003 tarihli resmi gazete kararında da aynı ürün grubundan bahsedilmiştir ve değerler 2001 değerleri ile aynıdır. 27 Şubat 2010 tarihli resmi gazetede rafine edilmiş sebze yağı elde etmek amacıyla kullanılan fıstıklar bu düzenlemeye tabii olan ürünler kapsamında çıkarılmıştır.

Tablo 45: Hazırlanmış Yer Fıstığı İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	1.113.522	408.639	21.396.857	11.338.200
2001	1.869.534	725.436	22.646.457	12.833.663
2002	1.169.236	539.071	26.553.436	16.565.788
2003	1.792.580	732.169	26.285.299	16.359.030
2004	1.776.586	484.500	32.455.656	18.747.673
2005	1.971.294	492.900	38.177.293	22.858.618
2006	2.660.073	646.148	44.682.426	25.004.851
2007	2.402.713	501.586	49.777.771	26.918.476
2008	1.870.436	349.306	66.685.472	29.380.996
2009	969.387	229.361	45.497.046	19.796.731
2010	1.249.039	314.081	42.883.258	19.539.287
2011	1.788.643	379.499	48.617.707	20.353.730
2012	1.857.021	460.212	55.634.201	17.975.948
2013	2.089.365	541.500	45.884.486	14.920.672

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Yukarıda yazılan düzenlemenin etkisini incelemek amacıyla veritabanından elde edilen en yakın veri olan hazırlanmış yer fıstığı ile ilgili veriler Tablo 45'de yer almaktadır. 2001 yılındaki düzenlemeden sonra 2002 yılında Türkiye'nin ihracatının önceki yıla göre yer fıstığı üretimi 18000 ton artmış olmasına rağmen 186 ton düştüğü görülmektedir. Verilerden de görülebileceği gibi AB'nin toplam yer fıstığı ithalatı 2001-2008 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. Ancak 2004, 2005 ve 2006-2008 yılları arasında AB'nin yer fıstığı talebi artarken Türkiye'den yaptığı ithalat azalmıştır. 2006 sonrası yapılan düzenlemelerin bu durumun oluşmasında etkisi olabilir. Türkiye'nin yer fıstığı üretimi 2004-2013 yılları arasında sadece 2006 yılında önceki yıla göre yaklaşık 7500 ton düşüş göstermiş, diğer yıllarda artmıştır. 2006-2009 yılları arasında meydana gelen azalmalar bir taraftan kriz etkisi iken, diğer taraftan getirilen düzenlemelerin etkisini de içermektedir. 2010-2011 yılındaki miktarlar önceki yıllara göre sınırlı kalmış, 2012-

2013 yıllarında Türkiye'nin ürünlerinin AB standartlarına uyum sağlamış olduğu görülmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye'den yapılan ithalatta yaklaşık 150 ton azalma yaşanırken toplam ithalatta bu yıllarda 4000 tonun üzerinde artış yaşanmıştır. 2006-2009 yıllarında AB'nin Türkiye'den yer fıstığı ithalatı 400 tonun üzerinde azalmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin yer fıstığı üretimi ise sürekli yükselerek 77454 tondan 90081 tona ulaşmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında hem Türkiye üretimi hem de AB'nin toplam ithalatta artış söz konusu olurken Türkiye'den yapılan ithalatta azalma yaşanması Türkiye'nin yer fıstığında görünmez engellerle karşılaşmış olabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan 1 kg yer fıstığının 2006 yılında 4.10 dolar iken 2008 yılında 5.35 dolara çıkmasının da bu azalmada payı vardır. AB 2006 yılında yaklaşık 25 bin ton yer fıstığına kg başına 1,78 dolar öderken 2008 yılında yaklaşık 29 ton yer fıstığını almak için 2,26 dolar ödemiştir. Türkiye'de artış kg başına 1,25 dolar olarak gerçekleşirken AB 2008 yılında yer fıstığına ortalama 0,48 dolar daha fazla ödeme yapmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında Türkiye'den ithalatta artışların olduğu yıllarda kg başına maliyetin 4 dolara yaklaştığı, 2013 yılında 3.85 dolara düştüğü görüldüğünde yaşanan artışlarla fiyat arasındaki ters yönlü ilişki de ortaya çıkmaktadır. Eğer fiyatlarda bir değişme olmasa idi Türkiye'nin söz konusu üründe AB pazarında görünmez engellerle karşılaştığı daha net ortaya konabilirdi. Türkiye'den yapılan ithalatın ortalama maliyeti AB açısından toplam ithalatın ortalama maliyetinden bütün yıllarda yüksektir. Dolayısıyla AB, zaman zaman daha ucuz pazarlara da yönelmiş olabilir. Diğer taraftan AB'nin toplam dış talebi 2009 sonrasında 2009 öncesine göre düşmüştür. Türkiye'nin fiyatlarının yüksekliği, AB'nin toplam talebinin düşüşü Tablo 45'te 2009 sonrası açısından görünmez engellerin etkisini sınırlandıran etkenlerdir.

Tüketimden önce bazı işlemde geçirilmiş ya da gıda ürünlerinde içerik olarak yer alan sert kabuklu yemişlerin bir kilogramında en fazla 8.0 mg aflatoksin B1, 10.0 mg

aflatoksin B₁, B₂, G₁, G₂ toplamı bulunabilir. 2001 ve 2003 yıllarında yapılan düzenlemelerde söz konusu değerler kuru meyveler için de geçerlidir. 2010 yılında kabuklu meyvelere ilişkin düzenlemeler daha da ayrıntılı olarak belirtilmiş, ağaç yemişleri grubundaki sınırdaki aflatoksin B1 düzeyi 5.0 mg olmuştur.

Tablo 46: Kabuklu Ceviz İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	14.178	3.500	83.703.820	41.309.286
2001	290.215	115.700	74.586.721	38.678.837
2002	199.958	86.700	68.613.600	38.340.790
2003	47.723	23.000	82.039.550	45.784.200
2005	21.053	5.400	109.051.762	53.503.100
2006	43.768	38.800	113.138.944	46.275.068
2007	11.938	800	108.260.458	42.653.183
2008	1.223	100	112.254.647	38.412.469
2009	44.397	34.520	139.967.473	36.012.832
2010	57.424	21.000	110.530.332	40.107.900
2011	87.900	17.700	126.429.241	40.926.784
2012	141.278	52.000	146.920.919	36.279.737
2013	326.481	141.700	130.540.712	31.595.003

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Yukarıda yazılan düzenlemenin etkilerini incelemek açısından kabuklu yemiş türü olan kabuklu ceviz ithalatına ilişkin veriler incelendiğinde; 2007 ve 2008 yıllarındaki büyük düşüş hemen göze çarpmaktadır. 2002-2005 yılları arasında AB'nin toplam ithalatı artmasına rağmen Türkiye'den yaptığı ithalatın giderek azalması, kabuklu yemişlerde yapılan düzenlemelerin 2006 öncesinde daha karmaşık olmasıyla ilişkilendirilebilir.³⁷ Türkiye'de 2006 yılında yaklaşık 130 bin ton olan ceviz üretimi sonraki iki yıl içerisinde 170 bin ton düzeyine ulaşmıştır. 2006 öncesi resmi gazetede kararlarında bir değişiklik olmamasına rağmen bu yıllarda hemen hiç ithalat yapılmamış olması ilginçtir. Sonraki

³⁷ 16 Mart 2001 ve 12 Aralık 2003 tarihli resmi gazetede kabuklu yemişlerle ilgili yer alan düzenlemelerde birbirine çok benzeyen ifadeler kullanılıp bu gruplara yönelik farklı sınırların belirlenmiş olması, ilgilenenlerin anlamasını zorlayıcı niteliktedir. 27 Şubat 2010 tarihli son düzenleme ise diğerlerine göre çok daha anlaşılır biçimdedir.

yıllarda ise Türkiye'nin düzenlemelere uyum sağladığı sonucunu verilerdeki artıştan ortaya çıkarmak mümkündür. 2009 yılından itibaren AB ürünlere ilişkin sertifika örneğini resmi gazetede yayınlamak yürürlüğe koymuştu. Kilogram başına maliyet açısından karşılaştırıldığında Türkiye'nin fiyatları 2005 yılı haricinde 2000-2009 yılları arasında tüm yıllarda AB'nin toplam ortalama maliyetinin üzerindedir. Özellikle 2007 ve 2008 yılında Türkiye'ye yapılan kilogram başına ödeme 13 dolar civarı iken AB'nin toplam ithalatının kilogram başına yaklaşık 2.75 dolara gelmesi dikkat çekicidir. Bu yıllarda fiyatların yüksekliği AB'yi başka piyasalara yönlendirmiş olabilir. 2009-2013 yılları arasında ise 2011 yılı haricinde Türkiye'de fiyatlar toplam ithalat ortalamasının altındadır. Bu beş yıllık dönemde AB'nin toplam ithalatı azalırken, Türkiye'den yapılan ithalatın son iki yılda önemli oranda artması, Türkiye'nin artan üretim miktarlarının sonucu olabilir. 2012 yılında Türkiye'de ceviz üretimi önceki yıla göre yaklaşık 20 bin ton, 2013 yılında da 9 bin ton artarak 212.140 tona ulaşmıştır. 2013 yılındaki artışlarda AB'nin düzenlemelerinin daha açık hale gelmesi ile Türkiye'nin fiyatlarının düşmesinin etkisi vardır.

Yer fıstıkları, sert kabuklu yemişler ve bunlardan elde edilen direk tüketime yönelik ya da gıda içeriği olarak kullanılan ürünlerde yer alabilecek maksimum aflatoksin B1 düzeyi 2.0 mg; bu kalıntının B₁, B₂, G₁, G₂ türlerinin toplamı ise 4.0 mg olarak belirlenmiştir. 2006 yılına ait bu düzenleme 2010 yılında sert kabuklu yemişlerin bazı türlerine yer verilerek yeniden düzenlenmiştir. Sert kabuklu yemişler genel ifadesi yerine örneğin badem, çam fıstığı, fındık gibi ürünlerin ayrı ayrı limitleri belirlenmiştir. Fındıkta aflatoksin B1 düzeyi 8.0, diğerleriyle birlikte toplam düzeyi 15.0 miligram şeklindedir.

Üstteki sınırlamayla ilgili olarak fındık ürününe ilişkin Tablo 47'de yer alan veriler incelendiğinde, 2000 yılında AB'nin toplam ithalatı 4888 ton iken Türkiye'nin ihracatının 928 ton olduğu görülmektedir. 2013 yılına gelindiğinde 13 yıl öncesine göre

AB'nin toplam ithalatında %64 artış varken Türkiye'nin ithalatının zaman içerisinde yaklaşık 910 ton azalması Türkiye'nin fındıkta AB pazarını kaybetmek üzere olduğunu göstermektedir.

Tablo 47: Kabuklu ve Kurutulmuş Fındık İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	2.952.120	928.600	9.764.836	4.888.032	19,00
2001	895.737	371.300	7.559.628	4.803.874	7,73
2002	750.626	371.600	5.404.846	3.318.357	11,20
2003	1.218.003	627.600	9.699.963	5.161.181	12,16
2004	867.164	213.100	11.139.684	5.069.300	4,20
2005	1.227.466	173.900	16.515.246	4.885.270	3,56
2006	622.365	141.000	16.832.019	6.027.840	2,34
2007	458.569	77.200	14.192.393	5.144.710	1,50
2008	410.909	70.300	14.140.638	4.350.823	1,62
2009	989.013	240.000	17.307.473	6.329.305	3,79
2010	611.213	120.300	15.461.740	4.646.024	2,59
2011	277.923	64.600	18.379.773	6.237.500	1,04
2012	86.918	29.703	21.039.161	5.482.287	0,54
2013	80.664	18.300	29.306.433	8.025.562	0,23

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

2000 yılında Türkiye, AB'nin toplam ithalatının %19'unu karşılayabilen ülke konumundayken 13 yıl sonra söz konusu oranın %0.23'e gerilemesi endişe vericidir. Türkiye 2000 yılında 470 bin ton, 2013 yılında 549 bin ton fındık üretimi gerçekleştirmiştir. Ortalama fiyatlar incelendiğinde 2012 yılı haricinde AB'nin Türkiye'ye ödediği kilogram başına fiyatın toplam ithalata ödediği ortalama fiyattan yüksek olması bu azalmanın nedenleri arasında gösterilebilir. Örneğin Türkiye'nin yaptığı ihracatın 2000 yılına göre iki kattan fazla azaldığı 2001 ve 2002 yıllarında AB toplam yaptığı ithalata

kilogram başına sırasıyla 1.57 ve 1.63 dolar ödemiştir. Türkiye'ye yaptığı ödeme ise söz konusu yıllarda kilogram başına 2.41 ve 2.02 dolardır. Fiyatların Türkiye'de bu şekilde yüksek olmasının nedenleri arasında belirtilen düzenlemelerin gerektirdiği aşamaların oluşturduğu maliyet artışı sayılabilir. Bu maliyet artışının fiyatlara yansımaları nedeniyle yükselen fiyatların Türkiye'nin AB piyasasında rekabet avantajını kaybetmesine yol açtığı görülmektedir.

Tablo 48: Kurutulmuş Elma İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	1.539.257	1.275.024	13.994.594	6.058.314
2001	1.549.105	1.267.104	14.109.629	6.330.114
2002	1.561.921	1.361.600	16.546.977	8.067.231
2003	2.327.079	1.551.005	19.627.154	8.408.694
2004	2.469.653	1.775.700	21.115.883	9.102.302
2005	1.792.224	1.335.200	23.091.176	9.802.233
2006	2.575.677	1.852.800	30.084.758	11.288.303
2007	2.942.446	1.470.300	38.078.078	12.509.464
2008	4.886.297	1.843.000	49.496.714	11.967.038
2009	4.074.579	2.255.100	34.703.461	10.058.262
2010	4.761.822	2.739.100	38.402.438	11.515.922
2011	4.499.219	2.306.686	45.253.463	11.192.765
2012	5.616.696	3.007.409	44.207.988	10.818.355
2013	5.623.207	2.584.600	43.983.634	11.507.323

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

16 Mart 2001 ve 12 Aralık 2003 tarihli komisyon kararlarında kurutulmuş meyvelerle ilgili yapılan düzenlemeler daha önce bahsedilen kabuklu meyvelerle ilgili düzenlemeler içerisinde yer alıyordu. 19 Aralık 2006 yılından itibaren kurutulmuş meyvelerin kabuklu meyvelerden ayrı düzenlemelere tabi tutulmasına başlanmıştır. Direk insan tüketimine yönelik ya da gıda içeriği olarak kullanılan kurutulmuş meyvelerde aflatoksin B₁ 5.0 mg, diğer aflatoksin türleri ise 10.0 mg kadar bulunabilir. Sonraki komisyon kararlarında bu sınırlarda değişiklik yapılmamıştır. Buna göre Türkiye'nin

AB'ye olan kurutulmuş elma ihracatı ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablo 48'de yer alan veriler incelendiğinde 2007 yılında miktar olarak 382500 kg kadar azalma görülmektedir. 2006 yılında yapılan düzenlemenin etkisinin bu azalmadaki payı muhtemeldir. Sonraki yıllarda Türkiye'nin ihracatının düzenli olarak artması ise ihracatçıların yeni düzenlemeye uyum sağladığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Fiyatlar açısından bakıldığında AB'nin yıllar itibariyle Türkiye'ye yaptığı ödemenin ortalamasının toplam ödemenin ortalamasından sürekli olarak düşük olması da Türkiye'nin fiyat avantajını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kurutulmuş elmada AB pazarındaki yerini koruduğu görülmektedir.

Kurutulmuş meyve ürünüyle ilgili yapılan diğer bir düzenlemeye göre kurutulmuş meyvelerin sınıflandırılmış, işleminden geçirilmiş, direk insan tüketimine yönelik ya da gıda içeriği olarak kullanımında ürünlerde aflatoksin B₁ 2.0 mg; B₁, B₂, G₁, G₂ toplamı maksimum 4.0 mg seviyesinde yer alabilir.

Tablo 49: Kurutulmuş Meyve, Fındık Karışımları İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	55.853.069	30.632.424	171.294.346	88.989.699	34,42
2001	47.265.771	39.840.336	169.970.362	102.708.375	38,79
2002	65.030.483	35.150.968	201.348.197	108.120.670	32,51
2003	78.331.610	31.466.945	230.583.064	103.669.765	30,35
2004	110.442.136	40.125.911	272.186.906	112.531.110	35,66
2005	104.607.854	42.855.809	275.238.981	105.827.515	40,50
2006	100.674.254	46.743.703	315.499.631	119.383.531	39,15
2007	126.512.342	46.600.425	375.764.150	127.418.982	36,57
2008	167.965.182	46.081.700	456.979.970	125.676.361	36,67
2009	138.859.703	44.187.060	400.400.502	124.017.733	35,63
2010	167.948.109	43.774.563	427.158.710	126.770.004	34,53
2011	185.106.653	41.467.164	448.553.655	120.381.157	34,45
2012	144.655.340	42.705.418	401.426.105	121.434.859	35,17
2013	154.463.622	49.293.018	446.887.208	130.076.555	37,90

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Yukarıdaki veriyle birlikte bu kapsamda izlenilebileceği düşünülen diğer bir veri ise veritabanında en yakın olarak bulunan kurutulmuş meyve fındık karışımı ürünüdür. Kurutulmuş meyvelerin sınıflandırılmış, işleminden geçirilmiş, direk insan tüketimine yönelik ya da gıda içeriği olarak kullanımında ürünlerde aflatoksin B₁ 2.0 mg; B₁, B₂, G₁, G₂ toplamı maksimum 4.0 mg seviyesinde yer alabilir. Buna göre Tablo 49 incelendiğinde 2006 yılı sonrasında Türkiye'nin kurutulmuş meyve ve fındık karışımlarında AB'ye olan ihracatında göze çarpan bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Birim fiyat açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin birim fiyatı toplam ithalatın genelde altındadır. 2004, 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye'nin birim fiyatı daha yüksektir. Yüzdesel olarak Türkiye AB'nin söz konusu üründeki ithalat ihtiyacının 2000 yılında %34'ünü; 2007 ve 2013 yıllarında ise sırasıyla %36 ve %37'sini karşılamıştır.

Tüm tahıllar ve tahıllardan elde edilen işleminden geçirilmiş ürünlerin AB piyasasında yer alması için maksimum içerebileceği aflatoksin B₁ seviyesi 2.0 mg; B₁, B₂, G₁, G₂ toplamı 4.0 miligram seviyesini geçmemelidir. Bu maddede AB maksimum düzeyi değiştirmemiştir.

Veritabanından elde edilen en yakın ürün tahıl kepeği ve diğer kalıntılar verisidir. Bu ürünü AB Türkiye'den sadece 2008 yılında 13200 kg alım yapmıştır. Yapılan dış ticaret değeri ise 11436 dolardır.

Tablo 50:AB'nin Diğer Ülkelerden Tahıl Kepeği ve Kalıntılarını İthalatı

Yıl	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)
2000	806.370	836.7
2001	1.090.312	726.264
2002	200.657	1.082.264
2003	399.427	1.805.051
2004	374.385	1.885.977
2005	96.285	204.658
2006	143.013	132.039
2007	1.075.528	2.078.486
2008	1.593.589	2.140.818
2009	3.143.944	2.149.844
2010	3.892.312	2.125.854
2011	5.581.851	2.558.053
2012	6.589.225	3.306.497
2013	7.647.233	4.943.080

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 50'deki veriler incelendiğinde; Türkiye'den sadece 2008 yılında alım yapan AB ülkelerinin; bu ürünü 2006 yılından sonra büyük miktarlarda diğer ülkelerden ithal etmeye başladığı görölmektedir. Türkiye'nin bu grup içerisinde yer almamasının nedenleri arasında yapılan düzenlemeleri yerine getirememiş olması, getirilen engel sonucu ortaya çıkan maliyet avantajını yitirmiş olması gibi sebepler ortaya çıkmış olabilir. Neticede tüm dünyadan artan miktarlarda alım yapan AB'nin bu ürüne dışarıdan ihtiyacı olduğu ve Türkiye'nin bu ürünü rahatlıkla üretebileceği ortadadır. Türkiye'nin toplam buğday üretimi 2007 yılında yaklaşık 17,2 bin ton, arpa üretimi 7,3 bin ton iken 2013 yılında sırasıyla 22 bin ton ve 7.9 bin ton olmuştur. Sadece bu iki üründe bile yüksek üretim artışı sağlayabilen Türkiye'nin yıllık hacmi 8 milyon dolara yaklaşan bir pazardan uzak kalmaması gerekmektedir.

2001-2014 arası AB komisyonu kararlarında mısır ilgili olarak 2003, 2006 ve 2010 yıllarında düzenlemeler mevcuttur. Bu kararların üçünde de fiziksel olarak işlem den geçirilen, sınıflandırılmış direk insan tüketimine yönelik ya da gıda içeriği olarak kullanılan mısırın AB pazarına girebilmesi için aflatoksin B₁ 1 kilogram mısırdaki en fazla 5 miligram, diğer aflatoksin türleri ile toplamı (B₁, B₂, G₁, G₂) en fazla 10 miligram olmalıdır. AB'nin Türkiye'den yapmış olduğu mısır ithalatı verisi bu düzenlemenin Türkiye'nin AB'ye olan mısır ihracatını ne derecede etkilediğini gösterebilir.

Tablo 51: Mısır İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	4.817.032	3.717.343	410.872.202	2.695.695.496	-	0,14
2001	8.486.796	6.643.224	446.118.086	3.111.514.345	15,43	0,21
2002	10.672.273	7.251.246	395.656.088	2.274.516.717	- 26,90	0,32
2003	13.961.254	10.271.500	682.964.101	4.110.990.928	80,74	0,25
2004	16.321.337	10.120.700	910.852.181	4.331.706.319	5,37	0,23
2005	9.239.034	5.411.854	463.138.186	2.615.076.183	- 39,63	0,21
2006	16.993.901	32.006.533	701.260.962	3.720.795.728	42,28	0,86
2007	9.737.984	4.324.142	2.646.623.818	10.827.419.347	191,00	0,04
2008	24.976.425	11.440.100	2.982.573.410	9.734.076.212	- 10,10	0,12
2009	24.001.165	14.405.756	869.996.995	2.806.126.935	- 71,17	0,51
2010	15.179.228	5.377.687	1.032.005.357	3.867.195.855	37,81	0,14
2011	23.791.001	8.235.200	2.294.004.734	7.146.663.306	84,80	0,12
2012	22.081.654	7.691.600	2.528.268.050	8.375.780.095	17,20	0,09
2013	58.934.633	138.948.900	3.391.327.452	11.116.313.199	32,72	1,25

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 51'de yer alan veriler incelendiğinde AB'nin belli yıllarda azalmış olmasına rağmen oldukça yüksek miktarlarda mısır ithal ettiği görülmektedir. 2005, 2007 ve 2010 yıllarında Türkiye'nin AB'ye olan mısır ihracatında önemli düşüşler görülmektedir. 2005 yılında AB'nin toplam ithalat miktarının önceki yıla göre %40

azalmasının Türkiye'nin ihracatını olumsuz etkilediği söylenebilir. 2007 ve 2010 yıllarında ise AB'nin toplam ithalat miktarı artmıştır. Türkiye'nin AB'nin toplam mısır ithalatındaki payına bakıldığında en yüksek pay %1.25 ile 2013 yılına aittir. En düşük pay ise %0.09 ile 2012 yılıdır. 2006 yılında yaklaşık 32 milyon kg olan mısır ithalatının düzenleme sonrası düştüğü (4 milyon kg) ve 2013 yılında birden 138 milyon kilograma ulaştığı görülmektedir. Bu büyük değişimin Türkiye'nin birden mısır üretimini artırıcı politika uygulamış olduğu varsayımı altında bile gerçekleşmesini sadece bununla açıklamak mümkün değildir. Talep eden ülkenin koşullarındaki değişikliklerin etkisi de göz önüne alınmalıdır. Burada 2013 yılında mısır konusunda Türkiye'nin ticaret potansiyelinin hangi seviyelere kadar ulaşabildiği ve önceki dönemlerde çeşitli nedenlerle potansiyelinden uzak kaldığı açıkça görülmektedir. Türkiye'nin mısır üretim miktarı (yem için kullanılanlar) 2005 ve 2013 yılları arasında sürekli olarak artmıştır. 2005 yılında 8 milyon 60 bin ton olan üretim 2013 yılında 18 milyon tonun üzerine çıkmıştır.³⁸ Birim maliyetler açısından bakıldığında Türkiye'nin ihracatının azaldığı yıllarda birim maliyetinin çok yüksek olduğu görülmektedir. AB'nin toplam ithalatının kg maliyeti 2007 yılında 0.14 dolar iken Türkiye'ye ödediği kilogram fiyatı 2.25 dolardır. Diğer yıllarda da benzer fiyat farklılıkları söz konusudur. 2013 yılında Türkiye'nin payının en yüksek olduğu yıl ise birim maliyeti 0.42 dolara gerilemiştir. 2012 yılında birim maliyet 2.87 dolardır. 2000-2012 yılları arasında Türkiye açısından maliyetleri artırıcı etkenlerden birisi olarak yukarıda bahsedilen unsurlar gösterilebilir. Üretim miktarı açısından bakıldığında 2012-2013 yılları arasındaki artış miktarı önceki yıllara yakındır. Diğer bir ifadeyle son iki yılda birim maliyetin bu kadar değişmesi Türkiye'deki üretim artışından kaynaklanmamaktadır.

³⁸ Burada bahsedilen üretim miktarı yem için kullanılan, hasıl ve silajlık olmak üzere iki ayrı mısır türünü içermektedir. Hasıl mısır üretimi düşerken, silajlık mısır üretiminin artması toplam üretimin artmasına sebep olmuştur. Silaj yeşil bitkilerin ve otların turşulaştırılmasıdır. Bu yöntemle yeşil otların olmadığı kış aylarında hayvanların yeterli beslenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Çiğ süt, ısıtılmış süt ve sütlü ürünlerde kullanılacak sütlerin AB'de tüketilebilmesi için 0.050 miligramdan fazla aflatoksin M₁ bulundurmaması gerekmektedir. Sütle ilgili bu düzenleme 2006 öncesinde 2001 ve 2003 yılında, 2006 sonrasında da 2010 yılındaki bazı resmi gazetelerde de yer almış, sınırlama aynı kalmıştır.

Tablo 52: Süt ve Krema İthalatı

Yıl	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)
2004	2.686	1.600
2006	2.563	600
2007	2.786	500
2010	\$358	444
2013	14.064	18.600

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Türkiye'nin süt ve süt ürünleri AB'nin ithalatı yasaklı ürünleri kapsamında idi. Bu yasağın nedeni ise çiftlik ve laboratuvar uygulamalarıyla ilgili AB'nin Türkiye'yi yeterli görmemesinden kaynaklanmaktaydı. Yapılan çalışmalar neticesinde 2013 yılında bu yasağın ortadan kalktığı çeşitli ekonomi haberlerinin yer aldığı internet sitelerinde ifade edilmektedir.³⁹ Yasağın kalktığı yıl 18600 kg ithalat yapılmıştır.

Süt ihracatının AB pazarındaki önemini izleyebilmek açısından hazırlanan Tablo 53'te süt ürünlerinde 2002 yılından itibaren yaşanan ithalat artışları Türkiye için bu pazarın önemini ortaya koymaktadır. 2013 yılında AB'nin yaptığı toplam ithalatın sadece %7'si Türkiye'den yapılmıştır.

³⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/22940751.asp> 16.10.2014

Tablo 53: AB'nin Diğer Ülkelerden Süt ve Krema İthalatı

Yıl	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)
2000	4.986.639	5.499.677
2001	5.603.033	5.548.614
2002	7.320.081	5.863.354
2003	10.153.887	8.414.894
2004	14.902.247	8.811.364
2005	17.739.668	15.310.579
2006	19.392.608	14.719.686
2007	19.787.110	15.909.021
2008	15.609.155	9.368.888
2009	21.539.929	20.489.409
2010	14.370.654	8.478.705
2011	20.034.701	11.999.678
2012	31.445.761	36.931.141
2013	26,397,545	26.057.570

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Eğer 2000-2012 yılları arasında da Türkiye bu pazar payını korumuş olsa (ticaret değeri açısından) 11 yıl içerisinde 16 milyon doların üzerinde yabancı sermaye elde etmiş olacaktı. Bu durum ise kronikleşmiş cari açık sorunu ile mücadele eden bir ülkenin yıllar itibariyle 16 milyon dolar daha az borçlanması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin inek sütü ve içme sütü üretimi ise 2010-2012 yılları arasındaki verileri incelendiğinde giderek yükselmektedir. Çiftliklerden toplanan kremada 2012 yılında önceki yıla göre %50 azalma yaşanmış ancak 2014 yılının ilk sekiz ayında önceki yıla göre %23 daha fazla krema elde edilmiştir.⁴⁰ AB 2013 yılında Türkiye'den yaklaşık 18 ton süt ve krema ithal etmiştir. Bu yılda Türkiye'nin içme sütü üretimi 1.298.061 ton, çiftliklerden toplanan krema ise 4.472 tondur. Yani Türkiye'nin süt ve süt ürünleri üretim kapasitesi ihracat pazarlarına açılacak derecede yüksektir.

⁴⁰ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/medas/?kn=85&locale=tr> 17.11.2014

Tablo 54: Zencefil, Zerdeçal ve Hindistancevizi İthalatı

Yıl	Zerdeçal		Zencefil		Hindistan Cevizi	
	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)
2000	12.503	14.800	1.030	200		
2001	19.504	39.100			1.746	1.100
2002	4.560	18.400	321	123	16.513	7.536
2003	1.832	823	3.969	2.000		
2004	3.457	1.000	15.695	3.700	1.318	100
2005	2.223	400	12.694	4.100		
2006	9.321	2.400	3.040	300		
2007	1.194	2.012	768	111	27.855	3.500
2008	7.752	4.217	43.223	19.700		
2009	2.607	1.730	21.787	5.431	223	29
2010	32.984	4.900	185.254	69.907	146	15
2011	18.496	3.300	84.254	20.296	6.541	300
2012	604	216				
2013	26.135	5.000				

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Hindistancevizi, zencefil ve zerdeçalın diğer ülkelerden AB pazarına girebilmesi için aflatoksin B₁ ve diğer aflatoksinlerden (B₁, B₂, G₁, G₂) sırasıyla 5.0 mg/kg ve 10.0 mg/kg'dan fazla bulundurmaması gerekmektedir. 2001-2014 yılları arasında bu düzenlemede değişiklik yapılmamıştır.

Zencefil, zerdeçal ve Hindistan ceviziye yönelik düzenlemelerin etkisini izleyebilmek amacıyla Tablo 54 hazırlanmıştır. AB'nin zencefil ve zerdeçala yönelik dış talebi sürekli olarak yükselmiştir. Veri tabanından elde edilen bilgilere göre birliğin yaptığı toplam zencefil ithalatı 2000 yılında yaklaşık 19 bin ton iken, 2006 yılında 34.664 bin ton, 2011 yılında 58.6 bin tondur. 2011 yılında 70 milyon dolara yaklaşan AB piyasasında Türkiye'nin yer alabilmesi için üretim problemlerini aşması gerekmektedir. Zencefilin sağlıklı bir ürün olmasına yönelik oluşan yaygın inanç bu ürüne olan talebi arttırmıştır.

Ancak tropikal iklime ve özel bir toprak türüne ihtiyaç duyan bitkinin üretimini deneyen birçok girişimcinin başarısız olduğu söylenmektedir⁴¹.

Zerdeçal ile ilgili verilere bakıldığında Türkiye'nin 2002 yılından itibaren giderek azalan miktarda zerdeçal ithalatı yaptığı görülmektedir. AB'nin toplam zerdeçal dış talebi 2002 yılında yaklaşık 6.6 bin ton iken 2013 yılında 9.4 bin tona yükselmiştir. Yapılan düzenlemelerin Türkiye'nin zerdeçal ihracatını etkilediğini söylemek mümkündür. Çünkü zencefil ve zerdeçal ile ilgili düzenlemeler ilk olarak 16 Mart 2002 tarihli resmi gazetede yer almaktadır. Hindistan cevzine olan AB dış talebi ise 2000-2011 yılları arasında yaklaşık 600 ton azalma göstermiştir. Türkiye'nin AB'ye Hindistan cevizi ihracatının da 2002 yılından sonra hemen hemen olmadığı görülmektedir. Söz konusu ürünlerin üretim miktarları ile ilgili TÜİK bitkisel üretim istatistikleri veritabanında bilgi yer almadığı için bu azalmalarda Türkiye'nin üretim düzeyinin etkisinin ne olduğu bilinmiyor olsa da bu ürünler toplamda 2011 yılında 140 milyon dolara yaklaşan bir potansiyele sahipti. Yani AB sadece 2011 yılında söz konusu ürünlere 140 milyon dolara yakın harcama yapmıştır. Türkiye için önemli bir pazarın daha kaybedilmeye başlandığı görülmektedir.

İşlemden geçirilmiş tahıl bazlı gıdalar ve bebek gıdalarında 1 kg üründe en fazla 0.10 miligram aflatoksin B₁ yer alabilmektedir. Bebek sütü ve devam sütü ile bu tür bebek mamalarında en fazla 0.025 mg aflatoksin M₁ olması kaydıyla AB bu ürünün ülke sınırları içerisine girmesine izin vermektedir. Tablo 44'te yer alan tahıllı bebek gıdaları ürün grubu bu düzenlemelerden etkilenmesi muhtemel, veri tabanında yer alan en yakın ürün grubudur. Daha önce de belirtildiği üzere bu ürün grubunda önemli bir değişim yaşanmamıştır. Yine bebekler için hazırlanmış özel tıbbi amaçlı diyet gıdaları için

⁴¹ <http://www.haberturk.com/yazarlar/esen-evran/805220-biri-zencefile-yuru-ya-kulum-dedi> 17.11.14

belirlenen üst sınır aflatoksin B₁ için 0.10 mg; aflatoksin M₁ için 0.025 mg kadardır. Bu ürünlerle ilgili olarak veri tabanında bilgi yer almamaktadır.

Diğer bir mikotoksin kalıntısı olan okratoksin A ile ilgili olarak da düzenlemeler bulunmaktadır. Okratoksin A kalıntısıyla ilgili olarak bulunan resmi gazete kararları içerisindeki (1997-2014 arası) ilk düzenleme 16 Mart 2002 tarihinde yapılmıştır.

İşlemden geçirilmemiş tahıllarda en fazla 5.0 miligram kadar okratoksin A kalıntısı bulunabilir. İşlemden geçirilmemiş tahıllar haricinde işlemden geçirilmiş tahıllar ve direk insan tüketimine yönelik hububat ürünleri de dâhil olmak üzere (işlemden geçirilmiş tahıl bazlı bebek gıdaları ile özel tıbbi amaçlı bebekler için olan diyet ürünleri hariç) ile ilgili olarak üst sınır 3.0 miligramdır. Söz konusu ürün grubuyla ilgili düzenlemelere 2002, 2005, 2006 ve 2012 tarihlerindeki ilgili resmi gazete kararlarında yer verilmiş, maksimum sınırlar aynı kalmıştır. Tablo 55'te AB'nin Türkiye'den toplam hububat ithalatına ilişkin 2000-2013 yılları arasındaki bilgileri parasal olarak yer almaktadır.

Tablo 55: Hububat İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalat Değerindeki Değişim (%)	Toplam İthalat Harcamasında Türkiye'nin Payı (%)
2000	42.403.970	1.577.166.968	-	2,69
2001	43.037.184	1.810.996.798	14,83	2,38
2002	30.579.494	2.616.683.136	44,49	1,17
2003	25.684.530	2.649.181.151	1,24	0,97
2004	18.357.084	3.117.382.383	17,67	0,59
2005	26.819.680	2.383.645.787	-23,54	1,13
2006	55.825.926	2.552.529.066	7,09	2,19
2007	23.150.444	6.271.444.998	145,70	0,37
2008	33.196.001	8.355.389.237	33,23	0,40
2009	43.554.411	3.789.609.616	- 54,64	1,15
2010	75.131.056	3.484.775.310	-8,04	2,16
2011	32.327.199	6.061.779.413	73,95	0,53
2012	26.762.004	5.969.328.258	-1,53	0,45
2013	79.868.613	6.312.741.947	5,75	1,27

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Her ne kadar hububat verisi ile ilgili olarak kilogram cinsinden verilerin elde edildiği kaynakta bilgi yer almıyor olsa da, söz konusu ürüne ilişkin AB tarafından Türkiye'den yapılan ithalatın dolar olarak verilen değerleri yapılan ticaretin seyri konusunda bir fikir verebilir. 2000-2013 yılları arasında Türkiye'nin AB'ye hububat ihracatı değer olarak 2002,2003,2004,2007 ve 2011 yıllarında azalma göstermiştir. Bir önceki yıla göre en yüksek azalmanın yaşandığı yıl (42.8 milyon dolar) AB'nin toplam hububat ithalatı 2010 yılına göre 92.4 milyon dolar artış göstermiştir. 2013 yılında Türkiye'nin AB'ye olan hububat ihracatı önceki yıla göre 53.1 milyon dolar (%198) artmıştır. Bu yıl AB'nin toplam hububat ihracatı önceki yıla göre 343 milyon dolar artış göstermiştir. AB'nin hububat için yaptığı ithalat harcamaları içerisinde Türkiye'nin payı 2000 yılında %2.69 iken 2007 yılında %0.36 ile en düşük düzeyine gerilemiş, 2013 yılında hafif toparlanarak %1.27 düzeyine gelmiştir. 2007 yılı 2006 düzenlemelerinin açıklandığı yıl olması ve AB'nin toplam hububat ithalatının 3.718 milyar dolar arttığı göz önüne alındığında Türkiye'nin yapılan düzenlemelerden olumsuz etkilendiği söylenebilir. Sadece 2007 yılında Türkiye AB'nin toplam hububat ithalatı harcamalarındaki payını 2000 yılında olduğu gibi %2.69 düzeyinde tutabilmiş olsa o yıl Türkiye'ye 145.5 milyon dolar daha fazla döviz girmiş olacaktı.

Kuru üzümde⁴² bulunması gereken okratoksin A atık madde seviyesi maksimum 10.0 miligram olarak belirlenmiştir. 16 Mart 2002, 26 Ocak 2005, 19 Aralık 2006 tarihli resmi gazetelerde kuru üzümle ilgili düzenlemelerden bahsedilmiştir. Üç komisyon kararında da düzenleme aynıdır. AB Türkiye'den 2003 ve 2012 yıllarında 22

⁴² AB resmi gazetelerinde kuru üzümün İngilizce karşılığı olarak *currants* ifadesi yer almaktadır. Veriler veri tabanından bu ifadeye göre alınarak çalışmada kullanılmıştır. Kuru üzüm manasına gelen ve veri tabanında bulunan diğer veriler *grapes*, *dried* olarak belirtildiği için çalışmada kullanılmamıştır. Türkiye'nin kuru üzüm üretimi iki farklı ifadede hangisine yönelik olduğu bilinmediği için çalışmada üretim bilgilerine yönelik yorum yapmak doğru olmayabilir.

ton ve 12 ton kuru üzüm ve altın çilek olarak da bilinen Bektaşı üzümü ithal etmiştir. Bu ithalatın dolar olarak değeri ise yaklaşık 42000 dolar ve 11000 dolardır.

Tablo 56:AB'nin Diğer Ülkelerden Kuru Üzüm ve Bektaşı Üzümü İthalatı

Yıl	Ticaret Değeri (\$)	İthalat Miktarı (Kg)
2000	1.549.525	963.384
2001	1.718.266	1.238.953
2002	1.767.412	1.073.021
2003	1.444.235	341.328
2004	753.806	76.432
2005	942.932	111.109
2006	1.434.287	155.939
2012	2.280.045	280.045
2013	2.077.134	223.610

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 56'da AB'nin toplam kuru üzüm dış talebini gösteren veriler yer almaktadır. 2002 yılından sonra ithalat miktarında yaşanan büyük düşüş dikkat çekicidir. Dikkate değer diğer bir husus da ürünlerin fiyatında meydana gelen büyük artıştır. 2000 yılında ürünün kilogram maliyeti 1.61 dolar, 2013 yılında 9.29 dolardır. Yalnızca 2003 ve 2012 yıllarında ihracat yapabilen Türkiye'nin ilerleyen dönemlerde diğer tarım ürünleri arasında pahalı sayılabilecek bu ürünü yeniden AB piyasasına sunması ülkenin döviz ihtiyacı açısından önem arz etmektedir.

Çözünür kahve çekirdekleri hariç kavrulmuş kahve çekirdeklerinin ithal edilebilmesi için okratoksin A seviyesi kilogram başına 5.0 miligramı geçmemelidir. Suda eriyen kahvede (Yoğun kahve) 10.0 miligram kadar okratoksin A atığı bulunabilir. Veri tabanında yoğun kahveye yönelik veri yer almamaktadır. 16 Mart 2002 tarihli resmi gazetede ürün ifadesine yer verilmiş, ancak bu ürüne ilişkin herhangi bir okratoksin A atığı sınırlaması getirilmemiştir. 26 Ocak 2005, 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarında bu düzenlemeye yer verilmiştir. Her iki düzenlemede de maksimum sınır aynıdır.

Tablo 57: Kavrulmuş Kahve Çekirdekleri İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	193.786	32.705	27.315.947	5.170.095	0,63
2001	184.420	33.049	34.924.207	6.823.454	0,48
2002	297.799	63.100	48.577.542	8.116.343	0,78
2003	247.029	50.317	67.941.641	9.963.978	0,50
2004	513.796	91.206	87.871.819	9.263.058	0,98
2005	555.927	83.970	112.637.370	10.974.586	0,77
2006	818.166	125.503	146.619.362	13.179.432	0,95
2007	869.920	96.919	347.582.364	16.761.505	0,58
2008	1.040.778	95.911	555.181.879	21.155.262	0,45
2009	965.093	88.816	676.861.516	24.403.407	0,36
2010	1.248.217	125.600	937.386.325	31.614.271	0,40
2011	1.468.301	132.736	1.260.218.539	35.499.534	0,37
2012	1.943.593	177.917	1.438.504.632	38.546.229	0,46
2013	1.993.760	178.300	1.626.695.151	41.188.912	0,43

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 57'de getirilen düzenlemenin Türkiye'nin AB'ye olan ihracatında önemli bir değişikliğe yol açmadığı görülmektedir. Kriz sonrası dönemde söz konusu ürünü AB Türkiye'den giderek artan miktarlarda ithal etmiştir. 14 yılda bu üründe 32 tondan 178 tona varan bir artış gerçekleşmiştir. Tabii bu artışın Türkiye'nin gerçek ihracat potansiyelini yansıtıp yansıtmadığını sadece buradaki verilerle tam olarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü bu artış gerçekleşirken, diğer taraftan ne kadar ürünün kabul edilmediğini de belirlemek gerekir ancak bunu ortaya koymak söz konusu verilere ulaşmanın da zorluğu göz önüne alınırsa çok daha ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmektedir. Burada ortaya konulan durum ise mevcut standardın söz konusu ürünün ticaretini Türkiye açısından mevcut durumdan daha kötüye götürmediğini göstermektedir. AB'nin toplam dış

talebi de yıllar içerisinde 5 bin tondan 41 bin tona ulaşmıştır. Burada bakılması gereken 14 yıllık dönemde Türkiye'nin AB'deki çözünür kahve çekirdekleri ithalat miktarı içerisindeki payının gösterdiği değişimdir. Türkiye'nin AB toplam ithalatı içerisindeki payı 2004 yılında %0.94 ile en yüksek düzeyine ulaşmış, 2009 yılında %0.36 ile en düşük düzeyine gerilemiştir. 2013 yılındaki pay ise %0.43'tür. Fiyatlar açısından değerlendirildiğinde AB'nin birim maliyeti sürekli olarak artmıştır. 2000 yılında 1 kg çözünür kahve çekirdeği ithalatı 5.28 dolara mal edilirken, 2013 yılında 39.49 dolara mal edilmiştir. Türkiye'den yaptığı ithalatın da birim maliyetine bakıldığında 2000-2001 yılında Türkiye'de fiyatlar yaklaşık 0.60 dolar daha yüksek iken 2013 yılında Türkiye'nin ortalama maliyeti sürekli düşerek AB'nin toplam ortalama maliyetinden 28.31 dolar daha düşük düzeye gelmesi, 2010-2013 yılları arasında oluşan artışı kısmen açıklamaktadır. Türkiye, iklim koşulları elvermediğinden kahve yetiştirmemekte, işleyip ihraç etmektedir.

Bazı şarap çeşitleriyle ilgili olarak 1 litresinde 2.0 miligram okratoksin A bulunabileceği belirtilmiştir. Yine aromalı şaraplar ve aromalı şarap bazlı içecekler ve şarap kokteylleriyle ilgili getirilen sınır da 2.0 miligram kadardır. Şaraplarla ilgili ilk düzenleme 26 Ocak 2005 tarihli komisyon kararında görülmektedir. Sonraki düzenleme 19 Aralık 2006 tarihinde yapılmıştır ve sınırlama aynıdır. Bu getirilen sınırlamaların Türkiye'nin AB'ye olan şarap ürünleri ithalatını etkileyip etkilemediğini incelemek amacıyla Tablo 58 hazırlanmıştır.

Tablo 58: Bazı Şarap Ürünleri İthalatı

Yıl	Üzüm Şarabı					Vermut ve Diğer Şaraplar				
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalat Miktarındaki Değişim (%)
2000	5.001.709	6.616.242	1.606.155.898	669.376.149	0,99	692.608	1.574.252	2.109.667	2.434.074	-
2001	4.839.195	6.884.367	2.008.026.346	785.258.964	0,88	262.177	987.800	2.779.787	5.073.380	108,43
2002	4.899.469	5.403.847	2.066.885.225	837.433.505	0,65	545.937	2.132.500	3.833.115	6.700.406	32,07
2003	6.575.376	4.412.529	2.440.679.057	954.051.453	0,46	34	3	3.297.612	5.589.311	-6,58
2004	6.664.380	2.766.649	3.062.769.111	1.120.580.314	0,25			3.605.280	4.878.018	- 12,73
2005	5.359.234	2.358.528	2.972.596.158	1.139.700.477	0,21			3.011.194	4.533.978	-7,05
2006	5.070.451	2.065.461	3.039.702.831	1.185.846.216	0,17	24.145	7.800	3.369.748	5.145.495	13,49
2007	7.235.994	6.703.073	3.723.745.120	1.300.425.350	0,52	62.475	12.700	4.010.674	3.256.154	-36,72
2008	3.193.514	1.202.755	3.620.586.163	1.245.020.794	0,10	190.548	36.000	4.951.007	3.382.878	3,89
2009	4.310.211	2.231.821	3.253.800.119	1.299.783.974	0,17	243.186	49.200	3.243.834	862.951	- 74,49
2010	3.354.062	1.288.092	3.139.598.645	1.357.612.820	0,09	26.573	6.000	3.413.923	835.153	- 3,22
2011	4.176.845	1.334.828	3.329.879.942	1.361.708.859	0,10	7.084	2.900	4.829.956	1.446.993	73,26
2012	4.487.773	1.426.252	3.210.128.559	1.374.051.449	0,10			7.325.383	4.377.774	202,54
2013	4.499.899	1.330.882	3.272.029.181	1.444.821.929	0,09			8.402.732	5.105.503	16,62

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

2005 yılından itibaren getirilen düzenlemelerden sonra Türkiye'nin şarap ithalinin önemli oranda azaldığı görülmektedir. 2007 yılında yaklaşık 7 milyon litre olan Türkiye'nin şarap ihracatı 2008 yılında 1 milyon litreye düşmüş ve 2013 yılı da dâhil olmak üzere tekrar 2007 seviyesine ulaşmamıştır. 2007-2013 yıllarında Türkiye'nin üzüm şarabı ve vermut ile diğer şaraplar ihracatı sürekli olarak azalırken, AB'nin söz konusu şarap çeşitlerindeki toplam dış talebi incelendiğinde üzüm şarabında önemli bir değişiklik olmadığı, vermut ve diğer şaraplar grubunda ise talebin 2012 yılında önceki yıla göre %202 artarak 1.4 bin tondan 4.4 bin tona ulaştığı görülmektedir. 2013 yılında da artış devam ederek 5.3 bin tona ulaşmıştır. Türkiye'nin ise vermut ve diğer şaraplar ithalatı 2000 yılında yaklaşık 2 bin ton iken 2011 yılında 2.9 tona gerilemiştir. AB'nin talebinin arttığı 2012 ve 2013 yıllarında Türkiye'den vermut ve diğer şarap ithalatı yoktur. Şarap tarım ürünleri arasında katma değeri en yüksek olan ürünler arasındadır. Sektörün Türkiye'deki en önemli sorunlarının başında vergi yüksekliliği ve kayıt dışılık

gelmektedir⁴³. Fiyatlar açısından incelendiğinde AB açısından Türkiye’den yapılan üzüm şarabı ithalatının birim maliyeti 2000-2009 yılları arasında toplam ithalatın birim maliyetinden daha düşüktür. Bu maliyet düşüklüğüne rağmen Türkiye’nin üzüm şarabı ithalatının yıllar içerisinde 6.6 milyon litreden 1.3 milyon litreye düşmesinde AB’nin düzenlemelerinin de etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Vermut ve diğer şarapta ise Türkiye AB’ye ihracat gerçekleştirememektedir. 2002 yılında 2.132 milyon litre olan vermut ve diğer şarap ihracatı verilere göre artık yapılamamaktadır. Dolayısıyla Türkiye hem kendi iç etkenleri, hem de AB tarafından kaynaklanan etkenler dolayısıyla 2013 yılında gerçekleşen 8.4 milyon dolarlık bir vermut ve diğer şaraplar pazarının dışına itilmiştir. Üzüm şarabı ithalatında Türkiye’nin payı 2000 yılında %0.99 iken bu pay zaman içerisinde %0.09’a kadar düşmüştür. Ülkenin üzüm şarabından da fiyat avantajına rağmen önemli bir pazar kaybı olduğu görülmektedir. Türkiye’nin şarapla ilgili üretiminin ise yaşanan sıkıntılara rağmen olumsuz etkilenmediği söylenebilir. Şaraplık üzüm üretimi 2004 yılında 370 bin ton iken, 2009 yılında 475 bin ton, 2013 yılında ise 455.229 tondur.

Tablo 59: Üzüm Suyu İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Litre)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Toplam İthalat Miktarındaki Değişim (%)
2002	20.705	15.100	753.637	533.540	2,83	375.454	620.700	3.154.895	3.818.717	16,25	-
2003	21.396	12.700	1.093.900	974.051	1,30	705.759	1.313.632	6.415.402	8.327.950	15,77	118,08
2004	16.006	7.300	1.027.083	833.339	0,88	1.115.095	1.447.800	5.142.155	5.144.612	28,14	- 38,22
2005	23.264	23.374	1.061.624	939.818	2,49	99.229	58.500	2.489.822	2.022.520	2,89	-60,69
2006	91.644	85.100	1.654.435	2.532.446	3,36	76.682	33.400	3.330.239	2.418.901	1,38	19,60
2007	157.265	126.500	2.083.860	2.248.455	5,63	326.880	280.600	5.121.631	3.835.490	7,32	58,56
2008	150.184	125.300	1.589.182	999.614	12,53	630.990	672.800	9.852.055	6.123.114	10,99	59,64
2009	62.490	75.400	1.573.422	1.307.108	5,77	567.640	293.014	5.804.638	2.806.190	10,44	-54,17
2010	66.511	86.300	1.766.028	1.468.198	5,88	210.489	117.600	4.237.427	1.745.586	6,74	- 37,80
2011	65.897	81.000	1.710.012	1.163.433	6,96	656.647	358.125	6.172.754	2.753.110	13,01	57,72
2012	67.355	82.800	1.888.488	1.503.372	5,51	92.266	34.000	18.999.330	9.272.522	0,37	236,80
2013	122.165	97.300	1.578.992	1.081.500	9,00	1.708.568	746.000	21.546.903	9.003.900	8,29	- 2,90

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

⁴³ http://www.ekodialog.com/Makaleler/turk_sarapcilik_sektoru.html 17.10.2014

Üzüm suyu, konsantre edilmiş üzüm suyu, üzüm nektarının okratoksin A ile ilgili sınırı 2.0 miligram seviyesindedir. 26 Ocak 2005 ve 19 Aralık 2006 yılındaki komisyon kararlarıyla bu sınır belirlenmiş ve değiştirilmemiştir. Veritabanında 200961 ve 200969 olmak üzere iki farklı üzüm suyu grubu bulunmaktadır. 200969 grubu 200961 dışındakiler olarak ifade edilmektedir. Tablo 59'da yer alan diğer üzüm suyu ifadesi 200969 kodlu ürün grubunu belirtmektedir. Veriler incelendiğinde AB'nin Türkiye'den yaptığı üzüm suyu ithalatında 2009 yılına kadar artış olduğu, 2009-2013 yıllarında ise bir düşüş trendine girildiği görülmektedir. 2009-2013 yıllarında AB'nin toplam üzüm suyu dış talebi 225 ton düşüş göstermiştir. Özellikle 2008, 2011 ve 2013 yıllarında toplam talepte bir önceki yıla göre sırasıyla 1248 ton, 56 ton ve 309 ton düşüşler yaşanmıştır. Kuşkusuz toplam talepteki bu azalmaların Türkiye'nin ihracatına olumsuz yansımaları da olmuştur. AB'nin toplam üzüm suyu ithalatında Türkiye'nin payı 2002 yılında yaklaşık %3 iken 2008 yılında %12'ye çıkmış, sonraki yıllarda %5-%9 civarında değişmiştir. 2009 yılına kadar Türkiye'nin payının sürekli artması, yapılan düzenlemelerin etkisinin sınırlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Seçilmiş içecek bitkisi üretim bilgileri içerisinde TÜİK'te yer alan üzüm üretim verilerine bakıldığında, 2001-2013 yıllarında üretim 761.409 ton artış göstermiştir. Dolayısıyla AB'nin Türkiye'den üzüm suyu ihracatında meydana gelen azalmaların Türkiye'deki üretim azalmasından kaynaklanmadığı söylenebilir. Diğer üzüm suyu ile ilgili verilerde ise 2002-2004 yıllarında Türkiye'den yapılan ithalat toplamda 827 ton artmıştır. Ancak 2005-2012 yıllarında önceki yıllara göre değişim hesaplandığında 1.413 bin ton azalma yaşanmış olması, bu ürün grubunda Türkiye'nin AB piyasasında engelle karşılaştığını göstermektedir. Aynı yıllar içerisinde AB'nin diğer üzüm suyu dış talebi 3.859 bin ton artış göstermiştir. Türkiye'nin AB diğer üzüm suyu dış talebinde payı 2002 yılında %16 iken 2012 yılında %0.37'ye kadar gerilemiş, 2013 yılında %8.29

olmuştur. Üzüm suyuna ilişkin ilk düzenleme 26 Ocak 2005 yılında açıklandığına göre Türkiye'nin düzenleme kapsamına giren ürünleri bu uygulamadan olumsuz etkilenmiştir.

İşlemden geçirilmiş tahıl bazlı gıdalar ile bebekler ve çocuklar için gıdalarla ilgili okratoksin A sınırı ise kilogram başına 0.50 miligram kadardır. Buradaki düzenlemeye en yakın veri grubu ise Tablo 44'te daha önce incelenmiştir. Okratoksin A atığıyla ilgili diğer bir düzenleme ise özellikle bebekler için hazırlanan özel tıbbi amaçlı bebek gıdalarında bu atığın sınırı 0.50 miligram olarak belirlenmesidir. Bu ürün grubuyla ilgili veri bulunamamıştır.

Patulin ürünlerde belli bir oranın üzerinde yer aldığına hastalığa neden olabilecek mikotoksin grubundaki diğer bir atık madde türüdür. Bu atık maddeyle ilgili yapılan düzenlemelere göre 1 kg meyve suyunda en fazla 50 mg kadar patulin bulunabilir. 11 Ağustos 2003 ve 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarında söz konusu düzenlemeden bahsedilmiştir. 2003 yılındaki ifadede özellikle elma suyu belirtilmiş, diğer içeceklerde de içerik olarak kullanılan meyve suları söz konusu düzenleme kapsamına alınmıştır. 2006 yılındaki düzenlemede ise diğer içeceklerde içerik olarak kullanılan meyve sularından bahsedilmemiştir. Her iki düzenlemede de sınır 50 mg'dır. Üzüm suyu ile ilgili gelişmeler daha önce Tablo 59'da incelenmişti. Diğer atık maddelerle ilgili olarak getirilen sınırlamalarla birlikte bu sınırlamanın da etkisini ölçmek açısından veritabanında yer alan toplam meyve ve sebze suları ithalatı verisini incelemek faydalı olabilir.

Tablo 60:Fermante Edilmemiş Toplam Meyve-Sebze Suyu İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	37.762.066	38.414.106	1.416.150.983	1.607.879.641
2001	40.973.997	53.324.178	1.157.876.754	1.686.250.227
2002	32.690.053	43.412.800	1.363.550.237	1.721.176.946
2003	57.408.389	51.584.798	1.497.608.635	1.813.616.318
2004	50.448.329	50.906.345	1.552.588.208	1.956.084.278
2005	70.576.550	66.178.498	1.598.004.037	2.146.878.113
2006	81.538.614	67.776.900	1.920.294.860	2.109.054.018
2007	111.209.101	45.162.399	2.313.074.167	1.929.255.980
2008	102.153.917	41.555.130	2.292.965.955	1.871.402.466
2009	61.978.735	40.282.041	2.167.690.523	2.198.518.904
2010	118.756.113	69.779.865	2.214.459.273	2.037.659.464
2011	166.533.127	71.722.949	2.745.394.023	1.957.419.519
2012	174.234.220	68.965.627	2.618.915.803	1.870.848.298
2013	143.553.822	68.199.236	2.767.133.583	2.291.333.559

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 60'ta yer alan veriler meyve suyu ile ilgili yapılan düzenlemelerin AB'nin Türkiye'den yapmış olduğu ithalatı ilk etapta önemli oranda etkilediğini göstermektedir. 2003 yılında yapılan düzenlemeden sonra Türkiye'nin ihracatı 2004 yılında 678 ton azalmıştır. 2004 yılında AB'nin toplam meyve-sebze suyu dış talebi önceki yıla göre 142.467 bin ton artış göstermiştir. 2006 yılında yapılan düzenlemeden sonra Türkiye'nin AB'ye olan ihracatı 2007, 2008 ve 2009 yıllarında toplamda 27.495 bin ton azalma meydana gelmiştir. AB'nin ithalatı ise 2007-2009 yıllarında 89.494 bin ton artmıştır. Türkiye ihracatının değişim yönü ile AB'nin toplam ithalatının değişim yönü birbiriyle uyumlu değildir. Örneğin 2010 yılında Türkiye'den yapılan ithalatta 29.5 bin ton artış yaşanırken AB'nin toplam ithalatı 160 bin ton civarında azalmıştır. 2013 yılında AB'nin toplam ithalatı önceki yıla göre 420 bin ton artmışken, Türkiye'den yaptığı ithalat 767 ton azalma göstermiştir. Kısacası söz konusu ürünlerdeki toplam ithalat verileri ile Türkiye'nin AB'ye ihracat verileri incelendiğinde düzenlemeler sonraki ilk yıllar haricinde

Türkiye'nin aleyhinde ciddi anlamda bir değişme olduğu söylenemez. 2000 ve 2013 verileri karşılaştırıldığında Türkiye'nin ihracatı çeşitli dalgalanmalar olsa da 30 bin ton artış göstermiştir. Birim fiyatlar açısından bakıldığında AB Türkiye'ye 14 yılda ortalama 0.56 dolar daha fazla ödeme yapmıştır.

Düzenlemelerin etkisi açısından diğer bazı meyve suyu ithalatı verilerine bakıldığında 2001 yılından beri Türkiye'nin elma suyunun AB pazarlarına giremediği görülmektedir. Türkiye 2001 yılında AB'ye yaklaşık 35 milyon \$ değerinde ihracat yapmıştır. AB'nin diğer ülkelerden elma suyu ithalatı ise veritabanına göre yine 2000 ve 2001 yılları ile sınırlıdır. Portakal suyu ithalatı verilerine bakıldığında ise fiyat ve miktar değişimleri aynı yönde değişim gösterdiğinden yapılan düzenlemelerin etkisi açısından daha net bir çıkarım yapılmasına olanak sağlamamaktadır.

Tablo 61:Portakal Suyu İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	101.617	206.100	139.609.312	246.062.900	0,08
2001	72.267	158.400	324.460.151	572.448.858	0,03
2002	127.657	145.000	668.205.109	789.883.787	0,02
2003	113.586	176.527	768.479.206	893.396.461	0,02
2004	405.948	357.700	740.907.500	903.742.018	0,04
2005	344.762	280.400	677.203.343	919.363.640	0,03
2006	311.704	469.600	831.485.133	842.525.733	0,06
2007	99.606	106.609	943.645.907	645.464.797	0,02
2008	93.447	110.100	915.007.070	655.503.808	0,02
2009	61.807	73.698	912.696.518	807.122.788	0,01
2010	343.658	126.900	824.764.398	626.286.416	0,02
2011	345.852	151.407	1.071.461.564	513.954.883	0,03
2012	80.774	105.000	1.087.963.224	505.408.302	0,02
2013	183.944	151.400	1.140.163.730	578.675.392	0,03

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 61’de yer alan portakal suyu ithalatı verilerinden de izlenebileceği gibi 2006 yılından itibaren yapılan ithalat 2006 yılının yaklaşık çeyreği kadar miktarlarda kalmıştır. Yapılan sınırlamalar Türkiye’nin 2013 yılında 2006 yılına göre yaklaşık 128000 \$ gelir kaybı yaşamasına neden olmuştur. 2013 yılına gelindiğinde 2006 yılına göre ihracat miktarı 318 ton daha az yapılmıştır. AB’nin toplam ithalatının da 2013 yılında 2006 yılına göre yaklaşık 264 bin ton azaldığı görülmektedir. AB’nin portakal suyu ithalatında Türkiye’nin payı ise oldukça düşüktür. 2000 yılında %0.08 iken 2006 yılında %0.06, 2013 yılında %0.03 olmuştur. 2013 yılında AB’nin portakal suyu ithalatına 1 milyar 140 milyon dolar harcama yapması bu ürünün dış kaynak açısından önemli olduğunu ortaya koymaktadır. AB portakal suyu ithalatını azaltmış olsa da yaptığı harcamanın yükseldiği görülmektedir. Birlik 2000 yılında 1 kg portakal suyunu 0.56 dolara ithal ederken birim fiyatın 2012 yılında 2.15’e kadar yükselmesi, Türkiye’nin bu pazara önem vermesi açısından göz önüne alınması gereken bir gelişmedir. 2012 yılında AB Türkiye’den 1 kg portakal suyunu 0.77 dolara ithal etmiştir. Bu fiyat avantajına rağmen Türkiye’nin portakal suyu ihracatının azalması dış ticaret engellerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’nin içecek bitkisi ürünleri arasında yer alan portakal üretim verileri incelendiğinde üretimin sürekli artması, ürünün arz miktarı açısından ihracatı azaltacak bir durumun olmadığını göstermektedir. 2001 yılında 1milyon 250 bin ton portakal üretilmiştir. Türkiye’nin AB’ye ihracatının en fazla olduğu 2006 yılında portakal üretimi 1.535.806 ton, ihracatın en düşük olduğu 2012 yılında 1.661.111 tondur.

2003 ve 2006 yıllarındaki komisyon kararlarında AB, elma suyu ve elma suyundan elde edilebilecek içeceklerin litresinde 50 mg patulin bulunabileceğini belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi AB’nin elma suyu ithalatı neredeyse bulunmamaktadır. Elma kompostosu, elma püresi gibi elmadan elde edilen diğer içecek ya

da yiyeceklerle ilgili getirilen patulin sınırlaması ise 25 miligramdır. AB'nin ürünlerin ayrıntısına göre belirlediği farklı sınırlandırmalar da uyum sağlamanın zorluğunu ortaya koymaktadır. Eğer elma suyu ve elma püresi gibi ürünler bebekler ve küçük çocuklara yönelik ise söz konusu sınırlamanın maksimum düzeyi 10 miligrama düşmektedir. Aynı sınırlama tahıl bazlı bebek mamaları haricindeki diğer bebek gıdalarını da kapsamaktadır.

Deoksinivalenol (hastalığa sebebiyet veren başka bir mikotoksin maddesi) işlemden geçirilmemiş makarnalık buğday, yulaf ve mısır haricindeki hububat ürünlerinde en fazla 1250 mg/kg yer alabilmektedir. Yararlanılan veritabanında en yakın 190490 kodlu mısır hariç tahılların ithalatı bulunmaktadır. Ancak bu veri grubu makarnalık buğday ile yulaf ürününü de içerdiği için yapılan düzenlemenin etkisini belirlemek açısından yanıltıcı olabilir. İşlemden geçirilmemiş makarnalık buğday ve yulafın ise bu atık maddeyi maksimum bulundurması kilogram başına en fazla 1750 miligramdır. Bu düzenlemeler 6 Haziran 2005, 19 Aralık 2006 ve 29 Eylül 2007 tarihli komisyon kararlarında ilan edilmiştir.

Tablo 62: Makarnalık Buğday ve Yulaf İthalatı

Yıl	Makarnalık Buğday				Yulaf			
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	34.970.380	271.207.718	201.611.607	1.288.492.035			3.270.644	18.818.170
2001	29.640.466	175.697.667	230.098.898	1.347.628.967			1.294.737	9.261.405
2002	1.916.236	9.620.500	215.047.793	1.096.355.493			742.846	5.315.600
2003	5.830.126	25.827.900	343.709.064	1.666.543.995			309.658	1.764.222
2004	691.226	1.250.500	395.083.910	1.777.560.656			462.235	2.669.321
2005	17.440.702	91.436.200	379.693.277	1.773.069.930			470.671	1.111.126
2006	37.774.327	202.091.600	427.588.122	2.006.366.759	20,854	45.600	720.341	1.575.529
2007	6.526.824	13.357.800	667.989.024	1.906.657.095			2.504.378	5.131.021
2008	59.876	70,7	769.523.194	1.316.584.805	3,286	2.900	1.080.907	1.735.924
2009	16.709.055	47.750.300	720.282.639	2.107.456.105	1,91	1.900	2.150.150	4.155.805
2010	56.832.828	262.671.600	616.801.127	2.208.708.955	6,398	6.700	1.419.245	2.136.035
2011	5.775.158	16.208.635	716.329.393	1.784.756.750	14	22	3.266.032	5.269.868
2012					\$2,995	4.900	2.870.259	2.905.331
2013							4.263.351	4.272.849

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Türkiye'nin AB'ye yulaf ithalatı neredeyse yok denecek kadar azdır. Ancak birliğin diğer ülkelerden önemli miktarda yulaf ithalatı bulunmaktadır. 2012 yılında 2905 ton yapılan ithalatın bedeli 2870 bin \$ iken 2013 yılında yapılan ithalat önemli miktarda artarak 4272 tona ulaşmıştır ve bu yapılan ticaretin değeri de 4 milyon 262 bin dolar civarındadır. Türkiye'nin bu pazarın en azından %10'unu bile kullanabilmiş olması önem

arz etmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle yulaf AB pazarına girememektedir. Yulafın yem bitkisi ve insan tüketimine yönelik olarak kullanımı söz konusudur. Veritabanında bu ayırım yapılmadığından verilerin ikisini de kapsadığı düşünülmektedir. Türkiye'nin yem bitkisi olarak yulaf üretimi 2012 yılında 934.157 ton, 2013 yılında 1.088.168 ton olarak gerçekleşmiştir. Yani Türkiye'nin AB'nin dış talebini karşılayabilecek yüksek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

Makarnalık buğday ithalatı ise 2007 yılında yaklaşık 189 bin ton düşüş yaşamıştır. 2006 yılında yapılan düzenleme sonrası yaşanan bu büyük düşüş Türkiye'nin yaklaşık 30 milyon dolar kaybına neden olmuştur. 2010 yılında ise büyük oranda yaşanan artış 2011 yılında tekrar azalmaya dönüşmüştür. 2012 ve 2013 yılında ise AB'nin Türkiye'den ithalat yapmadığı görülmektedir. Veritabanındaki bilgilere göre AB, bu yıllarda makarnalık buğday ithalatı yapmamıştır. Ancak 2000-2011 yılları arasında AB'nin makarnalık buğday talebinin 200 bin tondan 700 bin tonun üzerine çıkması, ürünün AB açısından önemli olduğunu göstermektedir.

İşlemden geçirilmemiş mısır için belirlenen sınır da (deoksinivalenol için) 1750 miligram kadardır. Veritabanında bulunan en yakın veri grubu 1005 kodlu toplam mısır ithalatıdır. Tablo 51'de toplam mısır ithalatının 2007'de 2006 yılına göre büyük düşüş yaşadığından bahsedilmişti. Yaşanan bu düşüşte getirilen aflatoksin B₁ sınırlamasıyla birlikte bu düzenlemenin de etkili olduğu söylenebilir.

Mısır unu gibi hububat içerikli direk tüketime yönelik ürünlerde deoksinivalenol atığı kilogram başına en fazla 750 miligram bulunabilir. 2005 yılında bu düzenlemeden bahsedilmiş, 2006 ve 2007 yılında bu sınırlamaya hububat kepekleri gibi hububatlardan elde edilen diğer ürünler de dâhil edilmiştir. Tablo 63'te buğday unu ve mısır unu ithalatına ilişkin veriler yer almaktadır. Türkiye'nin buğday unu ihracatı 2004

yılında 53 bin ton iken diğer yıllarda oldukça sınırlıdır. AB'nin toplam buğday unu ithalatı 2004 yılında 62 bin ton ile en yüksek seviyededir. 2007 yılında düşen ithalat 2013 yılına kadar yükseliş eğilimine girerek 31 bin tona ulaşmıştır. Artan bu talebin daha çok diğer ülkelerden karşılandığı Türkiye'nin toplam ithalat miktarındaki, pay incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. 2008 yılında AB ithal ettiği buğday ununun %1.52'sini Türkiye'den alırken 2013 yılında %0.80'ini Türkiye'den almıştır. 2005 yılındaki düzenleme öncesi ise toplam ithalatın %85'i Türkiye'den yapılmıştır. AB'nin toplam dış talebi 2004-2013 yılları arasında %50 azalmıştır. Ancak Türkiye'nin payının bu dış talep azalmasından daha fazla düşmesi talep dışındaki etkenlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Düzenlemeler 2005 yılından itibaren başladığına göre konulan sınırlandırmaların Türkiye'nin buğday unu ihracatını etkilediği görülmektedir. Birim maliyetler açısından bakıldığında AB'nin 1 kg buğday unu için Türkiye'ye ödediği bedel ile toplam ithalatında ödediği bedel arasında fazla fark yoktur.

Mısır unu ile ilgili verilerde ise önemli bir değişiklik görünmemektedir. Türkiye'nin AB toplam mısır unu ithalatı içerisindeki payı sürekli olarak %1'in altındadır. Türkiye Ziraat Odaları Birliği'nin 2007-2010 yılı raporuna göre AB dünyanın önde gelen mısır üreticisi konumundadır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:146). Bu duruma rağmen AB'nin mısır unu ithalatı 2013 yılında 8.4 milyon dolar düzeyindedir. Ürünün fiyatı da AB'nin ithalat miktarı ve ticaret değerleri incelendiğinde 2000 yılında 0.55 dolar iken 2013 yılında 1.19 dolara çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin toplam ithalattaki payının artması önemli bir dış kaynak girişi sağlayabilir. 2000-2013 verileri, yapılan düzenlemelerin Türkiye'nin mevcut durumunu olumsuz etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 63: Buğday Unu ve Mısır Unu İthalatı

Yıl	Buğday Unu					Mısır Unu				
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	89.961	549.000	4.468.717	20.745.368	2,65	4.361	8.100	6.833.821	12.382.969	0,07
2001	47.193	126.900	1.855.734	4.884.065	2,60	2.982	6.900	6.973.117	12.615.667	0,05
2002	47.858	119.200	2.896.429	12.402.019	0,96	8.601	9.000	6.459.086	11.754.847	0,08
2003	293.486	1.621.900	3.281.316	9.896.310	16,39	9.307	14.354	5.149.405	8.241.179	0,17
2004	12.919.864	53.037.700	17.058.366	62.147.562	85,34	10.484	15.039	4.545.010	7.031.943	0,21
2005	94.919	131.100	5.430.901	11.219.475	1,17	29.748	16.000	5.126.767	7.660.857	0,21
2006	205.148	396.100	5.840.577	10.720.428	3,69	16.558	18.900	5.963.251	9.333.506	0,20
2007	225.408	406.100	6.551.071	9.084.368	4,47	15.492	15.700	7.430.528	9.564.954	0,16
2008	153.691	161.900	9.534.475	10.643.846	1,52	26.983	15.900	9.355.157	13.972.806	0,11
2009	206.833	222.000	11.562.690	15.205.219	1,46	18.637	16.618	8.270.278	12.810.885	0,13
2010	129.738	176.800	13.468.558	18.135.060	0,97	20.201	18.238	8.435.710	11.323.461	0,16
2011	186.822	241.900	23.939.830	38.401.260	0,63	19.832	16.139	9.198.299	12.526.988	0,13
2012	197.874	240.400	18.775.068	24.841.410	0,97	27.135	21.500	8.328.646	7.741.207	0,28
2013	212.922	248.800	23.026.878	31.023.142	0,80	18.606	14.700	8.436.078	7.066.279	0,21

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Makarnanın bir kilogramında en fazla bulunması gereken deoksinivalenol seviyesi 750 mg iken, ekmek, hamur işi, bisküvi, hububatlı atıştırmalıklar ve kahvaltılık gevrekler için bir kilogramda en fazla 500 miligram kadardır. 2005, 2006 ve 2007 yıllarında düzenleme resmi gazetede ilan edilmiştir. Her iki ürün grubunun sınırlaması sürekli olarak ayındır.

Tablo 64: Makarna Kuskus, vb. ile Ekmek, Hamurışı, Bisküvi, v.b. İthalatı

Yıl	Makarna, Kuskus, v.b.			Ekmek, Hamurışı, Bisküvi, v.b.		
	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	1.981.074	3.983.000	4,98	13.323.487	15.947.833	16,08
2001	1.936.419	4.213.700	4,97	18.962.489	19.978.412	18,25
2002	2.328.040	4.429.000	4,42	24.998.001	25.858.397	20,43
2003	2.861.103	4.751.512	4,72	38.120.544	30.246.073	21,34
2004	4.625.921	6.723.933	5,45	47.039.208	31.480.230	20,68
2005	4.164.186	6.515.900	4,96	50.160.848	31.321.718	20,02
2006	4.830.743	6.834.883	4,91	48.187.650	28.910.813	18,63
2007	6.241.343	7.386.900	4,50	61.957.328	33.126.463	18,48
2008	13.753.898	10.195.200	5,73	76.738.981	36.330.449	19,96
2009	13.540.117	13.441.700	7,08	72.576.165	33.390.369	17,82
2010	11.942.625	13.814.092	7,29	77.779.907	36.878.039	18,29
2011	15.061.163	16.751.671	8,04	86.474.763	39.396.586	18,08
2012	19.730.167	22.964.770	11,07	81.957.655	38.946.335	17,97
2013	19.180.366	21.015.565	9,54	95.681.101	42.084.564	18,11

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 64'te yer alan verilerden de anlaşıldığı gibi her iki ürün grubunda da yapılan sınırlandırmaların 2006 sonrası gerçekleşen ithalat miktarlarında azalışa sebep olmadığı, artışlar yaşandığı görülmektedir. Türkiye'nin toplam AB makarna kuskus v.b. ithalatındaki payı giderek artarak %5 seviyelerinden %10 seviyelerine ulaşmıştır. Ekmek, hamur işi gibi ürünlerin olduğu grupta da Türkiye'nin payı %16-20 aralığındadır. 2012 ve 2013 yıllarında makarna v.b. ürünler ile ekmek, hamur işi, v.b. ürünlerin ithalatında en yüksek noktaya ulaşılmıştır.

İşlem görmüş tahıl (hububat) bazlı gıdalar ve bebek gıdaları için üst sınır deoksinivalenol atığında 200 miligramdır. Tablo 44'te bu düzenlemeden etkilenmesi muhtemel olan tahıllı bebek gıdalarının ithalatında önemli bir değişme olmadığı görülmektedir.

Tablo 65:Mısır Harici Bazı Tahıllar İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)
2000	1.894.380	3.324.200	5.689.073	5.697.413
2001	2.646.330	4.982.400	7.115.091	7.175.171
2002	1.015.654	1.135.700	4.924.394	3.418.545
2003	1.094.590	986,300	5.605.522	2.794.670
2004	1.356.945	1.180.827	7.403.150	3.245.275
2005	1.694.920	1.295.700	10.024.509	3.782.198
2006	1.907.559	1.303.800	10.159.670	3.803.289
2007	2.184.221	1.091.400	10.160.670	3.037.609
2008	2.342.105	865,527	14.879.944	3.418.278
2009	2.824.746	1.237.700	15.228.009	3.527.899
2010	3.573.294	1.543.600	16.807.240	4.230.291
2011	5.210.406	2.224.919	20.289.452	5.439.521
2012	4.656.391	1.772.271	16.836.707	4.250.679
2013	5.008.824	1.790.500	25.439.111	6.386.804

Zearalenone atığı mikotoksin grubunda yer alan bir diğer toksik maddedir. AB bazı gıda ürünlerinde bu maddenin bulunmasıyla ilgili olarak da bazı sınırlandırmalar getirmiştir. Mısır haricindeki işlem görmemiş tahılların kilogramında en fazla 100 miligram zearalenone atığı bulunabilir. 6 Haziran 2005, 19 Aralık 2006 ve 29 Eylül 2007 tarihli komisyon kararlarında mısır harici işlem görmemiş tahıllardaki zearalenone atığı sınırı kararlaştırılmıştır.

Tablo 65'te AB'nin Türkiye'den mısır harici bazı tahıllara ilişkin yaptığı ithalata yönelik göstergeler verilmiştir. 2002 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatında azalma görülmektedir. 2001 yılında toplam ithalatta Türkiye'nin payı %69 iken 2013 yılında %28 düzeyine gerilemiştir. AB'nin dış talebi 2013 yılında 2011 yılına göre %11 azalmış, Türkiye'nin ihracat miktarı ise 2013 yılında 2001 yılına göre %64 azalmıştır. Azalış trendinin 2005 yılı öncesinde başlamış olması yapılan düzenlemeler dışındaki diğer etkenlerin de bu düşüşte rol oynadığını göstermektedir. AB'nin dış talebi 2002-2010 arasında önemli oranda azalmış, 2013 yılında yeniden yükselmiştir. Ancak bu yükselme

trendine rağmen Türkiye'nin payı 14 yılın en düşük düzeyidir. AB kilogram başına Türkiye'ye yaklaşık 1 dolar daha ucuz ödeme yapmış olmasına rağmen Türkiye'nin payı azalmaya devam etmiştir.

İşlem görmemiş mısır ile ilgili zearalenone seviyesi kilogram başına 200 miligram kadardır. Toplam mısır ithalatı verileri incelenirken (Tablo 51) 2007 yılında yaşanan büyük düşüşün oluşmasında diğer düzenlemelerle birlikte bu yaptırımın da etkili olduğu söylenebilir. AB dünya mısır üretiminde üçüncü sırada yer almaktadır. Ancak yine de önemli miktarlarda mısır ithal etmektedir. Türkiye'nin AB'ye kg fiyatı, Tablo 51'de yer alan açıklamalardan da hatırlanacağı üzere 2013 yılına kadar oldukça yüksek seviyelerdeydi. 2013 yılında fiyatların birden düşmesi ise ya üretim artışının çok fazla artması dolayısıyla, ya da üretim maliyetlerinin düşmesiyle açıklanabilir. Türkiye'nin mısır üretimi 2012-2013 yıllarında %28 artmıştır. AB'nin dış talebindeki artış ise %32'dir. Türkiye'nin mısır tüketiminin de 2000 yılından bu yana üretimle beraber yükseldiği bilinmektedir. 2000 yılında 3 milyon ton olan mısır kullanımı 2008 yılı Eylül ayında 5.1 milyon tondur (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:150). Eğer tüketim artışı Türkiye'de devam etmesine rağmen fiyatlarda düşme yaşanıyorsa, bu durumun sebebi Türkiye'nin AB ithalat koşullarına uyum sağlayabilmesidir. Analizlerin yapılması, üretim düzeyinin istenen şekle getirilmesi süreci maliyeti artıran unsurlardır. Dolayısıyla, fiyat haricindeki iç ve dış şartlar fiyat düşmesine yol açmadığına göre geriye sadece ithalat koşullarının yarattığı maliyetlerin azaltıldığı varsayımı kalmaktadır.

Hububat unu, hububat kepeği gibi doğrudan tüketime yönelik tahıllar ile ilgili ürünlere ilişkin yapılan düzenlemede üst zearalenone atığı sınırı kilogram başına 75 miligram olarak belirlenmiştir. Buğday unu ithalatının bu düzenlemeden etkilenmesi olasıdır ve değişimine yönelik açıklamalar Tablo 63'te yer almaktadır. Mısır unu ise ayrı

düzenlemeye tabii tutulmuştur. Mısır unu ile ilgili düzenlemeler Tablo 66'daki ürün grubunu etkileyen düzenlemeler arasındadır. Hububat kepeği ürünü de bu düzenlemeyi kapsadığı için veritabanında yer alan tahıl kepeği ve diğer kalıntıları ürün grubunun ithalatını incelemekte yarar vardır. Bu ürünün verileri incelendiğinde AB'nin Türkiye'den yalnızca 2008 yılında 11436 dolar değerinde 13200 kg kadar ithalat yaptığı görülmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki Türkiye bu üründe AB'nin görünmez engeline takılmaktadır. Çünkü aynı ürün grubunda AB'nin diğer ülkelerden ithalatına bakıldığında 2009 kriz yılı sonrası 2013 yılına kadar ithalat miktarının giderek arttığı görülmektedir. 2011 yılından 2500 ton olan ithalat miktarı 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 3300 ton ve 4900 ton civarına ulaşmıştır. 2007 yılında AB tahıl kepeği ithalatına 1 milyon dolar harcarken, 2013 yılında 7.6 milyon dolar harcama yapmıştır. Yani söz konusu ürünün değeri giderek yükselmektedir. Hububat kepeği üretim ve tüketim verilerine ulaşamıyor olsa da, hububat üretimi yükseldiği için bu ürünlerden elde edilen kepeğin de artması gerekmektedir. Kepeğin fiyatları Türkiye'de de 2009-2010 yıllarında %150 oranında artış göstermiş ve hayvancılık sektöründe girdi maliyetlerini artıran unsurlardan birisi olarak gösterilmiştir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:392).

Mısır içerikli direk tüketime yönelik zearalenone sınırlaması ise kilogram başına 200 mg olarak belirlenmiştir. Mısır unu, mısır yemeği, mısır yulafı, mısır tohumu ve rafine edilmiş mısır yağı ürünleri bu kapsam içerisindedir. 2007 yılında yapılan düzenlemede rafine mısır yağının üst sınırı 200 mg düzeyinden 400 mg düzeyine çıkarılmıştır. Mısır unu da diğer mısır içerikli ürünlere dahil edilerek zearalenone atığı sınırı 75 mg olarak belirlenmiştir.

Tablo 66: Rafine Mısır Yağı İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarındaki Değişim (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	81.883	98.600	47.865.777	87.663.634	-	0,11
2001	866.633	1.606.300	14.558.455	31.766.895	- 63,76	5,06
2002	447.539	620.200	12.847.807	22.020.762	- 30,68	2,82
2003	235.404	215.600	4.284.949	6.003.806	- 72,74	3,59
2004	230.446	211.800	1.324.026	1.240.860	- 79,33	17,07
2005	370.448	273.000	1.421.987	1.334.532	7,55	20,46
2006	275.260	224.800	900.125	709.859	-46,81	31,67
2007	403.476	316.600	2.728.949	2.333.444	228,72	13,57
2008	478.168	208.800	36.033.383	15.771.987	575,91	1,32
2009	1.244.857	840.700	2.198.366	1.500.613	-90,49	56,02
2010	505.505	685.600	3.314.573	2.928.878	95,18	23,41
2011	531.755	250.400	2.512.369	1.859.702	- 36,50	13,46
2012	476.251	251.100	1.243.567	498.898	- 73,17	50,33
2013	2.745.196	1.744.900	74.086.880	72.693.663	14.470,85	2,40

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Mısır içerikli ürünlere yönelik düzenlemeyi kapsayan mısır unu ithalatıyla ilgili bilgiler Tablo 63'te yer almaktadır. Rafine mısır yağı ithalatına olan etkisini incelemek amacıyla (2007 yılında maksimum seviye artırıldı) hazırlanan Tablo 66'daki veriler incelendiğinde, 2007 yılında yapılan düzenlemenin daha da gevşetilerek maksimum düzeyin yükselmesi, Türkiye açısından olumlu olmamıştır. 19 Aralık 2006 yılında düzenleme ilk olarak yürürlüğe konduktan sonra Türkiye'nin payı %31'den %13 ve %1'e düşmüş, 2009 yılından itibaren Türkiye tekrar daha fazla ürün ihraç etmeye başlamıştır. Türkiye'nin ihraç payının neredeyse sıfıra doğru yaklaştığı 2007-2008 yıllarında AB'nin toplam ithalatı ise %228 ve %575 olmak üzere büyük miktarlarda artış göstermiştir. 2009 ve 2012 yıllarında Türkiye'nin payı tekrar yükselmiş ve bu dönemlerde AB'nin toplam

mısır yağı ithalatının yarısına yakını Türkiye'den yapılmıştır. 2013 yılında ise Türkiye'nin payı %2.40 olsa da en yüksek ihracatını bu yıl gerçekleştirmiştir. Verilere göre AB'nin ithalatı önceki yıla göre 72 bin ton artmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse AB'nin 2006 yılından itibaren getirdiği sağlık düzenlemesi, Türkiye'nin ihracatını 2008 yılında olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin bitkisel yağ üretimi 2007 ve 2008 yıllarında 513 bin ton ve 570 bin tondur. Mısır yağı tüketimi ise 2006 yılında 133 bin ton iken 2007 yılında 120 bin tona, 2008 yılında 91 bin tona gerilemiştir (Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği, 2012). Yani 2006-2008 yıllarında AB'ye yapılan mısır yağı ihracatının sıfıra doğru yaklaşması Türkiye'nin tüketiminin azalması ve üretiminin artmasına rağmen gerçekleşmiştir.

Ekmek, hamur işi, bisküviler, tahıllı aperatifler, (mısır harici) ve kahvaltılık tahıllar (mısır harici) için kilogram başına belirlenen zearalenone limiti 50 mg düzeyindedir. Tablo 64'te bu düzenlemeyi ilgilendiren ekmek, hamur işi, v.b. gibi ürün grubu ithalatının gelişimi yer almaktadır. 16 Haziran 2005'te bahsedilen ürün grubu ile ilgili maksimum seviye 500 mg idi. 2006 ve 2007 yıllarındaki düzenlemelerde 50 mg seviyesine indirilmiştir. Bu değişiklik sonrasında 2007 yılında AB'nin toplam ithalatında 25.064 bin ton artış yaşanırken, Türkiye'nin ihracatının 2.410 bin ton azalma yaşanmıştır. Ancak bütün yıllar itibariyle bakıldığında Türkiye'nin ihracatının yükseldiği görülmektedir.

Mısır aperatifleri, mısırlı kahvaltılık tahıllar için kilogram başına zearalenone sınırı yine 50 mg kadardır. Yakın ürün grubuna ilişkin veritabanında bilgi bulunmamaktadır. Burada sınır 2006 yılında 50 mg/kg iken 2007 yılında 100 mg/kg seviyesine çıkarılmıştır. 1997 yılına kadar geriye gidildiğinde düzenlemenin 2006 yılından itibaren başladığı görülmektedir. Burada bahsedilen ürün grubuna yakın bir veri bilgisi veri tabanında yer almamaktadır.

İşlemden geçirilmiş tahıl bazlı gıdalar (mısırlı olanlar hariç) ile bebekler ve küçük çocuklar için bebek gıdalarında kilogram başına toplam 20 mg/kg kadar zearalenone atığı yer alabilir. 6 Haziran 2005 tarihli komisyon kararında sınır 200 mg olarak belirlenmişti. İncelenen veritabanında bu düzenlemeden etkilenebilecek en yakın ürün grubu olarak Tablo 44’te yer alan veriler ve değişim bilgisi incelenebilir.

Mikotoksin atığının kendi içerisinde çeşitlere ayrıldığı daha önce belirtilmişti. Bunlardan fumonisin atığıyla ilgili olarak da AB bazı standartlar getirmiştir. İşlem görmemiş mısır ürünü ile ilgili yapılan sınırlamada maksimum fumonisin düzeyi B₁ ve B₂ türlerinin toplamı 2000 miligramdır(2005 ve 2006 tarihlerindeki komisyon kararlarına göre). 2007 yılında yapılan düzenlemeyle bu türlerdeki fumonisin üst sınırı 4000 mg/kg seviyesine çıkmıştır. Bu satırların yazarına göre daha önce çeşitli yerlerde de belirtilen ve ileride diğer metal atıklarında da görebileceğimiz üzere bir yıl içerisinde insan sağlığını ilgilendiren oldukça önemli bir hususta değişikliklere gidilebiliyor olması da düzenlemelerin bir anlamda keyfilğini ortaya koymaktadır. Eğer 2000 mg/kg miktarı gerçekten önemli bir seviye olsa idi bir yıl sonra 4000 mg/kg seviyesine çıkarılmaması ya da bu seviye uygun ise 2006 yılında söz konusu düzeyin 4000 mg/kg olarak belirlenmesi gerekmekteydi. Tablo 51’de 2006 yılından 2007 yılına geçerken toplam mısır ithalatının 32 milyondan 4 milyon kg seviyesine düştüğünden bahsedilmişti. Daha sonra ise ithalat verisi 2013 yılında ciddi oranda artmıştı. Yapılan düzenlemelerde meydana gelen değişiklikler ithalat miktar artışını da beraberinde getirmektedir.

Mısır unu, mısır yemeği, kabuğu soyulmuş iri çekilmiş mısır, rafine edilmiş mısır yağı ile ilgili fumonisin sınırı ise kilogram başına 1000 mg/kg (B₁ ve B₂ türlerinin toplamı)şeklindedir. 2007 yılında buradaki ifade insan tüketimine yönelik mısır içerikli ve mısır bazlı yiyecekler olarak değiştirilmiştir. Sınır aynı kalmıştır. Veritabanında

bulunabilen, bu düzenlemeden etkilenmesi muhtemel ürünlerin Tablo 63 ve Tablo 66'da ithalatının gösterdiği seyirler yer almaktadır. Doğrudan insan tüketimine verilen mısırlı gıdalar için ise maksimum fumonisin seviyesi B₁ ve B₂ türlerinin toplamı en fazla 400 mg/kg olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme bir önceki düzenlemede yer alanların dışında kalan ürünler için geçerlidir. 2007 yılında üst sınır 400 mg/kg'dan 1000 mg/kg düzeyine yükseltilmiştir. İşlem görmüş mısırlı gıdalar ile bebekler ve küçük çocuklar için bebek gıdalarında maksimum fumonisin sınırının 200 mg/kg olması uygun görülmektedir. Buradaki işlem görmüş mısırlı gıdalar ifadesinin önceki maddelerdeki ürünleri kapsayıp kapsamadığı belirtilmemiştir. Yapılan düzenlemelere, ticareti yapılan ürün sayısının çeşidi ve karmaşıklığı göz önüne alındığında ihracatçılar açısından uyum sağlanmasının zorluğu da ortaya çıkmaktadır.

Tablo 67: Bazı İşlenmiş Mısır Ürünleri İthalatı

Yıl	Mısır Nişastası			Doğranmış, Soyulmuş Mısır		Öğütülmüş Mısır		
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	91.920	346.013	4,11	4.039	5.900	690	1.700	0,01
2001	13.979	11.500	0,28	4.809	6.200	3.976	6.400	0,09
2002	18.769	11.600	0,05	10.423	8.200	3.257	6.300	0,09
2003	26.734	15.000	0,52	3.811	4.100	5.688	8.300	0,09
2004	89.480	174.600	2,87	12.424	9.900	7.238	8.600	0,13
2005	61.271	126.000	2,37	16.706	14.700	6.881	7.700	0,08
2006	132.196	274.377	2,81	22.223	19.200	4.121	4.400	0,03
2007	36.280	21.800	0,13	28.281	21.600	10.003	11.300	0,06
2008	43.002	18.800	0,14	50.562	23.600	6.469	4.700	0,06
2009	50.725	32.200	0,18	45.721	24.200	17.104	9.300	0,18
2010	81.507	85.900	0,83	31.686	24.600	874	700	0,01
2011	43.727	23.000	0,11	19.192	8.300	2.060	2.100	0,01
2012	64.283	45.700	0,20	21.350	10.800	3.830	3.500	0,03
2013	677.199	1.128.800	3,32	20.491	10.700	1.819	2.100	0,02

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 67’de yukarıda yer alan mısır içerikli ürünlerle ilgili düzenlemelerden etkilenebilecek ürünlerin bazılarının ithalat rakamları verilmiştir. Bu rakamlara göre mısır nişastası ürünün 2006 yılından sonra ithalat miktarında yaşanan 252577 kg seviyesindeki azalma dikkat çekicidir. Bu büyük düşüş 2013 yılına kadar devam etmiş, 2013 yılından sonra 2006 yılında ulaşılan maksimum miktarın beş katının üzerinde bir artış yaşanmıştır. Bu süre içerisinde AB’nin mısır nişastası ithalatı çeşitli dalgalanmalar olsa da 2006 yılında yaklaşık 10 bin ton iken 2012 yılında 23 bin tona yaklaştığı görülmektedir. 7 yılda Türkiye’nin toplam ithalattaki payı yaklaşık %3 düzeyinden ortalama %0.26’ya düşmüştür. Bu süre içerisinde Türkiye’nin mısır nişastası üretimi ile ilgili net bir veriye ulaşılamamış olsa da, mısır gıdadan savunma sanayine kadar birçok sektörde ara mal olarak kullanılmasından dolayı önemli bir üründür. Mısır nişastasından elde edilen ve çeşitli gıda sektörlerinde kullanılan nişasta bazlı şeker üretimi 2004-2009 yılları arasında 90 bin ton arttığı bilinmektedir (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:151). Doğranmış, soyulmuş mısır ithalatında ise AB’nin ithalatının düzenlemelerin yapıldığı 2005 yılından sonra 2 yıl içerisinde önemli miktarda arttığı görülmektedir. 2007 yılında AB toplam mısır ithalatı 2005 yılına göre 45 bin tonun üzerinde artarak 621 tondan 46.233 bin tona ulaşmıştır. Türkiye’den yaptığı ithalat ise 14.7 bin tondan 21.6 bin tona yükselmiştir. Genel itibariyle bakıldığında düzenlemeler sonrası da Türkiye’nin doğranmış, soyulmuş mısır ihracatının 2011 yılına kadar sınırlı da olsa yükselmesi, düzenlemelerin önemli bir etkisinin olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Türkiye’nin AB öğütülmüş mısır ithalatındaki payı oldukça düşüktür. 2000-2005 yıllarında Türkiye toplam AB öğütülmüş mısır ithalatının ortalama %0.11’ini karşılıyorken, 2005-2013 yıllarında bu oran %0.038’e gelmiştir. Yani Türkiye bu piyasada neredeyse yok durumundadır. AB’nin öğütülmüş mısır ithalatı giderek

yükselirken Türkiye'nin bu ürünü ihraç edememesinde kuşkusuz yapılan düzenlemelerin payı vardır.

III.I.3. Metaller

Kurşun, cıva, kalay gibi metallerin gıda ürünlerinde belli miktarların üzerinde bulunması insan vücudunda toksik etki meydana getirerek hastalıklara neden olabilmektedir. AB, 2001-2014 yılları arasında yayınlanan resmi gazetelerin bazılarında çeşitli düzenlemeler yapmıştır.

Çiğ süt, ısıtılmış süt ve süt bazlı ürünlerin yapımında kullanılan sütlerde 0.020 mg/kg kadar kurşun yer alabilir. Daha önce de belirtildiği üzere 2001-2013 arası AB'ye süt ve süt ürünleri ithalatında Türkiye ciddi sorunlarla karşılaşmaktaydı. Sütlerde bulunabilecek kurşun miktarına ilişkin düzenlemeler 16 Mart 2001 ve 19 Aralık 2006 tarihli resmi gazetelerde yer almaktadır. Dolayısıyla 2013 yılına kadar ciddi miktarda ithalat yapılmamıştır. AB, bu düzenlemeyle ilgili olarak diğer ülkelerden süt tozu, süttten elde edilen yağlar gibi ürünleri de ithal etmektedir. Veritabanında yer alan bilgilere göre Türkiye AB'ye 2009 yılında yaklaşık 7 ton süt tozu ithal ederek karşılığında 9228 dolar elde etmiştir. 2005 yılında ise 6 ton süt tozu ithalatından yaklaşık 34000 dolar gelir elde edilmiş olması sonraki yıl yaşanan artışta fiyat avantajının etkisini ortaya koymaktadır. 2006-2008 yılında ithalat söz konusu değildir. 2010-2013 yılları arasında yalnızca 2012 yılında kayda değer miktarda (3 ton) ticaret yapılmıştır. 2013 yılında Türkiye'nin AB'de giremediği pazarın büyüklüğünü görebilmek açısından birliğin diğer ülkelerden yaptığı ithalata bakıldığında 19 milyon 700 bin dolarlık ithalat yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu ürün Türkiye açısından önemli bir döviz kaynağı olabilir. Türkiye'nin mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış süt tozu üretim miktarlarında önemli artışlar

vardır. TÜİK verilerine göre 2010 yılında 26.656 ton tam yağlı, 22.613 ton yağsız süt tozu üretimi yapılmıştır. 2013 yılında ise veriler sırasıyla 39.137 ton ve 40.124 tondur.

AB Türkiye'den yalnızca 2002 yılında 57 ton süttten elde edilen yağ ithalatı yapmıştır. Bu ticaretin işlem hacmi ise 158.492 dolardır. Pazar büyüklüğü açısından bakıldığında 2013 yılında ithalat kanalıyla bu ürün üzerinden diğer ülkelere 2013 yılında yaklaşık 156 milyon dolar aktarılmış olması ve Türkiye'nin bu ülkeler içerisinde yer almaması göz önünde bulundurulması gereken durumlar arasında yer alabilir. Türkiye'nin tereyağı üretimi de önemli düzeydedir. 2010 yılında 33.943 ton olan üretim 2013 yılında 41.265 tondur. AB'nin 2013 yılındaki süttten elde edilen yağlar ithalat miktarı 2000 yılında 92.735 ton iken 2013 yılına kadar sürekli azalmış ve 41.560 tona gerilemiştir. Türkiye'nin 2013 yılı üretimi neredeyse AB'nin toplam ithalat rakamı kadardır.

Bebek maması ve devam mamalarında 0.020 mg/kg kurşun bulunabilir. 16 Mart 2001 tarihinde belirlenen seviye değiştirilmemiştir. Araştırılan veritabanında bebek mamalarıyla ilgili olarak yalnızca 190110 kodlu tahıllı bebek gıdasının (Tablo 44) verisi bulunmaktadır.

Domuz, koyun, büyükbaş hayvan ve domuz etinde (sakatat hariç) 16 Mart 2001 ve 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarına göre 0.10 mg/kg kurşun yer alabilir. Koyun ve keçi eti verileri incelendiğinde AB'nin Türkiye'den yalnızca 2001 yılında 16500 kg kadar diğer bir ifadeyle yaklaşık 60 bin dolar değerinde ithalat yaptığı görülmektedir. Bu üründe Türkiye AB pazarında uzun süredir engellerle karşı karşıyadır. Büyükbaş hayvan etine ilişkin veriler incelendiğinde de benzer bir durum söz konusudur. 2003-2009 yılları arasında AB tarafından hiç ithalat yapılmadığı görülmektedir. 2010 ve 2011 yıllarında ise yapılan ithalat miktarı sırasıyla yaklaşık 17 ton ve 20 ton seviyesindedir. 2012 ve 2013 yıllarında ithalat yapılmamıştır. Burada sorulması gereken soru ise 2010 ve

2011 yıllarında Türkiye’de üretilen büyükbaş hayvan etinin kimyasal yapısının mı diğer yıllara göre daha sağlıklı bir düzeyde olduğu yoksa AB’nin söz konusu yıllarda düzenlemelerinde değişikliğe mi gittiğidir. Ürünün niteliği göz önüne alındığında yalnızca 2 yıllık bir kimyasal değişim çok olası bir durum değildir. TÜİK hayvancılık istatistikleri verilerine göre⁴⁴ Türkiye’de büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı 2001-2009 yılları arasında 6.940.249 adet azalma göstererek 37 milyon 601 bin 751 adede gerilemiştir. Ancak 2010-2013 yılları arasında sürekli artarak 52.925.052 adede ulaşmıştır. Kırmızı et üretim verileri ise 2001 yılında 435.778 ton iken 2013 yılında %128 artış göstererek 996.125 tona ulaşmıştır. Türkiye’nin kırmızı et ürünlerinde fiyatlarda meydana gelen yükselme ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından fiyat artış hızını yavaşlatmak amacıyla alınan ithalat kararının nedenleri arasında başta Lübnan olmak üzere bazı Ortadoğu ülkelerine koyun ihracatının artması yer almaktadır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:386). Çünkü o dönemde domuz gribi adı verilen yaygın hastalık ortaya çıkmıştı ve kırmızı et ürünlerine daha temkinli yaklaşıyordu. Durum böyle iken Ortadoğu pazarında yoğun olarak tercih edilen ürünlerin AB pazarına girememesinin AB’nin korumacılık girişimlerinin bir sonucu olma ihtimali yüksektir.

AB’nin kırmızı et ürünlerinde belirlediği maksimum kurşun düzeyi sakatat ve sakatat hariç etlere göre farklılık göstermektedir. 16 Mart 2001 ve 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarında yapılan düzenlemeye göre büyükbaş hayvan, domuz ve koyun sakatatında ve beyaz et sakatatında 0.50 mg/kg kurşun bulunabilir. AB Türkiye’den 2000, 2001 ve 2013 yıllarında 300 kg, 3 ton ve 8 ton kadar sakatat ithal etmiştir. Türkiye’den ithalatın yapılmadığı 2002 yılında AB bu ürünü satın alarak diğer ülkelere yaklaşık 22

⁴⁴ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1002 04.12.2014

milyon dolar aktarmıştır. 2012 yılında ise AB tarafından diğer ülkelere aktarılan gelir 43 milyon dolar düzeyine ulaşmıştır.

Balık etinin ise kilogramında maksimum 0.30 mg kurşun yer alabilmektedir. 2001 yılında 0.20 mg olan düzey 2006 yılında 0.30'a çıkarılmıştır. Tablo 68'de taze ve dondurulmuş balık ithalatına ilişkin veriler yer almaktadır. Veriler incelendiğinde 2006 sonrası balık eti ürününe yönelik yapılan düzenlemenin her iki balık eti ürün grubunda da önemli düzeyde değişikliğe yol açmadığı, 2007 yılında önceki yıla göre taze balık ithalatında yaklaşık 4 bin ton, dondurulmuş balık ithalatında ise yaklaşık 2 bin ton artış yaşandığı görülmektedir. 2010 yılında taze balık ithalatında nispeten bir azalma yaşanmış olsa da sonraki yıllarda her iki üründe de ithalat artarak devam etmiştir. AB'nin toplam taze(serinletilmiş) balık ithalatında Türkiye'nin payı 2000 yılında %0.94 iken 2006 yılında %2.30, 2013 yılında %2.67 düzeyine yükselmiştir. Dondurulmuş balık ithalatındaki pay 2000 yılında %0.093 iken, 2006 yılında %0.88, 2013 yılında %2.34 olarak gerçekleşmiştir. Payların artışı, ilgili düzenlemelerin Türkiye'nin AB'ye olan ihracatını söz konusu ürünlerde olumsuz etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 68: Taze ve Dondurulmuş Balık Eti İthalatı

Yıl	Taze Balık (Serinletilmiş)			Dondurulmuş Balık		
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	19.927.356	5.384.552	0,94	1.189.195	601.497	0,09
2001	25.416.348	7.372.994	1,32	1.833.436	1.410.300	0,19
2002	38.678.167	10.997.345	1,91	3.486.457	2.103.584	0,27
2003	48.709.367	10.436.904	1,66	3.791.648	1.913.000	0,27
2004	66.308.911	12.321.600	1,88	8.486.234	3.674.200	0,56
2005	75.910.955	15.416.910	2,27	13.130.225	5.670.309	0,88
2006	81.561.240	16.023.430	2,30	16.134.643	6.337.206	0,88
2007	114.900.455	20.192.311	2,78	23.787.273	8.072.537	1,15
2008	119.103.746	20.067.711	2,63	32.197.341	9.815.710	1,50
2009	101.336.737	18.934.395	2,37	34.327.251	10.044.500	-
2010	79.908.204	15.273.509	1,89	38.348.484	12.257.000	1,85
2011	96.436.745	15.118.200	2,00	50.871.345	13.376.874	1,90
2012	89.185.926	16.713.103	1,81	53.095.934	14.660.631	2,10
2013	126.907.642	23.146.400	2,67	59.687.263	16.792.200	2,34

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Kabuklu hayvanların etiyle ilgili olarak yengeç etinin kahverengi kısmı ile ıstakoz kafası ve göğüs kısmı ve benzer büyük kabuklular haricindekilerde bulunması gereken kurşun miktarı 0.50 mg/kg olarak belirlenmiştir. Çift kabuklu yumuşakçaların ise 1 kilogramında en fazla 1.5 mg kurşun bulunabilmektedir. 16 Mart 2001 tarihli kararda çift kabuklular için üst sınır 1 mg olarak belirlenmişti.

Tablo 69:Kabuklular ve Yumuşakçalar İthalatı

Yıl	Kabuklular						Yumuşakçalar		
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalat Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalat Miktarı Değişimi (%)
2000	3.930.932	779.325	-	323.290.965	-	0,24	6.975.994	1.879.303	-
2001	7.225.685	1.526.135	95,83	365.067.206	12,92	0,42	7.804.772	3.211.792	70,90
2002	10.723.719	2.243.687	47,02	378.752.797	3,75	0,59	13.391.317	3.842.800	19,65
2003	13.682.130	2.066.680	- 7,89	445.249.582	17,56	0,46	17.209.616	4.186.885	8,95
2004	16.498.045	2.016.102	-2,45	439.022.358	-1,40	0,46	14.519.244	3.108.107	-25,77
2005	14.896.303	1.399.577	-30,58	469.005.606	6,83	0,30	13.758.540	2.734.317	- 12,03
2006	14.939.058	1.383.106	- 1,18	528.988.571	12,79	0,26	14.897.111	2.600.514	-4,89
2007	14.842.765	1.093.721	-20,92	536.684.934	1,45	0,20	16.710.698	2.578.626	- 0,84
2008	15.348.798	1.016.300	- 7,08	511.819.992	-4,63	0,20	22.202.795	2.975.500	15,39
2009	9.330.215	765.700	-24,66	512.541.512	0,14	0,15	17.983.505	3.744.520	25,85
2010	7.038.971	530.900	-30,66	518.088.810	1,08	0,10	16.887.713	4.129.100	10,27
2011	6.206.600	440.100	-17,10	514.408.001	-0,71	0,09	15.197.744	2.422.861	-41,32
2012	4.604.602	371.032	-15,69	471.659.038	-8,31	0,08	10.391.536	1.755.113	- 27,56
2013	8.108.827	689.000	85,70	466.649.169	-1,06	0,15	10.802.469	1.722.200	-1,88

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Kabuklu hayvan eti ve yumuşakçaların etleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemenin ardından Türkiye'nin AB'ye bu ürünlerle ilgili ihracatında nasıl bir değişim olduğunu izlemek açısından Tablo 69 hazırlanmıştır. Veriler incelendiğinde, 2005 yılından itibaren Türkiye'nin kabuklu hayvan ihracatının sürekli azaldığı görülmektedir. 2013 yılında Türkiye'nin AB'ye kabuklu hayvan ihracatı 2002 yılına göre %69 azalırken, AB'nin toplam ithalatı aynı zaman diliminde %23 artış göstermiştir. 2002 yılında yaklaşık 378 bin ton olan ithalat 2013 yılında yaklaşık 467 bin tona yükselmiştir. Türkiye'nin AB toplam ithalatı içerisindeki payı ise %0.59'dan %0.15'e gerilemiştir. Fiyatlar açısından değerlendirildiğinde AB'nin Türkiye'ye 1 kg kabuklu hayvan için ödediği bedel AB'nin toplam ortalama bedelinden daha yüksektir. Örneğin 2008 yılında AB 1 kg kabuklu hayvan için ortalama 7.28 dolar öderken, aynı yıl Türkiye'ye 15.10 dolar ödeme yapmıştır. Türkiye'de fiyatın sürekli yükselmesi, kuşkusuz AB'nin daha ucuz pazarlara yönelmesine

neden olmuş olabilir. Ancak 2001 yılından itibaren getirilen düzenlemelerin Türkiye’de kabuklu hayvan fiyatlarının artmasına yol açan unsurlardan biri olabileceğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü TÜİK su ürünleri istatistikleri verilerine göre Türkiye’nin kabuklular ve yumuşakçalar üretimi özellikle 2006 ve 2012 yıllarında bir önceki yıla göre %71 ve %77 gibi yüksek oranlarında artmıştır. Ancak bu yıllarda Türkiye’nin AB’ye yumuşakçalar ithalatı ise bir önceki yıla göre sırasıyla %5 ve %27 oranlarında azalmıştır. Bu ters yönlü değişim Türkiye’nin AB düzenlemelerinden olumsuz etkilendiği görüşünü güçlendirmektedir. Yine bu tür hayvan etleri ile ilgili olarak kafadanbacaklıların etinde (iç organları hariç) 1.0 mg/kg kurşunun bulunmasına izin verilmiştir. Veritabanında bu ürünle ilgili bilgi yer almamaktadır.

Tablo 70: Tahıl ve Baklagiller İthalatı

Yıl	Tahıllar	Baklagiller		
	Ticaret Değeri (\$)	Ticaret Değeri (\$)	Net Ağırlık (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	42.403.970	878.188	1.041.540	1,01
2001	43.037.184	923.533	1.107.528	0,99
2002	30.631.157	1.085.916	1.411.822	1,17
2003	25.684.530	1.981.799	1.841.126	1,30
2004	18.357.084	1.683.114	1.471.400	0,80
2005	26.819.680	1.672.103	1.190.000	0,62
2006	55.825.926	1.322.442	970.100	0,46
2007	23.150.444	1.322.794	771.400	0,35
2008	33.196.001	1.559.325	973.300	0,43
2009	43.554.411	1.330.974	822.800	0,39
2010	75.131.056	1.143.264	657.700	0,31
2011	32.327.199	1.138.482	608.600	0,29
2012	26.762.004	951.693	522.700	0,27
2013	79.868.613	1.288.222	641.100	0,30

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tahıllar, baklagiller ve bakliyatın bir kilogramında 16 Mart 2001, 19 Aralık 2006 ve 29 Nisan 2011 tarihlerindeki komisyon kararlarına göre en fazla 0.20 mg kurşun bulunursa ithal edilebilir. Tablo 70’de tahıllar ve baklagiller ithalatına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Tahıllar ile ilgili değişim Tablo 55’te yer almaktadır. Türkiye’nin AB’ye baklagiller ihracatında ise 2004 yılından itibaren sürekli bir azalma eğilimi görülmektedir. Bu azalma eğilimine karşın AB’nin toplam bakliyat ithalatı 2000-2013 yılları arasında 112 bin ton artış göstermiştir. Türkiye’nin ihracatı ise 2003-2013 yılları arasında 1200 ton azalmış, AB toplam ithalatındaki payı 14 yılda %1’den %0.30’a gerilerken, baklagiller üretimine bakıldığında üretim miktarının 2008-2013 yılları arasında 779 bin tondan 1 milyon 96 bin tona yükseldiği görülmektedir.⁴⁵ Çalışmanın bu kısmında sadece görünmez engeller açısından yapılan düzenlemeler anlatılmaktadır. Fakat önceki kısımlarda da belirtildiği üzere özellikle gelişmiş AB ülkeleri arasında bütçeleri görece daha güçlü yapıda olan ülkeler bazı sektörlerde doğrudan finansman desteği aracılığıyla da korumacılık faaliyetlerinde bulunmaktadırlar. Yaşanan ithalat azalmalarının görünmez engellerin de dâhil olduğu tüm bu faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığını hatırlatmakta yarar vardır. Diğer taraftan görünmez engeller daha önce de belirtildiği gibi bulunması ve etkilerinin araştırılması en zor olan tarife dışı engel aracıdır. Dolayısıyla Türkiye-AB arasındaki ticarete yaşanan Türkiye aleyhine daralmaların diğer tarife dışı engel araçlarından da kaynaklanabileceğini göz önüne almak gerekir. Ancak diğer tarife dışı araçların belirlenmesi, etkilerinin ayrıştırılması ise bu tez çalışmasının dışına çıkan, ayrıntılı, ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir.

Yapraklı sebzeler, taze bitkiler, mantar, hardal bitkileri haricindeki sebzelerde 0,10 mg/kg kurşun bulunabilir. Patates için ise sınır soyulmuş patateslerdeki sınırla aynıdır

⁴⁵ Nohut, kuru fasulye ve kırmızı mercimek üretim miktarları incelenmiştir.

(0,10 mg). Burada ifade edilen sebzeler ve meyvelerle ilgili yapılan düzenlemeler 16 Mart 2001, 19 Aralık 2006, 3 Temmuz 2008 ve 29 Nisan 2011 tarihli komisyon kararlarına ilişkin resmi gazetelerde yer verilmiş ve sınır aynı kalmıştır. Hardal bitkileri, mantar, yapraklı sebzelerde ise kilogram başına 0.30 mg kurşun yer alabilir. Küçük meyveler ve dut haricindeki meyvelerde kilogram başına maksimum 0.10 mg kurşun atığının bulunmasına izin verilmişken, dut ve küçük meyvelerde 0.20 mg/kg kurşun bulunmasına izin verilmiştir. Bu düzenlemelerin etkisini görmek amacıyla hazırlanan Tablo 71'deki veriler incelendiğinde, Türkiye'nin AB toplam sebze ithalatındaki payının 2002 yılında %28 iken giderek azalarak 2013 yılında %13'e düştüğü görülmektedir. 2001 yılında 66.400 ton olan ihracat 2013 yılında 63.345 tondur. Verilerin değişimine bakıldığında 2001-2013 yılları arasındaki 7 yılda Türkiye'nin toplam sebze ihracatı bir önceki yıla göre azalmıştır. AB'nin Türkiye'den ithalatı miktar olarak önemli oranlarda değişim göstermezken, toplam ithalatı 2000 yılında 200.167 bin ton olmuş, 2013 yılında 480 bin tona yükselmiştir. Bu durum Türkiye'nin toplam ithalat içerisindeki payının daha da artmak yerine neden 2002 sonrasında giderek düştüğü sorusunu akla getirmektedir. Türkiye'nin seçilmiş ürünlerde⁴⁶ toplam sebze üretimi 2001 yılında 18 milyon ton, 2013 yılında 21 milyon tondur. Toplam sebze ithalatında kriz sonrasında önemli düşüşlerin yaşandığı görülmektedir. 2008 yılında 82 bin tona ulaşan ithalatın 2013 yılında 63 bin tona düşmüş olması dikkat çekicidir. Ancak bu azalmanın Türkiye açısından parasal kaybı sınırlı kalmakla birlikte, azalmanın devam edip etmeyeceğini önümüzdeki dönemde takip etmek gerekmektedir.

⁴⁶ TÜİK verilerine göre seçilmiş ürünler: Domates, salatalık, kavun, karpuz, soğan (kuru).

Tablo 71: Toplam Sebze Patates Küçük Taneli Meyve İthalatı

Yıl	Toplam Sebze				Küçük Taneli Meyveler			Patates		
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarının Değişimi (%)
2000	33.984.246	43.359.045	200.167.081	21,66	3.496	1.900	13.476.663	430.712	4.492.300	-
2001	40.875.340	66.401.200	241.032.294	27,55	12.931	9.900	13.874.362	3.201.847	23.696.300	427,49
2002	46.143.664	68.088.765	253.931.585	26,81			18.043.328	1.010.584	8.758.600	- 63,04
2003	54.348.285	55.182.218	287.324.244	19,21			20.503.258	4.746.777	30.460.800	247,78
2004	65.049.355	59.989.802	316.001.050	18,98	3.283	9.000	36.710.177	9.704.526	59.614.100	95,71
2005	80.206.701	76.108.942	388.436.955	19,59			54.899.903	882.157	8.222.100	- 86,21
2006	76.851.474	67.430.035	410.062.418	16,44	15.213	5.984	82.785.304	3.449.257	11.725.200	42,61
2007	88.000.065	66.338.371	458.068.116	14,48			98.453.558	5.699.510	29.130.400	148,44
2008	98.565.321	82.667.700	480.003.102	17,22			119.477.709	1.054.042	2.073.900	-92,88
2009	95.717.772	76.621.475	512.273.262	14,96			97.345.320	967.073	9.766.315	370,92
2010	84.798.333	65.263.579	482.573.166	13,52	318	115	126.710.467	2.141.624	4.153.800	-57,47
2011	92.318.755	67.655.210	496.408.844	13,63	125	17	169.552.173	63.142	394.400	-90,51
2012	85.164.353	64.277.364	469.610.166	13,69			186.078.290	1.224.646	6.335.300	1.506,31
2013	94.100.528	63.345.108	480.019.834	13,20			205.688.671	4.754.773	24.455.500	286,02

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Türkiye'nin küçük taneli meyvelerde AB pazarına girme şansının olmadığı verilerden açıkça görülmektedir. Türkiye bu ürünlerde tarife dışı engel ile karşı karşıyadır. Söz konusu ürünlerin Türkiye piyasasında yer aldığı ve bu ülkede yaşayan insanlar tarafından tüketildiği bilindiğine göre diğer ürünlerde olduğu gibi burada da yerel ürünü koruma çabasının olma ihtimali yüksektir. Bu ürün ithalatından diğer ülkeler toplamda 2005 yılında yaklaşık 55 milyon dolar, 2010 yılında 125 milyon dolar ve 2013 yılında 205 milyon dolar gelir elde etmişlerdir. AB diğer ülkelerden artan miktarlarda ürün ithal etmekte, Türkiye ise çeşitli nedenlerle bu pazarda yer almamaktadır. Tablo 71'deki verilerden hareketle Türkiye'nin önemli derecede patates üretim potansiyeli olduğunu

anlamak mümkündür. 2004 yılında verilere göre 59 bin ton ihracat yapılmıştır. Bu miktarın sonraki yıllarda örneğin 2011 yılında 394 tona kadar düşmesinde üretimden daha çok AB tarafından yapılan düzenlemelerin etkili olduğu düşünülebilir. Türkiye'nin AB'ye patates ihracatındaki değişim oldukça yüksek iniş ve çıkışlar yaşamaktadır. Örneğin 2008 yılında önceki yıla göre %370 artış, 2009 ve 2010 yıllarında sırasıyla %57 ve %90 oranlarında düşüşler yaşanmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında ise sırasıyla %1506 ve %286 oranlarında artışlar vardır. Bu yüksek değişimler aynı zamanda Türkiye'nin ihracat potansiyelini göstermektedir. Bu yüksek dalgalı trendde kuşkusuz görünmez engellerin etkisi bulunmaktadır. Çünkü Türkiye'nin patates üretim verilerinde 2013 yılında 866.643 ton azalma varken, AB'ye ihracatı aynı yıl önceki yıla göre yaklaşık 3 kat artmıştır.

Süt yağı da dâhil olmak üzere bütün yağ çeşitlerinde 0.10 miligram kurşun bulunabilir. Veritabanında yer alan bilgilere göre AB Türkiye'den 2001 yılında 1388 \$ değerinde 12700 kg kümes hayvanı yağı ithalatı yapmıştır. 1997-2014 yılları arası gıda içeriğine yönelik düzenlemelerin açıklandığı resmi gazete kararları arasında söz konusu ürünlerle ilgili düzenlemeler 16 Mart 2001 ve 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarında yer almıştır. Yani 2001 yılındaki düzenlemelerin açıklanmasından sonra süt ürünlerinde olduğu gibi yağ ürünleri ihracatı da durmuştur. Aynı ürün grubunda diğer ülkelere toplam olarak birliğin 2009 yılından bu yana her yıl 1 milyon doların üzerinde ithalat yaptığı bilinmektedir. Türkiye'nin piyasa dışında kaldığı bir başka ürün ise süttten elde edilen tereyağıdır. 2002 yılında 57 ton tereyağı ihracatı gerçekleştiren Türkiye sonraki yıllarda daha önce belirtilen nedenler dolayısıyla AB'ye ihracat yapamamaktadır. Söz konusu ürünle ilgili olarak veriler incelendiğinde 2010-2013 yıllarında AB'nin diğer ülkelere yaklaşık 550 milyon dolar harcadığı görülmektedir. Türkiye'nin bu geniş pazarda da yer alması döviz kaynağı açısından faydalı olabilir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan

yağını AB yalnızca 2004 yılında 3 ton ürünü 2200 dolar karşılığında satın almıştır. Birlik toplamda bu ürün için diğer ülkelere 2013 yılında 28 milyon dolar harcama yapmıştır. Diğer taraftan bazı farklı hayvansal yağ ürünlerinde Türkiye'nin AB'ye olan ihracatının etkilenmediği görülmektedir. Tablo 72'de yer alan veriler 2007-2009 yılında yenilebilir hayvansal yağ karışımı ithalatının önemli miktarlarda arttığını göstermektedir.⁴⁷ Ancak 2010-2013 yılları arasında yüksek miktarda azalma söz konusudur. 2007-2009 yıllarında yenilebilir yağ karışımı ihracatı yaklaşık 6822 ton iken bu miktar 2010-2013 yıllarında 1112 tona düşmüştür. 2006 sonrasında Türkiye'nin toplam ithalattaki payı %22'ler seviyesindeyken 2013 yılında %3'ün altına inmiştir. 19 Aralık 2006 tarihindeki düzenleme sonrası üç yılda AB'nin Türkiye'den ithalatının yüksek oranlarda artması ve 2010 yılından itibaren sert düşüşü ilginç bir durumdur. AB'nin toplam ithalatı 2010 yılından itibaren sürekli azalma eğilimindedir. Örneğin 2009 yılı toplam ithalatı 15.269 ton, 2013 yılı toplam ithalatı ise 9.854 tondur. AB'nin dış talebindeki azalmanın da (yaklaşık %35 düşüş) Türkiye'nin ihracatındaki gerilemede payı vardır. Bu durumda incelenen ürün üzerinde görünmez engellerin etkisinin net olduğunu söylemek doğru olmayabilir. Soya fasulyesi yağı ithalatı içerisinde Türkiye'nin 2002, 2009 ve 2013 yılları haricinde hemen hemen yeri yok gibidir. Bu durumun oluşmasında ise görünmez engellerden ziyade Türkiye'nin üretiminin yetersizliği etkindir. Türkiye soya üretimi açısından yeterli kapasiteye sahip olmasına rağmen, üretim düzeyi giderek azalmaktadır. 1987 yılında 250.000 ton olan üretim 2005 yılında 29.000 tona kadar gerilemiştir. 2011 yılında biraz toparlanmayla üretim 106.722 tona ulaşmıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2013:7). AB bazı deniz ürünleri yağı ithalatının 2002 yılında %5'ini Türkiye'den gerçekleştiriyorken, 2013 yılında %2.5 kadarını Türkiye'den

⁴⁷ Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yağının veri tabanında kodu 1502, yenilebilir hayvansal yağ karışımının kodu ise 151790 olarak gösterilmektedir. Bu ürünlerin isimleri çok benzese de farklı ürünler olarak veritabanında yer almaktadır.

gerçekleştirmiştir. Her ne kadar yarı yarıya azalma olsa da, düzenlemelerin yapıldığı 2001 ve 2006 yıllarından sonraki bazı dönemlerde zaman zaman artışlar yaşanması, AB'nin yaptığı düzenlemelerin Türkiye'nin birliğe olan deniz ürünleri yağı ihracatında ciddi negatif bir değişikliğe yol açmadığı şeklinde yorumlanabilir. 2001 yılı öncesi veriler veritabanında yer almadığından, düzenlemelerin etkisi net olarak ortaya konamamaktadır. Çünkü 2001 yılında yapılan düzenlemeden sonra Türkiye'nin ihracatı 2002 ve 2003 yıllarında 2001 yılına göre sırasıyla %340 ve %278 oranında artmıştır.

Tablo 72: Bazı Hayvansal ve Bitkisel Yağ Ürünleri İthalatı

Yıl	Yenilebilir Hayvansal Yağ ve Sebze Yağı Karışımı				Soya Fasulyesi Yağı		Bazı Deniz Ürünleri Yağı			
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	5.143	23.400	2.895.730	0,81			1.939.719	8.794.900	-	5,18
2001	2.015	2.000	2.745.924	0,07	1.021	2.200	461.901	1.483.800	-	0,74
2002	43.591	24.900	3.078.438	0,81	75.333	179.000	3.579.275	6.532.700	340,27	4,95
2003	94.621	201.100	5.045.468	3,99	3.800	6.500	2.947.955	5.611.100	-	3,82
2004	288.872	449.007	6.126.300	7,33	14.352	15.461	599.321	874.100	-	0,51
2005	230.392	348.700	9.632.948	3,62	3.639	4.671			-	-
2006	133.415	180.700	7.678.543	2,35	1.181	1.200			-	-
2007	3.323.994	2.261.500	11.882.846	19,03	13.873	19.104	15.849	900	-	-
2008	4.633.751	2.813.300	12.392.547	22,70	3.876	2.600	5.603.880	2.313.600	256.966,67	1,25
2009	2.470.811	1.747.000	15.269.676	11,44	76.458	64.400	448.109	499.900	-	0,20
2010	908.242	314.700	10.534.306	2,99	13.194	8.800	5.850.139	3.497.000	599,54	1,76
2011	1.048.188	353.700	9.762.591	3,62	3.451	1.500	8.787.079	4.687.400	34,04	2,13
2012	319.279	199.412	9.699.352	2,06			6.599.238	3.465.735	-	1,32
2013	372.178	244.500	9.854.509	2,48	32.417	42.500	9.529.732	4.357.200	25,72	2,51

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Meyve sularında 16 Mart 2001 ve 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararlarına göre litre başına 0.050 mg kurşunun yer almasına ve bazı şarap çeşitlerinde de aynı tarihli

komisyon kararları gereği litre başına 0.20 mg kurşun bulunmasına izin verilmiştir. Şarap ithalatıyla ilgili veri tabanında yer alan ürünlere yönelik gelişmeler Tablo 58’de yer almaktadır. Meyve sularıyla ilgili veriler de Tablo 59, Tablo 60 ve Tablo 61’den incelenebilir.

Kadmiyum atığı da kurşun gibi gıda ürünlerinde belli bir oranı geçmesi halinde insan sağlığına zarar verebilecek, metaller içerisinde yer alan toksik bir maddedir. Büyükbaş hayvan ile koyun, domuz ve kümes hayvanları eti için belirlenen kadmiyum sınırı 16 Mart 2001, 19 Aralık 2006 ve 12 Mayıs 2014 tarihli komisyon kararlarında yapılan düzenlemeye göre 0.050 mg/kg kadardır. 2001 ve 2002 yıllarında AB’nin Türkiye’den büyükbaş et ithalatı 1.700 ton ve 3.200 tondur. 2010 yılına kadar AB Türkiye’den büyükbaş hayvan eti ithal etmemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında yapılan ithalat ise sırasıyla 17.200 ton ve 20.200 ton kadardır. İzleyen yıllarda ise yine ithalat yoktur. AB’nin toplam büyükbaş hayvan eti ithalatı 2000-2013 yıllarında bazı zamanlarda azalsa da artış göstermiştir. 2000 yılında 1 kilogramına 5.77 dolar ödeyerek 87.286 ton ithalat yapan birlik içerisinde ülke sayısı artmasına rağmen ithalatta azalma olmamış ve 2013 yılına gelindiğinde 1 kilogramı 11.87 dolardan 120.292 ton ithalat yapmıştır. Türkiye’nin büyükbaş et üretimi özellikle 2009 yılından sonra önemli miktarda artmıştır. TÜİK verilerine göre 2009 yılında 325.286 ton olan üretim 2013 yılında 869.292 tona yükselmiştir. AB’ye ithalatın yapılmadığı 2012 ve 2013 yıllarında üretim artışları önceki yıla göre yaklaşık %24 ve %9’dur. Aynı yıllarda AB’nin yaptığı ithalatlar yaklaşık %12 artış göstermiştir. Türkiye’nin artan üretim miktarı ve AB’nin artan dış talebine rağmen ithalat yapılamamasında görünmez engellerin payının olması muhtemeldir. Türkiye yalnızca 2001 yılında AB’ye yaklaşık 60 bin dolar karşılığında 16.5 ton küçükbaş hayvan eti ihraç edebilmiştir. 2002 yılında diğer ülkelerden AB’nin yaptığı küçükbaş et ithalatı

yaklaşık 900 milyon dolardır. 2011 yılında 1 milyar 700 milyon dolara çıkan söz konusu ürünün 2013 ithalat değeri ise yaklaşık 1 milyar 230 bin dolardır. Genel bir hesap yapılacak olursa Türkiye 2001 yılında AB'nin toplam et ithalatının %8'ini karşılamış oldu. 2013 yılında da bu kadar ihracat yapılmış olsaydı yaklaşık 98 milyon dolar gelir elde etmiş olacaktı. Benzer bir hesap 2002-2013 yılları arasında yapılacak olursa Türkiye'nin elde edebileceği gelir kaynağının büyüklüğü ortaya çıkacaktır. Kırmızı et üretimiyle ilgili olarak dikkat edilmesi gereken bir başka husus her ne kadar sığır eti miktarı artıyor olsa da, küçükbaş ve büyükbaş hayvanları kapsayan toplam kırmızı et üretiminde düşüşler söz konusudur. 2009 yılından sonra ise bir miktar toparlanma söz konusudur. 1999-2009 yılları arasında koyun eti üretimi %44, keçi eti %51, sığır eti üretimi %7 oranında azalmıştır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:326). 2010 yılında TÜİK verilerine göre küçükbaş hayvan kırmızı et üretimi 2009 yılına göre %84 artmıştır. Sonraki iki yıl ortalama %11 azalma yaşanmış, 2013 yılında ise önceki yıla göre %10 artışla 126.497 tona ulaşmıştır. 2000 yılı ile aradaki fark 6.037 tondur.

Tablo 73:Kümes Hayvanı Eti İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	31.548	101.400	193.621.887	119.881.887	-	0,08
2001	637.599	1.046.000	241.975.158	136.594.613	24,97	0,77
2002	382.488	681.600	233.412.137	175.944.113	- 3,54	0,39
2003	210.988	501.921	453.259.922	312.196.973	94,19	0,16
2004	324.216	619.600	586.384.023	367.028.767	29,37	0,17
2005	548.922	1.251.200	727.891.191	434.953.854	24,13	0,29
2006			490.376.053	305.732.666	- 32,63	-
2007			543.264.618	220.632.009	10,79	-
2008			540.691.535	197.201.927	- 0,47	-
2009			484.761.371	209.830.254	-10,34	-
2010	33.898	600	415.961.182	166.794.921	-14,19	0,00
2011	35.767	800	531.147.059	185.132.494	27,69	0,00
2012	44.218	20.000	480.642.425	184.109.268	- 9,51	0,01
2013			412.627.025	149.045.627	- 14,15	-

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

AB'nin toplam kümes hayvanı eti ithalatı 2000 yılında yaklaşık 200 milyon dolar ve 119.881 ton iken 2005 yılında yaklaşık 730 milyon dolara, miktar olarak 434.953 tona ulaşmıştır. Bilindiği üzere 2006 yılının kuş gribi yılı olması dolayısıyla AB'nin dış talebi düşmeye başlamıştır. Özellikle 2009 yılından sonra düşme eğilimi daha da yükselmiştir. 2013 yılında toplam ithalat önceki yıla göre %19 azalarak 149.045 ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin kümes hayvanı üretimi 2006 yılı kuş gribi döneminin getirdiği olumsuz atmosferden etkilenmiş, 2006 yılında üretim miktarı 3 yıl geriye giderek %4.6 azalmıştır. Ancak 2007 yılında 1 milyon ton ile 1997 yılından beri en yüksek düzeye geçmiş, 2008 ve 2009 yılında üretim katlanarak 1.400.000 tona ulaşmıştır (Türkiye Ziraat

Odaları Birliği:504). TÜİK verilerine göre üretim 2013 yılında 2010 yılına göre yaklaşık %22 artarak 1.797.990 ton seviyesindedir.

Tablo 73'te yer alan veriler incelendiğinde Türkiye'nin kırmızı et ürünlerinde olduğu gibi beyaz et ürünlerinde de engellerle karşılaştığı görülmektedir. Son yıllarda meydana gelen üretim artışları AB pazarına yansımamıştır. İhracatın en yüksek olduğu 2001 yılında bile AB'nin toplam dış talebi içerisindeki payı %0.77'dir. Diğer yıllarda da Türkiye'nin ihracatı veriler izlendiğinde yok sayılabilir.

AB'nin diğer ürünlerde ve toksik atıklarda olduğu gibi kadmiyum atığı ve et ürünlerinde de ayrıntılı sayılabilecek düzenlemeleri bulunmaktadır. At eti (yenilmeyen kısımlar hariç) ürününün 1 kilogramında maksimum olarak 0.20 mg kadmiyum atığı bulunmasına izin verilmiştir. 2001, 2006 ve 2008 ve 2014 yılındaki belgelerde büyükbaş hayvanlar ile domuz, koyun, kümes hayvanları ve atın karaciğerinde bulunması gereken atık kadmiyum miktarı 0,50 mg/kg olarak belirlenmiştir. Bu ürünlere ilişkin veri tabanında bilgi yer almamaktadır. Aynı yıllardaki belgelerde büyükbaş hayvanlar ile domuz, koyun, kümes hayvanları ve atın böbreğinde bulunması gereken kadmiyum miktarı 1,0 mg/kg olarak belirlenmiştir. Karaciğer ve böbrek eti sakatat olarak değerlendirilirse kurşun atığı ile ilgili düzenlemeleri incelerken de belirtildiği gibi AB'nin sakatat ithalatı oldukça sınırlı düzeyde olmuştur.

Hamsi, torik, palamut, çupra, yılanbalığı, kefal, istavrit, sardalya, ton balığı ve dil balığının etinde bulunması gereken maksimum kadmiyum miktarı ilgili komisyon kararlarında 0,10 mg/kg olarak belirtilmektedir. Bu balıkların dışındaki balık türlerinde ise 0.050 mg/kg kadmiyum atığı yer alabilmektedir. 2008 yılında yapılan düzenlemede yukarıda sıralanan balık türleri hamsi dışında aynı kalmıştır. Hamsi balığının kadmiyum atığı sınırı ise 0,10 mg/kg düzeyinden 0.30 mg/kg düzeyine çıkarılmıştır. Kılıçbalığında ise

sınır 0.30 mg/kg iken 2008 yılında 0.20 mg/kg olarak değiştirilmiştir. Tombil balığı da bu kapsama dâhil edilmiştir. 12 Mayıs 2014 tarihli komisyon kararlarında bazı balık türlerinin kadmiyum üst sınırı değiştirilmiştir. Örneğin hamsi ve sardalya balığında kadmiyum sınırı kilogram başına 0.10 mg iken 2014 yılında 0.25 olması kararlaştırılmıştır.

Tablo 74: Bazı Balık Türleri İthalatı

Yıl	Tuna Balığı-Torik			Çupra				Sardalya				
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000			568.652	-				39.847	36.400	397.600	939.700	3,87
2001	21.465	12.810	243.436					20.301	19.749	709.884	1.294.408	1,53
2002	19.496	8.837	397.921					80.667	38.200	940.529	6.567.866	0,58
2003	25.863	5.400	141.000					26.157	35.700	1.489.380	2.765.863	1,29
2004	3.694	1.000	137.300					4.875	14.100	377.755	565.537	2,49
2005	93.230	26.500	207.900					8.707	5300	470.870	642.300	0,83
2006	4.799	500	178.623					1.357	500	179.909	255.965	0,20
2007	1.276	100	113.100					357	100	1.245.897	1.546.662	0,01
2008			29.100					206	100	3.723.025	3.477.100	0,00
2009			90.738							499.406	742.662	-
2010			27.047							3.837.246	4.240.632	-
2011			102.939							559.269	705.463	-
2012	4.602	500	8.102	37.724.885	7.781.943		66,50					
2013			112	48.171.089	9.061.200		68,64					

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 74'te yukarıda sıralanan balık türlerinin bazılarını içeren ürünlerin ithalat rakamları yer almaktadır. Tuna balığı-torik türlerinde AB ithalatı önemli oranda azalmıştır. Veritabanında yer alan bilgilere göre 2000 yılında 568 ton ithalat yapılırken zaman içerisinde giderek azalarak 2013 yılında 112 kg seviyesine kadar düşmüştür. Dolayısıyla Türkiye'nin ihracatının olmaması görünmez engellerden daha çok AB dış talebinin

azalmasıyla ilgili bir durumdur. Benzer bir durum çupra türü için de geçerlidir. Veritabanında AB çupra ithalatı yalnızca 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 11.703 ton ve 13.200 ton olarak gözükmektedir. Yukarıdaki verilerle oranlanırsa AB toplam ithalatın 2012 yılında %66'sını, 2013 yılında %68'ini Türkiye'den yapmıştır. Yapılan düzenlemeler Türkiye çupra ihracatını belki de diğer ülkeleri mevcut düzenlemeleri sağlayamadıkları için piyasa dışında bırakarak olumlu etkilemiştir. Ancak aynı durum sardalya balığı için söylenemez. Tablo 74'teki verilere göre Türkiye 2007 ve 2008 yılındaki 100 kg miktarları bir yana bırakılırsa 2007-2013 yıllarında AB'ye sardalya ihraç etmemiştir. Ancak AB diğer ülkelerden 2007 yılında önceki yıla göre %504 artışla yaklaşık 1.547 ton sardalya ithal etmiştir. 2010 yılında ise ithalat önceki yıla göre %471 artışla 4.241 ton olmuştur. 2010 yılı ithalatının AB'ye toplam maliyeti 3 milyon 837 bin dolardır. 2000 yılında AB toplam ithalatının yaklaşık %4'ünü Türkiye'den yapmaktaydı. Türkiye'nin sardalya üretimi ise dönemsel azalışlar yaşansa da genel olarak yükselme eğilimindedir. 2004 yılında 12.883 ton, 2009'da 30.091 ton ve 2013 yılında 23.919 ton sardalya üretilmiştir.

Yukarıda yer alan düzenlemelerde yılanbalığı ürünü de yer aldığı için bu ürünün yıllar itibariyle değişimini izlemek amacıyla Tablo 75 hazırlanmıştır. 12 Mayıs 2014 tarihli komisyon kararında balık türlerinin kadmiyum sınırlarının sıralandığı balık türleri içerisinde yılanbalığı yer almamaktadır. AB'nin canlı yılanbalığı ithalatı 2002 yılından itibaren sürekli düşme eğilimine girmiş ve 2002 yılında 935 ton ithalat yapılırken, 2013 yılına kadar giderek azalmış ve 213 tona gerilemiştir. Türkiye'den yapılan ithalat verilerine bakıldığında, AB'nin toplam ithalatındaki azalmaya rağmen 2002-2005 yılları arasında sürekli yükseldiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin canlı yılanbalığı ihracatının ürüne ilişkin çalışmada bahsedilen düzenlemelerden çok fazla etkilenmediği şeklinde yorumlanabilir. 2006 yılından itibaren Türkiye'nin hiç ihracat yapmamış olması

ise görünmez engellerden ya da AB'nin ithalat azalışından kaynaklanmış olabilir. 2002-2005 yıllarında Türkiye'nin canlı yılanbalığı ihracatının toplam AB ithalatı içerisindeki payı 2003 yılındaki görece yüksek pay olan %2.48 ile birlikte ortalama yaklaşık %3 civarındadır. TÜİK su ürünleri istatistikleri içerisinde yılanbalığı üretimi yer almamasına rağmen, veritabanında Türkiye-AB ticaretine ilişkin verilere rastlanıldığından çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 75:Yılanbalığı İthalatı

Yıl	Canlı Yılanbalığı				Taze-Soğutulmuş Yılan Balığı			Dondurulmuş Yılan Balığı				
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000			915.195		37	100	66.117	351.976	73.000	977.300	-	7,47
2001	37.593	8.100	1.010.746	0,80	1.943	300	115.400	298.668	63.300	2.363.200	- 13,29	2,68
2002	77.872	21.300	934.800	2,28	1.001	200	94.841	368.487	82.504	1.148.798	30,34	7,18
2003	121.151	24.100	970.306	2,48	3.449	3.700	42.109	323.511	62.800	850.672	-23,88	7,38
2004	153.937	23.900	951.430	2,51	24.674	2.600	129.307	491.137	72.500	1.497.889	15,45	4,84
2005	99.912	12.200	824.924	1,48	80.064	8.600	78.420	747.517	100.300	2.369.830	38,34	4,23
2006	22.613	3.000	823.138	0,36	2.613	200	60.621	824.787	96.106	1.357.314	- 4,18	7,08
2007	99.785	11.400	742.900	1,53			61.900	845.605	93.100	3.759.600	- 3,13	2,48
2008	87.139	15.300	800.237	1,91			21.200	230.603	23.300	2.850.108	-74,97	0,82
2009	7.890	900	517.172	0,17			12.700	65.933	7.500	2.088.904	- 67,81	0,36
2010			489.634				1.905	94.051	13.200	1.166.032	76,00	1,13
2011			412.425					35.029	4.500	506.300	-65,91	0,89
2012			288.205									
2013			213.035									

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Taze veya soğutulmuş yılanbalığında AB'nin ithalatı 2004 yılında 129 tondan, 2011 yılında 2 tona kadar gerilemiştir. 2012 ve 2013 yıllarında ise veritabanında bilgi yer

almamaktadır. Türkiye'nin AB'ye ihracatı 2003-2005 yıllarındadır ve 2001 yılındaki düzenlemeler ile sonraki düzenlemeler benzer olduğundan o yıllarda Türkiye'nin düzenlemelerden olumsuz olarak etkilenmediği söylenebilir. 2006 yılından itibaren Türkiye'nin ihracatı da AB'nin azalan ithalat eğilimine eşlik ederek durmuştur. İhracatın durmasında görünmez engellerden ziyade AB ithalatının hızlı düşüşü daha etkili görünmektedir. AB'nin dondurulmuş yılanbalığı ithalatı 2001, 2004, 2005 ve 2007 yıllarında önemli oranlarda artmıştır. 2008-2011 yıllarında ise ortalama %38 oranında azalma söz konusudur. Türkiye'nin toplam AB ithalatı içerisindeki payı ise 2000-2006 yılları arası yaklaşık ortalama %5 düzeyindeyken, 2007 yılından itibaren önemli oranda azalarak, 2011 yılında %0.89'a gerilemiştir. 2006 yılından itibaren yılanbalığı kadmiyum düzenlemelerinin tekrar edilmesi ve AB toplam ithalatındaki yüksek oranlı azalmalar bu sonucun oluşmasına katkı sağlamıştır.

İlgili komisyon kararlarında⁴⁸ kabuklu hayvanların etiyle ilgili olarak yengeç etinin kahverengi kısmı, ıstakoz kafası ve göğüs kısmı ile benzer büyük kabuklular haricindekilerde bulunması gereken kadmiyum miktarı 0.50 mg/kg'dır. Çift kabuklu yumuşakçaların etinde bulunması gereken maksimum kadmiyum miktarı 2006 ve 2008 yılındaki deklerasyonlarda 1,0 mg/kg olarak belirtilmiştir. İç organları çıkarılmış kafadanbacaklıların etlerinde bulunması gereken maksimum kadmiyum miktarı 1.0 mg/kg olarak belirlenmiştir. Veritabanında bu canlı türünün verisi yer almamaktadır. Kabuklular ve yumuşakçalarla ilgili kurşun atığı ile ilgili düzenlemelerin etkisi incelenirken hazırlanan Tablo 69'da görülen azalmaların bir diğer nedeni olarak bu kadmiyum atığı düzenlemelerinin de yer aldığı söylenebilir.

⁴⁸ 16 Mart 2001, 19 Aralık 2006, 3 Temmuz 2008, 29 Nisan 2011 ve 12 Mayıs 2014 tarihli komisyon kararları.

Kabuklu hayvanlar ve yumuşakçalarda bulunması gereken kadmiyum miktarının yer aldığı komisyon kararlarında (29 Nisan 2011 hariç); kepek, pirinç ve buğday dışındaki tahıllarda kg başına maksimum 0,10 mg kadmiyum yer alabilmektedir. Buğday kepeği, buğday, tahıl tohumu ve pirinç ürünlerinde bulunması gereken kadmiyum miktarı ise maksimum 0.20 mg/kg olarak belirlenmiştir. Bu düzenlemenin yer aldığı tahıl ürünlerinden mısırın ithalatındaki değişimler Tablo 51’de açıklanmıştır.

Tablo 76:Pirinç ve Tahıl Tohumu İthalatı

Yıl	Pirinç					Tahıl Tohumu				
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalat Miktarının Değişimi (%)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalat Miktarı Değişimi (%)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	219.860	877.000	-	1.164.771.983	0,08	82.610	167.600	1.120.347	-	14,96
2001	316.023	626.500	43,74	1.207.110.889,00	0,05	34.280	58.000	837.000	25,29	6,93
2002	88.447	92.000	- 72,01	1.370.615.556,00	0,01	604	1.000	1.100.038	31,43	0,09
2003	169.858	543.700	92,04	1.294.931.246,00	0,04	6.435	2.400	825.436	24,96	0,29
2004	171.373	230.700	0,89	1.309.995.826,00	0,02	22.423	36.500	509.494	38,28	7,16
2005	113.550	87.200	- 33,74	1.198.198.139,00	0,01	8.123	13.700	487.634	4,29	2,81
2006	1.000.060	#####	780,72	1.325.752.078,00	0,22			562.900	15,43	-
2007	383.455	280.661	- 61,66	1.460.988.801,00	0,02	3.636	3.900	927.360	64,75	0,42
2008	2.941.543	3.560.000	667,12	1.637.639.572,00	0,22			3.211.981	246,36	-
2009	1.284.835	1.201.400	- 56,32	1.484.465.369,00	0,08	126.068	281.300	2.708.180	15,69	10,39
2010	788.241	931.500	- 38,65	1.308.690.437,00	0,07	10.187	13.400	2.260.695	16,52	0,59
2011	2.686.457	4.807.400	240,82	1.615.299.677,00	0,30	3.173	3.700	5.663.995	150,54	0,07
2012	4.464.752	#####	66,19	1.393.386.542,00	0,68	17.816	11.100	5.023.649	11,31	0,22
2013	2.113.442	3.968.100	- 52,66	1.447.547.720,00	0,27	41.952	21.800	3.975.804	20,86	0,55

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Bazı tahıl ürünleri ve tohumlarına yönelik kadmiyum atığı düzenlemelerinin etkisini görebilmek amacıyla veri tabanında bulunan pirinç ve tahıl tohumu ithalatına ilişkin veriler Tablo 76’da yer almaktadır. Türkiye’nin AB’ye pirinç ve tahıl tohumu

ihracatı tablodaki verilerden de izlenebileceği gibi yıldan yıla büyük değişimler göstermektedir. Örneğin verilere göre ihracat 2006 yılında 2005 yılına göre 30 kat artış göstermiş, 2007 yılında 2006 yılına göre %90 azalmıştır. 2008 yılında ise AB Türkiye'den %1168 daha fazla pirinç ithal etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi düzenlemelere ilişkin komisyon karar tarihleri 2000-2013 yılları arasında 2001, 2006 ve 2008 yıllarına aittir. Türkiye'nin ihracatının en fazla düştüğü yıllar da 2002 (%85), 2007 (%90), ve 2009 (%66) yıllarıdır. Bu durumun bir tesadüf mü olduğu yoksa her yayınlamadan sonra AB'nin tutumundan mı kaynaklandığı üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Türkiye'nin AB pirinç ithalatı içerisindeki payı ortalama %0.15'tir. AB'nin toplam pirinç ithalatı incelendiğinde yıllar içerisinde önemli bir değişme olmamıştır. 2000 yılında 1 milyon 164 bin 771 ton pirinç ithal edilirken, 2006 yılında 1 milyon 325 bin 750 ton, 2013 yılında ise 1 milyon 447 bin 547 ton pirinç ithalatı yapılmıştır. Birliğin ithal ettiği pirincin maliyeti ise 2008 yılından itibaren artmıştır. Toplam pirinç ithalatı maliyeti 2000 yılında yaklaşık 445 milyon dolar iken, 2006 yılında 590 milyon dolara, 2013 yılında 1 milyar 448 milyon dolara yükselmiştir. 2000-2013 yılları arasında Türkiye'nin AB'ye olan ihracatı süresince pirinç fiyatında önemli bir değişiklik olmamıştır. 2007-2011 yılları arasında Türkiye'de pirinç üretimi sürekli olarak artarak 389.000 tondan 540.000 tona yükselmiştir. 1984 yılından itibaren pirinç ve çeltik ithal etmeye başlayan Türkiye'de ithalat pirinç fabrikalardaki kapasite artışları ve çeltik ithalatının daha avantajlı olması nedeniyle daha çok çeltiğe doğru yönelmiştir. Yapılan destekler ve yurtdışı fiyat artışlarının üreticiyi teşvik etmesiyle üretimde son yılların en yüksek düzeyine ulaşılacağı tahmin edilmektedir (Ulusal Hububat Konseyi, 2011:17-18). Dolayısıyla üretim artışları ve ithalat azalışlarından hareketle Türkiye'nin AB pirinç piyasasında daha fazla yer alması mümkün görünmektedir. Bu durumun oluşmasında ise AB'nin pirinç ithalatına yönelik dış

politikasının ticaret yaratıcı olup olmayacağı önümüzdeki yıllardaki gelişmelerden anlaşılacaktır. AB'nin toplam tahıl tohumu ithalatı 2001-2005 yılları arasında sürekli azalarak 1.120 tondan 487 tona gerilemiştir. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin AB'ye tahıl tohumu ihracatı da sürekli azalmış ve 2000 yılında 167.6 ton olan ihracat 13.7 tona gerilemiştir. 2001 yılından itibaren getirilen kadmiyum düzenlemesi AB'nin toplam ithalatını düşürdüğü gibi, Türkiye ihracatını da olumsuz etkilemiştir. 2000 yılında Türkiye'nin AB tahıl tohumu ithalatı içerisindeki payı yaklaşık %15 iken, 2003 yılında %0.29'a kadar gerilemiş, 2005 yılında yaklaşık %3 düzeyine gelmiştir. 2006-2008 yıllarında AB'nin tahıl tohumu ithalatı hızlı bir şekilde yükselmiş, özellikle 2008 yılında önceki yıla göre %246 oranında artarak 3.211 tona ulaşmıştır. Bu yıllarda Türkiye'den yalnızca 2007 yılında 3.9 ton ithalat yapılmıştır. Diğer bir ifadeyle, artan bu dış talep artışında Türkiye piyasa dışındadır. Tahıl tohumu üretiminin seyri açısından Türkiye'nin durumu ise 2007 kurak mevsimi göz ardı edildiğinde giderek daha iyiye gitmektedir. 2004 yılından itibaren sertifikalı tohum üretimi ve kullanımı desteklenmekte ve tohum üretimi artmaktadır (Türkiye Ziraat Odaları Birliği:132,134).

16 Mart 2001, 19 Aralık 2006 ve 3 Temmuz 2008 tarihli komisyon kararlarına göre soya fasulyesinde bulunması gereken en yüksek kadmiyum miktarı 0,20 mg/kg düzeyindedir. Veritabanında bu ürünün verisi yer almamaktadır. Soya fasulyesi düzenlemelerinin yer aldığı komisyon kararları dahil olmak üzere 29 Nisan 2011 ve 12 Mayıs 2014 tarihli düzenlemelere göre yapraklı sebzeler, taze bitkiler, mantar, sebze kökleri, gövdeleri ve patatesler ile çam fıstığı haricindeki sebze ve meyvelerde kg başına maksimum kadmiyum miktarı 0.050 mg olarak belirlenmiştir. 2011 ve 2014 yılındaki kararlarda bahsedilen ürün grubuna yapraklı tarla hardalı ve deniz yosunu da eklenmiştir. 2006 yılındaki düzenlemede çam fıstığı da hariç tutulmuşken, diğer belgelerde çam fıstığı

yoktur. Aynı kararlarda yapraklı sebzeler, taze bitkiler, mantarlar ve kerevizde bulunması gereken maksimum kadmiyum miktarı ise 0.20 mg/kg'dır. Mantarlarla ilgili olarak söz konusu düzenlemelerde 2006 yılına kadar yetiştirilen tüm mantar türleri için sınır aynı iken, 2008 ve 2014 yıllarında ilgili kararlarda düzenlemenin geçerli olacağı mantar türleri Latince ismiyle yer almış, bazılarında sınır 0.50 mg, bu türlerin dışında kalanlarında 1 mg olarak belirlenmiştir. Patates, kök sebzeleri, gövde sebzeleri için belirlenmiş olan maksimum kadmiyum seviyesi 0.10 mg/kg'dır. 2014 yılındaki kararda bu düzenleme kaldırılmıştır.

Yapılan bu düzenlemelerin genel itibariyle ele alındığında Türkiye'nin AB'ye olan toplam sebze ve meyve ihracatında etkisinin olması beklenmektedir. Tablo 71'de toplam sebze ithalatının seyri yer almaktadır. Ancak burada yapılan düzenlemelerin AB'nin Türkiye'den sebze ve meyve ithalatına ilişkin etkileri sorgulanırken, sebze ve meyve türlerinin çok çeşitli olduğunu ve bazı sebze ya da meyve türlerinin yapılan düzenlemeden dolayı piyasaya girişi azalırken, ya da tamamen ithalatı dururken, diğer türlerdeki artışlar dolayısıyla toplamda önemli bir değişikliğin yaşanmamış olabileceğini de hatırlatmakta fayda vardır. Daha önce de belirtildiği gibi ürünlerin dış ticaretine ilişkin göstergelerin toplanmasında yaşanan zorluklar nedeniyle daha kapsamlı analiz yapmak pek mümkün görünmemektedir. Mantar düzenlemede yer aldığı için mantar ürününün ithalat göstergeleri veritabanından alınarak düzenlenmiş ve Tablo 77 hazırlanmıştır.

AB'nin toplam mantar ithalatı 2001 yılından sonra büyük bir düşüşle 14.589 tondan 404 tona gerilemiştir. 2001 yılında getirilen düzenlemeyle birlikte ithalatta yaşanan büyük düşüş Türkiye'nin AB'ye mantar ihracatına da yansımıştır. 2001 yılında 343.6 ton olan ihracat, 2002 yılında 13.50 tona gerilemiştir. Sonraki yıllarda AB'nin mantar ithalatında azalış trendi devam ederek 2013 yılında 28.7 ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin AB toplam mantar ithalatı içerisindeki payı ihracatının en yüksek olduğu 2001 yılında %2.29'dur. 2007 yılında Türkiye AB mantar dış talebinin %15'ini 6 ton mantar ihraç ederek karşılamıştır. 2013 yılında ise ihracat 2 ton, AB toplam mantar ithalatı 28.7 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 77:Mantar İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	2.819.001	243.527	59.914.737	15.817.630	1,54
2001	3.255.855	334.600	52.751.690	14.589.121	2,29
2002	173.560	13.500	1.116.497	403.742	3,34
2003	48.062	2.300	546.091	160.054	1,44
2004	895	400	572.658	285.083	0,14
2005	132.107	15.210	480.906	189.069	8,04
2006			373.248	184.041	-
2007	1.880	6.000	175.913	39.124	15,34
2008	269.965	9.900	520.964	114.372	8,66
2009	8.113	300	250.867	58.467	0,51
2010	29.951	2.100	266.827	46.993	4,47
2011	16.700	3.800	267.708	151.573	2,51
2012	13.638	400	251.384	27.623	1,45
2013	11.182	2.000	151.913	28.700	6,97

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

TÜİK verilerine göre Türkiye kültür mantarı üretimi 2004 yılında 15.000 ton iken 2013 yılında 2 katın üzerinde artarak 34.000 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler AB'nin mantarı birlik içerisinde üreterek ithalatını durdurma çalışmalarının bir sonucu olarak gerçekleşmiş olabilir. Burada göstergelerin değişimi diğer bazı ürünlerde gibi Türkiye'ye yönelik değil, AB dışındaki tüm ülkelere yönelik olduğu izlenimi oluşturmaktadır.

AB, metaller grubunda yer alan cıvanın da özellikle balık ürünlerinde bulunabilecek maksimum miktarlarına ilişkin düzenlemeler yapmıştır. Fenerbalığı, Atlantik kedibalığı, torik, yılanbalığı, imparator balığı, pisi balığı, Atlantik kılıçbalığı, başka bir tür pisi balığı, kefal ya da tekir, turna balığı, renksiz torik, tavuk balığı, Portekiz köpekbalığı, bir tür kedibalığı, kırmızı balık, kılıç balığına benzer kanatlı balık, bazı uzun, dar ve gümüş renkli balık türleri, çupra, her tür köpekbalığı, yılan uskumru balığı, tereyağı balığı, mersin balığı, kılıç balığı ve ton balığında bulunmasına izin verilen maksimum cıva miktarı kilogram başına 1 miligramdır. Bu türlerin dışında kalan diğer balık türlerinde ise sınır 0.50 mg olarak belirlenmiştir. Balık türlerine ilişkin ayrıntılı cıva düzenlemeleri 16 Mart 2001, 19 Aralık 2006, 3 Temmuz 2008 ve 29 Nisan 2011 tarihli komisyon kararlarında yer almaktadır. Bu balık türlerinin de kendi içlerinde ayrışan ve Latince belirtilen türleri belgede yer almaktadır ancak bu derece ayrıntılı veri bulmanın zorluğu göz önüne alınarak veri tabanındaki genel isimlerle ifade edilen ürünlerin verileri incelenecektir. Bu düzenlemenin kapsamına giren yılanbalığı ve torik balığına ilişkin veriler daha önce Tablo 74 ve Tablo 75'te incelenmişti. Düzenleme kapsamına giren ve veritabanında bulunan 030343 kodlu başka bir torik balığı türüne ilişkin veriler incelendiğinde 2007-2012 yılları arasında ithalat yapılmadığı görülmektedir. Bu ürünün 2005 yılında 65 ton ithal edilmiş olduğu bilindiğine göre diğer yıllarda ithalatın yapılmamış olması yüksek ihtimalle görünmez engellerden kaynaklanmaktadır. AB'nin dış talebi ise 2001 yılında 2000 yılına göre %6 artmış ve 64.422 ton ithalat yapılmıştır. Sonraki yıllarda AB ithalatı birkaç yıl azalsa da genel bir düşüş eğilimine girerek 2013 yılında 35.207 tona kadar gerilemiştir. Türkiye'nin ihracatının 2000 yılında 642 kg iken 2001 yılında 11.400 kg' a çıkmasının ardından 2002 yılında, yani düzenlemelerden sonra bir miktar gerilediği görülmektedir. 2005 yılında Türkiye en yüksek ihracat miktarına 65.4

ton miktar ile ulaştıktan sonra 2013 yılına kadar ihracat yapamamıştır. 2006-2013 yılları arası AB ithalatı da azalma eğilimini sürdürmüştür. 2013 yılında AB 8 tonu Türkiye'den olmak üzere toplam 35.207 ton ithalat yapmıştır. Genel eğilime bakıldığında yapılan düzenlemelerden sonra AB söz konusu ürün ithalatını azalttığı, Türkiye'nin genelde piyasaya giremediği bir ortamın oluştuğu görünmektedir.

AB pisi balığı ithalatında 2010 yılına kadar miktarda değişme olmamıştır. İthalat 2000 yılında 4.654 ton, 2007 yılında 4.554 ton, 2010 yılında 4.030 tondur. 2013 yılında AB diğer ülkelerden 3600 ton pisi balığını 30 milyon dolar bedelle ithal etmiştir. İthalatın azalmasında artan fiyatlar da rol oynamış olabilir. 2000 yılında 1 kg pisibalığı ithalatı 4.50 dolar iken yıllar itibariyle yükselerek 8.30 dolar olmuştur. AB'nin Türkiye'den pisi balığı ithalatı 2002 ve 2006 yıllarında 176 kg ve 2.8 tondur. 2006 yılından sonra AB Türkiye'den bu ürünü satın almamıştır. Türkiye'nin dil ve pisi balığı üretimi 2006 yılında 937 ton iken, 2013 yılına gelindiğinde 774 tona düşmüştür. İhracatın azalmasında AB düzenlemelerinin yanında üretimin azalması da etkili olmuş olabilir.

Türkiye'nin AB'ye yaptığı donmuş köpek balığı ihracatında da durum benzerdir. AB Türkiye'den yalnızca 2004 yılında 8.3 ton, 2005 yılında 4 ton alım yapmıştır. AB toplam ithalatı 2001 yılında 19.605 ton ile en yüksek düzeyine ulaşmış, özellikle 2008 yılından itibaren ise önemli oranda azalmıştır. Veritabanında 2011 yılından sonra bilgi yer almamaktadır. Taze köpek balığında ise 2000-2011 yılları arasında Türkiye AB'ye ihracat yapmış olsa da 2001 yılına gelindiğinde %28 artışla 33.1 tondan 42.4 tona yükselen ihracatın 2001 düzenlemesinden sonra %85 azalarak 6 tona düştüğü görülmektedir. Yıllar itibariyle Türkiye ihracatının miktar olarak oldukça değişken olduğu görülmektedir. Ancak genel eğilim azalma yönündedir ve 2011 ihracatı 4.4 tondur. 2006 yılında 21.4 ton ithalat yapılırken yıllar itibariyle ithalatın 13 tona, daha sonra 2008 yılında

170 kg'a kadar düştüğü görülmektedir. 2006 yılına kadar Türkiye AB taze-soğutulmuş köpekbalığı dış talebini miktar olarak azalsa bile oransal olarak yaklaşık %1'ini karşılıyor görünümündedir. Ancak sonraki yıllarda bu oran nerdeyse sıfırlanmıştır. Bu durumun oluşmasının arka planında hem 2002 yılından itibaren uygulamaya konan düzenlemeler sonrası yaşanan toplam AB dış talebi düşüşü hem de Türkiye'de üretimin azalması yer almaktadır. Köpekbalığı üretimi TÜİK verilerine göre 2006 yılında 668 ton iken 2013 yılında 110 tona gerilemiştir.

Gıda takviyelerinde bulunması gereken cıva miktarına ilişkin düzenleme 2008 yılında yapılmıştır ve kilogram başına maksimum 0,10 miligram cıva olmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır. 29 Nisan 2011 yılında yapılan yeni düzenlemede gıda takviyeleri cıva sınırı 3.0 miligrama düşürülmüştür. Daha önceki kararda genel olarak gıda takviyelerinden bahsedilirken, 2011 yılındaki düzenlemede deniz yosunu içerikli ürünlere yönelik karar alınmıştır. Veri tabanında ilgili ürün grubu yer almamaktadır. 6 Mart 2014 tarihli kararda gıda takviyelerinden pirinç içerikli olanlar için bir çeşit atık olarak değerlendirilen sitrinin (citrinin) düzenlemesi eklenmiştir. Düzenlemeye göre 1 kg gıda takviyesinde 2000 mg sitrinin bulunabilir.

AB'nin gıda ürünlerine ilişkin düzenleme yaptığı diğer bir metal grubu atık madde ise kalaydır. Çalışmada yararlanılan Eylül 1997- Mayıs 2014 tarihleri arasındaki komisyon kararlarında yalnızca 19 Aralık 2006 tarihindeki kararda kalay ile ilgili düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemelerin kapsadığı ürünler incelenen veritabanında bulunamadığı için yalnızca yapılan sınırlamaları yazmak mümkün olmaktadır. İçecekler dışındaki konserve gıdalarda bulunması gereken maksimum kalay elementi miktarının 200 mg/kg olması kararı alınmıştır. Meyve ve sebze sularını da içeren kutu içeceklerde en fazla litre başına 100 mg kalay bulunmasına izin verilmiştir.

Konserve halindeki bebek gıdaları ve işlemden geçirilmiş tahıl bazlı mamalarda kurutulmuş ve toz halindeki ürünler dışında en fazla 50 mg/kg seviyesinde kalay elementi bulunmasına izin verilirken, konserve edilmiş devam sütleri ve mamalarında kurutulmuş ya da tozlanmış ürünler haricinde bulunabilecek kalay elementi sınırı 50 mg/kg'dır.

Özellikle bebekler için özel tıbbi amaçlarla hazırlanmış diyet gıdalarında toz haline getirilen ve kurutulmuş ürünler dışında bulunabilecek maksimum kalay seviyesi de 50 mg/kg olarak belirlenmiştir.

III.I.4. Monokloropropan-Diol

Monokloropropan-diol atığına ilişkin ise AB'nin resmi gazetesinde yalnızca sebze proteini ve soya sosuna ilişkin düzenleme yapılmıştır. 16 Mart 2001 tarihinde sebze proteini ve soya sosunda 1 kilogramda 0.02 gram monokloropropan-diol bulunması gerekirken, 19 Aralık 2006 tarihli komisyon kararına göre hidrolize edilmiş sebze proteinlerinde bulunması gereken maksimum seviye kg başına 20 mg olarak belirlenmiştir. Bu seviye soya sosuna getirilen düzenlemeyle aynıdır.

Tablo 78:Protein ve Soya Sosu İthalatı

Yıl	Proteinler							Soya Sosu	
	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Türkiye'den Yapılan İthalat Miktarının Değişimi (%)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)	Toplam İthalat Miktarı Değişimi (%)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)
2000	15.760	6.400		41.224.767	15.195.810	0,04		1.481	1.328
2001	80.389	59.600	831,25	37.730.662	16.847.355	0,35	10,87	2.391	1.000
2002	69.658	14.500	-75,67	42.606.233	21.662.886	0,07	28,58	3201	1.000
2003	62.436	13.549	-6,56	41.314.262	19.976.808	0,07	-7,78		
2004	16304	1.400	-89,67	70.105.313	27.599.212	0,01	38,16		
2005	61.582	36.700	2.521,43	72.057.548	27.843.574	0,13	0,89	47.373	9.200
2006	55.225	14.671	-60,02	78.490.959	30.529.646	0,05	9,65	4.560	1.200
2007	78.544	7.963	-45,72	106.626.860	39.942.232	0,02	30,83	34.030	6.300
2008	91.295	25.105	215,27	110.773.762	37.439.412	0,07	-6,27	1.385	631
2009	89.756	29.368	16,98	110.569.780	33.537.266	0,09	-10,42	6.886	1.600
2010	12.015	3.790	-87,09	105.641.572	36.198.601	0,01	7,94	8.094	1.800
2011	22.434	5.216	37,63	116.410.183	38.662.052	0,01	6,81	2.213	500
2012	6.813	501	-90,39	118.598.798	34.597.532	0,00	-10,51	36.287	39.609
2013	7.928	100	-80,04	167.634.791	53.958.789	0,00	55,96	3639	800

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Monokloropropan-diol atığına ilişkin düzenlemenin muhtemel etkilerini görmek amacıyla hazırlanan Tablo 78'de Türkiye'nin 2001 yılında bir önceki yıla göre 8 katın üzerinde yükselerek 6.4 tondan 59.6 tona yükselen protein ihracatının 2005 ve 2008 yıllarındaki yüksek artışlar bir yana bırakılırsa (bu artışlarla 2001 ihracat miktarının çok gerisinde kalınmakla birlikte) 2013 yılına gelindiğinde neredeyse sıfırlandığı görülmektedir. 2000-2013 yılları arasında Türkiye'nin AB'ye sebze proteini ihracatı neredeyse durma noktasına gelirken, AB'nin söz konusu ürün ithalatı miktar olarak 15.200

tondan 54.000 tona yükselmiştir. AB toplam harcaması ise bu süre içerisinde 41 milyon dolardan 167 milyon 634 bin dolara yükselmiştir. Özellikle 2001 yılındaki düzenlemeden sonra Türkiye'nin 59.6 ton ile en yüksek düzeye çıkan ihracatının 2002, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla %75, %6 ve %89 azalma göstererek 1.4 tona gerilemesi, yapılan düzenlemelerin etkisini ortaya koymaktadır. AB toplam ithalatı ise aynı yıllarda önceki yıllara göre sırasıyla %28 artış, %7 azalma ve %38 artış olmuştur. Türkiye 2001 yılında AB toplam sebze proteini dış talebinin %0.35'ini karşılarken, zaman içerisinde bu pazar payını tamamen kaybetmiştir. Bu gelişme Türkiye'nin döviz kaybı anlamına gelmektedir. Eğer 2013 yılında 2001 yılındaki oran söz konusu olsaydı Türkiye yaklaşık 190 ton ihracat karşılığında 590.276 dolar döviz girişi sağlamış olacaktı.

Soya sosu soyadan üretilen ürünlerdendir. Soya fasulyesi üretimi Tablo 72'de yapılan açıklamalarda da belirtildiği gibi ülkemizde üretimi yaygınlaştırılması gereken ürünlerden birisidir. Sadece 2003 yılında Türkiye 175 bin tonu soya yağı olmak üzere 1.5 milyon ton soyalı ürün ithal etmiştir (Nazlıcan:3). Dolayısıyla verileri değerlendirirken, Türkiye'nin aynı zamanda önemli bir ithalatçı olduğunu da göz önüne almak gerekir. Bu nedenlerle Türkiye'nin toplam AB soya sosu ithalatı içerisindeki payı oldukça düşüktür. Soya sosu ile ilgili 2001 sonrası ve 2006 sonrası geçerli olmak üzere monokloropropan-diol düzenlemesi yapılmıştır. Bu düzenlemelerden sonra 2002 yılı ile 2001 ihracatının aynı kalarak 1 ton olması, 2006 yılında 1.2 ton olan ihracatın 2007 yılında 6.3 tona yükselmesi yapılan düzenlemelerden ziyade Türkiye'nin ihracat potansiyelinin düşük olmasıyla ilgili olabilir.

III.1.5.Dioksinler ve PCB'ler

Dioksin ve PCB katkı maddeleri grubuna ilişkin AB'nin yaptığı düzenlemeler gereği sakatat haricinde hayvanların yenilebilir et kısımları için standart getirilmiştir. Bu standartlara göre büyükbaş hayvan ve koyun etinde 3,0 pg/g yağ seviyesinde, kanatlı hayvan etinde 2.0 pg/g yağ seviyesinde ve domuz etinde 1.0 pg/g yağ seviyesinde dioksin maksimum miktarda yer alabilir. Dioksin ve dioksin benzerlerinin (PCB gibi) maksimum seviyelerinin ise toplamda büyükbaş hayvanlar ile koyunlar için 4.5 pg/g yağ seviyesinde; kanatlı hayvanlar için 4.0 pg/g yağ seviyesinde ve domuz için 1.5 pg/g yağ seviyesinde olması zorunludur. Dioksin ve PCB maddeleri ile dioksin ve benzerleri ayrımı ilk olarak 3 Şubat 2006 tarihinde yapılmıştır. Daha önce bu atıklara ilişkin düzenlemelerin yer aldığı 6 Aralık 2001 tarihli komisyon kararlarında Dioksin ve benzerleri ayrımı yer almamaktaydı. 2 Aralık 2011 tarihli komisyon kararında yukarıda bahsedilen ürünlerin söz konusu atık düzenlemelerinde değişikliğe gidilmiştir. Büyükbaş hayvan ve koyun eti 3.0'dan 2.5 seviyesine, kanatlı hayvan etinin sınırı da 2.0'dan 1.75 düzeyine indirilmiştir. Dioksin ve benzerlerini de içeren (PCB gibi) atıkların maksimum düzeyi büyük baş hayvan etinde 4.0 pg/g, kanatlı hayvan etinde 3.0 pg/g yağ seviyesine indirilmiştir. Domuz etindeki seviye de 1.50'den 1.25 düzeyine indirilmiştir. 2 Aralık 2011 tarihli komisyon kararında söz konusu dioksin türü atıklarla ilgili öncekilerden farklı olarak farklı PCB atık türleri de düzenlemeye dahil edilmiş, farklı maksimum seviyeler söz konusu olmuştur. Daha önce metaller grubuna yönelik kırmızı et ürünlerinin ithalatı incelenirken AB'nin Türkiye'den yaptığı ithalatın neredeyse ithalat yasağı bünyesinde değerlendirilebileceğine yönelik göstergelerden bahsedilmişti. Beyaz etin ithalatı ise Tablo 73'te incelenmiştir. Burada bahsedilen hayvanların karaciğeri ile ilgili ise ayrı bir dioksin ve PCB katkı maddeleri düzenlemesi bulunmaktadır. Büyükbaş ve kanatlı hayvan ile koyun karaciğerinde

maksimum 6.0 pg/g yağ seviyesinde dioksin ve 12.0 pg/g yağ seviyesinde dioksin ve dioksin benzeri kalıntılar bulunabilir. Yine 2011 tarihli komisyon kararında bu düzenlemeler sırasıyla 4.5 ve 10 pg/g düzeylerine indirilmiştir. Veritabanı incelendiğinde AB'nin Türkiye'den keçi, koyun, büyükbaş ve kanatlı hayvan karaciğeri ithalatı bulunmadığı görülmektedir. Oysaki AB diğer ülkelerden son 3 yılda donmuş büyükbaş hayvan karaciğerini 1 milyon doların üzerinde değerle ithal etmiştir. Veritabanında AB'nin diğer ülkelerden de kümes hayvanı karaciğeri ithal ettiğine ilişkin bilgi bulunmamıştır. Ancak genel anlamda bakıldığında Türkiye'nin daha önceki kısımlarda da belirtildiği üzere AB'ye sakatat ihracatı da yalnızca 2000,2001 ve 2013 yıllarıyla sınırlı kalmıştır. Et ürünlerine yapılan bu düzenlemeler diğer bir dış ticaret ürün grubu olan canlı büyükbaş ve canlı küçükbaş hayvan ithalatının da oldukça sınırlı olmasına neden olmuş olabilir. Veriler incelendiğinde AB'nin Türkiye'den canlı büyükbaş ithalatı 2011 yılına kadar neredeyse yoktur. 2011 yılında ise 18.548 adet canlı büyükbaş hayvan ithal edilmiştir. Bu ithalatın bedeli ise 192 bin dolardır. Yine yalnızca 2011 yılında 25.690 canlı koyun 1 milyon dolar karşılığında ithal edilmiştir. Ancak önceki ve sonraki yıllarda bu ürünlerin ithalatı neredeyse yok denecek kadar az, ya da hiç yapılmamıştır. Türkiye'de büyükbaş ve küçükbaş toplam canlı hayvan sayısı 2011 yılından itibaren artış göstermiştir. 2011 yılında 44.695.855 olan canlı hayvan sayısı 2013 yılında 52.925.052'ye yükselmiştir. AB'nin toplam canlı hayvan ithalatı incelendiğinde büyükbaş hayvan dış talebinin giderek düştüğü görülmektedir. 2001 yılında 578.464 büyükbaş hayvan ithal edilirken bu sayı 2009 yılında 2.855.900'e kadar yükselmiştir. 2010 yılından itibaren ise verilere göre ithalat oldukça düşmüş, 2013 yılında 144.236 adet büyükbaş hayvan ithal edilmiştir. Bu durum, AB'nin kendi üretim gücüyle canlı hayvan ihtiyacını karşıladığının bir göstergesi olabilir. Ya da AB, ithalat politikasını canlı hayvan yerine kırmızı et ithalatına yönlendirmiş olabilir.

AB'nin büyükbaş kırmızı et ithalatı 2000 yılında 87.286 ton iken, 2007 yılında 171.739 tona kadar yükselmiştir. 2010 yılından itibaren büyükbaş canlı hayvan ithalatı azalırken büyükbaş et ithalatında da az da olsa bir azalma yaşanmış, 2013 yılında 120.292 tona çıkarak tekrar 2004 yılı seviyesine yaklaşmıştır. Bu iki veriden hareketle AB'nin canlı hayvandan çok kırmızı et ithalatını tercih ettiği söylenebilir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere Türkiye'nin büyükbaş kırmızı et ihracatı da oldukça sınırlı düzeydedir.

Yılanbalığı haricindeki balık ürünlerinde maksimum dioksin miktarı 4.0 pg/g ıslak ağırlık seviyesindeyken dioksin ve benzerlerinin toplam miktarı 8.0 pg/g ıslak ağırlık düzeyindedir. Bu sınırlar 2 Aralık 2011 tarihinden itibaren 3.5 pg/g ve 6.5 pg/g olarak değiştirilmiştir. 2001 yılında ise söz konusu atıkla ilgili balık türü ayırımına gidilmeden düzenlemeler belirtilmiştir. Bu düzenlemeler kahverengi yengeç eti, istakoz göğüs eti ve kafası harici ile benzer büyük kabuklular haricindeki diğer kabuklu hayvanlar için de geçerlidir. Daha önce veritabanında bazı balık ürünleri ile kabuklulara ilişkin ithalat göstergelerine yer verilmişti.

3 Şubat 2006 tarihinden itibaren getirilen düzenlemeye göre ise yılanbalığı etinde bulunabilecek maksimum dioksin miktarı 4.0 pg/g ıslak ağırlık seviyesindeyken dioksin ve benzerlerinin toplam miktarı 12.0 pg/g ıslak ağırlık düzeyindedir. Tablo 75'te yılanbalığı ithalatının gelişimi incelenebilir. 2 Aralık 2011 tarihinde yılanbalığında da bulunabilecek maksimum dioksin, PCB ve benzerleri atık miktarının maksimum düzeyinde değişikliğe gidilerek 3.5 pg/g ve 6.5 pg/g olarak belirlenmiştir.

Çiğ süt ve tereyağı da dahil diğer süt ürünlerinde dioksin ile dioksin ve benzerlerinin ıslak ağırlık maksimum seviyeleri sırasıyla 3.0 pg/g yağ ve 6.0 pg/g yağ şeklindedir. 2011 tarihindeki ilgili düzenlemede söz konusu sınırlar daraltılarak 2.5 pg ve 5.5 pg olarak ifade edilmiştir. Tavuk yumurtası ve yumurta ürünlerinde dioksin maksimum

3.0 pg/g yağ ve dioksin ve benzerleri toplamı 6.0 pg/g yağ şeklinde bulunabilir. 2011 yılında ise düzenleme çiğ sütte olduğu gibi değiştirilmiştir.

Tablo 79:Yenilebilir Hayvansal Ürün İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)
2000	6.237.853	926.220.784
2001	8.525.957	955.365.989
2002	23.236.933	948.002.108
2003	38.316.164	1.145.883.839
2004	17.148.853	1.244.397.512
2005	7.737.492	1.065.878.248
2006	6.118.877	1.124.935.362
2007	1.971.163	1.264.355.146
2008	2.287.004	1.407.434.734
2009	3.137.267	1.254.039.464
2010	4.785.930	1.267.915.164
2011	2.334.580	1.397.297.900
2012	3.558.305	1.370.950.716
2013	5.283.007	1.397.400.000

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 79'da süt ürünleri, bal, yumurta, v.s. gibi yenilebilir hayvansal ürünlerin yer aldığı verilerin ithalatının gelişimi yer almaktadır. AB'nin söz konusu ürünlere yönelik ithalatının parasal değerdeki değişim izlendiğinde giderek yükseldiği, Türkiye'nin AB'ye ihracatının giderek düştüğü görülmektedir. 2007 yılında bu ürün grubunun Türkiye'den ithalatının 6 milyon dolardan, 2 milyon dolara düşmesi, önceki yıllarda 40 milyon dolara yaklaşmışken ancak 2013 yılında 5 milyon doların biraz üzerine çıkması AB'nin getirdiği dioksin ve ve benzerleri kalıntısına ilişkin düzenlemelerin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak değerlendirilebilir. AB'nin toplam ithalatı ise 2000 yılında 926 milyon dolar iken 2013 yılında yaklaşık 1 milyar 400 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye, artan AB dış talebine rağmen ihracatını artıramamıştır. Bu durumun oluşmasında AB düzenlemelerinin payının olması muhtemeldir.

Büyükbaş hayvanlar ve koyun yağında 3.0 pg/g yağ seviyesinde dioksin, dioksin ve dioksin benzerleri ise 4.5 pg/g seviyesinde bulunabilir. Söz konusu değerler kümes hayvanları yağında 2.0 pg/g düzeyinde dioksin, 4.0 pg/g seviyesinde dioksin ve benzerleri, domuz etinde 1.0 pg/g seviyesinde dioksin ve 1.5 pg/g seviyesinde dioksin ve dioksin benzerleri şeklindedir. Bu düzenlemeler diğerlerinde olduğu gibi her hayvan türüne göre ayrı ayrı belirlenerek azaltılmıştır. AB veritabanında yer alan verilere göre yalnızca 2001 yılında 12.7 ton kümes hayvanı yağını 1388 dolar ödeyerek Türkiye'den ithal etmiştir. 0209⁴⁹ kodlu ürün veritabanında burada bahsedilen düzenlemeden etkilenecek en yakın ürün grubudur. Bu ürün grubu Türkiye'de dini nedenler dolayısıyla tüketimi yapılmayan domuz yağını da içermektedir. AB'nin diğer ülkelerden bu ürün grubunun ithalatına ilişkin veriler incelendiğinde son üç yılda 2 milyon doların üzerinde harcama yaparak bu ürünleri ithal ettiği görülmektedir. Türkiye'nin sosyal ve kültürel koşullarına daha uygun düşen ve bu düzenlemeyi ilgilendiren 150210 kodlu küçükbaş ve büyükbaş iç yağı ürününde AB'nin Türkiye'den ithalatı bulunmamakla birlikte 2012 ve 2013 yıllarında AB'nin diğer ülkelerden bu ürüne yaklaşık 33milyon dolar harcama yaptığı görülmektedir.

Karışık hayvan yağlarında dioksin maksimum 2.0 pg/g yağ seviyesinde; dioksin ve benzerleri toplam 3.0 pg/g yağ seviyesinde bulunabilir. Daha sonra buradaki sınırlar 2011 yılında 0.5 pg/g düşürülmüştür. Sebze yağlarında en fazla 0.75 pg/g yağ düzeyinde toplam dioksin bulunmasına izin verilmiştir. Dioksin ve benzerlerinin toplamı ise en fazla 1.5 pg/g yağ kadar olmalıdır. 2 Aralık 2011 tarihinden itibaren sebze yağlarında en fazla 1.25 pg/g dioksin ve benzerleri atığı bulunabilir. Tablo 72'de yer alan

⁴⁹ İşlemden geçirilmemiş domuz ve kümes hayvanı yağı.

hayvansal ve sebze yağı karışımı ürün grubuna ilişkin göstergelerin gösterdiği değişim bu kapsamda değerlendirilebilir.

Deniz ürünlerinin yağları (balık yağı, balık karaciğeri yağı ve diğer deniz canlılarının insan tüketimine uygun yağları) ile ilgili olarak toplam dioksin miktarı 2.0 pg/g yağ ve dioksin ve benzerlerinin miktarı da 10.0 pg/ g yağ olarak belirlenmiştir. 2 Aralık 2011 tarihinden itibaren 1.75 pg/g ve 6.0 pg/g yağ olarak sınırlar yeniden düzenlenmiştir.

Tablo 80: Balık ve Deniz Memelileri Yağı İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	1.939.719	8.794.900	58.531.241	169.907.751	5,18
2001	461.901	1.483.800	92.469.743	201.167.516	0,74
2002	3.579.275	6.532.700	90.090.296	132.009.971	4,95
2003	2.947.955	5.611.100	108.727.680	146.918.353	3,82
2004	599.321	874.100	133.077.234	171.732.182	0,51
2007	15.849	900	169.109.538	189.570.870	0,00
2008	5.603.880	2.313.600	211.208.221	204.723.820	1,13
2009	448.109	499.900	285.876.749	240.917.046	0,21
2010	5.850.139	3.497.000	361.703.997	185.145.014	1,89
2011	8.787.079	4.687.400	255.159.963	246.834.356	1,90
2012	6.599.238	3.465.735	255.798.943	198.510.142	1,75
2013	9.529.732	4.357.200	360.089.023	219.671.909	1,98

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 80'de balık ve diğer bazı deniz canlılarının yağlarının ithalat miktarları yer almaktadır. Bu ürünün ithalatının kriz yılı olan 2009 yılı haricinde 2007 sonrası önemli derecede ivme kazanması, dioksin ve PCB atığı düzenlemesinin bu üründe Türkiye açısından herhangi olumsuz bir etki oluşturmadığına işaret etmektedir. 2010 yılında yaklaşık 5600 ton olan ithalat miktarı 2013 yılında yaklaşık 9500 ton olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2000 yılında Türkiye'nin toplam AB ithalatı içerisindeki payı %5

iken, 2003 yılından sonra giderek gerilemiş ve 2013 yılı da dâhil olmak üzere %2 düzeyinin altında kalmıştır.

III.I.6. Polisiklik Aromatik Hidrokarbon

Polisiklik aromatik hidrokarbon 2006 yılında yayınlanan resmi gazetede bulunan son kimyasal birleşiktir. Bu bileşiğin içerisindeki maddelerden biri olan benzopyrene atığıyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Bu atıkla ilgili düzenleme değişiklikleri 29 Nisan 2011 ve 19 Ağustos 2011 tarihli komisyon kararlarında yer almaktadır. 29 Nisan 2011 yılında yalnızca aynı ürün gruplarının farklı kısımlarından bahsedilmiş, maksimum değerler aynı kalmıştır. 19 Ağustos 2011 tarihinden itibaren aşağıda bahsedilen ürün gruplarında bulunabilecek benzopyrene atığının bileşiklerinde bulunabilecek diğer atık maddelere de yer verilmiştir. Dolayısıyla düzenleme daha detaylı hale getirilmiştir.

Kakao yağı haricindeki yağlarda direk insan tüketimine yönelik ya da gıdaların içerisinde bulunan ürünlerin kilogramında en fazla 2.0 mg benzopyrene bulunabilir. Bu düzenlemeden etkilenebilecek ürünlerden biri olan süttten elde edilen tereyağının ithalatının 2002 yılından sonra yapılmadığından daha önce bahsedilmişti. Çeşitli yerlerde diğer düzenlemelerde bahsedilen rafine mısır yağı, sebze yağı gibi insan tüketimine yönelik diğer ürünler de bu düzenlemenin kapsamında yer alan ürünler olarak değerlendirilebilir.

Tütsülenmiş etler ve tütsülenmiş et ürünlerinin kilogramında en fazla 5.0 mg kadar benzopyrene bulunmasına izin verilmiştir. Bu düzenlemeye yönelik olarak kurutulmuş, tuzlanmış ya da tütsülenmiş et ürünlerinin ithalatına yönelik veriler incelendiğinde 2005 yılında yaklaşık 13 ton ithalat yapıldığı, 2008 yılında bu ithalatın yaklaşık 2 tona gerilediği ve sonraki yıllarda ithalat yapılmadığı görülmektedir. Yapılan

düzenlemenin söz konusu üründe AB'nin Türkiye'den ithalatının durmasına neden olduğu söylenebilir. AB'nin bu et ürünlerine ilişkin toplam ithalat miktarı 2010 yılında 197.800 ton, 2012 yılında 214.600 tondur. Birlik tarafından söz konusu ürün ithalatına yapılan harcama 2012 yılında 695 milyon 600 bin dolar, 2013 yılında 753 milyon 438 bin dolardır. AB dış talebi giderek yükselirken, Türkiye'nin ihracatı durmuştur.

Çift kabuklu yumuşakçalar haricindeki tütsülenmiş balık ve diğer tütsülenmiş deniz ürünlerinde 5.0 mg/kg kadar maksimum benzopyrene bulunabilir. Bu standart kahverengi yengeç etiyle ıstakoz kafası ve gövde eti haricindeki diğer kabuklu hayvan etlerine getirilen standart ile uyumludur. 2011 tarihinde yapılan düzenlemeye göre ürünlerde 31.08.2014 tarihine kadar 5.0 mg, 1 Eylül 2014 tarihinden sonraki dönem için ise 2.0 mg benzopyrene bulunabilir.

Tablo 81:Tütsülenmiş, Baharatlanmış Balık İthalatı

Yıl	Türkiye'den Yapılan İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Türkiye'den Yapılan İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatın Ticaret Değeri (\$)	Toplam İthalatın Miktarı (Kg)	Toplam İthalatta Türkiye'nin Payı (%)
2000	2.739.143	445.145	764.963.162	169.554.587	0,26
2001	3.040.244	517.200	837.209.312	173.048.206	0,30
2002	3.285.261	529.453	786.717.965	160.740.422	0,33
2003	4.934.967	702.609	865.950.956	161.394.588	0,44
2004	5.727.771	782.000	942.877.737	158.622.978	0,49
2005	8.156.257	1.089.100	985.147.864	160.021.507	0,68
2006	13.580.988	1.605.731	1.039.731.438	153.342.347	1,05
2007	20.780.595	2.221.400	1.254.608.599	158.120.063	1,40
2008	21.733.926	2.160.600	1.257.979.606	154.687.704	1,40
2009	22.179.817	2.262.100	947.654.930	148.985.655	1,52
2010	30.893.263	3.198.400	989.807.268	161.513.287	1,98
2011	43.814.652	4.214.000	1.140.345.370	161.670.563	2,61
2012	42.046.546	4.283.501	995.833.926	153.119.657	2,80
2013	45.280.289	4.341.409	911.693.892	158.698.431	2,74

Kaynak: <http://comtrade.un.org/data/> Erişim Tarihi: 28.10.2014

Tablo 81'den de açıkça görülebileceği gibi AB'nin tütülenmiş deniz ürünlerine getirdiği düzenleme Türkiye açısından tütülenmiş balık ihracatında olumsuz bir etki oluşturmamıştır. Söz konusu ürünü AB Türkiye'den özellikle 2000 yılından itibaren giderek artan miktarlarda ithal etmeye devam etmiştir. AB toplam ithalat içerisinde Türkiye'nin payı 2000 yılında %0.26 iken, 2006 yılında %1.40, 2013 yılında %2.74'tür.

Tütülenmiş balık haricindeki balık etlerinde 2.0 mg/kg kadar benzopyrene bulunmasına izin verilmiştir. Daha önceki tablolarda çeşitli balık türlerine yönelik düzenlemelerin etkilerini incelemek amacıyla bazı spesifik balık türlerinin ithalatına yer verilmişti. Tablo 68'de AB'nin taze ve dondurulmuş balık ithalatının gelişimi yer almaktadır.

Tütülenmişler haricindeki kabuklular ve yumuşakçalar ile kafadanbacaklılarda maksimum 5.0 mg/kg kadar benzopyrene bulunabilir. Çift kabuklu yumuşakçaların 1 kilogramında ise en fazla 10 miligram kadar benzopyrene bulunabilir. Tablo 69'da yer alan verilerin gösterdiği gelişim baz alınarak bu düzenlemelerin etkisi değerlendirilebilir.

İşlemden geçirilmiş tahıl bazlı gıdalar ile bebek ve küçük çocuklar için üretilen gıdalarda kilogram başına en fazla 1.0 mg benzopyrene yer alabilir. Bebek mamaları ve devam mamaları ile bebek sütleri ve devam sütlerinde ise kilogram başına 1.0 miligram benzopyrene bulunabilir. Bebeklere özel hazırlanan tıbbi amaçlı gıdaların kilogramında 1.0 mg kadar benzopyrene yer almalıdır. Hem tahıl içermesi hem de bebekler için olması nedeniyle Tablo 44'de yer alan tahıllı bebek gıdaları ürün grubunun incelenmesi en uygun olanıdır.

Bu kısımda AB'nin 1997-2014 yıllarında resmi gazetede yayınlayarak yürürlüğe giren, bazı gıda ürünlerinde bulunabilecek çeşitli kimyasal maddelerin

maksimum düzeylerine ilişkin yapılandırmaların Türkiye'nin AB'ye bu yapılandırmalara en yakın ürünlerde olan ihracatını ne şekilde etkilediği, çeşitli ürün gruplarına ilişkin veriler yardımıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Genel bir çerçeve çizmek gerekirse, Türkiye gıda ürünlerinde AB'nin yaptığı düzenlemelerin bir sonucu olarak söz konusu ürünlerin ticaretinde azalma yaşanmasından daha çok; süt ürünlerinde, et ürünlerinde, canlı hayvan ürünlerinde olduğu gibi piyasaya giriş yasağıyla karşılaşmaktadır. Kuşkusuz çok çeşitli ürünlerin olması ve ayrıntılı düzenlemelerin varlığı Türkiye'nin etkilenmediği, düzenleme sonrası ihracat artışının yaşandığı, ihracatının durduğu ya da önemli oranda azaldığı durumların hepsinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, hem Türkiye'nin cari açık sorunu yaşayan bir ülke olması, hem de AB'nin Türkiye'nin en önemli dış ticaret ortağı olması nedeniyle yapılan düzenlemelerden doğan ihracat kayıplarının neden olduğu dış kaynak kaybını yeniden elde edebilmektir. Bu amaçla AB ve Türkiye'nin, süt ve süt ürünlerinde olduğu gibi kendi aralarında çeşitli düzenlemeler yoluyla bu ürünlerin AB piyasasına girişinin yolunu açması gerekmektedir. AB piyasasına kabul edilmeyen ürünlerin Türkiye'de yaşayan insanlar tarafından tüketildiğinin de altını çizmek gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi görünmez engeller olarak ifade edilen bu düzenlemelerin arkasında gerçekten kamu sağlığının mı olduğu, yoksa bazı politik ya da ekonomik çıkarların mı olduğu 2012 DTÖ tarife dışı engeller ile ilgili raporda da ifade edildiği üzere kararlaştırılması zor bir süreçtir. Diğer taraftan Dünya Sağlık Örgütü, Codex gibi uluslararası kuruluşların bu bölümde bahsedilen kimyasallarla ilgili aldıkları kararlar varsa bu kararların AB'nin düzenlemeleriyle uyumlu olup olmadığının araştırılması, AB'nin yapılandırmalarının amacının ne olduğunun daha rahat ortaya çıkmasını sağlayabilecek yollardan biri olarak önerilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Serbest ticaret anlayışından özellikle güçlü küresel kriz dönemlerinde kaçınılması, içinde bulunan koşullara göre değişen korumacı uygulamalara başvurulması iktisatçıların öncelikli cevap aradıkları iktisadi sistemin ne olması gerektiği sorusunu tekrar gündeme taşımaktadır. 1980'li yıllardan sonra gerekli durumlarda hükümet müdahalelerinin olabileceğini ifade eden yeni ticaret teorisi yaklaşımları, yeni korumacılık uygulamalarının uygulayan ülkeyi tamamen piyasaların dışına itmeyen, dış ticarete kapanmalarını gerektirmeyen yapısı da hükümetlerin son yıllarda korumacılık uygulamalarına yönelmelerine zemin hazırlamıştır.

Görünmez engellerin ortaya çıkmasına temel oluşturan iki anlaşma vardır. Bunlar GATT 1994 Uruguay turunun sonunda imzalanarak yürürlüğe giren Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ile Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşması'dır (SPS). TBT anlaşması, yapısı itibariyle ülkelerin görünmez engeller ya da diğer bir ifadeyle teknik engeller uygulamalarına gitmesini mümkün hale getirmektedir. Anlaşma çerçevesinde ülkeler kendi istedikleri regülasyonlara başvurabilmektedirler. Ayrıca anlaşmada yer alan uluslararası hükümler çeşitli nedenlerle ülkeler açısından yeterli bulunmazsa uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Anlaşmaya göre ülkelerin bütünüyle anlaşma çerçevesinde belirlenen standartları uygulama zorunluluğu bulunmaması, bağlayıcılık hususunda kesin hükümler içermemesi görünmez engelleri uygulanır hale getirmektedir. Üstelik görünmez engellere maruz kalan ülkenin bu anlaşma çerçevesinde şikâyette bulunarak söz konusu uygulamaların kaldırılmasını talep etmesi için kendisine uygulanan standardın uluslararası standartların dışında olduğunu ortaya koyması, ayrıca uluslararası standartların şikâyet ettiği ülkelerin yasal amaçlarına uygun düştüğünü de ispatlaması gerekmektedir (Ofodile, 2009:168). Yani görünmez engellere maruz kalan ülkelerin bu anlaşma çerçevesinde

görünmez engellere karşı girişimde bulunmaları oldukça zordur. Bu hususlar görünmez engellerin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Benzer bir durum SPS anlaşmaları için de geçerlidir. Ülkelerin SPS anlaşmaları çerçevesinde belirlenen uluslararası standartların ötesinde uygulamalara başvurabilmelerinin koşulu uygulamaları bilimsel verilerle desteklemektir. SPS önlemlerinin giderek artması ve ülkelerin gıda ürünlerinin ihracatında karşılaştıkları zorluklar SPS önlemi için ülkelerin ihtiyaç duydukları bilimsel verilere ulaşmakta zorlanmadıklarını göstermektedir. Bunun en basit örneği Japonya'nın kendi ülkesine düşen karın yapısının Avrupa'ya yağın kardan farklı olduğunu bir şekilde bilimsel olarak ispatlaması ve Avrupa'dan kayak ithalatını yasaklamasıdır (Gültekin, 2010:34).

Görünmez engeller olarak nitelendirilen ve sağlık gerekçelerine dayandırılan uygulamalarla ilgili diğer bir husus ise bilimsel çalışma sonuçlarına göre ortaya konan hastalanma risklerinin oldukça düşük olasılıklı olmasıdır. Örneğin çalışmada yer alan ve AB'nin bazı gıda ürünlerine getirdiği aflatoksin maksimum seviyelerinin sağlığı bozma ihtimali bir yıl içerisinde milyarda 1.4'tür (Otsuki, Wilson, & Sewadeh, 2001: 1). Ayrıca her bir ülkenin kendi risk analizini yaparak kendi standartlarını belirlemesi hem bu aracın insan sağlığından ziyade dış ticarete korumacılığa yönelme amacına da hizmet etmekte, hem de ihracatçı ülkelerin aynı ürünü farklı ülkelere ihraç etmelerinde standart çeşitliliğinden kaynaklı zorluklarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Görünmez engellerin dış ticaret üzerine olan etkilerinin ne olduğu ise yeni bir araştırma alanı olmakla birlikte belirlenmesi zor bir konudur. Bu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi bu engellerin yapısı ve karmaşık olması analiz edilebilir veri elde edilmesini zorlaştırmaktadır. Şu ana kadar yapılan çalışmalardaki bilgiler görünmez engellerin içeriğini yansıtmaktan çok toplam uygulama sayılarını içermektedir. Dolayısıyla

örneğin ithalat kotalarının ithalatı azaltıcı etkisi olduğu zaman içerisinde yapılan bilimsel çalışmalarla net bir şekilde ortaya konmuştur. Ancak görünmez engeller konusundaki çalışmalar literatüre yeni giren çalışmalardır. İkinci neden ise getirilen standartların ihracatçı ülke açısından hem dış ticareti artıran hem de azaltan unsurlarının bir arada bulunmasıdır. Dış ticareti azaltma etkisi getirilen uygulamaya göre ihracatçının sabit ya da değişken maliyetlerini artırmasından kaynaklanmaktadır. Dış ticareti artırıcı etki ise standart getirilen ürünün piyasa koşullarına bağlı bir durumdur. Eğer standartların getirildiği piyasada bulunan piyasa başarısızlığı gideriliyorsa, tüketicilerin ilgili ürünün güvenilirliğine yönelik muhtemel endişeleri gideriliyorsa ve tüketicilerin bu güvenilirliği sağlamak için katlanılan maliyetler sonucu yükselen fiyatlara rağmen satın alma istekleri yükseliyorsa ihracatçının daha fazla ürün ihraç etmesi söz konusu olabilir. Ancak mevcut çalışmalardan elde edilen bulgular özellikle ihracatı tarım ve gıda ürünlerine dayalı olan gelişmekte olan ekonomilerin bu ürünlere getirilen düzenlemelerden gelişmiş ekonomilere göre daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Çünkü gelişmiş ülkeler görünmez engellerin getirdiği yeni standartlara adaptasyonu gelişmekte olan ekonomilerden daha hızlı ve kolay olmaktadır.

TBT ve SPS önlemlerini içeren görünmez engellerin dış ticareti saptırıcı etkilerinin ortadan kaldırılması için bu engellerin her ülkenin kendisinin belirleyebileceği bir yapı olmaktan çıkartılarak, her ülkenin kabul ettiği ve uymak zorunda olduğu, uluslararası ortak bir zeminin oluşturulması gerekmektedir. Bu sayede ürün güvenliğini temel alan ve kaliteyi artırabileceği savunulan uygulamalar sonucunda ihracatçıların maliyet artışlarının yavaşlaması sağlanabilecek ve hatta ürün kalitesinin yükselmesi, makul düzeyde bilimsel gerekçelere dayandırılması koşuluyla dış ticarete pozitif katkı sağlayabilecektir. Her ne kadar hükümetler tarife dışı engel uygulamalarına başvururken

kamu yararına yönelik amaçlar öne sürseler de uygulamaların esas amacını ortaya koymak gerekmektedir. Bunun için tarife dışı engelin türü, uygulandığı sektör ve tarife dışı engelin uygulanma sürecinin incelenmesi gerekmektedir. Bunlara ek olarak uygulamanın üretici ve tüketici kesimlerinden hangisinin yararına olduğunun belirlenmesi ve yabancı mallara karşı bir ayırımın oluşup oluşmadığının da gözetilmesi gerekmektedir.

Görünmez engeller içerisinde yer alan paketleme ya da etiketleme uygulamaları tüketicilerin tükettikleri ürünle ilgili mümkün olduğu kadar kapsamlı ve doğru bilgiye sahip olmasını sağlarsa, tüketiciler açısından yararlı olabilir. Bu sayede bilgi asimetrisi ortadan kalkar. Bilgi asimetrisinin ortadan kalkması ise önceliği fiyat değil kalite olan tüketicilerle, önceliği kaliteden ziyade fiyat düzeyi olan tüketicilerin piyasada ayrışmasını sağlar. Dolayısıyla kaliteyi önemseyen yüksek gelirlilerin refah düzeyinin düşmesinin önüne geçilebileceği ve piyasada ithal ürünler açısından ürün çeşitliliğinin artırılabilmesi düşünülmektedir. Bakım ve performans standartlarının getirilmesi, hassasiyetin iyi ayarlanması koşuluyla (sağlık standartlarında uygulanan çok düşük risk düzeylerinde olmamak kaydıyla) çevreye zarar verilerek yapılan üretimden kaynaklanan sosyal maliyetin azalmasına katkıda bulunabilir. Küresel ısınma bunun en güncel ve uygun örneğidir. Ancak üretimin ne şekilde yapıldığının tespit edilmesi başta paketleme standartları olmak üzere diğer görünmez engel uygulamalarına başvurulmasını gerektirmektedir.

Özellikle herhangi bir üründe piyasa gücünü elinde bulunduran ülkeler teknik engelleri ve bitki, hayvan sağlığı, hijyen gibi uygulamaları devreye sokmak suretiyle ihraç ürün fiyatını daha da yükselterek ticaret hadlerini kendi açılarından daha iyi konuma getirmeyi amaçlamaktadırlar. İthal edilen ürünün fiyatı sabitken ihraç ürününün fiyatının artması piyasa gücünü elinde bulunduran ülkenin ithalat yaptığı ticaret ortağının aleyhine

olduğundan komşuyu fakirleştirme politikası olarak literatürde yer almıştır. Bir ülkedeki firma herhangi bir ürünün üretimine yönelik bir TBT ya da SPS uygulamasını başlattığında yerel firma da aynı standartlarda ürün üretmek zorunda olmasına rağmen yabancı firmalar uyum göstermekte daha fazla zorlanmaktadırlar. Çünkü yabancı firmalar hem söz konusu standartlara yönelik olarak, hem de o standartlar olmadan iki farklı amaca yönelik üretim yapmak durumunda kalabilirler. Eğer söz konusu standart yerel üretimin karşılayabileceği, tarım ürününe yönelik standartlar olursa yabancı firma uyum sağlama zorluğundan dolayı tamamen piyasa dışında kalabilir. Bu sebepleri kullanarak ülkeler görünmez engelleri oluşan kârlar nedeniyle yabancı firmaları piyasa dışına itmeye çalışabilirler. Bu da kısaca korumacılık olarak ifade edilebilir.

Görünmez engeller aracılığıyla korumacılığa başvurulması özellikle gelişmekte olan ekonomilerde gelişmiş ekonomiler kadar güçlü sosyal güvenlik sistemi ve bu sistemi ayakta tutabilecek yeterli finansal güç olmamasından dolayı gelir dağılımını düzenleme amaçlı olabilir. Tarife dışı engellerin ve bunlar içerisinde yer alan TBT ve SPS önlemlerinin belirli çıkar gruplarına yönelik kullanımı günümüzde yükselmiştir. Çoklu ticaret anlaşmaları ya da çoklu kurallar finansal getirileri yüksek bazı gruplara yönelik olabilmektedir.

Özellikle teknoloji ürünlerinde birbirleriyle tamamlayıcı mal niteliğinde olan ürünlerin belli standartlara sahip olması ise bir zorunluluktur. Bir ürünün parçalarının birbirine uygunluğunu sağlamak amacıyla standartlar getirilebilir. Ancak burada belirlenen standartların tek bir firmaya avantaj sağlayacak şekilde değil, o sektördeki firmaların ortak kararıyla oluşturulması gerekmektedir.

AB ve Türkiye sıkı ekonomik ilişkiler içerisinde. 2012 rakamlarına göre Türkiye toplam ihracatının %39'unu AB'ye yaparken toplam ithalatın %37'si AB'den

yapılmıştır. Dolayısıyla AB'nin ithalata yaptığı uygulamaların Türkiye'nin ihracatının gösterdiği değişimde önemli etkilerinin olacağı açıktır. Ancak burada dikkati çeken diğer bir husus AB'nin Türkiye'nin toplam ihracatı içerisindeki payında meydana gelen azalmadır. 2000 yılında %52 olan oran 2008 küresel krizinden sonra %40'ın altındadır.

AB kotalardan görünmez engellere kadar bütün tarife dışı engel araçlarını uygulamaya koymuştur. Yapısı ve uygulama şekli itibariyle diğer tarife dışı engellerden ayrılan görünmez engeller AB uygulamalarında da uygulama süresi açısından diğer tarife dışı engellerden ayrıdır. Şöyle ki görünmez engeller dışındaki tarife engellerin geçerlilik süresi bir ile üç yıl arasında değişirken, görünmez engellerin çalışmada bahsedilen uygulamalarının çoğunun 2001-2014 yıllarında yürürlükte olduğu, bazılarında kısmi değişikliklere gidildiği görülmüştür.

Geçici olarak tarife dışı engellerin uygulandığı yıllarda Türkiye'nin ilgili ürünlerinin AB'ye olan ihracat artış hızlarında engellerin uygulanmadığı yıllara göre azalmalar ya da düşüşler meydana gelmiştir. Giyim eşyası ve aksesuarları, sebzeler, meyveler ve mamulleri, plastikten mamuller, elektrikli makine ve cihazlar, kara ulaşım araçları, tekstil ve tekstil ürünleri, bazı mineral ürünler, çeşitli elektrikli cihazlar ve donanımları AB'nin bazı yıllarda geçici olarak uyguladığı görünmez engeller haricindeki tarife dışı engel uygulamalarından olumsuz etkilenmiştir. Buna karşılık enerji üreten makine ve cihazlar ile plastik, kauçuk ve mamulleri ihracatının tarife dışı engel uygulamalarından (görünmez engeller dışında kalan) negatif etkilenmediği, ihracat artış hızının uygulamalarının geçerli olduğu yıllarda da artarak devam ettiği görülmüştür.

1929 kriziyle birlikte başta ABD olmak üzere o dönemin gelişmiş ülkeleri korumacı araçları kullanarak kriz öncesi on yılda %125 artış gösteren dünya ticaret hacminin 1929-1932 arasında %66 azalmasına neden olmuşlardır. Komşuyu fakirleştirme

politikalarının başladığı uygulamalar bu yıllarda gerçekleştirilen uygulamalardır. Kriz sonrasında oluşan ticaret blokları neticesinde 1928 yılı ile karşılaştırıldığında ABD’de ithalat miktarı yaklaşık %68, Fransa’da %44, Britanya’da %56 ve Almanya’da %66 oranında azalma göstermiştir. Dünya ticaret hacmi ancak 1937 yılından itibaren 1929 seviyesine yaklaşabilmiştir. O dönem geçerli olan altın standardı sistemine göre para basmanın altın rezervine sahip olmasına bağlı olması ve altın rezervi sahipliğinin dış ticaret fazlası vermeyi gerekli kılması da 1929 krizi yıllarında ülkeleri korumacılığa yöneltmiştir. Bu dönemde tarifelerin yükseltilmesi en sık başvurulan korumacılık aracı olmuştur.

2008 küresel krizinin ortaya çıkması dünya ticaretinin 1929 krizinde olduğu gibi etkilenmesine neden oldu. 2009 yılında ihracat bir önceki yıla göre ABD’de %11.9, Almanya’da %16, Fransa’da %12, Çin’de %10.7, Japonya’da %27.5 azalmıştır. Krizin ilk şoku atlatıldıktan sonra 2010 ve sonrasında ihracat artış hızları yükselmeye başlamıştır. Aynı ülkelerin ithalatları da ihracat artış hızlarında olduğu gibi 2009 yılında azalmış, sonraki yıllarda eğilim pozitif dönmüştür. Ancak 2011 ve sonrasında artış hızları 2010 yılına göre daha yavaş gerçekleşmiştir. Bu durumun oluşmasında 2011 yılında AB’nin Yunanistan, İtalya gibi bazı üye ülkelerinde meydana gelen olumsuz ekonomik gelişmelerin de etkisi vardır. 2008 yılı son çeyreğinde dünyada toplam ithalat %20 oranında gerilemiştir. Bu daralmalarda uygulanan politika araçları ise tarife dışı engel araçlarıdır.

2008 krizi sonrası korumacılığın ulaştığı boyutlar G20 toplantılarında da dikkati çekmiş ve 2 Nisan 2009 Londra Zirvesi’nde alınan kararlarla DTÖ, UNCTAD ve OECD organizasyonlarının işbirliği içerisinde hareket ederek belirli aralıklarla ticaret ve yatırım önlemleri raporları hazırlamaları kararlaştırılmıştır. Korumacılığın izlenmesine yönelik diğer bir oluşum bir grup bağımsız iktisatçı tarafından Londra Ekonomi Politikası

Araştırma Merkezi bünyesinde kurulan Küresel Ticaret Alarmı (Global Trade Alert-GTA) birimidir. Uluslararası düzeyde oluşturulan bu çalışma grupları dünya ticaretinde korumacılığın önemli boyutlara ulaşma tehlikesinin olduğunun, bu nedenle izlenmesi gerektiğinin bir göstergesidir.

2008 küresel krizi sonrası tarife dışı engeller uygulamasında gelişmekte olan ekonomiler de önemli sayıda girişimlerde bulunmuşlardır. 2009 yılında DTÖ'ye yapılan teknik engel bildirimlerinin %80'i başta Çin, Kore, Endonezya ve Suudi Arabistan olmak üzere gelişmekte olan ülkelerden yapılmıştır. 2008 yılında 1272 teknik engel bildirimi yapılmış, 2009 yılında bu sayı 1489'a yükselmiştir (OECD,WTO,UNCTAD, 2010b:30). Küresel Ticaret Alarmı grubu 8 Haziran 2009 tarihinde faaliyete geçmiştir ve 2008-2009 yılları arasında tüm dünyada 428 adet ticari engel bildirimi kaydetmiştir. Eylül 2013'e geldiğinde bu sayı 3784'e ulaşmıştır. Bu ve benzeri gelişmeler 2008 krizi sonrası gelişmelerin dünya ülkelerini korumacılığa yönelttiğinin göstergesidir. 1929 yılıyla 2008 ve sonrasında ekonomik koşulları ve küreselleşmenin geldiği düzey ile ülkelerin dış ticarete söz konusu olan mallarında farklılık olsa da (nihai mallardan ara mallara doğru) ülkelerin misilleme yapma ihtimallerinin varlığı dünya ekonomisinin çok daha kötü boyutlara ulaşmasına neden olabilir. ABD 1929 krizi sonrası ekonomik çıkarlarını korumak için Smooth-Hawley yasasını yürürlüğe koymuştu. 2008 krizi sonrası da 28 Ocak 2009 tarihinde Amerikan Malı Kullan yasasını yürürlüğe koymuştur. Ayrıca bu dönemde çalışmanın ilgili yerlerinde belirtildiği üzere tarife dışı engellerin artmasının yanı sıra özellikle demir-çelik ürünlerinde birçok ülke tarife artışına gitmiştir. Tarihsel gelişmelerin bu şekilde benzemesi dikkate değer bir husustur.

Küresel Ticaret Alarmı 2013 raporunun sonuçlarına göre ABD, Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere 2008 krizi sonrası korumacılık uygulamalarıyla ticari çıkarları

zarara uğrayan ilk 10 ülke arasındadır. Bu durum gelişmiş ekonomilerin de korumacılık uygulamalarından oldukça olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Dış ticarete en fazla zarar veren ülkeler kategorisine göre yapılan sıralamada da AB27 grubu ilk sıralardadır. Bunlar içerisinde Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere ön sıralarda yerini almıştır. Bu durum AB'nin ve AB içerisindeki gelişmiş ekonomilerin korumacılık uygulamalarındaki tavırlarının ne olduğunu göstermektedir.

G20 zirvelerinde de korumacılık önemli tartışma alanlarından birisi haline gelmiştir. 15 Kasım 2008 ile 5-6 Eylül 2013 yılları arasında yapılan tüm G20 toplantıları kriz sonrası yapılan zirveler olması sebebiyle dış ticarete yönelik yapılan ortak deklarasyonlar ve sonrasında dünya ticaretinde yer alan gelişmeler dikkate alınarak çalışmada incelenmiştir. Hemen hemen her G20 Zirvesi'nde korumacılığın tehlikeli boyutlara ulaşma ihtimali olduğu konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ancak toplantılar sonrasında ülkelerin korumacılık uygulamalarına devam ettiği görülmüştür. GTA veritabanında yer alan bilgilere göre 2008-2013 G20 Zirvelerinin yapıldığı dönem içerisinde G20 ülkeleri 217 yabancı ticaret ortağını etkileyen 1993 ticari önlemleri uygulamaya koymuştur.

DTÖ bünyesinde ülkeler arası ticari anlaşmazlıkları çözmek üzere kurulan Anlaşmazlık Çözüm Merkezi'nde 474 adet sonuçlandırılmış ya da süreci devam eden dava bulunmaktadır. Bu davaların 208'i çeşitli nedenlerle henüz bir sonuca ulaşmamıştır. 474 davanın sadece 27'sinde davalı DTÖ tarafından haklı bulunmuştur. Bu durum ülkelerin DTÖ kurallarının dışına çıkarak korumacılık uyguladığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

AB komisyonu tarafından belirli tarihlerde gıda ürünlerinde bulunabilecek nitrat, mikotoksinler ile kurşun, cıva gibi metaller ve dioksinler gibi bazı atık maddelerin

maksimum seviyeleri belirlenerek resmi gazetede yayınlanmaktadır. AB'nin belirlediği bu standartların uluslararası kurumların belirledikleriyle örtüşmediği durumlar söz konusudur. Örneğin Wilson ve Otsuki 2002'ye göre AB tarafından belirlenen muzlarda bulunan tarım ilacı kalıntılarına ilişkin standartlar uluslararası kurum standartlarından daha sıkıdır. Bu durum AB'nin 5.3 milyar \$ daha az muz ithal etmesine neden olmuştur. Daha önce belirtildiği gibi AB'nin getirdiği standartlar konusunda bir başka eleştiri de bilimsel çalışmalar sonucu ortaya koyduğu risk düzenlemelerinin oldukça düşük olasılıklara göre belirlenmesidir. Çalışmada incelenen 1997-2014 tarihli resmi gazete kararlarında yalnızca dioksin ve benzerleri atığının Dünya Sağlık Örgütü standartlarına uygun belirlendiğine ilişkin dipnot açıklaması yer almaktadır.

GTA tarafından yayınlanan 2013 yılındaki 14. raporda korumacılıktan en fazla etkilenen ilk 20 sektör sıralanmış ve bu sektörler içerisinde tarım ve bahçecilik ürünleri ilk sırayı almıştır. Dolayısıyla tarım ürünleri ticari engellerden en fazla etkilenen ürünlerdir. Bu durumun Türkiye'nin AB'ye olan gıda ürünleri ihracatını nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla çalışmanın üçüncü bölümünde AB komisyonu tarafından 1997-2014 yıllarında belirlenen maksimum atık seviyeleri ve Türkiye'nin 2000-2013 yılları arasında düzenlemelerin etkilenebileceği gıda ürünlerinin AB'ye ihracat verileri yer almaktadır. AB'nin toplam ithalatının değişimini ortaya koymak açısından Türkiye'den yaptığı ithalatın yanında tüm ülkelerden ilgili gıda ürünlerine ilişkin ithalatı miktar ve parasal değer olarak çalışmada incelenmiş, Türkiye'nin söz konusu ürünlerdeki üretim miktarlarındaki değişim de göz önüne alınarak Türkiye'nin durumunu daha özel bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı elde edilmeye çalışılmıştır.

Kırıktan fazla gıda ürünleri grubu yukarıda ifade edilen çerçevede incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre AB'nin toplam ithalatının artmasına rağmen Türkiye'den

yaptığı ithalatın azaldığı veya tamamen durduğu, AB'nin toplam ithalatının azalmasıyla birlikte Türkiye'nin de bu dış talep azalmalarından etkilendiği ürün grupları bulunmaktadır. Yapılan düzenlemelerden etkilenmeyen ya da Türkiye'nin ihracatının arttığı ürünlerin yanısıra, Türkiye'nin üretiminin sorunlu olduğu, büyük düşüşler yaşadığı gıda ürünleri de vardır.

Türkiye'nin üretim düzeyi giderek yükselmesine rağmen AB'ye hiç ihracat yapmadığı ya da belli bir yıldan sonra ihracatı tamamen duran veya 2000-2013 yılları arasında sadece birkaç yıl ihracatın yapılabildiği gıda ürünleri; tahıl kepeği ve diğer kalıntıları, süt ve süt ürünleri, Hindistan cevizi, kuru üzüm, vermut ve diğer şaraplar, elma suyu, yulaf, tahıl kepeği ve diğer kalıntıları, öğütülmüş mısır, koyun ve keçi eti, büyükbaş hayvan eti, sakatat, küçük taneli meyve, kümes hayvanı yağı, büyükbaş ve küçükbaş hayvan yağı, kümes hayvanı eti, sardalya, kısmen tahıl tohumu, torik balığının bazı çeşitleri, donmuş köpek balığı, sebze proteini, soya sosu, canlı küçükbaş hayvan, kurutulmuş, tuzlanmış ya da tütsülenmiş et ürünleridir. Hindistancevizi ve kuru üzümde Türkiye'nin ihracatı durmuş ancak AB toplam ithalatında da önemli düşüşler yaşanmıştır.

AB toplam ithalatının 2000-2013 yılları arasında önemli oranda artmasına rağmen Türkiye'nin bu artıştan yararlanamadığı, ihracatının görece azaldığı gıda ürünleri; kıvırcık hariç taze lahana, marul, kıvırcık ve hindiba, kısmen mısır, zerdeçal, toplam hububat, kısmen üzüm suyu, makarnalık buğday, kısmen rafine mısır yağı, mısır nişastası, kabuklu hayvan eti ve yumuşakçalar, baklagiller, mısır harici bazı tahıllar ve yenilebilir hayvansal ürünlerin yer aldığı ürün gruplarıdır.

AB'nin yapılan düzenlemelerden sonra toplam ithalatının azaldığı, Türkiye'nin de bu genel eğilimden etkilendiği ürün grupları; taze ıspanak, hazırlanmış yer fıstığı, kabuklu ceviz, kabuklu ve kurutulmuş fındık, kısmen mısır, kısmen üzüm suyu, portakal

suyu, buğday unu, kısmen yenilebilir hayvansal yağ karışımı, tuna balığı-torik, taze veya soğutulmuş yılanbalığı, dondurulmuş yılanbalığı, kısmen tahıl tohumu, mantar, taze-soğutulmuş köpekbalığı, ,canlı büyükbaş hayvan ürünleri olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin üretiminin 2000-2013 yılları arasında üretiminin azaldığı veya bazı yerel ekonomik koşullardan dolayı üretim potansiyelinin yüksek olmadığı ürünler incelenen gıda ürün grupları içerisinde zencefil, şarap, soya ürünleri, koyun eti, pisi balığı, köpek balığı ürünleridir.

Donmuş ıspanak, tahıllı bebek gıdası, kurutulmuş elma, kurutulmuş meyve ve fındık karışımı, kavrulmuş kahve çekirdeği, kısmen toplam meyve-sebze suyu, mısır unu, makarna, kuskus, v.b. ürünler ile ekmek, hamur işi, bisküvi v.b. ürünler, doğranmış, soyulmuş mısır, taze ve dondurulmuş balık eti, kısmen toplam sebze, kısmen patates, kısmen yenilebilir hayvansal yağ karışımı, bazı deniz ürünleri yağı, çupra, canlı yılanbalığı, pirinç, toplam balık ve deniz memelileri ile tütülenmiş balık ürünleri ise Türkiye'nin ihracatının 2000-2013 yıllarında yükseldiği veya ihracat miktarının önemsenmeyecek biçimde azaldığı ürünlerdir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2006). *Avrupa Birliği ve Türkiye Bir Ekonomik ve Siyasi Analiz*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Acar, M. (2005). *Piyasa, Devlet ve Müdahale*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Acar, M. (2010). *Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah*. Bilig Dergisi, Bahar/2010. Sayı:53, 1-28.
- Accominotti, O. (2010). *London Merchant Banks, the Central European Panic and the Sterling Crisis of 1931*.
- Alam, A. (1994). Policy Research Working Paper 1274. *The New Trade Theory and Its Relevance for Developing Countries*. The World Bank.
- Anders, S. M., & Caswell, J. A. (2009). *Standards-as-Barriers versus Standards-as-Catalysts: Assessing the Impact of HACCP Implementation on U.S. Seafood Imports*. University of Massachusetts Amherst Department of Resource Economics Working Paper No.2007-7.
- Apolte. (2010). *New Protectionism and the European Union: A Theoretical Background with a Critical Overview of Current Developments*.
- Applebaum, A. (2009). *Protectionism Anew*. www.washingtonpost.com.
Erişim Tarihi: 15.12.2011
- Baldwin, R. (1993). *Domino Theory Of Regionalism*. NBER Working Paper Series. Cambridge: National Bureau of Economic Research.
- Baldwin, R. E. (2007). *Managing the Super Bowl: The Fragility of East Asian Regionalism*. Asian Development Bank.
- Baller, S. (2007). *Trade Effects of Regional Standards Liberalization: A Heterogeneous Firms Approach*. World Bank Policy Research Working Paper 4124.
- BAZAL, F. (2002). *Koruyan Koruyana*.

Beghin, J. C. (2006). *Nontariff Barriers*. Iowa State University, Iowa: Center for Agricultural and Rural Development .

Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Bernanke, B. S. (1994). *The Macroeconomics of the Great Depression: A Comparative Approach*. Cambridge: National Bureau of Economic Research .

Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği. (2012). *Türkiye'de Yağlı Tohum Bitkileri Üretimi & Bitkisel Yağ Sanayi*. YABİTED 1. Bitkisel Yağ Kongresi.

Blattman, C., Clemens, M. A., & Williamson, J. G. (2002). *Who Protected and Why? Tariffs the World Around 1870-1938*. Conference on the Political Economy of Globalization.

Bowles, P. (1997, June 22). *ASEAN, AFTA and the "New Regionalism"*. Pacific Affairs , s. 1-13.

Buluş, A., & Kabarlaklı, E. (2010). *1929 Ekonomik Buhranı ile Son Dönem Krizlerinin Karşılaştırılması*. Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Bilimler Dergisi , 1-22.

Cadot, O., Disdier, A. C., & Fontagne, L. (2012). *North-South Standards Harmonization and International Trade*. G-Mond Working Paper No. 26.

Chen, M. X., & Mattoo, A. (2004). *Regionalism in Standards: Good or Bad for Trade?*

Chen, M. X., Otsuki, T., & Wilson, J. S. (2006). *Do Standards Matter for Export Success?* World Bank Policy Research Working Paper.

Clemens, M. A., & Williamson, J. G. (2001). *A Tariff-Growth Paradox? Protection's Impact The World Around 1875-1997*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Clougherty, J. A., & Grajek, M. (2006). *The Impact of ISO 9000 Diffusion on Trade and FDI: A New Institutional Analysis. Governance and The Efficiency of Economic Systems (GESY)*.

Çolak, Ö. F. (2011). 1929 ve 2008 Küresel Krizinin Dinamikleri. G. Özgür, & H. Yetkiner içinde, Zor Zamanlarda İktisat (s. 19). Ankara: Efil Yayınevi.

Department of Economic and Social Affairs and United Nations Conference on Trade and Development. (2002). *World Economic Situation and Prospects*. New York: United Nations.

Dış Ticaret Müsteşarlığı. (2011). *Dış Ticarete Yeni Rotalar*. T.C.Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Eichengreen, B. (1987, 11 09). *Did International Economic Forces Cause the Great Depression? Other Recent Work*, Department of Economics, UCB, UC Berkeley.

Eichengreen, B., & Douglas, A. I. (2009b). *The Slide to Protectionism in the Great Depression: Who Succumbed and Why?* National Bureau of Economic Research NBER Working Paper Series.

Eichengreen, B., & Douglas, A. I. (1995a). *Trade Blocs, Currency Blocs and the Reorientation of World Trade in 1930s*. Journal of International Economics , 1-24.

Eichengreen, B., & Douglas, I. (2009). *The Protectionist temptation: Lessons from the Great Depression for Today*. <http://www.voxeu.org/>. Erişim Tarihi: 11.03.2012

Erixon, F., & Sally, R. (2010). ECIPE Working Paper No. 02. *Trade, Globalization and Emerging Protectionism Since the Crisis* . The European Center for International Political Economy.

Evran, E. (21.12.2012) *Biri Zencefile Yürü Ya Kulum dedi*
<http://www.haberturk.com/yazarlar/esen-evran/805220-biri-zencefile-yuru-ya-kulum-dedi>

Erişim Tarihi: 17.11.2014

Estevadeordal, A., Frantz, B., & Taylor, A. M. (2002). *The Rise and Fall of World Trade, 1870-1939*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

EUROSTAT Statistical Books. (2011). *External and intra-EU Trade A Statistical Yearbook Data 1958-2010*. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2011.

Evenett, S. J. (2013). *What Restraint? Five Years of G20 Pledges on Trade*. The 14th GTA Report. Global Trade Alert.

Fassarella, L. M., Pinto de Souza, M. J., & Burnquist, H. L. (2011). *Impact of Sanitary and Technical Measures on Brazilian Exports of Poultry Meat*. Agricultural & Applied Economics Association's 2011 AAEA & NAREA Joint Annual Meeting, (s. 1-19). Pittsburgh, Pennsylvania.

Ferguson, T., & Temin, P. (2001). *Made in Germany: The German Currency Crisis of July 1931*. Working Paper 01-07 Cambridge.

Fischer, S. (2003). Richard T. Ely Lecture. *Globalization and Its Challenges*. AEA Papers and Proceedings.

Ngono Fouda, R.A. (2012). *Protectionism and Free Trade: A Country's Glory or Doom?* International Journal of Trade, Economics and Finance, Vol. 3, No. 5, October 2012, 351-355.

Gamberoni, E., & Newfarmer, R. (2009, March 2). *Trade Protection: Incipient but Worrisome Trends*. World Bank International Trade Department Trade Notes .

Genç, M. C., & Berber, M. (2011). Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 84-110.

Gervais, J. P., Larue, B., Otsuki, T., Rau, M. L., Shutes, K., Wieck, C., et al. (2011). *New Data and Analysis on Non-tariff Measures in Agri-food Trade*. Agricultural & Applied Economics Association's 2011 AAEA & NAREA Joint Annual Meeting, (s. 1-21). Pittsburgh, Pennsylvania.

Global Trade Alert. (2009). *Broken Promises; A G20 Summit Report By Global Trade Alert*. London: Center for Economic Policy Research.

Gonnelli, A. (1993). *The Basics of Foreign Trade and Exchange*. Federal Reserve Bank of Newyork Public Information Department.

Gökçe, D. (2010). Almanya'da İşsizlik Neden Düşük? *Akşam Gazetesi*.

Gültekin, S. (2010). *Tarımsal Ticarete Teknik Engeller, Sağlık, Bitki Sağlığı Önlemleri ve Standartlar*. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (5:2) 2010 ,31-44.

Hacıyev, Ş. H., & Bayramov, E. İ. (2013). *Dünya Ekonomisinin Tarihi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Harley, C. K. (2002). *Trade, 1860-1939:From Globalization to Fragmentation*. Draft Chapter for R. Floud and P Johnson, eds, *The Cambridge Economic History of Britain Since 1700:Volume 2* , 1-43.

Harold, J. (2001). *End of Globalization:Lessons from the Great Depression*. Harvard University Press.

Hazine Müsteşarlığı. (2009). *Küresel Mali Krize Karşı Politika Tedbirleri*.

Hufbauer, G. C., & Schott, J. J. (2009). *Buy American: Bad for Jobs,Worse for Reputation*. Peterson Institute for International Economics.

Jacks, D. S., Meissner, C. M., & Novy, D. (2009). *Trade Booms, Trade Busts and Trade Costs*. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Jackson, J. H. (1993). *Regional Trade Blocs and The GATT*. *The World Economy* , 121-131.

Kaempfer, W. H., Tower, E., & Willett, T. D. (2002). *Trade Protectionism*. For the Encyclopedia of Public Choice Edited by Charles K. Rowley .

Kalkan, S., & Başdaş, Ü. (2009). *İhracatın Desteklenmesine Yönelik Türkiye'nin Rakiplerinin Uyguladıkları Kamu Politikaları*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Araştırma Notu.

Kibritçioğlu, A. (1996). *Frederich List'in Bebek Endüstriler Tezi*. Munich Personal Repec Archive.

Krol, R. (2008). *Trade, Protectionism and the U.S. Economy*. Cato Institute Trade Briefing Paper No: 28.

Krueger, A. (2009, November 27). *Prospects for the Global Trading System*. Center for Economics and Policy Research's Policy Portal.

Krugman, P. R., & Obstfeld, M. (2009). *International Economics Theory & Policy* . Pearson International Edition.

Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu. (2000). Ankara: DPT.

Li, Y., & Beghin, J. C. (2010). *A Meta-Analysis of Estimates of the Impact of Technical Barriers to Trade*. Iowa State University Department of Economics Working Paper No: 10030.

Luckey, J. R. (2009). *The Buy American Act: Requiring Government Procurements to Come From Domestic Sources*. Congressional Service Research Report.

Lukas, A. (2000). *Globalization and Developing Countries*. Center for Trade Policy Studies. No.10 , s. 1-20.

Lupien, J. R. (2002). *The Precautinary Principle and Other Non-Tariff Barriers to Free and Fair International Food Trade*. Critical Reviews in Food Science and Nutrition , 42 (4), 403-415.

Ma, J. (2011). *Free Trade or Protection: A Literature Review on Trade Barriers*. Research in World Economy. Vol.2, No:1. 69-76.

Madsen, J. B. (2001). *Trade Barriers and the Collapse of World Trade During the Great Depression*. Southern Economic Journal 67(4) , 848-868.

Maertens, M., & Swinnen, J. F. (2007). *Trade, Standards and Poverty: Evidence from Senegal*. African Economies Conference 2007.

Mangır, F., & Acet, H. (2014). *Serbest Ticaret ve Korumacılık, Avrupa Birliği 'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye'nin Uyumu*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı, 93-108.

Mansfield, E. D., & Milner, H. V. (1999). *The New Wave of Regionalism*. International Organization, Vol.53, No.3 589-627.

Meller, P. (2003). *A Developing Country View on Liberalization of Tariff and Trade Barriers*. Moving Forward on Market Access in the DOHA Development Agenda (s. 1-20). Paris: OECD Global Forum on Trade.

Moenius, J. (2004). *Information Versus Product Adaptation: The Role of Standards in Trade*. 1-40. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=608022

Erişim Tarihi: 13.05.2012

Nazlıcan,

A.N.

Soya

Yetiştiriciliği.

http://arastirma.tarim.gov.tr/cukurovataem/Belgeler/Yeti%20%9Ftiricilik/soya-yetistiriciligi_1.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2014

OECD, WTO, UNCTAD. (2010a). Report on G20 Trade and Investment Measures. March 8 2010.

OECD, WTO, UNCTAD. (2010d). Report on G20 Trade Measures May 2010 to October 2010.

OECD, WTO, UNCTAD. (2010b). Report on G20 Trade and Investment Measures. September 2009-February 2010.

OECD, WTO, UNCTAD. (2010c). Report on G20 Trade and Investment Measures November 2009-Mid May 2010.

Office of the United States Trade Representative. (2009). 2009 National Trade Estimate Report on Foreign Trade Barriers.

Official Journal of the European Communities. (1997, January 31). Commission Regulation (EC) No 194/97 of 31 January 1997. Setting maximum Levels for Certain Contaminants in Foodstuffs .

Official Journal of the European Communities. (2001, December 6). COUNCIL REGULATION (EC) No 2375/2001 of 29 November 2001. Amending Commission Regulation (EC) No 466/2001 Setting maximum Levels for Certain Contaminants in Foodstuffs .

Official Journal of the European Union. (2007, September 28). COMMISSION REGULATION (EC) No 1126/2007. Amending Regulation (EC) No 1881/2006 Setting Maximum Levels for Certain Contaminants in Foodstuffs as Regards Fusarium Toxins in Maize and Maize Products .

Official Journal of the European Union. (2009, November 29). COMMISSION REGULATION (EC) No 1152/2009 of 27 November 2009. Imposing special conditions governing the import of certain foodstuffs from certain third countries due to contamination risk by aflatoxins and repealing Decision 2006/504/EC .

Official Journal of the European Union. (2005, January 26). Commission Regulation (EC) No 123/2005 of 26 January 2005. Amending Regulation (EC) No 466/2001 as Regards Ochratoxin A .

Official Journal of the European Union. (2003, August 12). COMMISSION REGULATION (EC) No 1425/2003 of 11 August 2003. amending Regulation (EC) No 466/2001 as regards patulin .

Official Journal of the European Union. (2006, December 19). Commission Regulation (EC) No 1881/2006. Setting Maximum Levels for Certain Contaminants in Foodstuffs .

Official Journal of the European Union. (2006, February 4). COMMISSION REGULATION (EC) No 199/2006 of 3 February 2006. amending Regulation (EC) No 466/2001 setting maximum levels for certain contaminants in foodstuffs as regards dioxins and dioxin-like PCBs .

Official Journal of the European Union. (2008, July 2). Commission Regulation (EC) No 629/2008. Amending Regulation (EC) No 1881/2006 Setting Maximum Levels for Certain Contaminants in Foodstuffs .

Official Journal of the European Union. (2005, June 7). COMMISSION REGULATION (EC) No 856/2005 of 6 June 2005. amending Regulation (EC) No 466/2001 as regards Fusarium toxins .

Official Journal of the European Union. (2011b, December 3). COMMISSION REGULATION (EU) No 1259/2011 of 2 December 2011. amending Regulation (EC) No 1881/2006 as regards maximum levels for dioxins, dioxin-like PCBs and non dioxin-like PCBs in foodstuffs .

Official Journal of the European Union. (2014, March 7). COMMISSION REGULATION (EU) No 212/2014 of 6 March 2014. amending Regulation (EC) No 1881/2006 as regards maximum levels of the contaminant citrinin in food supplements based on rice fermented with red yeast *Monascus purpureus* .

Official Journal of the European Union. (2011, April 30). COMMISSION REGULATION (EU) No 420/2011 of 29 April 2011. amending Regulation (EC) No 1881/2006 setting maximum levels for certain contaminants in foodstuffs .

Official Journal of the European Union. (2014, May 13). COMMISSION REGULATION (EU) No 488/2014 of 12 May 2014. amending Regulation (EC) No 1881/2006 as regards maximum levels of cadmium in foodstuffs.

Official Journal of the European Union. (2012, July 6). COMMISSION REGULATION (EU) No 594/2012 of 5 July 2012. Amending Regulation (EC) 1881/2006 as Regards the Maximum Levels of the Contaminants Ochratoxin A, non dioxin-like PCBs and Melamine in Foodstuffs.

Official Journal of the European Union. (2011, August 20). COMMISSION REGULATION (EU) No 835/2011 of 19 August 2011. amending Regulation (EC) No 1881/2006 as regards maximum levels for polycyclic aromatic hydrocarbons in foodstuffs.

Ofodile, U. U. (2009). *Import (toy) Safety, Consumer Protection and WTO Agreement on Technical Barriers to Trade: Prospects, Progress and Problems*. *Int.J.Private Law* , 2 (2), 163-184.

Otsuki, T., Wilson, J. S., & Sewadeh, M. (2001). *Saving Two in a Billion: A Case Study to Quantify the Trade Effect of European Food Safety Standards on African Exports*. Development Research Group, The World Bank.

Öz, S. (2009). *Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek Mi?* TÜSİAD-KOÇ Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu.

Özdemir, K., & Delice, G. (2012). *Uluslararası Ekonomik İlişkiler I-II*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Özer, Y. (2007). *Dünya Ekonomisinde Gelişmeler: Bölgeselleşme*. EKONOMİK ENTEGRASYON Küresel ve Bölgesel Yaklaşım (s. 23-41). içinde Bursa: Ekin Yayınevi.

Özyıldız, H. (2012, Haziran 20). G20'de Dış Ticarete Korumacılık Artıyor. <http://www.haberturk.com/yazarlar/hakan-ozyildiz/752260-g-20de-dis-ticarette-korumacilik-artiyor> Erişim Tarihi: 12.08.2012

Parasız, İ. (2011). *1929 Dünya Büyük Ekonomik Krizi. Dünyada ve Ülkemizdeki Etkileri*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Reyes, J. D. (2011). *International Harmonization of Product Standards and Firm Heterogeneity in International Trade*. The World Bank Policy Research Working Paper.

Rothenberg, L. E. (2002). *The Three Tensions of Globalization*. Issues in Global Education No:176. 2002-2003.

Schlueter, S. W., Wieck, C., & Heckelei, T. (2009). *Regulatory Policies in Meat Trade: Is There Evidence for Least Trade-Distorting Sanitary Regulations?* Amer. J. Agr. Econ. Agricultural and Applied Economics Association , 1484–1490.

Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Seymen, D. A. (2009). *Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi.

Shepherd, B. (2007). Product Standards, Harmonization, and Trade: Evidence from the Extensive Margin. World Bank Policy Research Working Paper No: 4390 .

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2013). 2012 Yılı Soya Fasulyesi Raporu.

Trebilcock, M. J. (2005). *Critiquing the Critiqs of Economic Globalization*. Journal of International Law and International Relations Vol.1 Issues 1-2 , 213-238.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği. Zirai ve İktisadi Rapor 2007-2010.

Ulusal Hububat Konseyi. (2011). Çeltik Raporu. Aralık 2011.

United Nations. (2011). Handbook of Statistics.

United Nations. (2010). International Trade After the Economic Crisis: Challenges and New Opportunities. Switzerland: United Nations Publication.

United Nations. (2006). *World Economic Situation and Prospects 2006*. New York: United Nations .

Uygur, E. (2010). *The Global Crisis and the Turkish Economy*. TWN Global Economy Series

Vancauteran, M., & Weiserbs, D. (2005). *Intra-European Trade of Manufacturing Goods: An Extension of the Gravity Model*. International Econometric Review, 1-24.

Whalley, J. (1998). *Why Do Countries Seek Regional Trade Agreements?* J. A. Frankel içinde, *The Regionalization of the World Economy* (s. 63-90). National Bureau of Economic Research.

Wignaraja, G. (2011). *Economic Reforms, Regionalism and Exports: Comparing China and India* Policy Studies 60. Honolulu: East-West Center.

Williamson, J. G. (2002). *Wider Annual Lecture 6. Winners and Losers over Two Centuries of Globalization*. World Institute for Development Economics Research.

Wilson, J. S., & Otsuki, T. (2002). *To Spray or Not to Spray: Pesticides, Banana Exports, and Food Safety*. Development Research Group, World Bank. .

World Trade Organization. (2013). *Report on G-20 Trade Measures (Mid-May 2013 to Mid-November 2013)*.

World Trade Organization. (2011a). *Report on G20 Trade Measures (Mid-October 2010-April 2011)*. World Trade Organization.

World Trade Organization. (2012). *Report on G20 Trade Measures (Mid-October 2011 to Mid-May 2012)*.

World Trade Organization. (2012). *Trade and Public Policies: A closer look at NTM's in the 21. century*.

WTO Director-General Report. (2009). *Report to the TPRB From The Director-General On The Financial And Economic Crisis And Trade-Related Developments*. World Trade Organization. 26 March 2009.

WTO. (2011). *Report on G20 Trade Measures (May-Mid October 2011)*. World Trade Organization.

WTO,OECD,UNCTAD. (2009). *Report on G20 Trade and Investment Measures*.

Yalman Noyan, İ., Gülmez, M., & Yalman, Y. (2010). Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi. Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Kriz Dönemlerinde Teşviklerin Önemi (s. 1123-1144). Malatya: İnönü Üniversitesi.

Yılmaz, K. (2009). Küresel Kriz, Durgunluk ve Artan Korumacılık Eğilimi. Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu 09-01 Mart 2009.

İnternet Adresleri

www.isil.org

<http://www.ekodialog.com>

<http://www.g20.utoronto.ca>

www.wto.org

<http://unctadstat.unctad.org/EN/>

<http://highered.mcgraw-hill.com>

www.aso.org.tr

www.tuik.gov.tr

www.dtm.gov.tr

www.wits.org

<http://exporthelp.europa.eu/>

<http://unstats.un.org>

<http://www.globaltradealert.org/>

<http://ec.europa.eu/>

<http://comtrade.un.org/data>

<http://www.bloomberg.com>

www.unctad.org

